

BÓDI ZOLTÁN – FEHÉR BENCE (szerk.)

Nyelvpolitika és nyelvstratégia Európában II.

SZERKESZTŐK: BÓDI ZOLTÁN – FEHÉR BENCE

Nyelvpolitika és nyelvstratégia Európában II.

A Magyarságkutató Intézet Kiadványai 69.

ISSN 2677-0261 (A Magyarságkutató Intézet Kiadványai)

Az MKI szerkesztőbizottsága:

M. Lezsák Gabriella (elnök), Bíró Csilla, Csornay Boldizsár, Fehér Bence,
Hoppál Mihály, Karácsony Fanni, Nagy Dóra, Pomozi Péter

SZERKESZTŐK: BÓDI ZOLTÁN – FEHÉR BENCE

NYELVPOLITIKA ÉS NYELVSTRATÉGIA EURÓPÁBAN II.

Magyarságkutató Intézet – L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2025

Szerzők: Bódi Zoltán, Eőry Vilma, Fehér Bence, Ferenczi Gábor, Jánk István, Jánk Szilvia,
Katona József Álmos, Pál Helén

Szakmai lektorok: Gúti Erika, Kerékjártó Ágnes, Kovács Eszter, Majorossy Imre,
Menyhárt Krisztina, Nagy Noémi, Patat Bence, Tóth Anna, Zaicz Gábor, Zsupán Edina

Nyelvi lektorok: Bódi Zoltán és Fehér Bence

A kötet megjelenését támogatta a

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

© Szerzők, Szerkesztők, 2025

© Magyarágkutató Intézet, 2025

© L'Harmattan Kiadó, 2025

Kiadja a Magyarágkutató Intézet és a L'Harmattan Kiadó.

Felelős kiadó: M. Lezsák Gabriella, a Magyarágkutató Intézet főigazgatója
és Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

Bódi Zoltán – Fehér Bence (szerk.)

Nyelvpolitika és nyelvstratégia Európában II.

<https://doi.org/10.53644/MKI.NYPNYS.2025>

ISBN 978-963-646-240-6

ISSN 2677-0261 (A Magyarágkutató Intézet Kiadványai)

TARTALOM

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ A NYELVPOLITIKA ÉS NYELVSTRATÉGIA EURÓPÁBAN II. ÉS III. KÖTETÉHEZ	7
A BELGA NYELVSTRATÉGIA	13
A BOLGÁR NYELVSTRATÉGIA	33
A CSEH NYELVSTRATÉGIA	45
A DÁN NYELVSTRATÉGIA	61
A FINN NYELVSTRATÉGIA	81
A FRANCIA NYELVSTRATÉGIA	117
A GÖRÖG NYELVSTRATÉGIA	161
A HOLLAND, FLAMAND (NÉMETALFÖLDI) NYELVSTRATÉGIA . . .	181
AZ ÍR NYELVSTRATÉGIA	199
AZ IZLANDI NYELVSTRATÉGIA	223
A LATIN NYELVSTRATÉGIA	245
A LENGYEL NYELVSTRATÉGIA	255
A LUXEMBURGI NYELVSTRATÉGIA	273

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ A NYELVPOLITIKA ÉS NYELVSTRATÉGIA EURÓPÁBAN II. ÉS III. KÖTETÉHEZ

Úttörő vállalkozás ez a két kötet. Úttörő azért is, mert nyelvpolitikáról, nyelvstratégiáról, nyelvi tervezésről szól átfogó, áttekinthető céllal. Ilyen munka viszonylag kevés jelenik meg magyar nyelven. De még inkább azért úttörő, mert átfogó, teljességre törekvő nyelvpolitikai, nyelvstratégiai összefoglalást kívánunk nyújtani az európai gyakorlatról. Eredeti célunk az volt, hogy az Európai Unió tagállamainak a gyakorlatát kívánjuk közreadni, a munka során azonban úgy láttuk, ezt célszerű kibővíteni és az Uniót kívüli európai országokat is áttekinteni. Köteteink várható olvasóközönségének igényeit vesszük figyelembe: olyanoknak szánjuk kiadványunkat, akik szakmai, tudományos, politikai szereplők, valamint a téma iránt érdeklődő laikusok. Munkánk hiteles, tudományos igényű összefoglaló, amely jól használható kutatási alpanyagként, döntéshozókészítő háttéranyagok összeállítására, és általános tájékozódásra egyaránt.

A munkát előkészítő háttérkutatásokat még a Magyarságkutató Intézet Nyelvtervezési Kutatóközpontjának jogelődje, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (MANYSI) indította el. Ezt a teljesség és a pontosság igénye miatt érdemes megemlíteni, mert az előkészítő kutatómunkálatok régóta tartanak, ehhez a diplomáciai testületek segítségét is igénybe vettük, hogy minél pontosabb, minél aktuálisabb helyi adatokhoz juthassunk. Természetesen a jogi, politikai, stratégiai dokumentumok esetleges változásait igyekeztünk nyomon követni, ezért szándékunk szerint a kötetben közölt összes adat a megjelenés időpontjában aktuálisnak tekinthető. Persze ehhez mindenképpen hozzá kell tenni, hogy a politikai, stratégiai dokumentumok jellegüknél és tartalmuknál fogva nagyon hamar elavulnak, felügyeletük folyamatos munkát igényel. A Nyelvtervezési Kutatóközpont igyekezett a jelenlegi kötetben szereplő adatok aktualitását biztosítani.

A kutatómunka során szembesültünk azzal, hogy nem minden országban van központi nyelvstratégia, viszont valamilyen nyelvpolitika, nyelvi jellegű szabályozók mindenhol vannak. A kötetben szerepel minden fellelhető adat, és a szerkesztők úgy döntöttek, hogy a teljesség kedvéért minden állam nyelvpolitikájáról, nyelvstratégiájáról közöljünk adatokat, elemzéseket.

Jelen munka legfontosabb hozadéka az, hogy felmutassuk az európai nyelvpolitikai, nyelvstratégiai gyakorlatokat – nem öncélúan, a pusztán áttekintés kedvéért, hanem mivel a magyarországi nyelvpolitika, nyelvstratégia tervezéséhez hasznos lehet a meglévő európai gyakorlat áttekintése.

Az előzményekhez hozzátartozik, hogy a Kárpát-medencei nyelvpolitikák és nyelvstratégiák összegzését tartalmazó kötetünk már megjelent (Eöry Vilma: *Nyelvpolitika és nyelvstratégia Európában I. A Kárpát-medencei országok magyar kisebbséget érintő nyelvpolitikája*. Magyarországi Intézet, Budapest, 2021.). Ezt a kötetet kívánjuk folytatni most a II. és a III. kötettel. Jelenleg a következő államok, nyelvterületek nyelvpolitikai, nyelvstratégiai gyakorlatát közöljük:

II. kötet:

- Belgium,
- Bulgária,
- Csehország,
- Dánia,
- Finnország,
- Franciaország,
- Görögország,
- Hollandia,
- Írország,
- Izland,
- a latin nyelv helyzete Európában,
- Lengyelország,
- Luxemburg.

III. kötet:

- Málta,
- Nagy-Britannia (angol, skót, walesi, cornwalli),

- Németország,
- Norvégia,
- Nyugat-Balkán (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Észak-Macedónia, Montenegró),
- Olaszország,
- Portugália,
- Spanyolország (spanyol, katalán, gallego, baszk, asztúr-leóni),
- Svájc,
- Svédország.

Külön kihívást okozott a spanyol nyelvpolitika, nyelvstratégia összefoglalása. Ennek az államnak és nyelvterületnek a sajátosságaihoz alkalmazkodva külön alfejezetben foglaljuk össze a spanyol, a katalán, a gallego, a baszk és az asztúr-leóni adatokat. A nyugat-balkáni államok és nyelvterületek stratégiáját is egy fejezetben, de külön bontva közöljük (Albánia, Bosznia-Hercegovina, Észak-Macedónia, Montenegró). Ha az olvasó ezen a ponton hiányolja néhány Kárpát-medencei állam, nyelvterület felsorolását, akkor emlékeztetjük arra, hogy jelen munka előzményében, Eöry Vilma fentebb hivatkozott munkájában már közzétett ezeket az adatokat. Említést érdemel még Nagy-Britannia feldolgozása: ebben a fejezetben közöljük az angol, a skót, a walesi és a cornwalli adatokat. Az ír nyelvterület adatait egy fejezetben közöljük.

Ebből a felsorolásból hiányoznak a balti államok. A szerkesztők úgy döntöttek, hogy ez az áttekintő jellegű, teljesség igényével megtervezett munka akkor lehet teljes, ha a posztszovjet államok gyakorlatát is összefoglaljuk. Ez a kutatómunka elindult, Észtország, Lettország és Litvánia adatait majd az ennek nyomán születő kötetben adjuk közre.

Köteteink szerkezetében az egyes fejezetek azonos felépítésűek, legfeljebb annyi eltérés fordulhat elő, hogy a nyelvterület sajátosságaihoz igazodva az esetlegesen irreleváns alfejezeteket összevonjuk. Az adott ország, nyelvterület statisztikai alapadataival kezdjük, melyben áttekintést adunk a tárgyalt nyelv vagy nyelvek beszélőközösségéről, a kapcsolódó országok, államok adatairól, megnevezzük a feldolgozás alapjául szolgáló dokumentumok típusát, a felelős intézményeket. Az alapadatokról szóló alfejezetben van egy „Nyelvstratégiai

mátrix” nevű szakasz, amelyben a bemutatandó állam, nyelvterület nyelvének vagy nyelveinek a veszélyeztetettség fokát tárjuk fel az objektív adatok és a nyelvpolitikai, nyelvstratégiai intézkedések összefüggésében.

A tárgyalt nyelv történetéről és jelenkori állapotáról szóló fejezetek a lényegre koncentrálva, nem túl hosszasan, közérthetően, de tudományos igény-nyel készültek, a megcélzott olvasóközönség számára megfelelő módon és tartalommal.

A jogi, közigazgatási előzményeket bemutató szakasz tényszerűen összefoglalja és bemutatja a tárgyalt nyelvre, államra vonatkozó jogi és egyéb dokumentumokat, jogszabályokat, esetlegesen a nyelvtörvényt, egyéb nyelvpolitikai, stratégiai anyagokat. Ez alapján foglaljuk össze a konkrét nyelvre vonatkozó nyelvstratégiai, nyelvpolitikai célokat, a vonatkozó dokumentum(ok) szerkezetét. Jellemzően részletesebb az intézkedési területeket bemutató szakasz, hisz itt részletekbe menően írjuk le a korábban megnevezett nyelvpolitikai, nyelvstratégiai dokumentumokban található témaköröket, intézkedési területeket: ez már nem felsorolás, hanem részletes bemutatás.

Az ütemtervet, a feladat- és hatásköröket, valamint a felügyeletet, fenntartást és megújítást (monitorozást) bemutató fejezetek értelemszerűen a tárgyalt állam vagy közösség nyelvpolitikai, nyelvstratégiai szabályozásának intézményrendszerének sajátosságaihoz igazodik. Vannak olyan államok, amelyekben részletes, pontosan szabályozott, központi nyelvstratégia és intézményrendszer áll a háttérben, de vannak olyanok is, amelyekben a szabályozás lazább, az intézményrendszer nincs kiépülve. Akár az is előfordul, hogy e fejezetek valamelyikének tárgyáról egy adott állam nyelvpolitikája megfelel, ilyenkor értelemszerűen mi sem tudtuk kifejteni.

Szándékunk szerint az egyes alfejezetek kiemelkedően fontos része az utolsó, *Összehasonlítás* című szakasz. Ezt azért tartjuk igen fontosnak, mert itt a fentebb bemutatott adatokat, intézkedéseket, stratégiai, politikai irányokat abból a szempontból elemezzük, hogy mit és milyen módon használhat fel a magyar nyelvpolitikával és nyelvstratégiával foglalkozó kutatás, közigazgatás és politika. Tudományos igényű munkához méltóan az alfejezeteket a felhasznált irodalom jegyzéke zárja, amelyben az olvasó fellelheti a feldolgozott szakmai, politikai, stratégiai és tudományos adatok forrásait. Végül mi más kívánsággal

bocsáthatnók útjára e köteteket, mint hogy ezek az utolsó fejezetek ériék el eredeti céljukat: tanulságaikat a magyar nyelvstratégiai tervezés is minél szélesebb körben alkalmazhassa.

Budapest, 2025. január

A szerkesztők

A BELGA NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FERENCZI GÁBOR

Alapadatok¹

Érintett nyelvek: németalföldi (flamand/holland), francia (vallon), német

Érintett országok: Belga Királyság

A nyelvek státusa az érintett országban: hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete: flamand: 6,8M fő; vallon: 3,7M fő; német nyelv-
közösség: 79,4E fő

A stratégiai dokumentumok típusa: nyelvtörvény, nyelvpolitikai dokumentum

A stratégia természete: státustervezés

A stratégia kiterjedése: közép- és hosszú távú

A stratégia időtartama: nem határozható meg, a Nyelvhasználatot Ellenőrző
Állandó Bizottság (Commission permanente de contrôle linguistique –
CPCL) folyamatosan felügyeli

Intézkedési területek: állam- és közigazgatás, igazságszolgáltatás, oktatás, szol-
gáltatások és hirdetések nyelvhasználata

Felelős intézet, kidolgozó: Nyelvhasználatot Ellenőrző Állandó Bizottság
(CPCL); a Holland Királyság és a Belga Királyság együttműködésével
Flandriára vonatkozóan: Németalföldi Nyelvi Unió (Taalunie – Union for
the Dutch Language, nyelvpolitikai szervezet)²

„Nyelvstratégiai mátrix”: nem veszélyeztetett nyelvek, viszonylag jól kidolgo-
zott nyelvpolitikai program

1 Bővebben I. Fodor 2003; Miklós 2002.

2 E nyelvpolitikai dokumentum részletes bemutatására ld. *A holland, flamand (németalföldi) nyelvstratégia* című fejezetet.

I. Belgium hivatalos nyelveinek története, jelenkori állapota röviden³

Belgium nyelvi helyzete sajátos, hiszen az országnak három hivatalos nyelve van: a holland (flamand), a francia (vallon) és a német. A holland, a francia és a német nyelv egyaránt a világ leelterjedtebb nyelvcsaládjához, az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozik. Az indoeurópai nyelvcsalád germán ága nyugati germán nyelvcsoportjának egyikét az angol és a fríz alkotja; a másikat pedig a német, a jiddis, a holland (a Belgiumban elterjedt flamand dialektussal együtt) és az afrikansz.

A holland hivatalos nyelv a Holland Királyságban,⁴ a Belga Királyság flamandok lakta területén, Flandriában, a Suriname Köztársaságban. Hangtani és mondattani szerkezete alapján a holland nyelv nagyon közel áll a német nyelvhez, annak alsó (történetileg: óalsófrank) nyelvjárásához. Lexikai szempontból az angollal rokonítható. Hangrendszerére eléggé bonyolult. A holland nyelvváltozatainak egységes irodalmi (Algemeen Beschaafd Netherlands) és helyesírási normája (Het Groene Bookje) van. A holland irodalmi nyelv kialakulása az óalsófrank (8–9. század), a középnémetalföldi (12–15. század) és az újnémetalföldi (17. századtól) szakaszokra osztható. A Szentírás (Statenbijbel) anyanyelvre való lefordítása (1635) nagy mértékben hozzájárult a nemzeti nyelv széles körű terjedéséhez, elsősorban a Kálvin-tanokat befogadó térségben. A németalföldi egyetemek (Leiden, Leuven, Gent, Antwerpen) a latin mellett a holland nyelv művelésében központi szerepet játszottak. A 19. századtól általánossá vált irodalmi nyelv a flandriai területekre is áttért, ennek eredményeképpen a Belgiumhoz tartozó tartományokban is meghonosodott. A helyesírási

³ Részletesen l. Crystal 1998; Miklós 2002; Fodor 2003; Comrie–Matthews–Polinsky 2006.

⁴ A Karib-szigetekhez tartozó autonóm alkotmányos részeivel együtt (tehát Arubával, Curaçaóval és Sint Maartennel); továbbá Hollandiának – mint a Holland Királyság részének – a Karibi Hollandia térség néven nevezett közvetlen részeivel (vagyis Bonaire-rel, Sabával és Sint Eustatiusszel) együtt. Ez utóbbiak saját önkormányzatisággal bírnak, tehát egy-egy önálló községként értelmezendők, továbbá egyetlen holland közigazgatási tartományhoz sem tartoznak.

szabályokat először 1863-ban rögzítették. [A holland nyelvről bővebben ld. *A holland, flamand (németalföldi) nyelvstratégiát.*]

A német nyelv (saját neve: *Deutsch*, az alnémettel, a *Niederdeutsch*-csal szemben: *Hochdeutsch*, azaz felnémet) hivatalos nyelv Németországban, Ausztriában, Svájcban, Lichtensteinban, Luxemburgban, illetve Belgiumban. A német még mindig fontos közvetítő nyelvi szerepet tölt be, főként a közép- és kelet-európai országokban. A német nyelv az ősgermán nyelvből alakult ki, párhuzamosan a holland nyelvvel, s a flamand és luxemburgi nyelvjárással. A történelem folyamán – főként az egységes állam hiánya miatt – nagy eltérések alakultak ki a különféle tájegységeken belül beszélt nyelvjárások között. Az irodalmi nyelv kialakulása több síkon ment végbe. Az újfelnémet dialektus a 15–16. századtól kezdve vált általánossá, majd a Guttenberg neve fémjelezte könyvnyomtatás megindulásával, a császári kancellária nyelvének elterjedésével és a Biblia lefordításával (Martin Luther) kialakult egy standard köznyelv. Ez – a nemzeti törekvéseknek köszönhetően – a 19. század vége felé vált egységesen elfogadott irodalmi nyelvvé. A mai német ábécé elődje volt a 16. századtól egészen az 1941-ig használt, ún. fraktúr betűs ábécé, amelyet a 19. században a mai latin betűs, ún. *antiqua* gyakran váltott fel. K. Duden 1880-ban rögzítette a napjainkban is érvényben lévő – az idők folyamán kisebb módosításokon átesett – helyesírási szabályokat. A szabályzatot később, 1901-től a svájciak és az osztrákok is elfogadták. A német nyelv szerkezete hagyományőrző, archaikus. Szórendjét meglehetősen szigorú szabályok határozzák meg.

Az indoeurópai nyelvcsalád román ágának gall-római nyelvcsoportjához tartozik a nyugati országok egyik kulturális-tudományos világnyelve, a francia nyelv. A Római Birodalomban mindenütt elterjedt vulgáris latinságból fejlődött ki e nyelv, a többi újlatin nyelvhez hasonlóan. Körülbelül 71 millióra becsülik azok számát, akik e nyelvet anyanyelvként beszélik a világban – Franciaországban, Belgiumban (Vallónia), Svájcban, Olaszországban, Kanadában és a tengerentúli francia területeken (egykori gyarmatokon). 1539-től I. Ferenc király révén vált a francia törvényhozás hivatalos nyelvéné (Villers-Cotterêts-i ediktum). E nyelv történetében több szakasz különíthető el: a gall-római nyelvet – a frankok betörése és letelepedése után – az ún. *francien* váltja fel, ez fokozatosan fejlődött, majd a 17. századtól, a klasszikus kortól kezdődően jutott el

népszerűsége csúcspontjára, s vált európai méretűvé. Az uralkodói udvarok feljebbvalóságukat azzal igyekeztek kifejezni, hogy franciául érintkeztek egymással, s gyermekeik mellé francia nevelőket fogadtak. Az írásbeliség folyamatos volt a latinból való átmenet korában. A legkorábbi francia nyelvemlék a Strasbourg eskü (842) és a Szent Eulália kantilénája (880), amely már az önállóvá váló francia nyelv kezdeti szakaszáról adnak képet. Az irodalmi nyelv Île-de-France tartomány nyelvjárásából jött létre. Ezt a tartomány központi fekvése és Párizs egyre erőteljesebb hatása eredményezte. (A francia nyelvről ld. bővebben *A francia nyelvstratégia* című fejezetet.)

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények⁵

Belgium fiatal nemzetállam, Hollandiától függetlenül 1830-ban alakult parlamentáris rendszerű, független alkotmányos királysággá. A belga identitás alapja a két etnikum elitjének sajátos együttműködése lett, amely erősebbnek bizonyult, mint a Holland Királyságot és a flamandokat összekapcsoló etnikai-nyelvi kötelék. Azonban már az állam megszületésének pillanatában megmutatkoztak azok az erők, amelyek napjainkig szétfeszítik a nemzetállami kereteket.

Az ipari fejlettsége révén Belgium gazdasági központja Vallónia volt, szemben a vidékies, gazdaságilag fejletlenebb Flandriával, így az új állam a francia nyelvű nagypolgári elit irányítása alatt alakult meg. A vallonok elnyerték a flamand kispolgárság és az Egyház támogatását. A nyelvprobléma is egyidős a belga állam létrejöttével: bár az Alkotmány elvekben garantálja a szabad nyelvhasználatot, mégis a francia lett az ország hivatalos nyelve. Minthogy a flamand felső- és középosztály művelt polgári rétege beszélt franciául, politikai okok miatt támogatták a francia használatát az állam- és közigazgatásban, valamint a közéletben.

A nemzetállammá válás utáni évtizedekben politikai-kulturális mozgalmak szerveződtek: a flamand értelmiségiek a flamand nyelv és kultúra nagyobb megbecsülése mellett szálltak síkra. A 19. század derekán, illetve második

5 Bővebben I. van de Craen–Willemyns 1998, illetve Szűcs 2014.

felében a Flamand Mozgalom képviselői kulturális szervezeteket hoztak létre, illetve az első flamand politikai párt is ez idő tájt alakult. 1873-tól kezdve sok a nyelvet érintő törvényt ratifikáltak a flamand nyelvnek a bíróságokon, közigazgatásban, oktatásban és hadseregben való használatáról. Ezek a törvények azonban nem eredményeztek alapvető változást. Az első jelentős flamand politikai győzelem a századfordulón valósult meg: az egyenlőség törvénye (*Gelijkheidswet*) először ismerte el a flamandot a franciával egyenértékű nyelvként a jogi dokumentumokban, majd az 1914. évi törvény előírta, hogy az általános iskolákban a gyermekek anyanyelvén folyjon az oktatás. A Flamand Mozgalom egyik szimbolikus célja, a flamand nyelvnek a Genti Egyetemen való bevezetése csak 1930-tól valósult meg.

Az 1930-as években a mozgalom fejlődésének köszönhetően első alkalommal tekintették a flamand nyelvet Flandria egyetlen nyelvének, azonban az e területen fekvő, „elfranciasodott” Brüsszelt mintegy kizárták a flamand kulturális örökségből. A főváros egyszerre került távol, egyúttal kötődött mindkét nyelvi régió identitásához. Brüsszel „különutasnak” bizonyult, nyelvhasználati szempontból is különálló, kettős természetű nyelvi régióként kezelték.

A Flamand Mozgalom a 20. század második felében újabb lendületet kapott: az 1962/63-as nyelvtörvényekkel létrehozták a nyelvi régiókat és a kétnyelvű Brüsszelt. Belgium több alkotmányos reform után (1970, 1980, 1988, 1994) érett, föderális állammá vált, amelynek nyelvpolitikáját – néhány nyelvi törvény, illetve rendelet mellett – alapvetően az 1994-ben elfogadott Alkotmány határozza meg.⁶ A köz- és magánszféra nyelvhasználata külön szabályozva van.

III. A stratégia célja

A nyelvtörvényi szabályozások közös célja egy olyan társadalmi állapot létrehozása és stabilizálása, melyben a három, egymástól gazdaságilag független régió nyelvi közösségei mind szövetségi (állami), mind regionális szinten azonos

6 *Die Verfassung Belgiens*. Koordinierter Text vom 17. Februar 1994. https://web.archive.org/web/20070628190942/http://www.senate.be/deutsch/const_de.html#t1 (letöltés: 2023. 08. 31.).

nyelvhasználati jogokkal és lehetőségekkel bírhatnak. Ennek érvényre juttatása érdekében a Belga állam három hivatalos nyelvet ismer el: a hollandot, a franciát és a németet. E nyelvek egyenrangúak, de – a nyelvi többség figyelembevételével – az állam Flandriában kizárólag holland nyelvet használ működése során, Vallóniában csak francia nyelvet, a német nyelvi régióban pedig csak német nyelvet; Brüsszelben a holland és a francia nyelvet egyenlő arányban használják. A nyelvtörvények főként az állam- és közigazgatás, az igazságszolgáltatás, az oktatás és kultúra, a feliratok és közúti jelzések, valamint a magáncégek szolgáltatásainak, hirdetéseinek nyelvhasználatát szabályozzák.

IV. Szerkezeti felépítés

1. Államigazgatás és nyelvhasználat.
2. Közigazgatás és nyelvhasználat.
3. Igazságszolgáltatás és nyelvhasználat.
4. Oktatás, kultúra és nyelvhasználat.
5. Közúti jelzések, feliratok nyelvhasználata.
6. Magáncégek szolgáltatásainak, hirdetéseinek nyelvhasználata.

V. Intézkedési területek

1. Államigazgatás és nyelvhasználat

Az 1993-ban megkezdett, 1994-ben elfogadott és 1995. január 1-jén érvénybe lépett alkotmányos reform értelmében Belgium szövetségi állammá vált. Nyelvhasználati szempontból fontos megemlíteni, hogy három, egymástól gazdaságilag független régióból (a Flamand Régióból, a Vallon Régióból és a Brüsszel-Főváros Régióból), három nyelvi közösségből (a Francia Közösségből, a Flamand Közösségből, és a Német Nyelvi Közösségből), mindemellett négy nyelvi régióból (a Francia Nyelvi Régióból, a Holland Nyelvű Régióból, a két-nyelvű Brüsszel-Főváros Régióból és a Német Nyelvi Régióból) áll.

A belga állam három hivatalos nyelvet ismer el: a hollandot, a franciát és a németet. A belga állam előírásainak megfelelően Flandriában kizárólag a holland nyelv használható az államigazgatásban, Vallóniában csak a francia, a Német Nyelvi Régióban pedig csak a német; Brüsszelben a holland és a francia nyelv egyenlő arányban használható. A szövetségi állam nyilvános közleményeit annak a területnek nyelvén kell megfogalmazni, amelyen az üzenetet hallani vagy olvasni fogják.

Az állampolgárok számára az Alkotmány biztosítja azt a jogot, hogy szabadon megválasszák, milyen nyelvet kívánnak használni. A szövetségi hatóságok jogkörébe tartozik, hogy törvényeket hozzanak és szabályozzák a nyelvhasználatot az összes speciális helyzetű településen.⁷

A szövetségi kormányban a végrehajtó hatalmat a király és miniszterei gyakorolják. Az Alkotmány 99. cikke alapján a Minisztertanácsban ugyanannyi francia anyanyelvű miniszternek kell lennie (7), mint amennyi holland anyanyelvűnek (7).

A szokásjog alapján a miniszterelnöknek, továbbá a szövetségi kormány minisztereinek jól kell beszélniük franciául és hollandul.

2. A szövetségi intézmények

Az egyenlő nyelvi megoszlás (tehát: 50% flamand, 50% vallon) egyaránt érvényes az Alkotmánybírószágra, az Államtanácsra, az Igazságügyi Főtanácsra stb., valamint az egyéb nagyszámú kormánysszervekre.⁸

3. Arányos képviselet a parlamentben

A szövetségi állam kétkamarás: a szövetségi parlamentből (vagy Képviselőházból), illetve a szenátusból áll. A képviselőknek és a szenátoroknak két nyelvi

7 Többek között a Brüsszel környéki települések többsége francia, de történelmi okok miatt közigazgatásilag Flandriához tartoznak, ahol a holland a hivatalos, ezért a lakosok évenként írásban kérvényezhetik, hogy ügyeiket franciául intézhessék.

8 A belga állam működését szabályozó mechanizmusok célja, hogy szabályozzák a holland és francia nyelvi közösség kapcsolatát.

frakciót kell alkotniuk: egy-egy francia, illetve holland nyelvű képviselőcsoportot az arányos képviseletnek megfelelően (l. az Alkotmány 43. cikkét): „Az Alkotmányban meghatározott esetekben a parlament mindkét házának megválasztott tagjai a törvényekben megjelölt módon egy francia, illetve egy holland ajkú nyelvi képviselőcsoportot alkotnak.”⁹ A két szövetségi házban a viták során kizárólag holland és francia nyelven szabad megszólalniuk. A törvényeket és rendeleteket mindig hollandul és franciául fogadják el és hirdetik ki; ugyanez a szabály érvényesül a királyi és a miniszteri rendeletek esetében. Minden hivatalos iratot, amely a szövetségi hatóságoktól származik, egyidejűleg francia és holland nyelven kell megszövegezni ahhoz, hogy törvényerőre emelkedjék.

Korábban a német nyelvnek semmilyen jogállása nem volt a szövetségi állam keretei között, kivéve akkor, ha olyan kérdéstről volt szó, amely kizárólag a Német Nyelvi Közösséget érintette.¹⁰ Az 1994-es alkotmányos államreform óta a német nyelvű polgároknak biztosítva van az a joguk, hogy egy képviselő (a nyelvi közösség szenátora) képviselje őket a Szenátusban.

A honvédelem, a külpolitika (azokat az ügyeket kivéve, amelyek a közösségek és a régiók hatáskörébe tartoznak), a fizetőeszköz (azzal a fenntartással, hogy ebben jelenleg az Európai Parlament az illetékes), a rendőrség stb. kérdéseit kivéve a szövetségi államhatalomnak van bizonyos illetékessége nyelvi kérdésekben, például amikor a közös intézményekről, a törvényhozás két házáról, a hadseregről, a központi államigazgatásról stb. – van szó.

4. Közigazgatás és nyelvhasználat

A Brüsszelen kívül működő szövetségi közigazgatás továbbra is egynyelvű, Vallóniában kizárólag francia, Flandriában pedig kizárólag holland nyelven folyik az ügyintézés. Viszont a belga állam Brüsszelbe települt közhivatalainak

9 *Die Verfassung Belgiens*. Koordinierter Text vom 17. Februar 1994. https://web.archive.org/web/20070628190942/http://www.senate.be/deutsch/const_de.html#t1 (letöltés: 2023. 08. 31.).

10 E tény természetesen jelentős egyenlőtlenség forrása a német anyanyelvű állampolgárok közt, akiknek emiatt franciául vagy hollandul is tudniuk kell, ha meg akarnak ismerkedni a szövetségi törvénytövegekkel.

két nyelven kell működniük, két nyelven kell szolgáltatásokat nyújtaniuk. Brüsszel-Főváros minden helyi állami hivatala a magánszemélyekkel fenntartott érintkezéseik során az érdekelt által használt nyelvet (vagyis a franciát vagy a hollandot) használja. A szövetségi közigazgatás minden ügyiratát mindhárom hivatalos nyelven meg kell fogalmazni, és mindhárom nyelvű változatnak szigorúan egyeznie kell.¹¹ Nincsenek kétnyelvű hivatalos iratok. Ezek még a brüsszeli agglomerációban is egynyelvűek, de egyaránt igényelhetők francia vagy holland nyelven megszővegezve.

A közigazgatást párhuzamos nyelvi hálózatok formájában alkották meg. A hatályos törvények, illetve rendeletek alapján a hivatalnokok 40%-a egynyelvű holland ajkú, 40%-a egynyelvű francia ajkú és 20%-a kétnyelvű, viszont egyenlő arányban vannak köztük flamandok és vallonok. A francia és a holland nyelvű hálózat kizárólag saját anyanyelvén köteles dolgozni; ha egyik hálózat a másikkal akar kommunikálni, akkor a francia ajkú vagy holland ajkú hivatalnokok ezt csak a kétnyelvű hivatalnokok hálózata útján tehetik meg.

A belga hadseregnek egynyelvű holland, francia vagy német ajkú zászlóaljából kell állnia, azonban a hadseregben rendszeresített nyelvhasználatra érvényes, hogy a tiszteknek és a tiszthelyetteseknek alaposan ismerniük kell a francia vagy a holland nyelvet.

Az 1994-es Alkotmány 23. cikke szerint a Belgiumban használatos nyelvek megválasztása elvileg tetszőleges, kizárólag törvény útján szabályozható, és csak az államhatalom hivatalos irataival és a bírósági ügyekkel kapcsolatosan szabályozható.

5. Igazságszolgáltatás és nyelvhasználat

A polgári és kereskedelmi ügyekben ítélkező bíróságok egyetlen hivatalos nyelvet használnak, és pedig Flandriában a hollandot, Vallóniában a franciát, illetve a Német Nyelvi Régióban a németet.

¹¹ Így például a Vallónia francia nyelvű polgárainak kiküldött adóügyi értesítés tartalma és nyomdai megvalósítása azonos lesz azzal, amelyet egy fővárosi illetőségű holland anyanyelvű polgárnak kézbesítenek Brüsszelben.

A pereknek annak a nyelvi régióknak nyelvén kell folyjniuk (vagyis franciául, hollandul vagy németül), amelyben a bíróság székhelye van. Ha a vádlott egy másik régióból származik, vagy csak korlátozott mértékben tudja használni az adott régió bíróságának nyelvét, akkor három eset lehetséges. 1. A vádlott elfogadja, hogy a pert egy másik (francia, holland vagy német) nyelven folytatásák le. 2. A vádlott kérheti, hogy tolmácsot rendeljenek ki számára (a Kincstár költségére) – ez esetben a bíró dönti el, megalapozott-e a kérelem. 3. A vádlott kérésére egy másik tartományban működő bírósághoz (törvényszékhez) teszik át az ügyet, amelynek bírója beszéli a vádlott anyanyelvét. Az iratokat franciául kell elkészíteni a Francia Nyelvi Régióban, hollandul a Holland Nyelvi Régióban, németül és franciául a Német Nyelvi Régióban, illetve hollandul és franciául a Brüsszel-Főváros Régióban. Polgári peres eljárás esetén a nyelvi régió eljárási nyelvén kell megfogalmazni az ítéleteket és határozatokat, kivéve, ha a bíró másként határoz.

Polgári és kereskedelmi ügyekben a védő – egyes esetekben – kérheti, hogy az eljárást más nyelven folytassák le, mint amelyen a perindítás történt. Ugyanígy a védők is választhatnak közös egyetértéssel a törvényi előírástól eltérő más nyelvet. Ugyanakkor Brüsszel kivételével a keresetlevelet vagy francia, vagy holland nyelven kell megfogalmazni attól függően, hogy a védő állandó lakhelye a francia nyelvű vagy a holland nyelvű régióban van-e. Ettől kezdve az eljárást az adott nyelven kell lefolytatni, hacsak a védő nem kéri, hogy az eljárás egy másik nyelven legyen lefolytatva.¹²

Brüsszelben a bírák kétharmadának kétnyelvűnek kell lennie (a bírák 50%-a flamand, 50%-uk pedig francia anyanyelvű). A bírák csak azon a nyelven bírálkodhatnak, amelyen a diplomájukat megszerezték. A szövetségi törvény büntetőügyekben egyezkedéseket is lehetővé tesz. Az Alkotmány értelmében a vádlott kérheti, hogy a bírósági eljárást saját anyanyelvén folytassák le. Ha olyan nyelvi régióban tartózkodik, amelyben nem a kért nyelven folyik a tárgyalás,

12 A bíró ugyanakkor elutasíthatja az erre irányuló kérést, ha az ügy elemeiből az derül ki, hogy a védő elég jól ismeri azt a nyelvet, amelyen a keresetlevelet fogalmazták. Ezen a ponton a bíró döntését – mint minden döntést – indokolni kell, viszont a döntés ellen fellebbezésnek nincs helye.

az ügyet azon régió bíróságához helyezik át, amely a legközelebb van a vádlott állandó lakhelyéhez.¹³

6. Oktatás, kultúra és nyelvhasználat¹⁴

A Vallon, a Flamand és a Német Nyelvi Közösség tanácsainak illetékességi körébe tartozik többek között az oktatási és a kulturális ügyeket érintő nyelvhasználatnak rendeleti úton való szabályozása – kivéve az iskolaév kezdete és befejezése időpontjának meghatározását, valamint a diplomák kiadásához szükséges minimális feltételek meghatározását. Ez a rendelkezés érvényes azokra a Brüsszel-Főváros Régióban létesített intézményekre is, amelyek tevékenységük folytán kizárólagosan az egyik vagy a másik közösséghez tartozóknak tekintendők. Az okleveleket és bizonyítványokat az egyes nyelvi régiók kommunikációs nyelvén kell kiállítani.

7. Közúti jelzések, feliratok nyelvhasználata

Vallóniában és Flandriában az állami közúti feliratokat, a helységnévtáblákat, az utcaneveket és az útjelző táblákat mindösszesen egy nyelven kell megfogalmazni.¹⁵ Brüsszelben két nyelven kötelező megszövegezni az állami feliratokat,

13 Egyébként, ha a vádlott csak egyikét beszéli a hivatalos nyelveknek (francia, holland, német), akkor kérheti, hogy a peranyaghoz csatolják a tanúk vagy panaszosok kijelentéseit tartalmazó jegyzőkönyvek, írásos szakértői vélemények stb. fordítását. Ebben az esetben a fordítás költségei az államot terhelik. Végül, ha szükséges, a tárgyalás szóbeli szakaszának időtartamára tolmácsokat is bocsáthatnak a vádlott rendelkezésére (abban az esetben, ha a pert nem helyezik át egy másik régió bíróságához).

14 Jelen alfejezet mindössze az 1994-ben elfogadott Alkotmány ide vonatkozó részeit hivatott röviden ismertetni.

15 Érdemes megemlíteni egy sajátosságot: Flandriában a francia helységnévtáblákon holland felirat van, míg Vallóniában a holland helységnevek francia nyelven. A helységneveknek a nyelvi határokon való hirtelen megváltozása a turistákat meglehetősen kellemetlen helyzetbe hozhatja. Így *Liège* vallóniai városnak Flandriában kizárólag *Luik* a neve; még *Lille* franciaországi városát is kizárólag *Rijsel*-nek írják Flandriában. Ez a gyakorlat meglehetősen ellentétes minden olyan nemzetközi megállapodással, amelyeket általában az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagállamai el szoktak fogadni. Franciaország ugyanígy jár el, amikor *Bruges*-t használ (*Brugge* helyett), *Courtrai*-t említ (*Kortrijk* helyett) vagy *Aix-la-Chapelle*-t

kivéve azokat, amelyek a Vallon vagy a Flamand Nyelvi Közösség illetékessége alá tartoznak. Brüsszel kétnyelvűsége miatt az utcaneveket itt két nyelven írják ki (mind a francia, mind a holland eredetűeket), ugyanez érvényes a tömegközlekedési eszközök (vonat, metró, autóbusz) és a közterek nevének feltüntetésére is.¹⁶ A közúti jelzőtábláknak is kétnyelvűeknek kell lenniük, rajtuk a városok nevét két változatban (holland, illetve francia nyelven) is ki kell írni.¹⁷ A Német Nyelvi Régióban a kormány által elhelyezett hivatalos feliratoknak elvben kétnyelvűeknek kell lenniük, de a német nyelv elsőbbséget élvez.¹⁸

mond és ír (*Aachen* helyett) stb. Nem beszélve Olaszországról: *Bolzano* (*Bozen* helyett), *Bressanone* (*Brixen* helyett), *Nizza* (*Nice* helyett) stb.

- 16 Az összes utcanévtábla a *rue*, *avenue*, *boulevard* ['utca', 'sugárút', 'körút' (fr.)] szavakkal kezdődik, és a *straat*, *laan*, *veste* (ua. hollandul) szavakkal végződik. Az egymás fölött és alatt elhelyezett két speciális elnevezés két oldalán fel vannak tüntetve a kétnyelvű összefoglaló jellegű feliratok (pl. *rue du Trône/Troonstraat*) hol szintén két sorban, hol nem (pl. *rue Ravensteinstraat*, *boulevard Anspach/Anspachlaan*). Brüsszel városában határozottan nagyméretűek az utcanévtáblák, de ezeket szerencsére csak a buszvezetőknek és a taxisoknak kell megtanulniuk (franciául és hollandul, vagyis mindkét változatban).
- 17 Általában elkerülük, hogy ezeket a kiírásokat egymás alatt helyezték el, inkább ugyanazon a táblán, vagy két külön táblán egymás mellett, balról jobbra mindkét nyelvi változatot feltüntetik (pl.: *Liège/Luik*, *Antwerpen/Anvers*). A nem brüsszeli elnevezéseket az érintett régióban használatos nyelv sorrendjében tüntetik fel. Például a flamand városokat jelző táblákra a település neve előbb flamandul, aztán franciául van felírva (*Antwerpen/Anvers*, *Gent/Gand*, *Leuven/Louvain*), míg a vallóniai városoknál előbb van a francia és utána a holland nyelvű kiírás (*Liège/Luik*, *Nivelles/Nijvel*, *Tournai/Doornik*). Ez az eljárás nem teljesen felel meg a nemzetközi szabványoknak, amelyek szerint meg kell tartani a tulajdonneveket az eredeti nyelv írásmódja szerint. Minthogy Brüsszel az Európai Unió fővárosa, s ráadásul fontos turisztikai központ is, egyes táblákon olykor angol és német nyelvű feliratok is olvashatók (például: *Informations/Inlichtingen / Information/Auskunft*).
- 18 A vidéki településeken – a belga területi egynyelvűségnek megfelelően – többnyire német nyelvű feliratokat látni, noha néhány faluban kétnyelvű táblák vannak elhelyezve; az utcanévtáblák és a helységnévtáblák, valamint az útjelző táblák viszont csaknem mindenütt német nyelvűek. Egyes táblák kétségtelenül szokatlanul hatnak egy francia anyanyelvű külső szemlélő számára: például előfordulnak *Police/Polizei* és *Hôtel de Ville* feliratok (utóbbi esetében a német nyelvű változat – *Rathaus* – gyakran ki sincs írva). Egyes községekben a várakozást jelző táblák néha kétnyelvűek, néha viszont a felirat csak egy nyelven, németül áll rajta. A flamand és vallon régióval ellentétben a francia vagy holland városokat jelző táblákon nem mindig fordítják le a települések nevét; tehát a név csak franciául, hollandul vagy németül van felírva. A német ajkú települések útjelző tábláin viszont olyan feliratok is láthatók, mint például *Lüttich* (*Liège* helyett), vagy két nyelven: *Lüttich-Liège*, sőt: *Löwen* (*Leuven* helyett).

Az áruk csomagolásán található címkék, használati utasítások és jótállási nyomtatványok szövegét annak a nyelvi régiónak a nyelvén kell megfogalmazni, ahol a szóban forgó termékeket és szolgáltatásokat áruba bocsátják. E szövegeknek feltűnőnek, jól olvashatónak és a reklámtól világosan megkülönböztethetőnek kell lenniük; továbbá ügyelni kell arra, hogy a termék felirata ne legyen összetéveszthető a minőségi tanúsítványával.¹⁹

8. Magáncégek szolgáltatásainak, hirdetéseinek nyelvhasználata

A törvények és rendelkezések által előírt ügyiratok és okmányok, valamint a saját dolgozóiknak szóló hivatalos iratok megfogalmazása során az ipari, kereskedelmi és pénzügyi vállalatok annak a régiónak nyelvét használják, ahol a székhelyük van, illetve ahol különböző termelő üzemeik működnek. Ezeket az iratokat Brüsszel-Főváros területén a francia anyanyelvű dolgozók számára franciául, a holland anyanyelvű dolgozók számára hollandul kell megszövegezni. Továbbá ezek a vállalatok a dolgozóikhoz intézett figyelmeztetésekhez, közleményekhez, iratokhoz, bizonyítványokhoz és formanyomtatványokhoz fordítást mellékelhetnek egy vagy több nyelven, ha ezt a dolgozók összetétele indokolttá teszi.²⁰

Vallóniában a francia nyelv használata kötelező a munkáltatók számára a munkavállalókkal fenntartott társadalmi kapcsolataikban azoknál a vállalatoknál, amelyek telephelyei a Francia Nyelvi Régióban (Vallon-Brabant, Hainaut, Luxemburg, Namur, Liège tartományokban a német ajkú közigazgatási területeket, valamint Malmédy és Waimes községet kivéve) működnek. Minden

19 A kereskedelmi gyakorlatról, a fogyasztók tájékoztatásáról és védelméről szóló 1991. július 14-i törvény, valamint annak az 1999. május 25-i módosítása alapján.

20 A brüsszeliek, akár francia, akár holland ajkúak, a szolgáltatásokat a legtöbb magánvállalatnál anyanyelvükön kapják. Három különböző szabályozás létezik a munkáltatók és dolgozók közötti nyelvhasználatra vonatkozóan: a Holland Nyelvi Közösség Kulturális Tanácsa által 1973. július 19-én kibocsátott rendelet, a Francia Nyelvi Közösség Kulturális Tanácsa által 1982. június 30-án kibocsátott rendelet, valamint a nyelvhasználatról szóló, 1966. július 18-án egyeztetett rendelet.

olyan iratot és okmányt, amelyet a munkavállalók számára készítenek, illetve azokat, amelyekről törvény rendelkezik, francia nyelven kell kiállítani. Mindazonáltal a rendelet felhatalmazást ad arra, hogy a felek – kiegészítő jelleggel – egy másik nyelv használatában is megállapodjanak, de ebben az esetben nem kell kötelezően gondoskodni a fordításról.

A Holland Nyelvi Régióban a holland nyelv használata kizárólagos a társadalmi jellegű kapcsolatokban minden olyan munkáltató számára, akinek a telephelye a Holland Nyelvi Régióban van (nevezetesen Antwerpen, Limburg, Nyugat-Flandria, Kelet-Flandria és Flamand-Brabant tartományban). A holland nyelv használata kötelező jelleggel elő van írva minden egyéni vagy közösségi, szóbeli vagy írásbeli kapcsolat esetén azon munkáltatók és munkavállalók között, akik a foglalkoztatás révén közvetlen vagy közvetett kapcsolatban állnak: ilyenek például az utasítások, közlemények, írásbeli szolgálati közlemények, kiadványok, illetve munkavállalói vagy szolgálati gyűlések, továbbá a törvények által előírt számviteli anyagok. Ugyanez érvényes a vállalati (üzemi) tanács, a munkavédelmi és egészségügyi bizottság keretében fennálló kapcsolatokra.

Brüsszel-Főváros Régióban (mind a 19 településen) a munkavállalóknak készített iratok és okmányok közül a francia anyanyelvű dolgozóknak készítetteteket franciául, a holland anyanyelvű dolgozóknak készítetteteket pedig holland nyelven kell megszövegezni. Viszont a törvények és rendeletek által megkövetelt iratokkal kapcsolatban a munkáltató szabadon dönthet az alkalmazandó nyelvről. A Német Nyelvi Közösségben mind a törvények és rendeletek által előírt iratokat és okmányokat, mind pedig a munkavállalók számára készítetteteket németül kell kiállítani.

A Brüsszel környéki speciális helyzetű településeken, illetve a Holland Nyelvi Régióban lévő speciális helyzetű településeken a német nyelvet kell használni a társadalmi kapcsolatokban. A munkavállalók számára készült okmányokról fordítást lehet készíteni egy vagy több nyelven. A valamely speciális nyelvhasználatú községbe települt magánvállalat és a központi közhivatalok (ONSS, ONEM)²¹ közötti kapcsolattartást a vállalat által választott nyelven kell

21 Állami társadalombiztosító, illetve munkanélküli-biztosító intézmény Belgiumban.

lebonyolítani, még abban az esetben is, ha a vállalatvezetés a dolgozókkal fenn tartott érintkezés során más nyelvet kénytelen használni.²²

A kereskedelmi célú hirdetések (plakátok) kiragasztását semmilyen rendelkezés nem korlátozza, noha Flandriában, Vallóniában és a Német Nyelvi Régióban – egyes kivételektől eltekintve – a területi egynyelvűség általános szabálya erre is vonatkozik.²³

VI. Ütemterv

Nincs.

VII. Feladat- és hatáskörök

Az Alkotmány 129. cikke alapján a Francia Nyelvi Közösség és a Flamand Nyelvi Közösség tanácsainak az őket érintő ügyek közül – a szövetségi törvényhozás kizárásával – rendeleti úton kell szabályozniuk a nyelvhasználatot az alábbi területeken. (1) Közigazgatási ügyekben; (2) az oktatás, a közhatalmi szervek által létesített, támogatott (szubvencionált) vagy elismert intézményekben; (3) a

22 A Nyelvhasználatot Ellenőrző Állandó Bizottság véleménye.

23 Aligha akad olyan kereskedő, aki például francia nyelven reklámozna flamand területen, hiszen társadalmi nyomással találná magát szemben. Ilyen helyzetben egyszerűbb és gyakorlatiasabb megoldás az angol nyelv használata. Brüsszelben sokféle megoldással lehet találkozni: egynyelvű francia és egynyelvű flamand, kétnyelvű francia–holland vagy holland–francia reklámokkal (hirdetésekkkel), bár sok egynyelvű angol reklám is van. Egyre több szállodatulajdonos vagy kereskedő, illetve egyes nagy hazai és nemzetközi vállalatok használják időnként az angol nyelvet ügyfeleik írásbeli tájékoztatására, sőt még cégnév-ként is angol elnevezést választanak. Ilyenformán az angol „az elkerülés nyelvéné” válik, kényelmes kiútként működik olyankor, ha a brüsszeli cég nem kíván állást foglalni a nyelvek közötti konfliktusban. Ugyanakkor a vállalatok írásbeli tájékoztatóikat általában francia és holland nyelven szokták kinyomtatni (az egyik oldalra a francia, a másikra a holland szöveg van nyomtatva). A Német Nyelvi Régióban a német nyelv egyedüli használata az általános szabály, de (a községek szerint 10–15%-ban) ott is lehet találkozni egynyelvű francia, illetve olykor kétnyelvű német–francia vagy francia–német feliratokkal. A kétnyelvű plakátok többségének esetében mindösszesen arról van szó, hogy egymás mellé (bal, illetve jobb oldalra) nyomtatnak két egynyelvű feliratot. A német vagy francia nyelv kizárólagos használata gyakoribb, mint a kétnyelvűség. A bankok cégneve viszont csaknem mindig két nyelven (németül és franciául) szerepel.

munkáltatók és dolgozók közötti társadalmi viszonyok, valamint a törvények és rendelkezések által előírt okmányok és ügyiratok ügyében. E rendelkezések törvényerővel bírnak részint a Francia Nyelvi Régióban, részint a Holland Nyelvi Régióban, részint Brüsszel-Főváros kétnyelvű régiójának azon intézményeiben, melyek tevékenységük révén egy-egy nyelvi közösséghez tartozónak tekinthetők.

Az Alkotmány 130. cikke²⁴ értelmében a Német Ajkú Közösség rendeleti úton szabályozza (1) a kulturális ügyeket; (2) a személyhez köthető ügyeket; (3) az oktatást (kivéve: az iskolaév kezdetének és befejezésének meghatározását, a diplomák kiadásához szükséges minimális feltételeket, valamint a nyugdíjrendszert); (4) a közösségek közötti együttműködést, valamint a nemzetközi együttműködést, beleértve a szerződések megkötését a fenti pontban említett ügyekben; továbbá (5) a nyelvhasználatot a közhatalmi szervek által létesített, támogatott (szubvencionált) vagy elismert intézményekben folyó oktatás során.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A Commission permanente de contrôle linguistique (CPCL) – vagyis a Nyelvhasználatot Ellenőrző Állandó Bizottság – feladata, hogy felügyelje a nyelvi vonatkozású törvények alkalmazását. A CPCL két szekcióból áll: a holland szekció hatáskörébe tartozik Flandria; a francia szekció hatásköre pedig Vallóniára terjed ki, de ide tartoznak a német nyelvű járások is.²⁵ Ha az ügyek speciális nyelvhasználatú községekre (speciális helyzetű községekre) vonatkoznak, akkor mindkét szekciót össze kell hívni.²⁶ A speciális helyzetű községeknek és Brüsszel-Főváros Régió közösségeinek, lakosainak lehetőségük van panaszt tenni a CPCL-nél, ha az állami szervek nem az anyanyelvükön tartják velük a kapcsolatot. A CPCL

24 Az Alaptörvény e cikkét 1997. május 20-én módosították a fentiek szerint.

25 A bizottságnak így 11 tagja van (közülük 5 francia, 5 holland és 1 német anyanyelvű), akit a király nevez ki négyévente a Francia, Holland és Német Nyelvi Közösség által javasolt jelöltek közül.

26 Tehát nincs lehetőség arra, hogy a másik nyelvi csoport rovására hozzanak döntést. A Nyelvhasználatot Ellenőrző Állandó Bizottságnak ugyanis csak tanácskozási jogköre van.

nem jogosult arra, hogy befogadjon a bíróságokon használt nyelvekre vonatkozó panaszokat.

Az Alkotmánybíróság hoz döntéseket az egyes közösség vagy régió Minisztertanácsa által beterjesztett ügyekben. Az Alkotmánybíróságnak tizenkét tagból kell állnia: ebből hat tagnak francia ajkúnak kell lennie, ők alkotják a bíróság francia nyelvű testületét; a másik hatnak pedig holland ajkúnak, ők alkotják a bíróság holland nyelvű testületét. Az Alkotmánybíróságnak két elnöke van: egy francia anyanyelvű és egy holland anyanyelvű, s felváltva kell betölteniük a címzetes elnöki tisztséget. Az Alkotmánybíróság megsemmisíthet bármely olyan rendelkezést, amely által az adott parlament túllépte saját hatáskörét.²⁷

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A Belga Királyság – sajátos nyelvpolitikai helyzetéből fakadóan – nyelvtörvények hosszú sorát vonultatta fel az elmúlt évtizedek során: ezek szabályozzák az állam- és közigazgatás, az igazságszolgáltatás, az oktatás és kultúra, a közúti jelzések és feliratok, illetve a magáncégek szolgáltatásainak és hirdetéseinek nyelvhasználatát.

A belga nyelvtörvények sora számos ponton tartalmaz gyakorlatias, az együtt élő nyelvi közösségek nyelvhasználatára nézve méltányos, hasznos részletet; azonban Belgium és a mai Magyarország erősen eltérő állam- és társadalomszerkezeti – s ez által nyelvpolitikai – helyzetéből fakadóan a magyar nyelvstratégiai tervek, dokumentumok kidolgozásához kevésbé nyújt átfogó segítséget. A teljes magyar közösség nyelvpolitikai helyzete csak akkor értelmezhető helyesen, ha figyelembe vesszük, hogy a trianoni békediktátum értelmében sérült a népek önrendelkezésének joga és a nemzetiségi elv, s az elszakított országrészekben élő magyar anyanyelvűeknek még a területi – s ebből eredően hangsúlyozandó: nyelvi – autonómiája sincs biztosítva. Ennél fogva a magyar nyelvstratégia kidolgozóinak azt a kényszerű helyzetet kell tudomásul venniük,

²⁷ A több évtizede elfogadott belga nyelvi törvények manapság meglehetősen nagy teret engednek a többféle jogi értelmezésnek, így számos alkalommal váltanak ki jogvitákat mind a francia anyanyelvűek, mind pedig a holland anyanyelvűek körében.

hogy a nemzetiségi s így nyelvi megosztottságából fakadó alapvető kihívásait oly jól kezelő belga állam stratégiai lépéseit nincs lehetőségük átfogóan felhasználni (erre ld. az V. Intézkedési területek V.1–V.4. fejezetét; s megjegyzendő: az ezekben foglaltakat sorról sorra a trianoni békediktátum által elszakított területeket befoglaló államoknak kellene mielőbb mérlegelniük, s az ott élő magyar kisebbségeknek biztosítaniuk kellene a területi-gazdasági autonómia jogát);²⁸ hiszen a mai államhatárok között alapvetően a magyar nemzetiségűek létszáma dominál.

Azonban a belga nyelvpolitikai lépések egyes részletei hasznosíthatók lennének a magyar nyelvpolitikai keretek között is. Fontos, hogy szabályozva legyen a kereskedelmi forgalomba kerülő áruk csomagolásán található címkék (továbbá a használati utasítások, jótállási jegyek) nyelvhasználata (ld. V. Intézkedési területek V.5. fejezetét). Az alapvető elvárások között kellene helyet kapnia annak, hogy e szövegek szabatos és közérthető magyarsággal legyenek megszövegezve (magyarul megalkotva vagy idegen nyelvből lefordítva). Ugyanezen szempontok szerint szintén szabályozásra szorul a hazai magáncégek szolgáltatásainak és hirdetéseinek nyelvhasználata (ld. erre V. Intézkedési területek V.6. fejezetét). Az imént említettek valójában egybecsengenek a gazdasági reklámtevékenységről szóló 1997. évi LVIII. törvény²⁹ fő elveivel, bár ezeknek betartása és betartatása bőven hagy kivetnivalót maga után a magyar gyakorlatban.

28 Áttörő diplomáciai sikernek könyvelhetnénk el, ha erre valaha sor kerülhetne a külhoni régiókat befoglaló államok részéről. Ez esetben a következő lépések alapvető fontossággal bírnának: (1) Területileg-gazdaságilag független (autonóm) régiók létrehozására lenne szükség a tömbmagyarság által lakott térségekben, melyeknek a nyelvi értelemben vett autonómitását (az államnyelv mellett) a magyar mint hivatalos nyelv területi elismerésével kellene szavatolni. (2) Az autonóm térségeknek megfelelő, arányos képviseletre lenne szükségük az adott állam parlamentjében – de a regionális parlament intézményének létrehozása is megfontolandó. (3) A közszféra, továbbá a közérdekű jelzések, reklámfeliratok, valamint a magánszféra szolgáltatásai és hirdetései nyelvhasználatának nem szabadna (még részben sem) kizárólag az államnyelvre korlátozódnia, hanem annak természetes módon az adott autonóm régió másik hivatalos nyelvére, a magyarra is ki kellene terjednie. (4) Mindezek felügyeletére és fenntartására régióként egy az állam és az autonóm közösség vezetésének egyaránt felelős szervezet kellene létrehozni, s gazdasági-szakmai működését törvényileg szavatolni kellene.

29 1997. évi LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről.
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700058.TV> (letöltés: 2023. 08. 31.).

A készülében lévő magyar nyelvstratégia e területek nyelvhasználatának további szabályozását ideális esetben nem hagyhatja figyelmen kívül.

Felhasznált irodalom

- Comrie–Matthews–Polinsky 2006. Comrie, Bernard – Matthews, Stephen – Polinsky, Maria: *A nyelvek világtlasza. A világ nyelveinek eredete és fejlődése*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006.
- Crystal 1998. Crystal, David: *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- De nieuwe Taalunie. Beleidsplan 2015-2020*. [Az új Németalföldi Nyelvi Unió. A 2015–2020. közötti időszak nyelvpolitikai cselekvési terve.] <https://taalunie.org/feeds/download/taalunie-beleidsplan-160120-def-5e8db.pdf/De%20nieuwe%20Taalunie/original> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.)
- Fodor 2003. Fodor István: *A világ nyelvei és nyelvcsaládjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Miklós 2002. Miklós József: *Európai nyelvek*. Neptun Impex Rt., Csíkszereda, 2002.
- Structure of the Population*. Statbel. <https://statbel.fgov.be/en/themes/population/structure-population> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Szűcs 2014. Szűcs Anita: „Belgitude”, avagy létezik-e belga nemzeti identitás? In *Kisebbségkutatás – Minority studies*, 23. (2014) 2. sz. 135–167.
- van de Craen–Willemyns 1998. van de Craen, Pete – Willemyns, Roland: A holland nyelv sztenderdizálása Flandriában. In Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvi tervezés*. Universitas Kiadó, Budapest. 1998. 191–205.

Jogi források

1997. évi LVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenységről. <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700058.TV> (letöltés: 2023. 08. 31.).
- Die Verfassung Belgiens*. Koordinierter Text vom 17. Februar 1994. https://web.archive.org/web/20070628190942/http://www.senate.be/deutsch/const_de.html#t1 (letöltés: 2023. 08. 31.).

A BOLGÁR NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: JÁNK ISTVÁN

Alapadatok

Az érintett nyelvek: bolgár

Az érintett országok: Bulgária

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv a bolgár

A beszélőközösség mérete: kb. 8 000 000 fő, Bulgária lakossága: 6 447 710 fő¹

A beszélőközösség összetétele: a lakosság 85,3% bolgár, 8,7% török, 3,9% romani, míg 1,1% egyéb anyanyelvű, ill. 1% nem akart válaszolni vagy nem definiálta anyanyelvét

ABC: cirill

A stratégiai dokumentum típusa: alkotmány és különböző jogszabályok

A stratégia természete: a hivatalos nyelv használatára vonatkozó hatályos rendelkezések gazdasági, politikai, társadalmi és kulturális területeket ölelnek fel. A kialakult stratégia szerint a meglévő jogszabályokat szükség esetén és alapos mérlegelés után kiegészítik és módosítják

A stratégia kiterjedése: nincs meghatározva

A stratégia időtartama: nincs meghatározva

Intézkedési területek (felsorolás): hivatalos nyelv védelme; hagyományos és elektronikus szótárak; elektronikus források; nyelvek és nyelvhasználat az oktatásban

Felelős intézet, kidolgozó: nincs meghatározva

1 Republic of Bulgaria, National Statistical Institute: <https://www.nsi.bg/en/content/2977/population-statistical-regions-age-place-residence-and-sex> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

„Nyelvstratégiai mátrix”: Bulgáriában a nyelvstratégia főként az egyetlen hivatalos nyelvre, a bolgár nyelvre koncentrál. A bolgárok nyelvi attitűdjét vizsgáló, 2019-ben végzett országos reprezentatív felmérés eredményei szerint az uralkodó vélemény az, hogy a bolgár nyelv a nemzeti identitás legfontosabb eleme. A bolgár nyelv kodifikáltsága, leírása, kutatása fejlett, a grammatikák, szótárak fejlesztése folyamatos. A bolgár nyelv Bulgáriában nincs veszélyben

I. A nyelv története, jelenkori állapota

1. Demográfiai adatok

A legutóbbi népszámlálási adatok értelmében Bulgária lakossága 6 447 710 fő, azaz 10 év alatt közel kb. 845 000 fővel (11,5%) csökkent a bolgár lakosság. A nemek arányát tekintve 1000 nőre 927 férfi jut, azaz a nők arány 51,9%, a férfiaké 48,1%. A kor szerinti megoszlás alapján előregedő társadalomról van szó, ami a 65 éves vagy annál idősebb népesség abszolút számának és relatív arányának növekedésében nyilvánul meg.

2. A bolgár nyelv

A bolgár nyelv (bolgárul български език/*bălgarszki ezik*) az indoeurópai nyelvcsalád szláv ágának délszláv csoportjához, valamint a balkáni nyelvunióhoz (*Balkan Sprachbund*) tartozik – amely olyan nyelveket ölel fel, amelyeknek nincs közös eredete, de közös nyelvtani jellemzőkkel rendelkeznek. A bolgár nyelvet egyaránt számontartják klasszikus és egzotikus nyelvként: klasszikus, mivel az óbolgár nyelv örököse, és egzotikus, mert különbözik a többi szláv nyelvtől, mivel a nyelvfejlődés során nagyrészt kiveszett a szláv nyelvekre jellemző névszóragozás.²

2 Koeva 2023.

A bolgár nyelvnek nagyjából 8,5-9 millió beszélője van, Bulgária hivatalos nyelve, 2007 óta pedig az Európai Unió hivatalos nyelvei között is megtalálható. Bulgárián kívül Görögország, Törökország, Románia, Moldova, Szerbia, Montenegró, Ukrajna és az Egyesült Államok egyes részein beszélik. Az Economic and Social Affairs adatbázis szerint 2020-ban megközelítőleg 1,7 millió bolgár élt külföldön, így a külföldön élő bolgár lakosság a harmadik legnagyobb az Európai Unió (EU) új tagállamai között, Románia és Lengyelország mögött.³

A bolgár nyelv története három korszakra oszlik: 1. óbolgár (9–11. század), 2. középbolgár (12–16. század), valamint 3. modern bolgár (a 16. századtól napjainkig). A bolgár irodalmi nyelv kialakulása a 19. századra tehető, ekkor lett az észak-keleti bulgáriai nyelvjárás az irodalmi nyelv alapja. Ebben az időszakban először az egyházi szlávból, majd az orosz nyelvből kerültek nagyobb számban jövevényszavak a bolgár nyelvbe, amelyek egy része mind a mai napig a szókincs részét képezi, míg más részük már kikopott (az első és második világháború közötti időszakban egy purista mozgalom megpróbálta ezeket a szavakat és más nyelvekből származó kölcsönzavakat bolgár szavakkal helyettesíteni).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Külön bolgár nyelvtörvény⁴ vagy nyelvstratégia nincs, azonban több mint 100 jogszabály szabályozza a bolgár nyelv használatával és tanulmányozásával kapcsolatos kérdéseket. A meglévő hivatalos nyelvhasználatra vonatkozó hatályos rendelkezések gazdasági, politikai, társadalmi, szociális, kulturális és társadalmi területeket ölelnek fel. Vagyis a bolgár nyelv használatának és tanulásának szabályozása számos jogszabályban és rendeletben létezik, s számos esetben sikeresen megvalósul, melyek közül néhány lényegesebbet alább közlök:⁵

3 Garrote-Sanchez et al. 2021.

4 Pár évenként különböző nacionalista parlamenti képviselők megpróbálnak nyelvtörvénytervezetet benyújtani, de ezek közül még egy sem lett elfogadva. A legutóbbit 2022-ben nyújtotta be a *Vazrazhdane* párt, többek között a bolgár nyelvjárások használatát szerették volna betiltani.

5 Koeva 2023.

- Bulgária Alkotmánya.
- Az óvodai és iskolai oktatásról szóló törvény.
- Az oktatási fokozatról, az általános oktatási minimumról és a tantervről szóló törvény.
- A bolgár irodalmi nyelv oktatási rendszerben való tanulásáról szóló 2016. augusztus 11-i 6. számú rendelet.
- A Bolgár Köztársaságon kívül élő bolgárokról szóló törvény.
- 73/1993. számú minisztertanácsi rendelet az oktatási tevékenységekről a külföldön élő bolgárok körében.
- Az igazságügyi rendszerről szóló törvény.
- A normatív törvényekről szóló törvény.
- A büntetőeljárás törvénykönyv; a polgári perrendtartás.
- A védelmi és fegyveres erőkről szóló törvény.
- A politikai pártokról szóló törvény.
- A vallásokról szóló törvény.
- A rádiózásról és televíziózásról szóló törvény.

III. A stratégia célja

Nincs kifejezett nyelvstratégia, azonban van egy hivatalos nyelvtudományi intézet (a Bolgár Tudományos Akadémia Prof. Lyubomir Andreychin Bolgár Nyelvtudományi Intézete, angolul: The Institute for Bulgarian Language Prof. Lyubomir Andreychin at the Bulgarian Academy of Sciences; bolgáruul: Институтът за български език „Професор Любомир Андрейчин”), amelyet a minisztertanácsi rendelettel hoztak létre, és amely figyelemmel kíséri a bolgár nyelv változásait, meghatározza az irodalmi normákat, és tükrözi ezeket a változásokat mind a helyesírásban, mind a nyelvtanban. Az említett intézet a bolgár állam nyelvpolitikáját az alábbiakkal támogatja:

- a bolgár nyelv mai állapotának, történetének és nyelvjárási változatának, valamint más nyelvekkel való kapcsolatainak kutatása;
- az írott és a beszélt nyelv változásainak nyomon követése, a helyesírás egységesítése, a bolgár nyelv hivatalos helyesírási szótárának kiadása, amely meghatározza a közterületi írásbeli kommunikáció szabályait;

- a bolgár nyelv lexikai és nyelvtani szerkezetének tanulmányozása és leírása, nyelvtanok és szótárak kiadása, nyelvi források és technológiák fejlesztése.

IV. Szerkezeti felépítés

Nem értelmezhető.

V. Intézkedési területek

1. Általános

Bulgária Alkotmányának 3. cikke kimondja, hogy a bolgár a Köztársaság hivatalos nyelve. A 36. cikk szerint pedig a bolgár nyelv tanulása és használata minden bolgár állampolgár joga és kötelessége. A nem bolgár anyanyelvű állampolgároknak joguk van saját nyelvüket tanulni és használni a kötelező bolgár nyelvtanulás mellett. Törvény határozza meg továbbá azokat a helyzeteket, amikor csak a hivatalos nyelvet szabad használni.

2. Oktatás

A bolgár újjászületés idejétől kezdve (19. század), de különösen a bolgár állami-ság visszaállítása (1878) után, napjainkig a bolgár nyelv és irodalom nagyon fontos szerepet tölt be az oktatásban. A jelenleg hatályos bolgár jogszabályok és az állami tanterv szerint az oktatás és a nyelvtanulás minden formájának – az óvodától egészen a felsőoktatásig – bolgár nyelven kell megvalósulnia. A 2015-ben megjelent *Óvodai és iskolai nevelésről szóló törvény* 13. cikke kimondja, hogy:

- (1) Az óvodai és iskolai oktatási rendszerekben a hivatalos nyelv a bolgár nyelv.
- (2) Az óvodai és iskolai oktatás az e törvényben meghatározott esetek kivételével bolgár nyelven folyik.
- (3) Azokban az iskolákban, ahol az idegen nyelvet intenzíven tanulják, egyes tantárgyak a tantervre vonatkozó állami oktatási szabvány szerint idegen nyelven oktathatók.

(4) Azokban az iskolákban, ahol az oktatás az állami oktatási normák és egy másik tagállam követelményei szerint együttesen folyik, a bolgár nyelv és irodalom tantárgy kivételével idegen nyelven is oktathatók a tantárgyak.

(5) A bolgár nyelv tanulása és használata az óvodai és iskolai oktatási rendszerekben minden bolgár állampolgár joga és kötelessége.

A bolgár irodalmi nyelv elsajátításáról szóló, 2016. augusztus 11-i 6. számú rendelet kimondja, hogy az óvodai és iskolai oktatás rendszerében a bolgár irodalmi nyelv kodifikált normáit alkalmazzák a Bolgár Tudományos Akadémia Bolgár Nyelvtudományi Intézetének jelenlegi akadémiai helyesírási szótára szerint (2. cikk).

A legújabb Nemzeti Iskolai Tanterv (az ottani NAT) szerint a bolgár nyelv-oktatás a kulturális és oktatási tanulmányi szektor keretein belül zajlik. A negyedik évfolyamon a bolgár nyelv és irodalom óraszámja 238 óra. A hetedik osztályban 180 óra, ebből 90 óra a bolgár (amelyből 18 óra a kommunikációs kompetencia fejlesztése). A tizedik évfolyamon 108 óra, ebből 54 óra a bolgár (ebből 18 óra a kommunikációs kompetencia).

3. Esélyegyenlőség és méltányosság

Bulgáriában az iskolai méltányosság és az oktatási mutatók javítása továbbra is komoly akadályt jelent. Bulgáriában széles körben elterjedt ugyanis a hátrányos helyzetű tanulók gyengébb színvonalú iskolákban való koncentrációja, a szegregált oktatás, ami jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a gyermekek különböző készségei, képességei nem fejlődnek megfelelően.

A 7 és 15 év közötti roma gyerekek iskolai részvételi aránya 86,2%, szemben a teljes népesség 94,6%-ával. A 20–24 éves roma tanulók mindössze 28%-a fejezi be a felső középfokú tanulmányait, szemben a bolgár lakosság egészének 83,6%-ával. A 6 és 14 év közötti roma gyerekek csaknem kétharmada olyan iskolába vagy óvodába jár, ahol az osztály egésze vagy többsége roma származású. A vidéki területeken ez sok esetben a demográfiai adottságoknak köszönhető: kevés vagy egyáltalán nincs bolgár nemzetiségű gyerek. Az Európai Unió Tanácsa 2018-ban országspecifikus ajánlást intézett Bulgáriához, amelyben felszólította Bulgáriát, hogy javítson a minőségi inkluzív oktatáson és az esélyegyenlőségen, különösen a roma és hátrányos helyzetű tanulók esetében.

4. Nyelvi tanácsadás

1953-ban a Bolgár Nyelvtudományi Intézetben megalakult a Nyelvi Tanácsadó Szolgálat, amely a mai napig működik. Az intézet fő tevékenységi köre a helyesírással, nyelvtani és kiejtési kérdésekkel kapcsolatos szaktanácsadás. 2013-ban további kommunikációs csatornákkal bővült a nyelvi segítségvonal, így a felhasználók e-mailben, az Online Nyelvi Konzultációs Útmutató vagy a Facebook Nyelvi Konzultációk online kérdésűrlapján keresztül tehetnek fel kérdéseket a bolgár szókincsről, nyelvtanról, frazeológiáról és helyesírásról. A visszajelzések általánosságban a következőkre vonatkoznak: a bolgár helyesírás, nyelvtan és lexikális rendszerek leginkább problémás területei; a nyilvánosság előtt széles körben tárgyalt nyelvi jelenségek, például idegen szavak, nyelvjárási kifejezések, új szavak használata; a bolgár nyelvű oktatás sajátos igényei, valamint annak elektronikus nyelvi erőforrásokkal és technológiákkal való javítása, fejlesztése.

5. Hagyományos szótárak

A bolgár nyelv többkötetes szótára az egyik legnagyobb és legrepresentatívabb egy nyelvű magyarzó szótár, amely a század elejétől napjainkig követi nyomon a bolgár lexikális rendszert.⁶ A szótár sokféle információt tartalmaz, beleértve a magyarzó meghatározásokat, példákat, nyelvtani, frazeológia és stilisztikai információkat, adatokat.

A Bolgár Nyelvtudományi Intézet Elektronikus Könyvtára hozzáférést biztosít néhány fontosabb szótárhoz. Ezek közül kiemelkednek a következő szótárak:

- A kétkötetes *Régi bolgár szótár*, amely a klasszikus glagolita és cirill művekben található szókészletet, írást foglalja magában. Az egyes szócikkek a címszavak értelmét, példáit, nyelvtani jellemzőit és az óbolgár szavak fordítását ismertetik korabeli – irodalmi vagy dialektikus – megfelelőikkel.

6 Ma már online kereshető: <https://ibl.bas.bg/rbe/> (letöltés időpontja: 2025. 01. 28.).

- *A bolgár etimológiai szótár* a bolgár szavak eredetét mutatja be, és feltárja a bolgár és más balkáni, szláv és indoeurópai nyelvek közötti kapcsolatokat.
- *A bolgár nyelvjárási atlasz* több mint 2300 településről származó források alapján tartalmaz dialektológiai térképeket, amelyek a bolgár nyelvjárási hang-, hangsúly-, lexikális és morfológiai rendszerét ábrázolják.

Ezen kívül még számos szótár található a Bolgár Nyelvtudományi Intézet honlapján.⁷

6. Helyesírási szótárak

Az elmúlt 50 évben megjelent főbb helyesírási szótárak a következők:

A mai standard bolgár nyelv helyesírási szótára (1983, 1995).

A mai standard bolgár nyelv új helyesírási szótára (2002).

Hivatalos bolgár helyesírási szótár (2012).

A bolgár igék hivatalos helyesírási szótára (2017).

Ezek a kötetek tükrözik a modern bolgár nyelv sajátosságait és fejlődését, meghatározzák a helyesírási és írásjelek szabályait, valamint kodifikálják a szavak és alakjaik helyesírását (a paradigmák kiválasztott tagjainak helyesírásának bemutatásával). Az új bolgár helyesírási szótár egy nyelvtani szótárral bővült, amely információt nyújt a szóalakok és lemmák helyesírásáról és nyelvtani jellemzőiről, és online is elérhető. 2024. májusától az intézet BERON platformján mindenki számára elérhető a hivatalos bolgár helyesírási szótár online kiadása, amely összesen 2 400 000 szóalakot tartalmaz.⁸

A bolgár nyelv cirill ábécét használ, de a speciális helyzetekre (pl. útbaigazító táblák, útjelző táblák, olyan eszközök, amelyeken nem érhető el a cirill ábécé) kidolgozták és szabályozzák a latin betűs átírást.

7 E-Library. Institute for Bulgarian Language. <https://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/elektronna-biblioteka/> (letöltés időpontja: 2025. 01. 28.).

8 Официален правописен речник на българския език. Институт за български език при БАН – Министерство на образованието и науката. <https://beron.mon.bg/> (Letöltés időpontja: 2024. 08. 30.).

7. Nyelvtechnológia

A *The Written word remains. Write Correctly!* 2013-tól egészen napjainkig érvényben lévő projekt a bolgár nyelv helyes használatával kapcsolatos tudatosság felkeltésére, valamint a jobb írástudás és nyelvi készségek előmozdítására összpontosít a bolgár nyelvhasználók körében.

A projekt részeként különféle szótárak és útikönyvek állnak rendelkezésre a bolgár lakosság számára, különféle oktatási anyagokat tesznek közzé online a bolgár lexémák, nyelvtan és helyesírás terén, valamint online és szabadtéri nyelvi játékokat, vetélkedőket szerveznek, szemináriumokat, workshopokat és informális találkozókat tartanak tanárok és diákok bevonásával.

8. Nyelvi attitűdök

A bolgárok nyelvi attitűdjét vizsgáló, 2019-ben végzett országos reprezentatív felmérés eredményei szerint az uralkodó vélemény (94,8%) a bolgár társadalomban, hogy a bolgár nyelv a nemzeti identitás legfontosabb eleme (Stancheva 2019). Ez az eredmény összecseng más európai országok standardcentrikus és hegemonikus nyelvfelfogásával, amelyben egy központi nyelv vagy nyelvváltozat domináns, míg a többi használatban lévő perifériára szorul, avagy stigmatizált változatnak számít.

VI. Ütemterv

Nem értelmezhető.

VII. Feladat- és hatáskörök

Bolgár Tudományos Akadémia Prof. Lyubomir Andreychin Bolgár Nyelvtudományi Intézete:

- a bolgár nyelv mai állapotának, történetének és nyelvjárási változatainak, valamint más nyelvekkel való kapcsolatainak kutatása;

- az írott és a beszélt nyelv változásainak nyomon követése, a helyesírás egységesítése, a bolgár nyelv hivatalos helyesírási szótárának kiadása, amely meghatározza a közterületi írásbeli kommunikáció szabályait;
- a bolgár nyelv lexikai és nyelvtani szerkezetének tanulmányozása és leírása, nyelvtanok és szótárak kiadása, nyelvi források és technológiák fejlesztése.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A Bolgár Nyelvtudományi Intézet a nyelvészeti kutatásokért és a korpusztervezéshez kapcsolódó kiadványokért felelős, de mivel központi nyelvstratégia nincs, ezért ennek az általános felügyelete nem értelmezhető.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

Ahogy Magyarországon, úgy Bulgáriában sincs nyelvtörvény, így bizonyos részei a dokumentumnak (pl. ütemterv, szerkezeti felépítés) nem értelmezhetők. Az látszik az egyes nyelvtervezési vagy nyelvpolitikai jellegű intézkedésekből és törekvésekből, hogy a nyelvtechnológia és a helyesírás kiemelt szereppel bír. Az előbbi magyar viszonylatban is kiemelt szereppel bírt az elmúlt évtizedben.

A nyelvi attitűdök területén ugyanaz a helyzet, mint a legtöbb európai országban, beleértve Magyarországot is: a nyelvi változatossághoz való viszony kedvezőtlen, a standardcentrikus szemlélet jelentős.

A lakosság általános véleménye szerint a bolgár nyelv a nemzeti identitás meghatározó tényezője, ez hasonlít a magyar nemzeti identitásról alkotott véleményhez.

A bolgár nyelv kodifikálása, szótárazása, a grammatika és a helyesírás szabályozása ugyanúgy központi feladat, mint a magyarban. Az idegen szavak átvétele, szótárazása és honosítása az európai nyelvekhez (így a magyarhoz is) hasonlóan a bolgárban is létező folyamat, ám a bolgárnál sajátos jelenség az orosz és az egyházi szláv eredetű szókinccs honosítása.

Mivel nincs bolgár nyelvstratégia, ezért a fentebb felsorolt részjelenségeken kívül más közös, hasznosítható elemet nem lehet érdemlegesen kimutatni.

Felhasznált irodalom

- Bulgaria Demographics*. <https://www.worldometers.info/demographics/bulgaria-demographics/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- E-Library*. Institute for Bulgarian Language. <https://ibl.bas.bg/informatsiya/uslugi/elektronna-biblioteka/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Európai Bizottság jelentése 2022. European Commission, Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, Education and training monitor 2022 – Bulgaria*, Publications Office of the European Union (2022).
<https://data.europa.eu/doi/10.2766/207>.
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/15bb64cf-66f0-11ed-b14f-01aa75ed71a1/language-en> (letöltés időpontja: 2024. július 17.).
- Garrote-Sanchez–Kreuder–Testaverde 2021. Garrote-Sanchez, Daniel – Kreuder, Janis – Testaverde, Mauro: *Migration in Bulgaria: Current Challenges and Opportunities, Social Protection and Jobs*. Social Protection and Jobs Discussion Paper, (2109) World Bank Group. Washington, D.C.
<http://documents.worldbank.org/curated/en/914401640249485571/Migration-in-Bulgaria-Current-Challenges-and-Opportunities> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Koeva 2023. Koeva, Svetla: Bulgarian language policy. *Current Issues in Language Planning*, 1–21. (2023) DOI:10.1080/14664208.2023.2268445
- Population by statistical regions, age, place of residence and sex*. Republic of Bulgaria, National Statistical Institute.
URL: <https://www.nsi.bg/en/content/2977/population-statistical-regions-age-place-residence-and-sex> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Stancheva 2019. Stancheva, Ruska: Кодификацията в контекста на езиковите нагласи. (Codification in the context of language attitudes.) *Bulgarian Language*, 66. (2019) Supplement N. 1. 38–149.
<https://www.balgarskiezik.eu/p-2019-No1/PRILOZHENIE-1-2019.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

Jogi források

Constitution. [Bulgária Alkotmánya]. <https://www.parliament.bg/en/const> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

Закон за предучилищното и училищното образование. [Az óvodai és iskolai nevelésről szóló törvény]. https://lll.mon.bg/uploaded_files/ZAKON_za_preducilisnoto_i_ucilisnoto_obrazovanie_EN.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

A CSEH NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: EÖRY VILMA

Alapadatok

Érintett nyelvek: cseh, morva;¹ főbb kisebbségi nyelvek: szlovák, lengyel, német, sziléziai nyelv

Érintett országok: Cseh Köztársaság (Česká republika)

A nyelvek státusa az érintett országban: az Alkotmányban nem szerepel, hogy a cseh az ország hivatalos nyelve

A beszélőközösség mérete: az ország lakosságának száma: 10 850 620 fő (2023. március 31-i adat)²

A 2021-es census eredményei szerint az ország lakossága 10 524 167 fő.³

A nyelvi megoszlás:

Cseh: 8 996 475

Szlovák: 150 738

Lengyel: 30 183

Német: 10 151

Magyar: 8533

Roma: 4280 (becsült adatként 250 ezer, és nem nevezik meg a kisebbség típusát)

Rutén: 520

Ukrán: 88 873

1 Vitatott, hogy a morva önálló nyelv-e vagy a cseh területi változata. A Cseh Statisztikai Hivatal 2021. évi Cseh demográfiai kézikönyve külön nem sorolja fel a morvát kisebbségi nyelvi közösségként.

2 Lásd az 1. számú lábjegyzetet! Az adatok forrása: Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/home> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

3 Az ország Statisztikai Hivatala a migrációval indokolja a 2023-ra tapasztalható növekedést.

Egyéb: 475 020

Nem jelezte: 759 394

Morva: kb. 500 ezer⁴

A stratégiai dokumentum típusa: különféle jogszabályok, nyelvstratégia nincs.

A stratégia természete: központi nyelvstratégia nincs, két nyelvtörvénytervezet is volt, de egyiket sem fogadták el, különféle törvények tartalmazznak a nyelvre vonatkozó rendelkezéseket

A stratégia kiterjedése: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

A stratégia időtartama: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

Intézkedési területek: mivel nincs központi nyelvstratégia, ez nem értelmezhető

„Nyelvstratégiai mátrix”: A Cseh Köztársaság több nyelvi kisebbségnek is ott-hont ad. *De facto* az állam hivatalos nyelve a cseh, bár ezt az Alkotmány nem mondja ki. Nincs alkotmányos védelme a cseh nyelvnek, de megfigyelhető a cseh nyelv térvesztése a nyelvi globalizáció miatt

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Az időszámítás előtti századokban kelták, majd germán törzsek lakták a mai Csehország területét. Az 5–6. században jelentek meg a szláv törzsek, majd a 8. század vége körül a Frank Birodalom hatására létrejött a Morva Fejedelemség, ahol megkezdődött a kereszténység terjedése is. A Morva Fejedelemség a magyarok bejövetelel bomlott fel. Közben a 9. század végén létrejött a Cseh Fejedelemség is. Ez először a Frank Birodalom vazallusa volt, majd az 1000-es évek elejétől a Német-római Birodalom része lett. Központja Prága, s a kereszténység terjedése is ezen a területen folytatódott. S bár közben Morvaországot bekebelezték, csaknem folyamatosan a Német-római Birodalom hűbéresei maradtak. A 12–13. század fordulóján Csehország fejlődésnek indult: sok német telepest hívtak be, ezzel kifejlesztették a nagy középkori városokat. A 14. században kezdődött virágkora, ekkor érte el legnagyobb kiterjedését.

⁴ Forrás: Czech Demographic Handbook 2021. Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/czech-demographic-handbook-2021> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

A huszita mozgalmak azonban visszavetették Európában játszott, pl. kereskedelmi szerepét.

A mohácsi csata után Csehország a Habsburgok fennhatósága alá került, először kisebb, aztán nagyobb mértékben egészen 1918-ig. Az 1618. évi rendi felkelés megtorlásaként II. Ferdinánd kiadta a *Megújított Országos Rendtartást*⁵. Ez többek között kimondta, hogy egyedül a katolikus az engedélyezett vallás, és ezzel elindította a cseh protestánsok csaknem teljes elvándorlását (pl. Magyarországra is). Helyükre idegen lakosság érkezett (főleg német, osztrák de sok itáliai, spanyol és magyar is). A rendelet a német nyelvnek a csehvel egyenlő jogokat biztosított, a nagy létszámú német lakosság miatt pedig fokozatosan a német nyelv lett a domináns az országban, s ez hosszú időre meghatározta a cseh nyelv helyzetét. A Német-római Birodalom 1806-os felbomlásával Csehország a Habsburg Birodalom részévé vált. Ekkor kezdtek kialakítani ipari központokat, ezáltal az ország gazdasági és vele a polgári fejlődése biztosítva volt, de anyanyelvűsége hiányzott. A 19. század cseh nemzeti mozgalmait sokat lendítettek ugyan a cseh nyelv megerősödésén is, de a városok – különösen Prága – még jó ideig túlnyomórészt német nyelvűek voltak, s Prága német kulturális központ is volt. A német hatás még ma is érződik a cseh életmódban, gondolkodásban.

Csehszlovákia (a Csehszlovák Köztársaság) 1918-ban (október 28.) jött létre, később ezt a trianoni döntés hivatalosan megerősítette. Magában foglalta Cseh- és Morvaországot, Szilézia egy kisebb részét s a Magyarországtól elcsatolt Szlovákiát és Kárpátalját. Megalakulásával szerzett jelentős német, magyar, lengyel, ruszin kisebbséget, bár németek nagy számban, lengyelek kisebbben körábban is éltek Csehországban. Demokratikus államnak számított, de kisebbségeinek nem biztosított semmilyen autonómiát. Némileg ez is befolyásolta azt, hogy a 2. világháború idején Szlovákia különválva a Német Birodalom kiszolgálójává vált, Csehországot pedig megszállták a németek, és területén protektorátust hoztak létre. A háborút a száműzetésben működő csehszlovák kormány irányításával az ország a szövetségesek oldalán győztesként fejezte be. Utána

5 Obnovené zřízení zemské. Csehországban 1627-ben, Morvaországban 1628-ban vezették be.

azonban az országban élő németek közül 2,7 millió lakost kitelepítettek, vagy más retorziót alkalmaztak velük szemben. Az ott maradt körülbelül 250 ezer német nyelvű állampolgár többsége a későbbiekben elhagyta az országot (hasonlóan jártak el a magyar kisebbséggel is).⁶

A háború után Csehszlovákia kommunista állam lett, erős gazdasággal, egészen 1989. novemberéig, a bársonyos forradalomig, amely a rendszerváltást hozta meg Csehszlovákia számára. 1993. január 1-jén különvált Csehország és Szlovákia, ez Csehország számára újabb fellendülést hozott.

A Cseh Köztársaság nyelvi közösségeinek lélekszámát fentebb ismertettük, de meg kell jegyezni, hogy a jelentős számú nyelvi kisebbség közül a népszámláláskor nem mindenki válaszolt a nemzetiségre vonatkozó kérdésre, ezért hiányos a statisztika. De élnek náluk külföldiek (bevándorlási háttérrel) is, közel félmillióan. S bár elvben megkülönböztetik a nemzeti, etnikai és egyéb kisebbségeket, ilyen felosztású statisztika, sajnos, nemigen lelhető fel.⁷

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények [III. A stratégia célja]

A Cseh Köztársaság alaptörvénye⁸ nem tartalmazza azt, hogy mi az ország hivatalos nyelve, államnyelve.

Az ország önállóvá válása után képviselők két alkalommal is benyújtottak nyelvtörvényjavaslatot a parlamentnek elsősorban azért, hogy mondják ki, a cseh az ország államnyelve és egyben hivatalos nyelve.

6 A bekezdés egészére l. Mészáros–Halász–Illés 2017: 223–259.

7 Az ország közelmúltjára vonatkozóan l. Mészáros 2013: 139–146.

8 Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992
<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

1. A csehországi első nyelvtörvénytervezet: Törvény a Cseh Köztársaság államnyelvéről és a nemzeti kisebbségek nyelvéről⁹

Először 1995. 12. 12-i keletkezéssel nyújtottak be a parlamentnek elfogadásra és 1996. évi közzétételre egy törvényjavaslatot a következő címmel: *Törvény a Cseh Köztársaság államnyelvéről és a nemzeti kisebbségek nyelvéről*. Ez a törvényjavaslat minden valószínűség szerint a csehszlovák nyelvtörvények alapján és mintájára jött létre a Csehszlovákia felbomlása utáni helyzetnek megfelelő változtatásokkal.

A javaslat négy nagy fejezetből áll, az 1.-nek a címe: *Az államnyelv*. Először kimondja, hogy a Cseh Köztársaság államnyelve a cseh, valamint ez a szolgáltatások nyelve, az állami intézmények munkanyelve, a polgárok által létrehozott szervezetek nevének, a földrajzi elnevezéseknek és nyilvános feliratoknak a nyelve, az oktatás, a szerződések nyelve, a csehországi engedéllyel rendelkező hírközlő eszközök (rádió, televízió) nyelve, a termékeken levő vagy hozzájuk kapcsolódó információk nyelve.

A 2. fejezet címe *A nemzeti és etnikai kisebbségek nyelvének használata*. A törvényjavaslat deklarálja, hogy a kisebbségek használhatják nyelvüket nyilvánosan is a helyi önkormányzatokban, ha kiteszik a lakosságnak legalább 20%-át, okmányaikat anyanyelven (kétnyelvűen) is megkaphatják. Egyes neveket anyanyelvükön is használhatnak, és joguk van az anyanyelvű oktatáshoz, ha létszámban eléri a törvényben előírt arányt. A kisebbségek nyelvüket is tanulhatják idegen nyelvként, ha van erre alkalmas iskola, anyanyelvükön adhatnak ki folyóiratokat, könyveket, lehetnek anyanyelvű hírközlő eszközeik, és törvényben előírt időt kaphatnak a cseh nemzeti médiában.

A törvénytervezet 3. fejezetében *a más nyelvek használatára vonatkozó jogokat* és lehetőségeket sorolják fel, ilyen az idegenek (csehül vagy szlovákul nem értők) joga arra, hogy szükség esetén tolmácsot kaphassanak. A 4. fejezet a záró rendelkezéseket fekteti le, és az érvénybe lépést határozza meg.

⁹ Zákon ze dne 1996 o státním jazyce České republiky a o jazycích národnostních menšin <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t201800.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

Ez a törvényjavaslat terjedelmes (21 ezer karakternyi), különösen a csaknem másfél évtizeddel későbbi hasonló tartalmú következő nyelvtörvény-tervezethez képest. Majdnem háromnegyedét az államnyelvre vonatkozó törvényszöveg és a rá vonatkozó indoklás teszi ki, s egynegyed rész marad a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználatának és az idegen nyelvek használatának szabályozására és az indoklásra.

A törvényjavaslatot nem fogadták el, a hivatalossá lett törvények közé nem került be.

2. A csehországi második nyelvtörvényjavaslat: Törvény a Cseh Köztársaság hivatalos nyelvéről (tervezet, 2019)¹⁰

Ezt az államnyelvtörvény-javaslatot 2019 januárjában nyújtották be a parlamentnek, mégpedig kommunista párti képviselők. Címe: *Törvény a Cseh Köztársaság hivatalos nyelvéről*, az 1995/96. évi tervezettel ellentétben ennek már nincs a nemzeti kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozó része, bizonyára a 2003-ban hatályba lépett nemzetiségi törvény miatt.¹¹ A parlament sok kritikával illette, de továbbküldte a kormánynak. A kormány elutasító véleménye 2019. február 8-án született.¹² A törvényjavaslatot ennek értelmében máig sem fogadták el, nem található a cseh törvénytárban. Mivel azonban ez már a második kísérlet volt államnyelvtörvény létrehozására, érdemesnek látszik mind a törvény tervezetét, mind a kormány elutasító véleményét röviden ismertetni.

Az ismertetés követi a törvényszöveg szerkezeti vázát. A törvényjavaslat a bevezető után négy paragrafusból áll, majd nagyobb lélegzetű indoklás következik, amelynek van egy általános és egy különleges része.

10 ZÁKON ze dne ...2019 o státním jazyce České republiky <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=378&CT1=0> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

11 Zákon o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

12 Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) 2019. <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés időpontja: 2023. 09. 19.).

A bevezető megfogalmazza, hogy a Cseh Köztársaság parlamentje arra alapozott e törvény megalkotásakor, hogy a cseh nyelv a cseh nép önazonosságának legfontosabb jelképe, a Cseh Köztársaság kulturális örökségének legbecsesebb értéke és szuverenitásának kifejezője, valamint állampolgárainak legáltalánosabb kommunikációs eszköze, amely biztosítja szabadságukat, méltóságuk és jogaik egyenlőségét a Cseh Köztársaságban.

1.§

(1) Deklarálja, hogy „A Cseh Köztársaságban az államnyelv a cseh nyelv”.

(2) Hangsúlyozza az államnyelv általános helyzetét, funkcióját és értékét: „Az államnyelv elsőbbséget élvez a Cseh Köztársaság területén használt többi nyelvvel szemben.”

(3) Hivatkozik arra, hogy a liturgikus nyelveknek¹³ és a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok nyelvének használatára külön (speciális) törvények vonatkoznak.

2.§

(1) Az államnyelv használatának szabályozását a hivatalos kapcsolatokban, az oktatásban, a fegyveres erőknél, a fegyveres testületekben, a bírósági eljárásokban, a közigazgatási eljárásokban, a büntetőeljárások és a közönségkapcsolatok területén a már meglévő jogszabályokhoz utalja.

(2) Az államnyelv használatát a nemzetközi kapcsolatokban, a nemzetközi szervezetekben és a nemzetközi szerződések megkötésekor a Cseh Köztársaság által kötött nemzetközi szerződések szabályaihoz utalja.

3.§

A különleges jogszabályokban megszabott, az állam nyelvének használatával kapcsolatos feltételek és kötelezettségek megszegése az e jogszabályokban megállapított szankciók hatálya alá esik.

4.§

A törvény hatályba lépését kihirdetése napjához köti (mint általában az európai jogban).

13 Magyar megfelelője lehet az egyházi szertartásnyelvek is.

Az Indoklás

Általános rész

A cseh nyelv használatára az állami és a közélet minden területén vannak szabályozások a Cseh Köztársaság érvényes jogrendjében. Példaként az oktatási, a nyilvántartási törvényt, a polgári perrendtartást, a büntetőeljárás kódexet, a közigazgatási eljárás kódexét, a képviselőház magatartási kódexét, a kereskedelem engedélyezéséről szóló törvényt, a cseh televíziós és rádiós törvényt, a műsorszolgáltatási törvényt említi, természetesen a végrehajtási rendeletekkel együtt.

A törvényalkotó a törvény megalkotásának okát és céljait a következőképpen foglalja össze:

Célja a cseh nyelv védelme, bár tudja, hogy erre ez a jelenlegi jogszabály nem nyújt kielégítő biztosítékot.

A védelem szükségességének oka: hosszú ideje egyre növekvő tendenciát mutat a cseh nyelv háttérbe szorulása, és nem csak a közéletben. Elmozdulás figyelhető meg az idegen nyelvek javára, különösen azokon a területeken, amelyeknek továbbra is feltétlenül cseh nyelvűeknek kell maradniuk.

A törvényi szabályozás szükségességének további oka: Néhány olyan európai országgal (pl. Szlovákia, Ausztria, Spanyolország, Franciaország) ellentétben, amelyek nyelvüket hivatalosan, államilag védik alkotmányukban, a cseh jogrendszer nem teszi ezt nyelvével. Legutoljára még Csehszlovákia megalakulása idején mondta ki az 1920. évi alkotmány, hogy „a nyelvi törvény alapelveit a Csehszlovák Köztársaságban az ezen alkotmányos charta részét képező külön törvény határozza meg”. Ez a törvény volt a *Csehszlovák Köztársaság nyelvjogi alapelveit meghatározó törvény*,¹⁴ amely kimondta, hogy „a csehszlovák nyelv az állam, a köztársaság hivatalos nyelve”. Ennek az alkotmányos oltalomnak az eltörlése óta a cseh nyelvnek az alkotmány nem biztosít semmiféle védelmet, és

14 Čís. 122. Zákon z dne 29. února 1920. podle § 129 ústavní listiny, jimž se stanoví jazykového práva v republice Československé <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

ennek meg is mutatkozik negatív hatása. Így a valóság, hogy a cseh nyelv a cseh nemzet sajátossága, kulturális öröksége és a Cseh Köztársaság szuverenitása kifejeződésének legnagyobb értéke, valamint hogy a polgárok általános kommunikációs eszköze, teljesen figyelmen kívül marad, pedig ez biztosítja szabadságukat, méltóságukat és jogaik egyenlőségét a Cseh Köztársaságban.

A javaslat célja

A cél a cseh nyelv mint nemzeti nyelv jogi védelmének biztosítása, ha alkotmányos oltalomban már nem részesül. Ez – legalábbis keretként – a történeti fejlődésen alapuló jogi normák és gyakorlat alapján előírja, hogy hangsúly kerüljön a cseh nyelvnek mint a cseh kulturális identitás nélkülözhetetlen elemének védelmére anélkül, hogy ezzel bárki befolyásolná a cseh állampolgárok [a többi, nem cseh anyanyelvű cseh állampolgár] nyelvi jogait, tehát „A javaslat célja nem a cseh nyelv használatára vonatkozó új intézkedések bevezetése”.

A javaslat hatása az állami, a regionális és az önkormányzati költségvetésre

A benyújtott törvényjavaslat nincs hatással sem az állami költségvetésre, sem a régiók és az önkormányzatok költségvetésére.

A Cseh Köztársaság alkotmányának 10. cikke szerinti törvényi rendelkezés és a nemzetközi szerződések betartása

A törvénytervezet nem áll ellentétben a Cseh Köztársaság szisztematikus rendjével, és nem ellentétes a Cseh Köztársaságot kötelező nemzetközi szerződésekkel sem.

Összhang az Európai közösségi joggal

A törvénytervezet nem tartozik az Európai Unió joghatósága alá.

Egyéb előírások

A benyújtott törvénytervezet nincs hatással a Cseh Köztársaság üzleti környezetére. Nincs negatív hatással a társadalomra vagy a környezetre, valamint a férfiak és nők közötti egyenlőségre.

Különleges rész

K1. § Még egyszer kimondja a törvény: „A cseh nyelvet a Cseh Köztársaság állami nyelvének nyilvánítjuk.” Így védelmet kap mint a cseh állam és a kulturális identitás nélkülözhetetlen eleme, mint a cseh nemzet sajátosságának legfontosabb jellemzője. „Ugyanakkor megőrizzük a Cseh Köztársaság nemzeti és etnikai kisebbséget alkotó polgárainak nyelvi jogát.”

A javasolt módosítás megegyezik az indokolás általános részében említett országok alkotmányában leírtakkal, és teljes mértékben tiszteletben tartja a Cseh Köztársaság jogrendjében alkalmazott speciális törvények által a cseh nyelv használatára vonatkozó hatályos jogszabályokat.

K2. és K3.§ Meghatározza a cseh nyelv használatát az állam és a közelet minden területén, valamint a nemzetközi kapcsolatokban.

K4.§ „A törvény a Törvénygyűjteményben való kihirdetésének napjával lép hatályba.”

A törvényjavaslatot 2019 januárjában a képviselőház elé terjesztették, a vita után visszajuttatták a kormánynak, a kormány írásban fogalmazta meg véleményét. Ezt négy pontba szedve egy február 8-i keltezésű dokumentum¹⁵ tartalmazza. A dokumentum tartalma összefoglalva:

1. A kormány egyetért a cseh nyelvnek a cseh nemzet életében betöltött kiemelkedő szerepével, de nem gondolja, hogy ezt a javaslatban ajánlott módon rögzíteni kellene. A nyelv védelmét és terjesztését megfelelő szakmai,

15 Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés napja: 2023. 09. 19.).

állami és pedagógiai intézmények elvégzik. A cseh nyelv hivatalos és iskolai használatát törvények szabályozzák, és a gyakorlat sem mutat olyan hiányokat, amelyek új szabályozást igényelnének. A benyújtott törvényjavaslat rendelkezései egyébként sem segítik a cseh nyelv háttérbe szorulásának megakadályozását, és kérdés, hogy törvénnyel lehet-e változtatni a nyelv természetes fejlődésén, például az idegen szavak átvételén. Ezeket a nemzetközileg használt angol, pl. technológiai kifejezéseket nem kívánatos mindenáron lefordítani cseh nyelvre.

2. A törvényjavaslatnak szinte nincs normatív tartalma, pedig ez a jogszabályokra nézve feltétel. A cseh nyelvnek a Cseh Köztársaság államnnyelveként történő megjelölése csupán nyilatkozat lenne, hiszen a Cseh Köztársaságban a cseh nyelven kívül nem jöhet számításba más nyelv a hivatalos kommunikáció nyelveként. Mivel ilyen nincs, a javaslat nem is ajánl szankciókat.
3. A törvényjavaslat homályos, amikor előírja az állami nyelv elsőbbségét a Cseh Köztársaságban használt más nyelvekkel szemben. Megemlítik a szlovák nyelv különleges státusát, amelyet bizonyos esetekben a meglévő jogszabályok a cseh nyelvvel egyenrangúként kezelnek [pl.: a közigazgatási törvény 16. § (1), a kereskedelmi törvény 31. § (8), az oktatási törvény 108. § (4)], a javasolt módosítás ezeket megkérdőjelezné.
4. A „liturgikus nyelv” kifejezés a szlovák jogszabályok mintájára kerülhetett a javaslatba, és kimondja, hogy ezek használatát külön törvények szabályozzák. Ilyen törvény a Cseh Köztársaságban nincs (a nyelvhasználatra vonatkozóan Szlovákiában sincs), és nincs is szükség rá, hiszen az ilyen jogszabályok beavatkoznának az egyházaknak az Alapjogi charta 16. cikkének (2) bekezdésében garantált belső autonómiájába.

Ez az elutasítás érvényesült, és a további parlamenti viták után sem emelték törvényerőre a javaslatot.

3. Egyéb, a nyelvhasználatot szabályozó törvények

2001-ben megszületett és 2003. január 1-jével életbe lépett a *Nemzeti kisebbségekhez tartozók jogairól* című nemzetiségi törvény.¹⁶ Ebben szó van a Cseh Köztársaság államnyelvéről, de jóval kisebb terjedelemben, mint az 1995/1996-os államnyelvről szóló törvényjavaslatban, és nem az államnyelv védelme áll a középpontban, hanem a kisebbségek jogai, köztük a nyelvi jogok is.

A Cseh Köztársaságban a cseh nyelv, esetlegesen más nyelvek használatára vonatkozó szabályokat ágazati törvények tartalmazzák. A legfontosabbak közé tartoznak a közigazgatási törvény, a közigazgatási eljárás kódexe, az oktatási törvény, a nyilvántartási törvény, a polgári perrendtartás, a büntetőeljárás kódex, a képviselőház magatartási kódexe, a kereskedelem engedélyezéséről szóló törvény, a cseh televíziós és rádiós törvény, a műsorszolgáltatási törvény. Szabályozva van a fegyveres erők és testületek, a közönségkapcsolatok nyelvhasználatát, valamint az államnyelv használata a nemzetközi kapcsolatokban. A törvények egy része a szlovák nyelvet mint a csehvel egyenrangúan használhatót jelöli meg.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel a területre többféle jogszabály vonatkozik, de nincs egységes, központi nyelvstratégia, ezért a *II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények* című fejezetben olvasható a vonatkozó jogszabályok szerkezetének ismertetése.

V. Intézkedési területek

Részletesen lásd a *II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények* című fejezetben.

16 Zákonom o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés napja: 2023. 09. 19.).

VI. Ütemterv

Mivel nincs központi nyelvstratégia, ezért ez nem értelmezhető.

VII. Feladat- és hatáskörök

A törvényalkotásért és a végrehajtásért felelős szervek, intézmények: az ágazati törvényekben megnevezett szervek, intézmények.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Mivel nincs központi nyelvstratégia, ezért ez nem értelmezhető.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A Cseh Köztársaságnak nincs és nem volt elfogadott (állam)nyelvtörvénye. A törvénytervezetek mindegyike (1996, 2019), különösen az első magán viseli a csehszlovák korszak jogalkotási gyakorlatának továbbéltetési szándékát, amikor az állam a cseh és szlovák nyelvűség (bár ezeket inkább egy nyelvnek, csehszlovák nyelvnek tartották) és a valóban jelentős létszámú nemzeti kisebbségek miatt érezte magát kényszerítve arra, hogy ilyen törvényt létrehozson. A mai hivatalos politika elsősorban e körülmények hiányával indokolja az államnyelvtörvény sürgősségét, és azt, hogy bárhol, akár az Alkotmányban kimondják, hogy az országban a cseh a hivatalos nyelv. A törvénytervezetek valódi célja pedig szinte csak a cseh mint hivatalos nyelv törvényi szintű kodifikálása volt, a többi rész mindkét szövegben nagyon óvatos, olykor következtelen, konkrétumokat, ennek megfelelően végrehajtási felelősöket, szankciókat és ütemtervet nem rendel a tervezetekhez.

A mérvadó tudományos publikációkban nem is esik szó ezekről az államnyelvtörvény-tervezetekről. A cseh nyelvtudomány hagyományosan inkább funkcionális, leíró, nem előíró, nem is vesznek tudomást a törvényi szabályozó törekvésekről. Maga a nyelvvédelem fogalom sem kerül elő, holott nyilvántartják

a standardot, a szabályozott nyelvhasználatot (*spisovná čeština*) pl. *A nemzeti nyelv. A cseh nyelv új enciklopédikus szótára*¹⁷ című műben. A nyelv művelés ugyanitt előkerül *regulace jazyka* néven, de ehelyett a Jernudd¹⁸ nyomán kidolgozott nyelvi menedzselés (*jazykový management*), ennek elmélete és gyakorlata játssza a főszerepet a nyelvi problémák megoldásában (vö. még Nekvapil, Neustupný¹⁹ stb.). Jernudd²⁰ nyomán a nyelvpolitika, ezen belül a nyelvtervezés részeként tárgyalják a nyelvi menedzselést.²¹

Európai összehasonlításban Csehország nincs egyedül ezzel a nyelvpolitikai-nyelvstratégiai állásponttal, hasonló a helyzet pl. Németországban is: a nyelvközösség egy részének az igényeit az államalkotó közösség anyanyelvének alkotmányos oltalmára és a nyelvhasználat jogi védelmére a politika a tudományra is hivatkozva elutasítja.

A magyarországi helyzetre nézve tanulságos lehet, hogy a nyelvhasználat, a normativitással akadémiai szinten, tudományosan is foglalkoznak, ezt a feladatot nálunk ma hivatalosan kevésbé vállalják. Helyette inkább anyanyelvi közösségek szerveznek anyanyelvi csoportokat, rendezvényeket, jelentetnek meg kiadványokat, de ezek természetüknél fogva inkább csak az érdeklődés felkeltésére és fenntartására alkalmasak. És bár egy nyelvtörvénytervezet nálunk esetleg elfogadnának, elutasítottága is nagy lenne. Magyarországon a nemzeti nyelv alkotmányos oltalom alatt áll ugyan, de a nyelvhasználat egészséges egyensúlyának megőrzése, a nyelvhasználók érdekeinek figyelembevétele, valamint a nemzeti közösség nyelvére irányuló, jelentőségének, szerepének megfelelő, tudományos megalapozású, összefoglaló és megvalósítható elképzelés, program (nyelvstratégia) ma sincs, még a parlament elé sem került, nem úgy, mint Csehországban a – bár kisebb igényű – nyelvtörvénytervezet.

17 Karlík–Nekula–Pleskalová 2018.

18 Pl.: Jernudd 2000.

19 Nekvapil–Sherman 2014; Neustupný 2002.

20 Jernudd 1993.

21 Dovalil 2013; Dovalil–Šichová 2017.

Felhasznált irodalom

- Czech Demographic Handbook 2021*. Czech Statistical Office. <https://www.czso.cz/csu/czso/czech-demographic-handbook-2021> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).
- Dovalil 2013. Dovalil, Vít: Zur Auffassung der Standardvarietät als Prozess und Produkt von Sprachmanagement. In Hagemann, Jörg – Klein, Wolf Peter – Staffeldt, Sven (Hrsg.): *Pragmatischer Standard*. Stauffenburg, Tübingen, 2013. 163–176.
- Dovalil–Šichová 2017. Dovalil, Vít – Šichová, Kateřina: *Sprach(en)politik, Sprachplanung und Sprachmanagement*. Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2017.
- Jernudd 1993. Jernudd, Björn H.: Language planning from a management perspective: An interpretation of findings. In E. H. Jahr (ed.): *Language Conflict and Language Planning*. Mouton de Gruyter, Berlin, 1993. 133–142.
- Jernudd 2000. Jernudd, Björn H.: Language management and language problems: Part 1 [An introduction to the special issue]. *Journal of Asian Pacific Communication*, 10. (2000) 2. 193–203.
- Karlík–Nekula–Pleskalová 2018. Karlík, Petr – Nekula, Marek – Pleskalová, Jana (red.): *Národní jazyk. Nový encyklopedický slovník češtiny*. 2018. <https://www.czechency.org/index.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 10.).
- Mészáros 2013. Mészáros Andor: *A mai Csehország. Bevezetés a Cseh Köztársaság tanulmányozásába*. Esztergom, Szent Adalbert Kelet- és Közép-Európa Kutatásokért Alapítvány, Esztergom, 2013. 139–146.
- Mészáros–Halász–Illés 2017. Mészáros Andor – Halász Iván – Illés Pál Attila: *Visegrádi kézikönyv. Történelem – politika – társadalom*. Szent Adalbert Kelet- és Közép-Európa Kutatásokért Alapítvány, Esztergom, 2017. 223–259.
- Nekvapil–Sherman 2014. Nekvapil, Jiří – Sherman, Tamah: Jazykový management a teorie jazykového managementu: úvodní poznámky [Language management and Language Management Theory]. *Slovo a slovesnost*, 75. (2014) 4. 245–254.

Neustupný 2002. Neustupný, Jiří V.: Sociolingvistika a jazykový management [Sociolinguistics and language management]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 38. (2002) 4. 429–442.

Jogi források

Čís. 122. *Zákon z dne 29. února 1920. podle § 129 ústavní listiny, jimž se stanoví jazykové právo v republice Československé* <https://ftp.aspi.cz/opispdf/1920/026-1920.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

Stanovisko vlády k návrhu poslanců Stanislava Grospiče, Miroslava Grebeníčka a Ivo Pojezného na vydání zákona o státním jazyce České republiky, (sněmovní tisk č. 378) 2019. <https://www.hlidacstatu.cz/data/DetailText/veklep/KORNB8QK9N25?p=prilohy%5b1%5d> (letöltés időpontja: 2023. 09. 10.).

Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992. <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.)

Zákon o právech příslušníků národnostních menšin v České republice (zákon č. 273/2001 Sb.) <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

Zákon ze dne 1996 o státním jazyce České republiky a o jazycích národnostních menšin. <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t201800.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.)

Zákon ze dne ... 2019 o státním jazyce České republiky. <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=378&CT1=0> (letöltés időpontja: 2023. 09. 07.).

A DÁN NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: BÓDI ZOLTÁN

Alapadatok

Érintett nyelvek: dán, feröeri, grönlandi

Érintett országok: Dán Királyság

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv a dán; a feröeri és a grönlandi az autonóm státusnak köszönhetően a dánnal egyenértékű

A beszélőközösség mérete: 5 941 388¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvpolitikai dokumentum

A stratégia természete: a dán nyelv státusának leírása, a dán nyelvpolitika alapvető céljainak és intézményrendszerének bemutatása

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú, részletezés nélkül

A stratégia időtartama: nincs klasszikus nyelvstratégia, csak a jogi, politikai intézkedések gyűjteménye, így a szabályok, intézkedések jogszabályi hatálya a meghatározó

Intézkedési területek (felsorolva): nyelvi természetű jogszabályok alkotása, nyelvi intézetek hatásköre és feladatrendszere, oktatás, tudomány, munka világa, audiovizuális környezet és média, szervezeti és intézményes háttér, bevándorlók integrálása, regionális és kisebbségi nyelvek, idegen nyelvek oktatása, finanszírozás és nyelvpolitikai projektek

Felelős intézet, kidolgozó: Kulturális Minisztérium, Dán Nyelvi Bizottság, Dán Nyelvi és Irodalmi Társaság, Dán Jelnyelvi Testületet

„Nyelvstratégiai mátrix”: A dán nyelv státusa stabil, kidolgozottsága és feldolgozottsága magas szintű, folyamatos vizsgálatára, megfigyelésére, szótározására

1 *Statistics Denmark*. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-valg/befolkning-og-befolkningsfremskrivning> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

hosszú távú programok vannak. Legnagyobb veszélyeztetettsége az, hogy a természettudományos publikációk 100 százaléka angol nyelvű, és általában a nemzeti tudományosság publikációs nyelve az angol. A felsőoktatásban főként a mesterszakok képzési nyelve angol egyre több területen. Ugyanakkor már az általános iskola első osztályától kötelező az angol nyelv tanulása, és az 5. osztálytól kezdve egy második idegen nyelv is kötelező.

A feröeri és a grönlandi nyelveknek a dánal azonos státust biztosít az autonómia rendelkezés.

A dán nyelv státusának megőrzését szolgálhatja az egyre jelentősebb számú skandináv, európai és főként az Európai Unió kívüli bevándorlók nyelvi integrációja

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A Dán Királyság kis észak-európai, skandináv ország, amely magába foglal két autonóm területet: Grönlandot és a Feröer-szigeteket. Dánia a világ egyik legrégebbi királysága, jelenlegi jogállása alkotmányos királyság és parlamentáris demokrácia, amely 1849. június 5. óta áll fenn.

A hódításokat folytató dánokat Kékfogú Harald király 965-ben egyesítette és térítette át a keresztény hitre.

A porosz–osztrák–dán háborút követően, 1864-ben Dánia elvesztette Schleswig-Holsteint, ezt a területet Poroszországhoz csatolták. Ezután Dánia függetlenné vált, és az első világháború után Schleswig-Holstein északi része, Észak-Schleswig (Sønderjylland) egy népszavazást követően, 1920-ban újra a Dán Királyság részévé vált. A második világháborúban az ország német megszállás alá került, majd Izland függetlennek nyilvánította magát, és a Feröer-szigetek 1948-ban széles körű autonómiát kapott.²

Dánia lakossága a Statistics Denmark adatai szerint 2025 februárjában 5 995 464 fő, a számadat folyamatosan enyhe emelkedést mutat.

2 *The History of Denmark*. <https://denmark.dk/people-and-culture/history> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

Az előrejelzés az össznépességszám folyamatos növekedését prognosztizálja, a 2025 végére 5 984 461 főre becsült értéket már februárban túllépte a populáció gyarapodása, de 2070-re már 6 218 396 fős lakosságra számítanak.³

	2023	2030	2040	2050	2060	2070
Dániai származásúak	5 021 755	5 040 240	5 074 112	5 057 054	5 053 221	5 135 053
Nyugat-európai származású bevándorlók	292 615	329 673	366 573	396 511	420 873	438 669
Nem nyugat-európai bevándorlók	405 365	398 375	411 879	415 927	408 335	393 464
Nyugat-európai bevándorlók leszármazottai	38 827	60 799	97 788	137 963	181 333	226 746
Nem nyugat-európai bevándorlók leszármazottai	174 091	208 509	256 113	301 574	342 929	378 959

1. táblázat⁴, Dánia népességére vonatkozó előrejelzés

Nyelvstratégiaileg fontos következménye lehet annak, hogy az 1. táblázatban látható előrejelzés szerint Dánia az elkövetkezendő évtizedekben jelentős népességnövekedésre számít nyugat-európai és más területekről érkező bevándorlókból, ez pedig felveti a dán nyelv idegen nyelvként való tanításának, valamint a kétnyelvűség kezelésének nyelvstratégiai feladatát.

A dán nyelv Dánia hivatalos nyelve, és szintén ez az anyanyelve annak a kb. 50 000 dán nemzetiségű német állampolgárnak, akik a németországi Schleswig-Holstein tartomány Dániával szomszédos határa környékén élnek, valamint azoknak a dánoknak, akik emigráltak Amerikába és Ausztráliába, és

3 *Statistics Denmark*. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-valg/befolkning-og-befolkningsfremskrivning> (letöltés időpontja: 2025. 04. 09).

4 *Statistics Denmark*. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-valg/befolkning-og-befolkningsfremskrivning> (letöltés időpontja: 2025. 04. 09.).

– bizonyos mértékig – megőrizték anyanyelvüket. A dán nyelvet Dánián kívül a Feröer-szigeteken, Grönlandon és Izlandon is tanítják az iskolákban.

A dán nyelv az északi germán nyelvek keleti skandináv ágába tartozik. 1000 körül kezdett elszakadni a többi skandináv nyelvtől, ám velük továbbra is szoros rokonságban van, a norvég áll hozzá a legközelebb, amelyet – különösen a bokmål írásban – dán nyelvismerettel is meg lehet érteni. A legrégebbi óészaki nyelvi adatok a 250 és 800 között keletkezett rúnafeliratokon találhatóak, az első dán nyelvű kézirat 13. századi. Az első nyomtatott dán szövegek a királyi kancellária dialektusoktól mentes változatát követték, amely az 1350 és 1550 közötti nyelvállapotot tükrözte. A normatív változat az írott nyelvváltozat hatására alakult ki.

Az óskandináv nyelvek közül a dán nyelv ment át a legnagyobb változáson. A középkortól kezdve sok kifejezést és grammatikai végződéseket is átvett az alnémetből főként a Hanza-szövetséggel való kereskedelem során. A 18. században enyhe purista reformnak köszönhetően az idők során átvett francia és egyéb idegen kifejezéseket lecserélték dán megfelelőikkel.

Az 1948-as helyesírási reform eltörölte a névszók nagybetűs kezdését, és bevezették az å betűt a hosszú [a:] hang jelölésére, ennek köszönhetően a helyesírása hasonló lett a norvég és a svéd nyelvéhez.

A legtöbb dán második nyelvként beszéli az angolt, de az ország változatos etnikai összetétele miatt számos egyéb nyelv is előfordul második nyelvként (pl. a török, az arab, a német és egyéb kisebbségi nyelvek).⁵

Dánia politikai jelenőségét tanúsítják a norvég, a svéd és az izlandi nyelvben felfedezhető dán hatások.⁶

5 Britannica, T. Editors of Encyclopaedia: *Danish language*. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Danish-language> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

6 Anderson, S. Victor – Anderson, Robert T. – Folke, Hans – Linton, Michael I.A. – Nokkentved, Christian: *Denmark*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A dán nyelv Dánia hivatalos nyelve, és az Európai Unió egyik hivatalos nyelve az ország 1973-as csatlakozása óta. A Feröer-szigeteken és Grönlandon az autonómiatörvény hivatalos egyenjogúságot biztosít a dán mellett a feröeri és a grönlandi nyelveknek, ám a dán kötelező tantárgy az iskolákban. Izlandon az 1990-es évek végétől része az iskolai tantervnek a dán. A Dél-Jutlandban élő 20 ezer német-dán körülbelül harmada beszél németül.

A dán nyelvstratégia és nyelvpolitika legfőbb szerve a Dán Nyelvi Bizottság (Dansk Sprognævn), amelyet 1955-ben alapítottak meg. Ez egy kutatóközpont, amely a Koppenhágai Egyetemhez van csatolva, és a Kulturális Minisztérium fennhatósága alá tartozik. Háromirányú a célrendszere: neologizmusok alkotásával modernizálni a nyelvet, új szabályszerűségek meghatározása és a nyelvhasználóktól érkező kérdések megválaszolása.

A Dán Nyelvi Bizottság működése az alábbi törvényeken alapul:

- Országgyűlési határozat a helyesírásról.⁷
- A Nyelvi Tanácsról szóló törvény.⁸
- A Kulturális Minisztérium 2009. 03. 09-i 178. számú rendelete a Dán Nyelvi Tanács tevékenységéről és szervezeti rendjéről.⁹

A dán nyelvvel foglalkozó intézményrendszernek a középpontjában álló Dán Nyelvi Bizottság együttműködik a Dán Nyelvi és Irodalmi Társasággal. 2014-ben alkották a jelnyelvekre vonatkozó törvényi rendelkezést, amelyben megalapították a Dán Jelnyelvi Testületet a Dán Nyelvi Bizottság Égisze alatt.

7 *The Act of Parliament for orthography (Act no. 332 of 14.5.1997 on Danish orthography)* <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=84769> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

8 *The Language Council law (Consolidation Act no. 217 of 13.2.2015 on The Danish Language Council)* <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=167989> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

9 *The Ministry of Culture's Executive Order no. 178 of 9.3.2009 on the Danish Language Council's activities and structure* <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=123673> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

A Dán Jelnyelvi Testület feladatai közé tartozik a dán jelnyelvre vonatkozó alapelvek és irányelvek kidolgozása, valamint a dán jelnyelvről szóló információk és tanácsadás biztosítása.

Mivel a dán nyelv használatára vonatkozó rendelkezések kifejezetten tanácsadó jellegűek és nem korlátozók, távol áll tőlük a rendszerszerű alkalmazás kötelezettségének előírása.

A dán nyelv kötelező tantárgy az iskolában, és a demokratikus intézményrendszer alkalmazásának, illetve a dán társadalomba való integrálódás alapfeltételének tekintik a dán nyelv ismeretét. A 2006. március 18-i törvény rögzíti a bevándorlók nyelvi integrációjának körülményeit. A tartózkodási engedéllyel és személyi azonosító számmal rendelkező bevándorlók hároméves dán nyelvi képzésben vehetnek részt. A bevándorlóknak ugyan nem kötelező dánul tanulniuk, de az állampolgárság vagy a tartós letelepedés státusának megszerzéséhez dán nyelvvizsgát kell tenni. A bevándorlók gyermekeinek az iskolában a dán nyelvet idegen nyelvként kell tanulniuk.

A közszolgálati rádióról és televízióról szóló 2002. december 17-i törvény biztosítja, hogy a „műsoroknak elérhetővé kell tenniük a társadalom számára az információkat és a fontos társadalmi vitatémákat. Ebben a dán nyelvre és kultúrára kell támaszkodni. [...] A műsorok szignifikáns részének dán nyelvűnek kell lenniük vagy a dán közönség számára kell tervezni őket.”

A közigazgatás és a dán közszolgálati televízió (DR) között létrejött szerződés kinyilvánítja, hogy a DR-nek hozzá kell járulnia a dán nyelv megőrzéséhez és fejlesztéséhez, és a nézőkkel, hallgatókkal, befogadókkal világos és közérthető dán nyelven kell kommunikálnia.

A tudomány és az oktatás nyelve Dániában a dán, és egyre több felsőoktatási képzés, főként mesterképzés zajlik angolul. A Koppenhágai Egyetem első nyelvstratégiája a 2013–2018 közötti időszakra dolgozta ki a programját, amelynek az volt a célja, hogy az egyetemen a dánon kívül minél több nyelvet (angolt, németet, franciát, spanyolt és arabot) lehessen tanulni, valamint erősítsék a dán mint idegen nyelv tanulási lehetőségét az egyre növekvő számú

nem dán anyanyelvű hallgatók számára.¹⁰ A természettudományos publikációk teljes egésze, a humán és a társadalomtudományi közlemények túlnyomó többsége is angolul születik meg. A skandináv államok (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország) regionális szervezete az Északi Miniszterek Tanácsa (Nordic Council of Ministers), amely 2018-ban alkotta meg a skandináv egyetemekre vonatkozó nyelvstratégiai ajánlását.¹¹ A Koppenhágai Egyetem belső nyelvstratégiája az Északi Miniszterek Tanácsa ajánlásait ültette át a gyakorlatba. A közoktatásban kifejezetten nagy hangsúlyt helyeznek az angol és egy második idegen nyelv tanítására.

III. A stratégia célja

A Dán Nyelvi Biztosság 2003-ban négy pontban jelölte ki a dán nyelvpolitika alapelveit:

- a dán a tudományok és a felsőoktatás nyelve;
- a helyes dán nyelv a közigazgatás munkanyelve;
- a dán nyelvű oktatást minden szinten meg kell erősíteni;
- az idegen nyelvű oktatást meg kell erősíteni.

A Dán Nyelvi Bizottság a működését három területre koncentrálja:

- neologizmusok alkotásával modernizálni a nyelvet;
- új szabályok felállítása (amelyeket a Hivatalos Dán Szótárban publikálnak);
- a nyelvhasználóktól érkező kérdések megválaszolása.

A dán nyelvpolitika célrendszerében és megvalósításában érezhető hangsúly helyeződik a dán mellett az angol minél szélesebb körű használatának

10 *Om sprogstrategisk satsning*. Københavns Universitet, Center for Internationalisering og Parallelsproglighed <https://cip.ku.dk/projekter-og-samarbejdsaftaler/sprogstrategisk-satsning/om-projektet/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

11 Frans Gregersen et al.: *More parallel, please! Best practice of parallel language use at Nordic Universities: 11 recommendations*. Nordic Council of Ministers, Denmark, 2018. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203291/FULLTEXT01.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

előmozdítására. A közoktatásban már az első osztálytól kezdve kötelező az angol mint idegen nyelv oktatása, tanulása, majd később a használata is. Emellett a tudományos publikációk is túlnyomórészt angol nyelvűek. Azt is ki kell emelni, hogy a Dán Nyelvi Bizottság koordinálásával folyamatosan vizsgálják a dán nyelvet, az új szavakból, kifejezésekből adatbázist, szótárakat szerkesztenek.

IV. Szerkezeti felépítés

A dán nyelvstratégia szerkezeti felépítését közvetett módon lehet rekonstruálni a Nemzeti Nyelvi Intézetek Európai Föderációja (European Federation of National Institutions for Language – EFNIL) számára készített nyelvpolitikai jelentésből.¹²

1. Jogi keret (a felelős szerv, a Dán Nyelvi Tanács feladatrendszerének összefoglalása, a dán és az angol nyelv oktatásának szabályozása, a tudomány, a munka és az audiovizuális kultúra főbb nyelvi folyamatainak összefoglalása).
2. A nyelvi törvényhozás fejlesztéséért, alkalmazásáért és ellenőrzéséért felelős szervezet.
3. A bevándorlók integrálásával foglalkozó jogi rendelkezések, és a számukra igénybe vehető nyelvi képzésekről szóló társadalmi rendelkezések.
4. A regionális vagy kisebbségi nyelvekre vonatkozó fő rendelkezések.
5. A nemzetiségi, regionális és kisebbségi nyelvek ösztönzésére tervezett pénzügyi támogató mechanizmusok.
6. Az idegen nyelvek tanítása az oktatási rendszerben.
7. A hatóságok által tervezett jövőbeli nyelvpolitikai projektek.

¹² *Denmark*. European Federation of National Institutions for Language. Projects. Language Legislation Europe. <http://www.efnil.org/projects/lle/denmark/denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

V. Intézkedési területek [VII. Feladat- és hatáskörök]

1. Hivatalos nyelv, státus, autonómiák

A dokumentum leszögezi, hogy a Dán Királyság hivatalos nyelve a dán, amely egyben az Európai Unió egyik hivatalos nyelve is. Emellett azt is kijelenti, hogy a Feröer-szigeteken és Grönlandon az autonómiatörvény hivatalos egyenjogúságot biztosít a dán mellett a feröeri és a grönlandi nyelveknek. A dán használatos továbbra is a skandináv országok közötti kommunikáció elősegítésére.

2. Oktatás

A dán kötelező tantárgy a közoktatásban, a dokumentum szerint ugyanis a dán nyelv ismerete a záloga annak, hogy az állampolgárok részt tudjanak venni a demokratikus folyamatokban, és be tudjanak illeszkedni a dán demokratikus intézményrendszerbe.

A bevándorlók gyermekeinek a dán nyelvet idegen nyelvként kell tanítani az általános és a középiskolában 1993 óta. A tartózkodási engedéllyel és személyi azonosító számmal rendelkező bevándorlók hároméves dán nyelvi képzésben vehetnek részt. A bevándorlóknak ugyan nem kötelező dánt tanulniuk, de az állandó letelepedési engedély vagy a dán állampolgárság megszerzéséhez dán nyelvvizsgát kell tenniük.

A széles körű autonómiát élvező Feröer-szigeteken és Grönlandon is kötelező tantárgy az iskolákban a dán nyelv. Izlandon az 1990-es évek végétől része az iskolai tantervnek a dán nyelv.

A felsőoktatásban egyre nagyobb teret nyer az angol nyelv. A mesterkurzusok több mint 50 százalékát angolul oktatják. A természettudományokban ez az arány közelít a 100 százalékhoz. A bachelor szinten az oktatás során a magyarázat, az értelmezés nyelve még mindig a dán.

Az idegen nyelvek tanítására nagy hangsúlyt helyeznek, mert már az alsó-fokú általános iskolától kezdve kötelező az angol, majd a felsőbb osztályokban egy második idegen nyelv tanulása is.

Intézkedések:

- A dán nyelv kötelező tantárgy az iskolákban.
- A bevándorlók gyermekei a dán nyelvet idegen nyelvként tanulhatják az iskolákban.
- A bevándorlók hároméves nyelvtanfolyamon vehetnek részt, bár dánul nem kötelező tanulniuk, de a tartós letelepedési engedélyhez és az állampolgárság megszerzéséhez dán nyelvvizsgát kell tenniük.
- Az idegennyelv-oktatás rendszere:

Általános iskola (6-tól 16 éves életkorig)

L1 (első idegen nyelv): Az angol nyelv kötelező a 3. osztálytól kezdve (2014-től az 1. osztálytól kezdve).

L2 (második idegen nyelv): A második idegen nyelvet (általában a németet vagy a franciát) az 5. osztálytól kezdve tanítják.

Középiskola (16-tól 19 éves korig)

L1: Az angol nyelv kötelező marad.

L2: Kötelező a tanulóknak a második idegen nyelvet bizonyos tantárgyakkal kombinálva tanulni (német/francia/spanyol/olasz/orosz/kínai).

L3/L4 (3. vagy 4. idegen nyelv): A harmadik vagy negyedik idegen nyelv a tagozattól függően választható (német/francia/spanyol/olasz/orosz/kínai).

3. Tudomány

A tudomány területén az angol nyelv dominál: csaknem az összes tudományos cikket angolul írják. A bölcsészettudományok és a társadalomtudományok területén van még néhány olyan produktum, amelyet dánul publikálnak. Ugyanakkor a Dán Nyelvi Bizottság nyelvpolitikai alapelvei közé tartozik annak elismerése, hogy a dán nyelv a tudomány és a felsőoktatás nyelve, valamint a Dán Nyelvi Bizottság feladatai közé tartozik a dán nyelvi neologizmusok adatolása

és a terminológiai szervezetekkel való együttműködés a dán szakkifejezések fejlesztésére.

Kutatási projektek:

- Skandináv projekt: a skandináv nyelvek kölcsönös megértésének vizsgálata. A projekt azt kívánja felderíteni, hogy a közép-skandináv nyelvek beszélői miért értik meg egymást kevésbé, mint korábban.
- Skandináv nyelvi monitor. Az EFNIL (Nemzeti Nyelvi Intézetek Európai Föderációja) *Európai nyelvi monitor* című alprojektjében való részvétel.
- A dán írás. Az iskolákban, az új médiában és a közintézményekben használatos írott nyelv kutatása.
- Az új média nyelve. Az új médiában használatos nyelv jellemzőinek vizsgálata.
- Dán és angol akadémiai nyelv. A különböző nyelvhasználati színtereken használatos dán és angol akadémiai nyelv jellemzőinek vizsgálata.
- Új szavak. Új szavak kivonatolása kézi és automatizált módszerrel nagy szövegkorpuszokból.
- Új szavak szótára.
- Történeti dán helyesírási szótárak a weben.

4. Média és munka

A szabályozások biztosítják az állampolgároknak azt a jogát, hogy a társadalmilag fontos információkat, témákat, problémaköröket dán nyelven elérhessék. Ebben a közigazgatás és a dán közszolgálati média együttműködik. Az együttműködés értelmében a dán közszolgálati médiának hozzá kell járulnia a dán nyelv megőrzéséhez és fejlesztéséhez, és a nézőkkel, hallgatókkal, befogadókcal világos és közérthető dán nyelven kell kommunikálnia. A dán médiában vannak a dán nyelvvel, nyelvhasználattal és az azzal kapcsolatos nyelvhasználói kérdésekkel foglalkozó produkciók.

A legtöbb hivatalos, közigazgatási weboldal dánul és angolul is elérhető. A munka és a szolgáltatások területén pedig a fogyasztókat dánul kell

tájékoztatni az eszközök, berendezések használatáról, hogy garantálják a használó biztonságát.

A közszolgálati rádióról és televízióról szóló 2002. december 17-i törvény biztosítja:

- a műsoroknak elérhetővé kell tenniük a társadalom számára az információkat és a fontos társadalmi vitatémákat dán nyelven;
- a műsorok szignifikáns részének dán nyelvűnek kell lenniük vagy a dán közönség számára kell tervezni őket;
- a dán közszolgálati médiának hozzá kell járulnia a dán nyelv megőrzéséhez és fejlesztéséhez, és a nézőkkel, hallgatókkal, befogadókkal világos és közérthető dán nyelven kell kommunikálnia.

5. A nyelvi törvényhozásért és a nyelvpolitikáért felelős intézményrendszer

A terület felelős szerve a Dán Nyelvi Bizottság (Dansk Sprognævn), ami 1955-ben alakult meg. Ez a bizottság egy kutatóközpont, amely a Koppenhágai Egyetemhez van csatolva, és a Kulturális Minisztérium fennhatósága alá tartozik. Tevékenysége során együttműködik a Dán Nyelvi és Irodalmi Társasággal, valamint a Dán Jelnyelvi Testülettel. A Dán Nyelvi Bizottság célrendszere háromirányú: 1) neologizmusok alkotásával modernizálni a nyelvet, 2) új szabályok felállítását (amelyeket a Hivatalos Dán Szótárban publikálnak) és 3) a nyelvhasználóktól érkező kérdések megválaszolása. A Dán Nyelvi Bizottság aktívan részt vesz a dán nyelvpolitika alakításában.

A Dán Nyelvi Tanács kötelezettségei:

- megfigyeli a dán nyelv fejlődését, és tanácsot, információt ad erről. Ez meghatározza a dán helyesírást is;
- a dán nyelvről szóló publikációk szerkesztése, különösen olyanoké, amelyek az anyanyelvhasználatról szólnak, és együttműködni köteles a terminológiai intézetekkel, a szótárkiadókkal és az emberi utóneveket, családneveket, márkaneveket engedélyező, regisztráló szervezetekkel;

- együttműködik a skandináv országokban lévő hasonló nyelvi bizottságokkal és intézetekkel;
- ellátja a Dán Jelnyelvi Testület titkársági feladatait.

A Dán Nyelvi és Irodalmi Társaság szövegeket publikál és dán nyelvű szótárakat szerkeszt azzal a szándékkal, hogy frissítse a dán nyelvi tudást.

2014-ben alkották a jelnyelvekre vonatkozó törvényi rendelkezést, amelyben megalapították a Dán Jelnyelvi Testületet a Dán Nyelvi Bizottság Égisze alatt. Ennek a testületnek a feladatai közé tartozik a dán jelnyelvre vonatkozó alapelvek és irányelvek kidolgozása, a dán jelnyelvről szóló információk és tanácsadás biztosítása.

6. A regionális és a kisebbségi nyelvek

A Dél-Jutlandban élő 20 ezer német-dán körülbelül harmada beszél németül. A Feröer-szigeteken és Grönlandon az autonómiatörvény hivatalos egyenjogúságot biztosít a dán mellett a feröeri és a grönlandi nyelveknek, és a dán kötelező tantárgy az iskolákban. Izlandon az 1990-es évek végétől része az iskolai tantervnek a dán nyelv.

7. Központi programok

A dán kormány és a parlamentben helyet foglaló pártok általános megállapodásra jutottak a kultúra ügyében. A megállapodás értelmében állandó költségvetési keretet biztosítanak a dán nyelvre, valamint a Kulturális Minisztérium két nyelvi intézménye (a Dán Nyelvi Bizottság és a Dán Nyelvi és Irodalmi Társaság) közötti együttműködés kiszélesítésére. Az állami költségvetési támogatásból szándékoznak hozzájárulni az intézmények, az állampolgárok és a társadalom közötti kommunikáció erősítéséhez.

A hatóságok által tervezett nyelvpolitikai projektek

Dán nyelvi weboldal

A Dán Nyelvi Bizottság publikálta a dán nyelvi weboldalt (sproget.dk), hogy összegyűjtse és kommunikálja a dán nyelvről szóló információkat, és a nyelvhasználatról tájékoztassa a felhasználókat. A weboldalnak az a célja, hogy a nyelvi problémákról felmerülő kérdésekre professzionális választ adjon. Továbbá itt elérhetők a nyilvános szótárak is, és be lehet küldeni információkat és tanácsokat. A weboldalt folyamatosan frissítik.

Média és közszolgálat

A Dán Nyelvi Bizottság és a Dán Nyelvi és Irodalmi Társaság közvetlenül reagál nyelvi kérdésekre a P1 rádiócsatorna *Sproglaboratoriet* című műsorában (hétente kétszer, 30 percben, kétszeri ismétléssel). Számos nyelvi téma szerepel a televízió műsoraiban és a magazinok, napilapok cikkeiben.

VI. Ütemterv

Mivel a forrásként rendelkezésre álló dokumentum 2014-es keltezésű és a tematikája szerint általános nyelvpolitikai összefoglaló, ezért a részletes és friss ütemezés nem része a forrásanyagnak.¹³

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A dán nyelvpolitika legfőbb felügyelő szerve a Dán Nyelvi Bizottság, amely a Koppenhágai Egyetemhez van csatolva, és a Kulturális Minisztérium fenntartásába tartozik. Ez a szerv aktív szereplője a dán nyelvpolitika és nyelvi

¹³ *Denmark*. European Federation of National Institutions for Language. Projects. Language Legislation Europe. <http://www.efnil.org/projects/lle/denmark/denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

szabályozás alakításának. Azonban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a dán nyelv használatára vonatkozó rendelkezések tanácsadók, és nem korlátozó jellegűek, távol állnak attól, hogy rendszerszerűen kelljen alkalmazni őket.

Az intézményrendszer működőképességét, és ezzel együtt a kitűzött feladatok elérhetőségét az biztosítja, hogy a rendelkezésre álló 2014. évi forrásdokumentum szerint¹⁴ 2006-ban állandó központi költségvetési státust kapott a dán nyelvi intézményrendszer támogatása.

Az Északi Miniszterek Tanácsa felsőoktatási intézményekre vonatkozó nyelvstratégiai ajánlásait a Koppenhágai Egyetem a 2013–2018-ra vonatkozó időszakban kidolgozta és megvalósította.¹⁵

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A dán nyelvpolitika szervezeti háttere jól átlátható, mert évtizedek óta fennálló, egyszerű intézményrendszere van jól átlátható kompetenciákkal. Az intézményrendszer kormányzati felügyeletét a Kulturális minisztérium látja el, működési keretének tudományos háttérét a Koppenhágai Egyetem biztosítja, mert szervezetileg az egyetem környezetében működik. A működőképességet pedig az állandó és elkülönített központi költségvetési forrás biztosítja. A fő célokban a parlamenti pártok és a közigazgatás egyezsége jutottak, így a koncepcionális, szervezeti és működési háttér hosszú távon biztos. Ez mintaként szolgálhat a magyar nyelvpolitika és nyelvstratégia intézményrendszerének kialakítására, finanszírozásának biztosítására, és a háttérben álló lényeges problémakörök kiemelésére.

A dán nyelv törvényi szabályozása több részterületen keresztül történik (oktatási, média-, munkaügyi, bevándorlási és kisebbségi ügyek, költségvetés), amelyek lefedik a nyelvhasználat minden lényeges területét. Ez jól mutatja,

14 *Denmark*. European Federation of National Institutions for Language. Projects. Language Legislation Europe. <http://www.efnil.org/projects/ll/denmark/denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

15 *Om sprogstrategisk satsning*. Københavns Universitet, Center for Internationalisering og Parallelsproglighed <https://cip.ku.dk/projekter-og-samarbejdsaftaler/sprogstrategisk-satsning/om-projektet/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

hogy lehetséges központi, általános érvényű nyelvtörvény megalkotása nélkül is nyelvpolitikát, nyelvstratégiát folytatni.

A közmédia szabályozásában általános rendelkezések szerepelnek a dán nyelv és kultúra terjesztésére vonatkozóan, illetve a dán állampolgárok dán nyelvű informálódásának biztosításáról. Vannak dán nyelvvel foglalkozó műsorok, médiatartalmak. Ebben a tekintetben a szabályozás hasonló a magyarhoz, ám a dán forrásdokumentum szerint mégis eredményesebben működik, mint a magyar. Ennek a hátterében az áll, hogy a közgazgatás és a közmédia között szerződéses viszony van, amely szabályozza a dán nyelv és kultúra tartalmi kérdéseit.

A dán oktatás területén kiemelkedő jelentősége van a dán nyelv mellett az idegen nyelveknek is. A dán nyelv a teljes közoktatási folyamatban kötelező és kiemelt jelentőségű, és emögött az a nyelvpolitikai törekvés áll, hogy a dán nyelvet azért kell a dán állampolgároknak ismerniük, mert ez biztosítja a dán társadalomba való beilleszkedést, illetve ennek a segítségével tudják igénybe venni a demokratikus intézményrendszer szolgáltatásait. Hasonló nyelvpolitikai alapelv kimondása egyértelműen megerősítené a magyar oktatásszabályozásban (a nemzeti, a keret- és a helyi tantervek kialakításában) a magyar nyelv oktatásának a helyzetét.

Az idegen nyelvek oktatása igen fejlett és jól szervezett Dániában: már az általános iskola első osztályától kezdve kötelező az angol nyelv, majd a felső tagozattól kezdődően egy második idegen nyelv tanulása is. Azt is biztosítja az oktatásszabályozás, hogy a középiskolában bizonyos tantárgyakat idegen nyelven lehessen tanulni, és tagozattól függően harmadik és akár negyedik idegen nyelv tanulására is lehetőség van. Ez irányt mutathat a magyarországi közoktatásban az idegen nyelvek oktatásának hatékonyabbá tételére: a megfelelő életkorban, anyanyelvi és szaktárgyi tudásszint megszerzése után a tantárgyak anyanyelvi és párhuzamos idegen nyelvi tanulása nagyon hatékony lehet a nyelvtanulás szempontjából, ám az erre alkalmas pedagógusok, oktatók kiképzése és az intézményrendszer, a módszertan és a tananyag kidolgozása költséges és hosszabb időt igénybe vevő folyamat.

A dán nyelv regionális státusa stabil, mert a skandináv nyelvek közötti közvetítőnyelvként is használatos. A dán nyelvpolitika figyel a kisebbségekre is, mert autonómiát biztosít a feröeri és a grönlandi közösségnek, és egyben ezeket

a nyelveket azonos státusúnak nyilvánítja a hivatalos nyelvként elismert dánul. A dán nyelvpolitika reagál a bevándorlásra és a bevándorlók társadalmi integrációjára, mert számukra nyelvtanfolyamokat tesz lehetővé, a gyermekeiknek a dánul idegen nyelvként oktatják az iskolában, ugyanakkor a tartós letelepedéshez és az állampolgárság megszerzéséhez a dán nyelv ismeretét nyelvvizsgálással kell bizonyítani. A magyarországi nyelvpolitikának és nyelvstratégiának is koncentrálnia kell a kisebbségi csoportok nyelvi jogaira. Ugyanakkor a magyar nemzetstratégiának diplomáciai eszközökkel is törekednie kell arra, hogy a környező országok biztosítsák a Kárpát-medencei őshonos magyar kisebbség nyelvi jogait.

Némi ellenmondás érzékelhető a dán nyelvpolitikai törekvések és a valós nyelvi folyamatok között. Ugyanis a forrásdokumentum szerint hiába kiemelt nyelvpolitikai cél a dán nyelv tudományos és felsőoktatási státusának fenntartása, a dán tudományos közlemények szinte kizárólag angol nyelven születnek meg. Ez ugyan biztosítja a dán tudományos világ nemzetközi tudományos színterén való versenyképességét, a nemzeti tudományos nyelv viszont a dán nyelvterületen versenyhátrányba kerül. Ezt részlegesen ellensúlyozhatja az a törekvés, hogy a dán nyelvvel foglalkozó intézményrendszer feladatai közé tartozik a dán nyelv terminológiájának vizsgálata, fejlesztése, kodifikálása, szótározása, adatbázisba rendezése, illetve az iskolákból kikerülő generációk hosszú éveken keresztül tanulnak angol és más idegen nyelveket. Ha a tudományos publikációk nem születnek meg dánul is, akkor a dán tudományos nyelv sem fejlődik, a felsőoktatásban, de előbb-utóbb a közoktatásban is háttérbe kerül a frissebb tudományos eredmények, ismeretek interpretálása, a dán tudományos nyelv használata, hisz a dán terminológia nem követi a fejlesztéseket és az újabb eredményeket. Ezek a folyamatok a magyar tudományos publikáció területén is jól megfigyelhetők. Hathatós tudománypolitikai lépésekkel lehetne elejét venni annak, hogy a nemzeti nyelvek tudományos versenyképessége tovább romoljon.

Felhasznált irodalom

- Anderson et al. Anderson, S. Victor – Anderson, Robert T. – Folke, Hans – Linton, Michael I.A. – Nokkentved, Christian: *Denmark*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia: *Danish language*. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Danish-language> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Denmark*. European Federation of National Institutions for Language. Projects. Language Legislation Europe. <http://www.efnil.org/projects/lle/denmark/denmark> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Gregersen et al. 2018. Gregersen, Frans et al.: *More parallel, please! Best practice of parallel language use at Nordic Universities: 11 recommendations*. Nordic Council of Ministers, Denmark, 2018. <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203291/FULLTEXT01.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Om sprogstrategisk satsning*. Københavns Universitet, Center for Internationalisering og Parallelsproglighed <https://cip.ku.dk/projekter-og-samarbejdsaftaler/sprogstrategisk-satsning/om-projektet/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).
- Population*. Statistics Denmark. <https://www.dst.dk/en/Statistik/emner/befolkning-og-valg/befolkning-og-befolkningsfremskrivning> (letöltés időpontja: 2025. 04. 09.).
- The History of Denmark*. <https://denmark.dk/people-and-culture/history> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

Jogi források

- The Act of Parliament for orthography* (Act no. 332 of 14.5.1997 on Danish orthography) <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=84769> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

The Language Council law (Consolidation Act no. 217 of 13.2.2015 on The Danish Language Council <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=167989> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

The Ministry of Culture's Executive Order no. 178 of 9.3.2009 on the Danish Language Council's activities and structure <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=123673> (letöltés időpontja: 2023. 09. 12.).

A FINN NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: BÓDI ZOLTÁN

Alapadatok

Az érintett nyelvek: finn, svéd

Az érintett országok: Finnország

A nyelv státusa az érintett országban: nemzeti nyelv: finn és svéd, az Európai Unió egyik hivatalos nyelve, svéd egynyelvű státus: Åland-szigetek, hivatalos nyelvek: finn, svéd, északi lapp, inari lapp, kolтта lapp, cigány, karjalai és jelnyelv

A beszélőközösség mérete: 5 563 970 fő (2022. 12. 31.)¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvstratégia², alkotmány³ és nyelvtörvény⁴

A stratégia természete: nyelvélénkítés: két életképes nemzeti nyelv (finn és svéd) hosszú távú fennmaradásának garantálása

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: 20 év (2010–2030)

Intézkedési területek (felsorolás): az egyének alapvető nyelvi jogai, kétnyelvű társadalom, nemzeti nyelvű tanulás, a biztonsági, az egészségügyi és a közigazgatási

1 Forrás: Population and society. Statistics Finland. https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html#Population%20by%20language%20on%2031%20December. (letöltés időpontja: 2025. 05. 22.)

2 Strategy for the national languages of Finland. Government resolution. Prime Minister's Office Publications 7/2012. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Kansalliskielistrategia_EN.pdf/2e5f2752-4777-4b96-997f-acf145befe5d (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

3 The Constitution of Finland. <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

4 Language Act (423/2003) <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20030423.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

hatóságok kétnyelvű működése, kodifikáció (finn és svéd szaknyelvi szótárak), az alapvető nyelvi jogokat biztosító jogszabályok, nyelvi ombudsman, az oktatás és a tudomány nemzeti nyelvű művelése, műsorszolgáltatás a médiában, publikációk nyelve

Felelős intézet, kidolgozó:

Kidolgozó: a miniszterelnök és munkacsoportja

Felelős: az összes minisztérium és hatóság, de kiemelt szerepe van a Pénzügyminisztériumnak, az Oktatási és Kulturális Minisztériumnak, a Nemzeti Oktatási Tanácsnak, a Foglalkoztatási és Gazdasági Minisztériumnak és az Igazságügyminisztériumnak.

A rendelkezések betartásának ellenőrzésével, megfigyelésével (monitoring) az Igazságügyminisztérium szervezeti egységeit bízták meg

„Nyelvstratégiai mátrix”: Finnországban a nyelvstratégia főként a finn és a svéd nyelvre koncentrál. Mindkét nyelv leírása, kodifikációja magas színvonalú. Finnországban a svéd nyelv veszélyeztetettsége magas, mert a nem finn anyanyelvűek attitűdje, a hivatalok hozzáállása, a szabályozás, a nem svéd anyanyelvűek számára a svéd nyelv oktatásának hiányosságai nem segítik a svéd nyelv státuszának megtartását és a teljes kétnyelvűség elérését. Finnországban a finn nyelv nincs veszélyben. A lapp nyelvi beszélők szintén érzékelhetően vannak jelen a finnországi lakosság körében, és a finn nyelvstratégia igyekszik a lapp beszélők nyelvi jogait biztosítani például az oktatásban, de a stratégia főként a finn-svéd kétnyelvűségre koncentrál, a lapp nyelv Finnországban a csökkenő lélekszám miatt veszélyeztetett

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A mai Finnország területén az első emberek a Kr. e. 9. évezredben telepedtek le. Kr. e. 1000 körül váltak ki a lappok (számik) ősei a közfinn nyelvi közösségből. Az évszázadok során Finnország svéd és orosz fennhatóság alatt állt, majd 1917. december 6-án kikiáltották az ország függetlenségét. A független Finnország alkotmánya a finn mellett a svédet is nemzeti nyelvnek nevezi meg. A finnországi svéd lakosság (különösen a nemesség és az értelmiség) az eltelt évszázadok során meghatározó szerepet játszott Finnország történelmében.

A 19. század végétől befolyásuk rohamosan csökkent, az egykori vezető szerep helyett fokozatosan a nyelvi kisebbség helyzetébe kerültek.

A finn nyelv státusát a társadalmi kommunikációs színtereken (például a közösségi hálózatokon), valamint a tudományos kutatás-fejlesztés-innováció, a digitalizáció területén egyre nagyobb mértékben fenyegeti az angol nyelv használata. Ez egyaránt köszönhető az angol globális hatásának, valamint annak, hogy Finnországban világviszonylatban is kiemelkedően fontos, a nemzetközi információtechnológiai kutatás-fejlesztést-innovációt meghatározó kutatások, fejlesztések folynak, amelyek angol nyelven zajlanak.⁵

Demográfiai adatok

A finn népesség 91,4 százaléka finn állampolgár, összesen 8,6 százaléka más ország állampolgára, és ezen belül a népesség 3 százaléka európai uniós állampolgár. A reprodukciós arány 1,41, vagyis egy finnországi nőre átlagosan 1,41 élve születés jut. A demográfiai adatok alapján készült előrejelzések szerint a népesség növekedése jellemzően az európai és egyre inkább az Európán kívüli országokból érkező bevándorlóknak köszönhető.

Finnország soknyelvű ország (148 nyelvet beszélnek anyanyelvként). A lakosság: 92 százaléka finn anyanyelvű, és 5,4 százaléka svéd anyanyelvű. A svéd anyanyelvű finnek finn állampolgárok, az ország a hazájuk. Sokan közülük kettős identitással rendelkeznek. A finn kormány 2020-as adatokra hivatkozva azt állapította meg, hogy 2017 és 2020 között a finn, a svéd és a számi (lapp) anyanyelvű lakosság száma 11 702 fővel csökkent, míg az idegen anyanyelvűeké 20 203 fővel csökkent.⁶

Az Åland-szigetek Finnország autonóm régiója, a finn állam írásban és szóban is svédül tartja a kapcsolatot ezzel a régióval, a régió nyelvi státusa egynyelvű svéd.

5 Government report on application of language legislation 2021. Finnish Government, Helsinki, 2021. <https://rm.coe.int/6th-sr-finland-en-appendix-2/1680aab669> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

6 Government report on application of language legislation 2021. Finnish Government, Helsinki, 2021. <https://rm.coe.int/6th-sr-finland-en-appendix-2/1680aab669> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A finn nyelvstratégia⁷ a kormányprogram része, és az Alkotmány, valamint a nyelvtörvény és egyéb törvények nyelvi vonatkozású rendelkezésein alapul. Már a független Finnország első, 1919. évi alkotmánya is arról rendelkezett, hogy a finn mellett a svéd is nemzeti nyelvi státusban van. A finn és a svéd nemzeti nyelv mellett Finnországban hivatalos nyelv még az északi lapp, az inari lapp, a koltta lapp, a cigány, a karjalai és a jelnyelv. Az Alkotmány 17. §-a kimondja a nemzeti nyelvek azonos jogi státusát. Finnország aláírta a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartáját és a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményt (Európa Tanács).

A finn nyelvtörvény (a 2003. 06. 06/423. törvény) biztosítja a többségi finn mellett kisebbségi svéd nyelv egyenjogúságát. Továbbá törvényi rendelkezések biztosítják a lapp nyelvi beszélők nyelvi jogait az oktatásban, a médiában, a törvényhozásban.

A nyelvstratégia fő célja a teljes kétnyelvű (finn–svéd) állam felépítése, és ehhez a svéd nyelv státusát kell erősíteni. A finn nyelvstratégia legfőbb feladatai kiterjednek a nyelvi attitűd formálására, a hatóságokban és általában a közigazgatásban a svéd nyelv státusának, használhatóságának erősítésére, az oktatásban a nem svéd anyanyelvűek számára a svéd nyelv oktatási hatékonyságának növelésére, a munkaerőpiacon a kétnyelvűség követelményének az erősítésére, valamint a médiatartalmak kétnyelvű elérésének a biztosítására. A finn nyelvstratégia koordinálójá a miniszterelnök munkacsoportja, végrehajtásában részt vesznek a minisztériumok és a hatóságok, a monitoring vezető intézménye az Igazságügyminisztérium.

7 Strategy for the national languages of Finland. Government resolution. Prime Minister's Office Publications 7/2012. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Kansalliskielistrategia_EN.pdf/2e5f2752-4777-4b96-997f-acf145befe5d (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

III. A stratégia célja

A finn nyelvstratégia fő célja az, hogy ki kell építeni a kétnyelvű (finn–svéd) társadalmat. Ehhez legfontosabb feladatként a többségi finn mellett a kisebbségi helyzetben lévő másik nemzeti nyelv, a svéd státusának az erősítését jelölte meg a stratégia. A nemzeti nyelvekre vonatkozó nyelvtörvény szabályozza a helyzetet, viszont a végrehajtása nem megfelelő. Ez pedig elsősorban a svéd nyelvű lakosság nyelvi jogait veszélyezteti.

A célrendszer a következő:

- a nemzeti nyelvek (a finn mellett a svéd is) váljanak láthatóvá;
- a társadalom minden területén használják a nemzeti nyelveket;
- a nemzeti nyelvek egyenrangú használatának előnyei legyenek nyilvánvalóak a társadalom és az egyének számára;
- garantálni kell a jogot arra, hogy mindenki használhassa a saját nyelvét;
- mindenki kapjon lehetőséget a finn és a svéd kultúra és hagyományok megismerésére.

A célok elérése érdekében:

- mindenkinek jogában áll anyanyelvén tanulnia;
- mindenki megtanulhatja a másik nemzeti nyelvet;
- finn és svéd szótár kidolgozására és folyamatos fejlesztésére van szükség.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel a finn nyelvstratégia az Alkotmány mellett a nyelvtörvényre alapul, ezért elsőként a 2003. 06. 06/423. nyelvtörvény szerkezeti felépítését ismertetjük.

A finn nyelvtörvény Általános rendelkezéseinek 1. §-a kimondja, hogy a finn és a svéd az ország nemzeti nyelvei. A 2. § a törvény alapvető célját határozza meg: a finn mellett a svéd teljeskörű használhatóságának követelményét jelöli meg. Majd az Általános rendelkezések meghatározzák a törvény területi

hatályát, alkalmazási területeit, valamint megemlékeznek a finn és a svéd mellett a számi nyelvről is.

A II. fejezet címe: A finn és a svéd nyelv használatának joga a hatóságoknál. Ebben a fejezetben biztosítják azt, hogy mind a magán-, mind pedig a jogi személyek finnül és svédül is intézhetik hivatalos ügyeiket.

A III. fejezet címe: Az eljárás nyelve a hatóságoknál. Itt részletezik, hogy a közigazgatásban, törvényi rendelkezések végrehajtása során, valamint a bírósági eljárásokban miként lehet használni a nemzeti nyelveket. Ezeknek a szakaszoknak az a lényege, hogy egynyelvű és kétnyelvű szituációkban is mindig az ügyfelek nyelvi hovatartozása az irányadó.

A IV. fejezet az előzőekkel összhangban szabályozza az okiratok, hivatalos iratok, határozatok, végzések nyelvét. *(A döntéseket tartalmazó okiratok és egyéb ügyiratok nyelve című szakasz.)*

Az V. fejezetben a nyelvi jogok biztosítási kötelezettségeit írják elő a hatóságok, a közlekedési és egyéb állami, önkormányzati vállalatok, valamint a hivatalos minőségben eljáró személyek részére.

A VI. fejezet A hatóságok munkanyelve címet viseli. Az a vezérelv, hogy a hatóságok mindig az illetékességi terület többségi nyelvét használják, de a törvénynek ezek a szakaszai racionálisan és észszerűen szabályozzák a kétnyelvű, a többségi és kisebbségi státusból adódó, valamint a belső és külső kommunikációs helyzetek nyelvválasztását is.

A VII. fejezetben a jogszabályalkotás során, valamint a nyilvános tájékoztatás során használatos nyelvekről rendelkeznek. A vezérelv itt is alapvetően a teljes kétnyelvűséget írja elő, ám a hatóságok, jogszabályalkotó szervezetek belső kommunikációja során a finn nyelv az elsődleges. A nyilvános tájékoztatószövegek, feliratok kétnyelvű településeken kétnyelvűek, egynyelvű településeken a többségi nyelvet alkalmazzák, de az életbevágóan fontos, az alapvető biztonsággal, egészséghez fűződő jogokkal összefüggő szövegeknek mindkét nemzeti nyelven meg kell jelenniük.

A VIII. fejezet az ellenőrzésről, a IX. a külön szabályokról, a X. pedig a hatályba léptetésről és az átmeneti szabályokról rendelkezik.

A finn nyelvstratégia Jyrki Katainen miniszterelnökségének idején (2011–2014) született. Két része van: egy hosszú távra szóló stratégiai okirat (2010–2030)

és egy intézkedéscsomag a 2011–2015-ös kormányzati ciklusra. Ezt a nyelvstratégiát minden kormányzati ciklusban felülvizsgálják, és újabb prioritások meghatározásával a következő kormányzati szakasz közép- és rövid távú terveibe beépítik. Legutóbb 2021-ben Sanna Marin miniszterelnöksége idején végezték el a felülvizsgálatot, amely elsősorban a soknyelvű Finnországban a nyelvi jogok érvényesítésének erősítésére, a nemzeti és a hivatalos nyelvek státusának erősítésére, a globális angol hatásainak ellensúlyozására és a digitalizáció fontosságára helyezte a hangsúlyt.

A hosszú távú nyelvstratégia szerkezetének központi eleme a finn és svéd nyelv életképességének, tehát a teljes kétnyelvűségnek a biztosítása. Itt jegyezzük meg, hogy a jelen helyzetet tekintve a nyelvtörvény elméletben garantálja ezt (ezért a nyelvstratégiának nem célja a törvény módosítása), a nyelvtörvény gyakorlati megvalósulása azonban nem maradéktalan, ennek pedig hosszú távra nézve a céllal ellentétes következményei lehetnek, vagyis a svéd nyelv háttérbe szorulása prognosztizálható. Továbbá az angol hatásának erősödését lehet valószínűsíteni.

A nyelvstratégia főbb szerkezeti elemei:

- két életképes nemzeti nyelv előnye;
- a stratégia végrehajtásának felelőssége, felelős szervei;
- mellékletében gyakorlati eszközöket ajánlanak a végrehajtó szerveknek a stratégia célkitűzéseinek biztosítására.

V. Intézkedési területek

1. Rövid távú intézkedési területek

1.1. A nyelvi jogok biztosítása

A teljes kétnyelvű társadalomnak jogi, gazdasági, munkaerőpiaci előnyei vannak, ezért javítani kell a svéd nyelvűek nyelvi jogait. Például, a közigazgatásban, a szociális ellátórendszerben és az egészségügyben általában finn nyelven kommunikálnak velük, ezt a helyzetet meg kell változtatni.

Növelni kell a nyelvi csoportok közötti interakciót, például a felnőttoktatási központok által nyújtott nyelvi kurzusok révén.

A finn, svéd vagy számi anyanyelvű gyerekeknek második nyelvként svéd vagy finn nyelvoktatást kell biztosítani. A migráns háttérű gyermekeknek finn nyelviskolai képzést kell lehetővé tenni.

1.2. A nyelvi előítéletek leküzdése

Megfigyelhető, hogy anonim csoportok előítéletes, negatív és agresszív módon nyilatkoznak a másik nyelvcsoporthoz tartozókról. Mindez gyengíti a szociális kohéziót, akadályozza a toleranciát és tovább erősíti az előítéleteket. Ennek leküzdésére a következő intézkedési javaslatokról szó a stratégia.

Speciális módon, pozitív diszkriminációval kell biztosítani a kisebbségi nyelvi csoportok nyelvi jogait.

Az egyetemeken jogi kötelezettsége megfelelő számú svéd vagy számi anyanyelvű diák oktatása, ezt kvótákkal biztosítják.

A finn műsorszolgáltató vállalat svéd nyelvű csatornája finn feliratozással látja el a műsorait.

Az előítéletek csökkentésére fel kell ismertetni a beszélőközösség tagjaival a közös történelmi, kulturális, szociális hátterüket.

Javítani kell a többségi és a kisebbségi nyelvet beszélők nyelvi jogi ismereteit, el kell oszlatni a félreértéseket. Mindkét nyelvi csoport részéről jelentkezik a bizonytalanság a nyelvtörvények tartalmával kapcsolatban, például az, hogy az állami hatóságok előtt jogukban áll vagy a finnt vagy a svédet használni, néha azt eredményezi, hogy az emberek tévesen azt gondolják, a boltokban is kétnyelvű kiszolgálásra tarthatnak igényt. Ezek a tájékozatlanságból eredő félreértések azt eredményezik, hogy a gyakorlatban az állampolgárok feladják alapvető nyelvi jogukat. De az is előfordul, hogy az állami tisztviselők annak ellenére, hogy az ügyfeleket saját anyanyelvükön kellene kiszolgálniuk, arra kéri őket, hogy a tisztviselő nyelvét használják.

1.3. Oktatás

A finn és a svéd szerepel az iskolai tantervekben. Az egyetemi diplomához is szükség van egy anyanyelvi és egy második nyelvi teszt eredményes kitöltésére.

1.3.1. Az anyanyelv és a másik nemzeti nyelv kompetenciaszintje

A legtöbb finn diák (90%) hetedik osztályban kezd svédül tanulni, míg a svéd nyelvű diákok 90%-a már alacsonyabb osztályokban elkezdte a finn nyelv tanulását. 2012-ben egy kormányrendeletet fogadtak el az alapfokú oktatási intézményekben a nyelvi órák eloszlásáról. Fontos változás volt, hogy a második nyelv tanítása már a hatodik osztályban elkezdődik.

Sok önkormányzat esetében a finn nyelvű iskolák nem biztosítják a svéd nyelvű oktatást. 2004-ben módosították a középiskolai törvényt: az anyanyelv az egyetlen kötelező érettségi teszt. Más szavakkal: mindenki vagy finn vagy svéd anyanyelvű tesztet tölt ki, azaz a diákoknak nem kell érettségi tesztet kitölteniük a második nyelvből.

1.3.2. Kompetenciaszint mérése

A kompetenciamérés kiterjed az olvasásra, írásra, nyelvismeretre, hallás utáni megértésre és a beszédkézségre. Az érettségi anyanyelvi kompetenciateszt írásban történik. A szakképzésben nem mérik a kompetenciát.

Az általános középiskolában (a szakközépiskola és a gimnázium keveréke – fordító megjegyzése) az anyanyelvi olvasási készségek jó színvonalúak, az íráskészség és a nyelvismeret kielégítő. Az érettségi alkalmával mért írásbeli készségek viszont a 90-es évek közepe óta egyre romlanak.

A finn anyanyelvű diákok második nyelve, tehát a svéd esetében a kompetencia gyenge vagy minimálisan megfelelő. A diákok körülbelül fele még az alapszintet sem éri el.

A svéd anyanyelvű diákok esetében viszont a finn nyelvi kompetencia a beszédkézség esetén jó, az írás, a hallás utáni megértés és az olvasás esetén viszonylag jó.

A svéd mint B nyelv alacsony kompetenciaszintjét és az anyanyelvi készségek szintjét általában emelni kell a középiskolákban, nagyobb óraszámokban kell tanítani.

1.3.3. Nyelvi „bemerítés” módszerének alkalmazása

A nyelvi bemerítés a funkcionális kétnyelvűség elérését szolgáló oktatási módszer. Korai, teljes bemerítés: a korai gyermekkortól az alapfokú oktatás végéig tart. Finnországban a bemerítéses módszert leginkább a finn anyanyelvűek svéd nyelvre tanításában alkalmazzák. A bemerítés bizonyítottan sikeres oktatási módszer. Az ilyen módszerrel tanulók majdnem elérik a svéd anyanyelvű gyermekek nyelvi szintjét. A bemerítésben résztvevő diákok pozitívan állnak más nyelvekhez és kultúrákhoz, és jobb eredményeket érnek el általánosságban, például matematikában és angolban is.

A pozitív eredmények ellenére a bemerítéses oktatás még mindig meglehetősen korlátozott mértékű Finnországban. A bemerítéses módszer melletti döntést az adott önkormányzat hozza, ám sok településen a kereslet nagyobb, mint a kínálat. A bemerítéses módszer használata földrajzilag a part menti területekre koncentrálódik. Nincs elegendő szakképesített, bemerítéses módszerrel dolgozó tanár. A nyelvstratégia a tanárképzés erősítését szorgalmazza.

1.3.4. Más nyelveken beszélők lehetősége a nemzeti nyelvek elsajátítására

Egyre több ember él Finnországban, akinek az anyanyelve nem finn vagy svéd. Az oktatási rendszer lehetőséget biztosít számukra a nemzeti nyelvek elsajátítására. Jelenleg ugyanakkor nem lehetséges a második nemzeti nyelvvel kezdeni a tanulmányokat. Mindez nehezíti a második nemzeti nyelv elsajátítását későbbi életkorban. 2012-ben a kormány határozatot hozott, amellyel bevezették az integrációs programot 2012–2015 között. Jelenleg viszont az integrációs képzésben nem megfelelő a finn és svéd nyelv oktatása. A nyelvstratégia 2021. évi felülvizsgálatakor a kormányzat megállapította, hogy az oktatásban,

a kutatásban, a gazdaság és a felsőoktatás, valamint a közigazgatás területén is erősíteni kell a nyelvi jogok érvényesítését.

1.3.5. Kormányzati intézkedések

A nemzeti nyelvek láthatóságának növelése és a nyelvtörvény szisztematikus alkalmazása a közigazgatási eljárásokban.

- A stratégia mellékletében található gyakorlati eszközöket meg kell ismertetni és tudatosítani kell a közigazgatási intézményekkel.
- Az összes minisztériumban ki kell nevezni kontaktszemélyeket, és a munkájukat az Igazságügyminisztériumnak össze kell hangolnia.
- Jövőbeli kormányzati és közigazgatási intézkedések tervezése során a nyelvi hatások vizsgálata kötelező.
- A köztisztviselők svéd és finn nyelvi szintjének emelése azáltal, hogy már a felvétel során hangsúlyt fektetnek a nemzeti nyelvek tényleges tudására, mivel a nyelvtudás munkaköri köteleesség.
- Nyelvi eszköztárat adtak ki a közigazgatási hivatalnokoknak, amely elméleti és gyakorlati tanácsokat adnak a finn-svéd kétnyelvű közigazgatási szolgáltatások ellátására.⁸

A finn és svéd készségek erősítése, a nyelvek és a kultúra elismerése

- A bemejtéses oktatást magas szintre kell fejleszteni. Ennek érdekében az állami költségvetés különítsen el forrásokat a tanárképzésre, a bemejtésre való igény alapján óvodai, iskolai és szaktanári képzési programokat kell kialakítani.
- A bemejtéses oktatás tanmenete legyen része a nemzeti alaptantervnek.
- Az önkormányzatok és a szülők kapjanak tájékoztatást a bemejtéses oktatás lehetőségeiről.
- Növelni kell a diákok érdeklődését a nemzeti nyelvek tanulása iránt.

8 Strategy for the National Languages of Finland. Toolkit. Ministry of Justice. https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/OM_kansalliskielistrategia_toolkit_EN.pdf/008fe5d3-da0b-4bbb-9671-4603961d7807 (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

- Az anyanyelvi svéd kurzusokat ugyanolyan módon kell biztosítani, mint a finnt.
- A középiskolai történelemórákon hangsúlyt kell fektetni a svéd korszak, a kétnyelvűség, az Åland-szigetek és az Északi Együttműködés oktatására.
- Az olvasási és íráskészségek fejlesztését támogatni kell, és javítani kell az olvasási kultúrát az iskolákban és a közkönyvtárakban.
- Nemzeti terminológiai adatbankot kell kialakítani, és ezt mindenki számára elérhetővé kell tenni.
- Együttműködésre van szükség svéd és finn nyelvű iskolák között tanár- és diákcseré révén.
- Meg kell vizsgálni, hogy lehetséges-e a külföldi diákok esetében bármely nemzeti nyelven megkezdeni a középiskolai tanulmányokat (jelenleg finn tanulmányokat kell folytatniuk).
- A külföldről betelepülőket rendszeresen tájékoztatni kell Finnország kétnyelvűségéről, illetve a finn és svéd nyelvórák elérhetőségéről, továbbá növelni kell számukra a finn és svéd nyelvórák számát, elérhetőségét.

2. Hosszú távú kormányzati intézkedések

Olyan hivatalos testületet kell felállítani, amelyik nyelvi szolgáltatásokat nyújt bármely nyelv beszélői számára.

A finn kultúra mindenkié, és ez független attól, hogy finn, svéd vagy mindkét nyelvben fejeződik ki. Ezért fontos, hogy a jövőben a kulturális termékeket finn és svéd nyelven, egyenlő alapon alakítsák ki. Ehhez hasonlóan a könyvtárak esetében is biztosítani kell, hogy a beszerzések mindkét nemzeti nyelven történjenek.

Hosszú távon el kell érni, hogy nagyobb mértékben alkalmazzák az oktatási intézményekben a nyelvi bementés módszertanát. Meg kell vizsgálni, hogy lehet-e növelni a finn anyanyelvű diákok számára a svéd nyelvórák számát.

A nemzeti nyelvek oktatása nem megfelelő a szakképzésben. Ezért az adott foglalkozási ágakhoz kapcsolódó igényeknek megfelelően kell fejleszteni ezt a

területet. Finn és svéd nyelvű tudományos, szaknyelvi szótárakat kell fejleszteni, hogy mindkét nyelvet lehessen használni a jövőben is. A doktori értekezések összefoglalóinak finn és svéd nyelvű változatát is közzé kell tenni.

Biztosítani kell, hogy a rendőrség, a vámhatóság, a határvédelem, a szociális jóléti intézmények és az egészségügy területén dolgozó szakemberek megfelelő szintű finn és svéd nyelvtudással rendelkezzenek. A jelenlegi jogszabályok értelmében az orvosi ellátás nyelve az adott önkormányzat nyelvi státusától függ. Ugyanakkor az Alkotmány szellemében a nyelvi jogok biztosítása nem függhet attól, hogy egy adott személy hol él vagy éppen hol tartózkodik. Ennek megfelelően meg kell állapítani, hogy ezekben az alapvetően fontos helyzetekben hogyan lehet biztosítani az állampolgárok nyelvi jogait a kisebb önkormányzatok esetében is.

Az állami hatóságok nyelvi készségei mérföldkövet jelentenek a kétnyelvű adminisztráció szempontjából, ehhez kell igazítani a kormányzati munkaerő-felvételi folyamatot.

Az állampolgárok nyelvi jogait ugyan az igazságügyi kancellár, illetve a parlamenti ombudsman ellenőrzi, de ez hagyományosan ex post felülvizsgálaton alapul. A parlamenti ombudsman az elmúlt években egyre inkább arra törekedett, hogy már előzetesen, a jogszabályok előkészítési fázisában is biztosítsa e jogokat.

A jövőben sor kerülhet újabb testületek felállítására a monitoring erősítése érdekében. Egy ilyen testület jó gyakorlatokat terjeszthetne és felvilágosítást adhatna a nyelvi jogokról. Ilyen testület lehetne például egy nyelvi ombudsman vagy más független szereplő. A jövőben kinevezendő diszkriminációs ombudsman szintén ellenőrizné a nyelvi jogok érvényesülését.

VI. Ütemterv

Finnországban Jyrki Katainen miniszterelnökségének idején (2011–2014) született az első nyelvstratégia a két államnyelv – a finn és a svéd – használatáról. Két része van: egy hosszú távra szóló stratégiai okirat és egy rövid távú intézkedéscsomag a 2011–2015-ös kormányzati ciklusra. A nyelvstratégiát minden kormányzati ciklusban felülvizsgálják és értékelik, legutóbb 2021.

december 20-án végzett ilyen felülvizsgálatot a finn kormány Sanna Marin miniszterelnök vezetésével.⁹

VII. Feladat- és hatáskörök

1. Foglalkoztatási és Gazdasági Minisztérium

Felelőssége:

- rendszeres tájékoztatás az ország kétnyelvűségéről, annak fontosságáról a munkaerőpiacon;
- tájékoztatás a finn és svéd nyelvórák elérhetőségéről.

2. Pénzügyminisztérium

A minisztérium feladata a nyelvi jogok végrehajtása az önkormányzati reform során, és az ehhez szükséges költségvetés biztosítása.

3. Oktatási és Kulturális Minisztérium

Felelőssége:

- a nemzeti nyelvek kompetenciaszintjének mérése;
- a svéd nyelv oktatási gyakorlatának vizsgálata (az általános és a szak-
tárgyi vonatkozásban is);
- a minisztérium ellenőrzi, hogy az egyetemek hogyan követték a stratégia ajánlásait.

⁹ Government report on application of language legislation 2021. Finnish Government, Helsinki, 2021. <https://rm.coe.int/6th-sr-finland-en-appendix-2/1680aab669> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A stratégia nem javasolja új monitoring hatóságok felállítását, ugyanakkor hosszú távon újabb hatóságokkal erősítené a felügyeletet. A felülvizsgálatot a meglévő hatóságok, kormányzati intézmények szervezeti egységeinek hatáskörébe rendeli.

A felügyelet (monitoring) általános felelősségét az Igazságügyminisztérium viseli. A felügyelet területei:

- a kontaktszemélyek minisztériumi hálózatának koordinációja és irányítása;
- biztosítani, hogy a stratégia intézkedései összhangban álljanak a kormányprogrammal;
- a gyakorlati eszközök használatának rendszeres ellenőrzése;
- a jogszabályok előkészítése során azok nyelvi hatásainak vizsgálata.

A felülvizsgálat általános felelőse a finn kormány, amely legutóbb 2021-ben végezte el a nyelvstratégia és a nyelvtörvény rendelkezéseinek áttekintését.¹⁰

IX. Összehasonlítás, kitekintés

Finnország teljes társadalmi kétnyelvűsége törekvő ország, ahol a svéd nyelv erős kisebbségben van. Emellett viszont az ország történelmi, társadalmi és kulturális hagyományai miatt a svéd a beszélők számarányánál sokkal jelentősebb nyelv.

A magyar nyelvpolitikában, nyelvstratégiában az eltérő nyelvi helyzet miatt közvetlenül nem lehet alkalmazni a finn nyelvstratégiai terveket és intézkedéseket. A többségi és kisebbségi nyelvek viszonyában, a nyelvi előítéletek csökkentésére, a nyelvtanulásra alkotott intézkedések viszont megfontolandóak.

¹⁰ Government report on application of language legislation 2021. Finnish Government, Helsinki, 2021. <https://rm.coe.int/6th-sr-finland-en-appendix-2/1680aab669> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

Meg kell jegyezni azonban, hogy Finnországban a felülvizsgálatok jelentései, az elemzések tanúsága szerint a kormányprogram, a nyelvtörvény és a nyelvstratégia megalkotása ellenére a nyelvstratégiai célok megvalósulásában hiányosságok tapasztalhatók, és ezek elsősorban a többségi és kisebbségi anyanyelvi beszélők egymással szembeni társadalmi előítéletei, ellenállása miatt, valamint téves ismeretei miatt alakultak ki. Ezt a helyzetet a finn nyelvstratégia felelős szervei ismerik, és próbálnak tenni ellene. Ez is jól mutatja, hogy sikeres nyelvstratégiához nem elég a törvényi háttér és a kormányprogram, társadalmi támogatottság is szükséges hozzá. A kisebbséggel és a többséggel kapcsolatos előítéletek a legjobban előkészített nyelvstratégia hatékonyságát is képesek csökkenteni.

A nyelvstratégia és a nyelvtörvény rendelkezéseinek felülvizsgálata során a fókusz arra irányult, hogy a finn és a finnországi nemzeti nyelvek nyelv státusát a globális angolhoz képest megvizsgálja. Három területen: a társadalmi szintén, a gazdaság és a felsőoktatás, valamint a közigazgatás területén vizsgálták a problémát. Megállapították, hogy az angol globális hatása elsősorban a finnt érinti. Ez nehezen ellensúlyozható probléma, mert Finnországban a nemzetközi infokommunikációs kutatás-fejlesztés-innováció területén is kiemelkedő jelentőségű tudományos és gazdasági tevékenység zajlik. Az infokommunikáció és az információs társadalom szempontjából Finnország meghatározó része a világgazdaságnak. Ez a tevékenység a gazdaság, a tudomány, az innováció globalizálódott világában egyértelműen angolul zajlik. A finn nyelvstratégia céljai között szerepel a digitalizáció és a finn nemzeti terminológia szerepének erősítése, a finn nyelv versenyképességének növelése amellet, hogy a soknyelvű Finnországban biztosítsák a nyelvi jogokat.

A magyar nyelvstratégiában az alábbi finn nyelvstratégiai elemek alkalmazását célszerű mérlegelni.

1. A központi nyelvstratégia megalkotása

Nyilvánvaló előnyökkel jár és erősen megszívlelendő az a tény, hogy van nyelvstratégia Finnországban, és ez a valós nyelvi helyzetre, kulturális és törvényszerű szükségszerűségekre alapul. Finnországban felismerték azt, hogy jelentős

előnyökkel jár, ha az ország történelmi sajátosságaiból eredő legnagyobb problémát: a többségi finn és a kisebbségi svéd nyelv viszonyát kormányprogram, nyelvtörvény és nyelvstratégia megalkotásával kísérlik megoldani.

2. Van nyelvtörvény

Egy nyelvstratégia megvalósítását nagyban segíti, ha van az ország nyelvi-kulturális viszonyaira alapuló nyelvtörvény, amely a valós nyelvi helyzetből indul ki, annak a problémáit szabályozza. Finnországban ez történelmi szükségszerűség, hisz a sok évszázados svéd, majd orosz fennhatóság után az ország függetlenné válásakor figyelembe vették a történelmi hagyományok szükségszerűségeit: a finnek saját jól felfogott érdekük miatt tekintettel voltak arra, hogy az őshonos svéd lakosság nyelvi-kulturális jogait biztosítaniuk kell. Emiatt az első független Alkotmány óta Finnországnak két nemzeti nyelve van: a finn és a svéd.

A magyarországi viszonyokra ez a finn példa nem adaptálható, viszont rendkívül fontos megszívlelni azt az általános helyzetet, hogy ha olyan társadalmi-kulturális-nyelvi viszonyok vannak egy országban, amelyeknek a kezelésére központi, kormányzati támogatás kell, akkor ezt elő tudja segíteni egy jól megtervezett nyelvtörvény.

3. A nyelvstratégia és a kormányprogram kapcsolata

Ha már van nyelvtörvény és van erre épülő nyelvstratégia, azt úgy kell megalkotni, hogy kapcsolatban és harmóniában legyen a kormányprogrammal. Egy stratégiai program ugyanis két előfeltétellel lehet sikeres: legyen társadalmi támogatottsága és legyen kormányzati akarat, támogatás a megvalósítására.

Nyilvánvaló, hogy egy tudományosan, szakmailag jól előkészített nyelvstratégia nem valósulhat meg, ha nincs mögötte társadalmi, szakmai és tudományos egyetértés, támogatás. Azonban ugyanilyen lényeges a teljes kormányzati, közigazgatási elszántság, akarat, felkészültség és motiváció a stratégia végrehajtására. A nyelvstratégia ugyanis csak közép- és hosszú távon hozhat – sokszor pénzben nehezen mérhető – előnyöket. Ebből pedig az következik, hogy viszonylag könnyű háttérbe szorítani, lényegtelennek értékelni a megvalósítását.

Konkrét finn példa, hogy annak ellenére, hogy a finn nyelvstratégia a kormány-program része volt, az értékelés, felügyelet során megállapították, hogy előfordul a hatóságoknál, hogy hiába kellene a kisebbségi nyelven (is) ügyeket intézni, a hivataloknak egyszerűbb a többségi finn nyelven működniük. Ez meg tudja nehezíteni a stratégiai célok elérését.

4. Gyakorlati eszközök és konkrét intézményi felelősség

Roppant hasznos, hogy a finn nyelvstratégia mellékletében a megvalósításra vonatkozó gyakorlati eszközöket, intézkedési, cselekvési terveket is csatoltak. Ez a szereplőknek, felelős intézményeknek és személyeknek sorvezetőként szolgál a stratégiai célok megvalósítására. Az általános törvényi és stratégiai elemek megvalósítását jelentősen megsegítik a végrehajtásra adott gyakorlati javaslatok, előírások. Ha nyelvstratégiát tervezünk, annak az alkalmazásával is foglalkozni kell a tudományos, szakmai és elvi előkészítés mellett.

Természetesen az is előfeltétele egy nyelvstratégiának, hogy az állapotleírás és az ehhez igazodó intézkedési terv szerves része legyen az is, hogy lebontsuk a nyelvstratégia intézkedéseinek megvalósítását az érintett intézmények, hatalmi szervek gyakorlatára és építsük be abba. Nem elég a felelős intézményt megjelölni, hanem a konkrét feladatokat, tevékenységet is hozzá kell rendelni az intézkedési terv elemeihez.

5. A nyelvi jogok ismerete

A finn nyelvstratégia egyik leglényegesebb tapasztalata, hogy hiába a nyelvtörvény, hiába a nyelvpolitika, ha az állampolgárok, az érintettek nem ismerik vagy rosszul ismerik a nyelvi jogaikat. Ilyenkor az ismerethiány miatt vagy nem élnek az érintettek a nyelvi jogaikkal, vagy olyasmit kérnek számon egy konkrét nyelvi helyzet szereplőin, ami nem várható el tőlük, amire a törvény, a stratégia nem kötelezi őket. A jogállamiság sokféle szempontja között arról sem szabad elfelejtkezni, hogy az érintetteknek ismerniük kell a saját jogaikat, különben nem tudnak élni velük.

6. Felügyelet és nyomon követés (monitoring)

A stratégia megvalósításának nyomon követését, felügyeletét (monitoringját) mindenképpen meg kell szervezni, ez az elem egy jól működő stratégia szerves része. A felügyeletet, a nyomon követést olyan intézményre vagy intézményekre kell bízni, amelyek rendelkeznek a kellő felhatalmazással, jogkörökkel. A finn nyelvstratégia erre azt a megoldást választotta, hogy nem egy központi, új szervezetet, hatóságot állított fel, hanem a már meglévő intézmények hatáskörébe rendelte a nyelvstratégia részlemeinek monitoringját. Meg kell jegyezni azonban, hogy az értékeléskor felmerült annak az igénye, hogy újabb hatóságokkal tovább erősítsék a jelenlegi ellenőrző hatóságokat, mert a stratégia megvalósítása sokszor ütközött akadályokba: ennek főként a félreértések, ismerethiány, motiválatlanság az oka.

7. Az előítéletek

A finn nyelvstratégia fő célja a teljes társadalmi kétnyelvűség elérése: ez a finn és a svéd nyelv azonos rangú használhatóságában valósulna meg. A kulturális és a történelmi adottságok miatt a finn társadalomban a svéd nyelv fontos hagyományokkal rendelkezik. Ráadásul Finnországban jelentős svéd anyanyelvű kisebbség él. Emellett meg a skandináv államok sok szempontból életszerű együttműködése, közös jellemzői miatt a lakosságnak és az államoknak is érdeke egymás nyelvének minél jobb és szélesebb körű megismerése.

A finn nyelvstratégiai cél elérését viszont nehezíti, hogy mind a többség, mind a kisebbség részéről vannak előítéletek a másik csoporttal szemben. Ennek a kiküszöbölésére a finn kormány a kölcsönös egymásra utaltság, a közös történelmi-kulturális háttér megismertetését próbálja elérni. Kétségtelen tény, hogy az oktatás, a művelődés, a kultúra támogatása, elmélyítése tudja csak oldani az előítéleteket.

8. Jogszabályalkotás és nyelvstratégia

Megszívlelendő, hogy a finn nyelvstratégia fontos eleme, hogy az illetékes szervezeteknek a programtervezéskor, a jogszabályok előkészítésekor fokozott hangsúlyt kell helyezniük a nyelvi hatásvizsgálatra. Tehát ha bármely program, projekt, intézkedés, rendelet, törvény konkrét nyelvi összefüggésekkel rendelkezik, akkor azokat figyelembe kell venni a tervezés, előkészítés során. Így nemcsak a nyelvtörvény, hanem számos más törvény, szabályozó is tartalmaz nyelvi fejezeteket, szakaszokat.

9. Nyelvstratégia és oktatás

A finn nyelvstratégia és a nyelvtörvény is részletesen foglalkozik a stratégiai célok oktatási rendszerbeli megvalósulásával. Fontos, hogy bármely nyelvstratégia alaposan tervezzék meg az elérendő célok oktatási rendszerbeli megjelenését. Szabályozni kell, hogy az anyanyelvi órák és az idegen nyelvi órák milyen iskolai fokozatban, milyen iskolatípusban, milyen módszerrel, mekkora óraszámban szerepeljenek. Ha ennek nemzeti alaptantervi, központi oktatáspolitikai vonatkozásai vannak, akkor ezeket be kell építeni a szabályozókba, jogszabályokba. Ráadásul a nyelvstratégia felülvizsgálatakor felmerült hiányosságok kiküszöbölésére a központi oktatáspolitikai, tartalmi, tantervi szabályozásokat is célszerű felülvizsgálni: ha valamilyen iskolai fokozatban óraszámemelésre van szükség, akkor meg kell vizsgálni, miként lehet ezt végrehajtani, és nem abból a hozzáállásból kell kiindulni, hogy miért nem lehet megvalósítani a változtatást.

A nyelvstratégia kialakításakor és annak értékelése, monitoringja során figyelembe veszik az országos nyelvi kompetenciamérés eredményeit. Ez a folyamat szerves része a nyelvstratégia nyomon követésének és felülvizsgálatának, tehát nem *ad hoc* történik az országos kompetenciamérések értékelése (vagy éppen figyelmen kívül hagyása), hanem rendszerszerűen, és ennek a folyamatnak felelősei, végrehajtói is vannak.

10. Nyelvi kontaktszemélyek

A finn nyelvstratégia megjelöli azt az igényt, hogy a felelős szerveknél legyenek nyelvi kontaktszemélyek. Ezeknek a személyeknek az a feladatuk, hogy az adott intézménynél elősegítsék a nyelvstratégiai célok megvalósítását, a nyelvi vonatkozású jogszabályok és tevékenységek előkészítését, lebonyolítását.

Egy leendő magyar nyelvstratégiánál ez a módszer jó példa lehetne arra, hogy a közérthető hivatali kommunikáció megvalósításában minden érintett intézménynél, hatóságnál legyen olyan nyelvi szakértő, aki ismeri az adott szakterület sajátosságait és megalapozott ismeretekkel, tapasztalattal rendelkezik a közérthető hivatali kommunikáció nyelvi megoldására.

11. Nyelvi szolgáltatások

A finn nyelvstratégiában felmerül az az igény, hogy szükség van olyan hivatalos testületre, amelyik nyelvi szolgáltatásokat tud nyújtani. Ennél persze jóval alaposabb előkészítésre, feladatmeghatározásra van szükség, ám a javaslat hasznos. Magyarországon a helyi kezdeményezések mellett jellemzően a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpontjának az egyik részlege lát el ilyen közönségszolgálati feladatokat, ám a kapacitás növelésére, a mind szélesebb körű elérhetőségre, azaz a fejlesztésre – akár új intézményi keretek között is – szükség lenne.

12. Nyelvstratégia és foglalkoztatáspolitikai

A finn nyelvstratégia intézkedési tervében szerepel, hogy a nyelvstratégia célrendszeréhez kell igazítani a közigazgatás foglalkoztatási politikáját. Tehát azokba a hivatalokba, amelyekben kétnyelvű vagy kisebbségi nyelvi ügyintézésre van szükség, oda csak kétnyelvű vagy kisebbségi nyelven is tudó alkalmazottakat lehessen felvenni.

A magyarországi nyelvstratégiában ennek az általános alapelvét lenne célszerű megvalósítani. Tehát azokban a hivatalokban, amelyekben sajátos kommunikációs, közérthetőségi vagy egyéb nyelvi követelmények vannak, az alkalmazottak kiválasztásakor figyelemmel kellene lenni arra is, hogy a megfelelő

nyelvi-kommunikációs előképzettségű személyeket válasszák ki a munkahelyi pozíciók betöltésére. Ez viszont kifejezetten alapos stratégiai tervezést igényel, hiszen a köznevelésben, a felsőoktatásban és a szakmai képzésekben kell előkészíteni a nyelvi követelmények megvalósíthatóságát.

12. Szótárak, kodifikáció

A finn nyelvstratégia egyik eleme, hogy szükség van többnyelvű szaknyelvi szótárak, szótári adatbázisok megalkotására és folyamatos fejlesztésére. Megállapítják az állapotjelentésben, hogy vannak olyan szakmai területek, tudományterületek, amelyek kommunikációja, szaknyelve teljesen angol.

Rontja a nyelvi versenyképességet, ha a szakmai kommunikáció bizonyos területei teljesen globalizálódnak. Ennek kiküszöbölésére a szakképzésben, a tudományos tevékenységben, publikálásban nyomatékot kell helyezni a honosításra, a szakszótárak, terminológiák megalkotására, karbantartására és nyilvánosságra hozatalára. Ehhez a teljes szakképzési és tudományos képzési, publikációs folyamatot át kell alakítani.

Felhasznált irodalom

Government report on application of language legislation 2021. Finnish Government, Helsinki, 2021. <https://rm.coe.int/6th-sr-finland-en-appendix-2/1680aab669> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

Population and society. Statistics Finland. https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto_en.html#Population%20by%20language%20on%2031%20December (letöltés időpontja: 2025. 05. 22.)

Strategy for the national languages of Finland. Government resolution. Prime Minister's Office Publications 7/2012.

https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/Kansalliskielistrategia_EN.pdf/2e5f2752-4777-4b96-997f-acf145befe5d (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

Strategy for the National Languages of Finland. Toolkit. Ministry of Justice.

https://oikeusministerio.fi/documents/1410853/4734397/OM_kansalliskielistrategia_toolkit_EN.pdf/008fe5d3-da0b-4bbb-9671-4603961d7807 (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

Jogi források

Language Act (423/2003) <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2003/423>
(letöltés időpontja: 2023. 09. 21.) magyarul:

https://nyelvmuveles.hu/erdekessegek/finnorszag-nyelvtorvenye-2003-06-06-423-_____-suomen-kielilaki-2003-06-06-423-_-a-finn-sved-nyelvi-egyenjogusag (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

The Constitution of Finland.

<https://www.finlex.fi/en/legislation/translations/1999/eng/731>
(letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

MELLÉKLET

A finn nyelvstratégia gyakorlati eszközei

A nyelvstratégia olyan eszközöket tartalmaz, amelyeknek célja a hatóságok és a köztisztviselők támogatása a nyelvtörvények alkalmazásakor annak érdekében, hogy a finn és svéd nyelvű állampolgárok alkotmányos jogai ne sérüljenek.

Eszközök

1. Hogyan tudja bemutatni azt, hogy használja a nemzeti nyelveket és hogyan támogatja azok használatát? Ellenőrzési lista a köztisztviselők és a hatóságok számára.
2. A nyelvi törvények figyelembevétele munkacsoportokban és projektekben.
3. Hatóságok kommunikációja.
4. A nyelvtörvény figyelembevétele a publikációk során.
5. A nyelvtörvény figyelembevétele közbeszerzések során.
6. Nyelvi készségek figyelembevétele munkaerőfelvétel során.
7. A nemzeti nyelvek kontaktszemélye munkaköri leírásának mintája minisztériumok által kialakítva.

1. HOGYAN TUDJA BEMUTATNI AZT, HOGY HASZNÁLJA A NEMZETI NYELVEKET ÉS HOGYAN TÁMOGATJA AZOK HASZNÁLATÁT?

Ellenőrzési lista a köztisztviselők és a hatóságok számára

1.1.Törvényi kötelezettségek és az eszköz leírása

A nyelvtörvény szerint „A hatóság tevékenységében és önként biztosítja, hogy az egyének nyelvi jogai érvényesülnek a gyakorlatban. A kétnyelvű hatóság a közösséget finn és svéd nyelven szolgálja. Egy hatóság mind szolgáltatásaiban,

mind egyéb tevékenységében *megmutatja* a közösségnek, hogy mindkét nyelvet használja” (Nyelvtörvény 23. § (1) (2)).

„Tevékenysége során a hatóságok védik a nemzet nyelvi kulturális tradícióját és előmozdítják *mindkét nemzeti nyelv* használatát” (Nyelvtörvény 35 § (3)).

Mindkét nemzeti nyelv, a finn és a svéd láthatósága jogi védelem kérdése: az egyéneknek tudatában kell lenniük azzal, hogy gyakorolhatják nyelvi jogaikat. A láthatóság szimbolikus értékkel is bír, mivel azt jelzi, hogy mindkét nyelvet elfogadják a társadalomban. A nemzeti nyelvek használatának elősegítése pozitívan hat a két életképes nemzeti nyelv fenntartására, megtartására és fejlődésére.

Ez az eszköz segít a hatóságoknak a nyelvtörvény végrehajtásában. Jó gyakorlatokat és a jó kormányzás alapelveit ismerteti. Az eszköz a nyelvtörvény előírásain, valamint a legfelsőbb joghatóságok gyakorlatán és az Igazságügy-minisztérium ajánlásain alapul. A forrásokat konkrétan jelöljük az új ajánlások kivételével.

A hatóságok általi tájékoztatást a nyelvtörvény 32. §-a szabályozza.

A nyelvtörvény külső szolgáltatásokra is vonatkozik (lásd a Beszerzési eljárásra vonatkozó eszközt).

1.2. Gyakorlati ötletek azzal kapcsolatban, hogy hogyan mutatják be, hogy használják a nemzeti nyelveket és támogatják azok használatát

Publikációk és egyéb nyomtatott anyagok

- A publikációkat és egyéb nyomtatott anyagokat egyidőben finn és svéd nyelven kell előállítani (például finn és svéd szöveg egymás mellett vagy ugyanannak a publikációnak különböző oldalain).
- Kész kétnyelvű modellek használata, függetlenül attól, hogy melyik nyelven akarnak írni (például levél- és formanyomtatvány-minták).
- A kétnyelvű publikációk költséghatékonyak és segítenek bemutatni, hogy mind a két nyelvet használják.
- Az egynyelvű publikációkat oly módon tegyék elérhetővé, hogy azok egyformán könnyedén elérhetőek legyenek finn és svéd nyelven is.
- Az új terminológiát egyidőben finnül és svédül kell kialakítani.

- A finnt és a svédet is használják az interneten és a közösségi médiában, különösen, ha ez a médium a hivatalos testület első számú információs csatornája.
- Amikor a bizottsági jelentések jogi javaslatokat tartalmaznak és véleményezésre kiküldik őket, legalább a jogi javaslatok és az összefoglalók mindkét nemzeti nyelven kerüljenek publikációra.
- A hatóságok általi jogszabályok, rendeletek, valamint az általános érvényű köztisztviselői kollektív szerződések mindkét nemzeti nyelven kerüljenek publikációra.
- A kétnyelvű hatóság nevét finnül és svédül is meg kell adni az összes kontextusban.
- Ugyanazt a betűnagyságot ajánlatos használni mindkét nyelv esetében.
- A kétnyelvű hatóság finn és svéd nevét is meg kell adni, a különböző nyelveket vagy betűkombinációkat nem szabad keverni ugyanabban a névben.
- A hatóságok elnevezése történjen nemzeti nyelven, az angol név nem elegendő.

E-mail elérhetőség

- Automatikus válasz esetén használják a finnt és a svédet.
- Az e-mail címet svédül és finnül adják meg.

Az információs rendszerek használata és fejlesztése, beleértve az online kommunikációt

- Biztosítani kell, hogy ugyanazt a nyelvet használják az információs rendszer minden fázisában. Ez különösen fontos, amikor különböző programokat kötnek össze, illetve fejlesztenek.
- Vizsgálják meg az online kommunikációt egy egynyelvű személy perspektívájából: az összes információt megkapják saját nyelvükön és tovább tudnak haladni a honlapon nyelvváltás nélkül?
- Gondoskodjanak arról, hogy az információs rendszerek beszerzésénél a svéd és a finn nyelv is megjelenjen (lásd 5. pont).
- Az összes automatikus szöveg finn és svéd nyelven is íródjon.

- Hatóságok esetében hozzanak létre olyan internetcímet, amely teljes finn és svéd szavakból áll a hatóság nevén alapulva. Mindez hozzájárul a nyelvi jogok egyenlő megvalósításához.
- Az online formanyomtatványokat mindkét nyelven el kell készíteni.

Kapcsolattartás magánszemélyekkel

- A szolgáltatás tervezésekor mindkét nyelvet figyelembe kell venni.
- Használjanak kész kétnyelvű mintákat.
- Előzetesen tájékozódjanak az ügyfél nyelvi igényeiről.
- Biztosítsák azt, hogy mindenki tudatában legyen annak, hogy hol kaphat finn vagy svéd nyelvű szolgáltatást, amennyiben a szolgáltatást nem nyújtják mindkét nyelven ugyanazon a helyen.
- Használjanak jeleket, zászlókat vagy más szimbólumokat, amelyek egyértelműen jelzik a nyelvhasználatot.
- Segítsenek az ügyfeleknek kiválasztani az általuk kívánt nyelvet.
- Bizonytalan helyzetekben kérdezzék meg, hogy az ügyfél mely nemzeti nyelvet kívánja használni (Nyelvtörvény 23. § (1)): „Egy hatóság tevékenységében és önként biztosítja, hogy az egyének nyelvi jogai érvényesülnek a gyakorlatban.”
- Készítsék el a gyakran használt kifejezések, például az üdvözlések listáját későbbi használatra. Mindez segíti például a telefonos ügyfélszolgálat munkáját.
- A külsős alkalmazottakat is szólítsák fel a finn és a svéd használatára.
- Használják a finn és a svéd nyelvet az automatikus telefonos üzenetek során.
- Az egyénekkel saját nyelvükön tartsák a kapcsolatot azon a nyelven, amelyet már korábban használtak.

Nyilvános megjelenések és találkozók

- Mindkét nyelvet használják nyilvános megjelenésekkor, például beszédek során. Ez kommunikációs szempontból hatékony, mindenki úgy érzi, hogy szívesen látják és erősíti a nyelvi együttélést a közösségben.

- Biztosítsák azt, hogy a több tagú testületek tagjai tisztában legyenek a finn és a svéd nyelv használatára való jogukkal a találkozók során (Nyelvtörvény 28. §).
- Az ülések anyagait lehetőség szerint finnül és svédül küldjék ki vagy részben mindkét nyelven.
- A szóbeli prezentációk során használják az egyik nyelvet és a ppt-k írodjanak a másik nyelven. Mindez fejleszti a résztvevők szakterminológiai tudását mindkét nyelven.

A finn és a svéd nyelv használata és a nyelvi készségek fejlesztése a hatóságok belső tevékenységei során

- Használják és bátorítják a finn és svéd nyelv használatát a találkozókön.
- Az ülések anyagait lehetőség szerint finnül és svédül küldjék ki vagy részben mindkét nyelven.
- A szóbeli prezentációk során használják az egyik nyelvet és a ppt-k írodjanak a másik nyelven. Mindez fejleszti a résztvevők szakterminológiai tudását mindkét nyelven.
- A finnt és a svédet használják ugyanabban az időben informális megbeszélések során. Ez hozzájárul az alkalmazottak nyelvi készségeinek fenntartásához és mindkét nyelv természetes használatát erősíti.
- Tegyenek láthatóvá finn és svéd nyelvű újságokat és egyéb olvasnivalókat.

Kétnyelvű termékek példái

- Levél- és formanyomtatvány minták.
- Elektronikus prezentációs modellek.
- Logók.
- Névjegykártyák.
- Fedlapok.
- Brosúrák, publikációk, éves jelentések.
- Értesítések és jelzések (például TOLNI).

Példák arra, hogy hogyan lehet védeni a nyelvi kulturális tradíciókat és hogyan lehet előmozdítani mindkét nemzeti nyelv használatát

- A finn és a svéd nyelv használata nyilvános megjelenések, így beszédek, üdvözlések során.
- A finn és a svéd nyelv használata nemzetközi kontextusban (például Suomi/Finland).
- Biztosítsák, hogy az irodalom, a kultúra és a tudomány finnül és svédül elérhető legyen.
- A finn és a svéd használata kulturális látnivalókról szóló információs anyagokban.
- A finn és a svéd használata történelmi nevekben.

2. A NYELVI TÖRVÉNYEK FIGYELEMBEVÉTELE MUNKACSOPORTOKBAN ÉS PROJEKTEKBEN

Bevezetés

Ennek az eszköznek célja, hogy segítse a hatóságokat és a köztisztviselőket a nyelvtörvény alkalmazásában projektek és munkacsoportok esetében annak érdekében, hogy mind a finn, mind a svéd anyanyelvi beszélők alkotmányos jogai érvényesüljenek. A legjobb eredményt az garantálja, ha már a munka előkészítésekor és kezdetekor hangsúlyt fektetnek a nyelvi jogokra.

A hatóságok általi tájékoztatást a nyelvtörvény 32. §-a szabályozza. A nyelvtörvényt a külsős szolgáltatások beszerzésekor is alkalmazni kell.

Ellenőrzési lista: Kezdeti lépések

- Feladatok meghatározása
 - o a feladat tartalmazza a projekt nyelvi hatásainak értékelését;
 - o a nyelvi hatások értékelését figyelembe veszik a végeredmény során.
- Munka közbeni konzultáció
 - o biztosítani a munkacsoport vagy projekt számára alapvető fontosságú együttműködő testületekkel (például a svéd nyelvű szolgáltatások szakértői) való konzultációt.

- Munkaterv
 - o meg kell határozni, hogy a munka mely fázisában értékelik a nyelvi hatásokat;
 - o biztosítani kell, hogy a menetrend elegendő időt biztosít a fordításokra.

Ellenőrzési lista: A munka során

- A nyelvi hatások értékelése annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy az eredmény összhangban van a jogszabállyal.
- Konzultáció szakértőkkel szükség esetén annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy a végeredmény finnül és svédül is megjelenik.
- A szükséges tevékenységek meghatározása, például: nyelvoktatás megfelelő nyelvi készségek biztosítása érdekében.
- Indikátorok meghatározása a tevékenységek és hatásaik monitoringjára.
- Ha közbeszerzésre kerül sor, lásd 5. pont.

Ellenőrzés lista: Végeredmény

A végtermék tartalmában meg kell jelennie a nyelvi jogok érvényesülésének.

- A munkacsoport-jelentések vagy a projekt záró jelentése
 - o legalább az összefoglaló és a jogi javaslatok esetében íródjon finn és svéd nyelven;
 - o információszolgáltatás, lásd: 3. pont;
 - o a monitoring felelősséget úgy kell meghatározni, hogy annak keretében a nyelvi jogok érvényesülése is ellenőrzésre kerüljön;
 - o hogyan és milyen időtartamban hajtják végre a monitoringot?
 - o ki felel a monitoringért?
 - o milyen típusú indikátorokat használnak az eredmény nyelvi hatásainak monitoringjára?

3. HATÓSÁGOK KOMMUNIKÁCIÓJA

Bevezetés

Az eszköz célja a hatóságok és a közalkalmazottak támogatása a nyelvtörvény alkalmazása során a kommunikációjukban annak érdekében, hogy a finn és svéd nyelvű beszélők alapvető nyelvi jogai érvényesülhessenek az információhoz való hozzáférésük esetén. Lásd még 4. pont.

Jogi rendelkezések

- A lakosságnak nyújtandó állami vagy önkormányzati támogatásnak kétnyelvű településeken finn és svéd nyelven kell történnie.
- Az egyének életére, egészségére és biztonságára vonatkozó releváns információ, valamint a tulajdonra és a környezetre vonatkozó tájékoztatás az egész országban mindkét nemzeti nyelven adandó.
- A vészhelyzeti tájékoztatás finn és svéd nyelven kell, hogy történjen (lásd 466/212. törvény). A vészhelyzeti tájékoztatókra vonatkozó irányelvek 2013-tól elérhetőek a Belügyminisztérium honlapján.
- Jelentések, határozatok vagy egyéb hatósági szövegek esetében nem szükséges a fordítás. Mindazonáltal a hatóságoknak figyelembe kell venniük a finn és a svéd nyelvű lakosság információs igényeit.

Speciális rendelkezések jogi javaslatok és jelentések esetén

- Amikor a bizottsági jelentések jogi javaslatokat tartalmaznak és véleményezésre kiküldik őket, legalább a jogi javaslatok és az összefoglalók mindkét nemzeti nyelven kerüljenek publikációra.
- Abban az esetben, ha az adott minisztérium úgy ítéli meg, hogy a jelentés nagy jelentőségű az ország svéd nyelvű lakossága számára, az egész jelentést svédül is ki kell adni.
- Az olyan jogi javaslatokat vagy jelentéseket, amelyek kizárólag az Åland-szigetekkel foglalkoznak vagy különösképpen jelentősek számukra, teljes egészében svéd nyelven kell publikálni.
- Ha egy jogi javaslat vagy jelentés elsősorban a svéd nyelvű lakosság vagy az Åland-szigetek lakossága számára bír jelentőséggel, azokat svéd

nyelven lehet publikálni oly módon, hogy a publikáció tartalmaz egy finn összefoglalót, illetve a jogi javaslat finn nyelvű szövegét.

Ellenőrzési lista

- A kommunikáció finnül és svédül folyik az egész projekt során?
 - o Például sajtónyilatkozatok, honlapok stb.
- Úgy időzítik a publikációkat, hogy azok egyidőben legyenek elérhetőek mindkét nyelven?
- Gondoltak arra, hogy rövid sajtónyilatkozatokat adnak ki, azaz kevesebbet kell fordítani?
- Tudatában vannak annak, hogy a nyelvtörvény az összes médiumra vonatkozik, beleértve az internetet?
- Amikor egy sajtónyilatkozatot publikálnak az interneten, az a nyilvánosságnak szól és így finn és svéd nyelven kell megjelentetni.
- Mindkét nemzeti nyelven lehetővé teszik az interjúkat, például a zárójelentés publikációjakor?
- Figyelnek arra, hogy a finnt és a svédet is használják a közösségi médiában, különösen akkor, ha ez a médium a hivatalos testület elsődleges információs csatornája?
- Ha a finn és a svéd jelentés különbözik
 - o milyen információ lényeges a fogadó számára és annak finnül vagy svédül kell lennie?
 - o a címsorok mindkét nyelven vannak, azaz az olvasó tudja, hogy miről van szó?
 - o mindkét nyelven egyértelmű, hogy az adott ügy milyen fázisban van (például jelentés, közbülső jelentés, határozat)?
 - o Ki ad további információt a másik nyelven, amennyiben a fő jelentéstevő nem beszéli az adott nyelvet?
 - o Ha a teljes háttéranyagot nem adják ki finnül és svédül, biztosítanak összefoglalót a kevésbé használt nyelven?
 - o Biztosítanak linket más szövegekhez, amelyek ugyanabban a témában íródtak?

4. A NYELVTÖRVÉNY FIGYELEMBEVÉTELE A PUBLIKÁCIÓK SORÁN

Ennek az eszköznek célja, hogy segítse a hatóságokat és a köztisztviselőket a nyelvtörvény alkalmazásában a publikációk és online publikációk esetében annak érdekében, hogy mind a finn, mind a svéd anyanyelvi beszélők alkotmányos jogai érvényesüljenek. A legjobb eredményt az garantálja, ha már a munka előkészítésekor és kezdetekor hangsúlyt fektetnek a nyelvi jogokra.

A nyelvtörvény által meghatározott követelmények

- A lakosságnak nyújtandó állami vagy önkormányzati támogatásnak kétnyelvű településeken finn és svéd nyelven kell történnie.
- Jelentések, határozatok vagy egyéb hatósági szövegek publikációja esetén nincs szükség fordításra. Ugyanakkor a hatóságoknak figyelembe kell vennie mind a finn, mind a svéd nyelvű lakosság információs igényeit.
- Amikor a bizottsági jelentések jogi javaslatokat tartalmaznak és véleményezésre kiküldik őket, legalább a jogi javaslatok és az összefoglalók mindkét nemzeti nyelven kerüljenek publikációra.
- Ha egy jogi javaslat vagy jelentés elsősorban a svéd nyelvű lakosság vagy az Åland-szigetek lakossága számára bír jelentőséggel, azokat svéd nyelven lehet publikálni oly módon, hogy a publikáció tartalmaz egy finn összefoglalót, illetve a jogi javaslat finn nyelvű szövegét.

Ellenőrzési lista publikációk, beleértve az online publikációk általános tervezése során

- A publikáció írásában vagy megbízásában résztvevők mindegyike ismeri a nyelvtörvény előírásait?
- Született döntés arról, hogy házon belül hogyan kezelik, illetve prioritizálják a nemzeti nyelveket a publikációkban?
- Mind a két nyelv megjelenik a hatóság grafikai képében?
- Vannak kész modellek, amelyek például szolgálnak arra, hogy hogyan kell használni a nyelveket?

Ellenőrzési lista, elsősorban online publikációk esetén

- Könnyen kezelhető a nyelvválasztási funkció?
- Lehet nyelvet váltani bármely oldalon úgy, hogy ugyanazon az oldalon maradunk?
- Ha a szöveg linket tartalmaz egy más nyelvű oldalhoz, ezt jelzik a linkben?
- A külső linkek mindkét nyelven elérhetőek?
- A kereső funkció mindkét nyelven rendelkezésre áll?
-
- Ellenőrzési lista a publikációk grafikus képével kapcsolatban
- Az összes kontextusban használják a kétnyelvű hatóság nevét finnül és svédül?
- Ajánlatos ugyanazt a betűméretet használni mindkét nyelven.
- A kétnyelvű hatóság nevében mindkét nemzeti nyelvet használják. Az angol név nem elegendő.

Folyamatleírás és ellenőrzési lista – publikációk

A publikáció előkészítése

- A publikációkat és az egyéb nyomtatott anyagot párhuzamosan finnül és svédül készítsék el vagy tegyék azokat kétnyelvűvé (például finn és svéd egymás mellett vagy ugyanabban a publikációban más-más oldalon).
- Hagyjanak elegendő időt a fordításra már ebben a fázisban.
- Lásd 1. pont további gyakorlati ötletekért.
- A publikáció tartalmaz jogi javaslatokat? Lásd Nyelvtörvény 31. §.

Lehetséges közbeszerzés

- Ha alvállalkozókat alkalmaznak, hogyan győződnek meg arról, hogy a végtermék megfelel a nyelvtörvény előírásainak?
- Lásd 5. pont.

Fordítás

- Ki fordít?
- A fordítást a hatóság végzi vagy külső szolgáltatótól szerzik be?
- Mit fordítanak?
- Hagytak elegendő időt a fordításra, beleértve a lektorálást?
- Úgy tervezzék a publikáció megjelentetését, hogy a finn és a svéd verzió ugyanabban az időben kerüljön kiadásra.

Terjesztés

- Ha a publikációnak különböző nyelvi változatai vannak, gondoskodjanak arról, hogy a publikációt mindenki a saját nyelvén kapja meg.
- Kétnyelvű hatóság: ne feledkezzenek el a kétnyelvű fedlapról.

5. A NYELVTÖRVÉNY FIGYELEMBEVÉTELE KÖZBESZERZÉSEK SORÁN

Bevezetés

Az állami szerződésekre vonatkozó törvény vonatkozik a kormányzati beszerzési folyamatokra, amelyek során a nyelvtörvény rendelkezéseit is be kell tartani. Az állami hatóságoknak és a kétnyelvű önkormányzatoknak finnül és svédül kell szolgáltatásokat nyújtani. Ugyanez vonatkozik az általuk megbízott harmadik felekre is.

Ellenőrzési lista: A közbeszerzés nyelvi hatásainak értékelése

A következőket kell vizsgálni:

- Jogszerűség
 - o A közbeszerzés révén nyújtott szolgáltatások esetében garantálni kell a finn és svéd nyelvű állampolgárok nyelvi jogait.
- Gazdasági hatás
 - o A költségek emelkedhetnek.
- Határidőkre gyakorolt hatás
 - o A kötelezettség betartása lassíthatja az egész folyamatot.

Ellenőrzési lista: A közbeszerzési eljárás nyelve

A következőket kell vizsgálni:

- A folyamat egy vagy két nyelven folyik?

Ellenőrzési lista: Közbeszerített termék

- Egy vagy több nyelvre van-e szükség?
- Mely nyelve(ke)n működjön a termék/szolgáltatás?
- A kétnyelvűség alapkövetelmény vagy kiegészítő elem?

6. A NYELVI KÉSZSÉGEK FIGYELEMBEVÉTELE A MUNKAERŐFELVÉTEL SORÁN

Bevezetés

Az eszköz célja a hatóságok támogatása az Állami Testületeknél Alkalmazottak Esetében Megkövetelt Nyelvtudásról szóló Törvény alkalmazásában.

Jogi rendelkezések

- Az álláshirdetéseknél a hatóságnak jeleznie kell az igényelt nyelvtudást.
- Felvétel esetén ellenőrizni kell, hogy az új munkaerő nyelvtudása megfelel-e a követelményeknek.

Ellenőrzési lista

Az állásfelvétel során meg kell állapítani, hogy az adott személy esetében megkövetelt nyelvtudás milyen szintet ér el írásban és szóban, van-e szükség nyelvvizsgára stb.

7. NEMZETI NYELVEK KONTAKTSZEMÉLYE – MUNKAKÖRI LEÍRÁS

Ez a személy a következő feladatokat látja el:

- Minisztérium támogatása a nemzeti nyelvekről szóló jogszabályok betartásában.
- Mindkét nyelv minisztériumbeli használatának előmozdítása stb.

A FRANCIA NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE – PÁL HELÉN

Alapadatok

Érintett nyelvek: francia

Érintett országok: Franciaország

A nyelv státusa az érintett országban: A francia az ország hivatalos nyelve. Az országban (a tengerentúli területekkel együtt) a francián kívül még kb. 70 őshonos/bennszülött nyelvet beszélnek. (A pontos szám nem állapítható meg, mert – elsősorban éppen az anyaországban – sok esetben vitatott, regionális nyelvről vagy csak nyelvjárásról van szó.) Az anyaországban mintegy 10 nyelvvel számolhatunk, amelyek jelentősen háttérbe szorulnak,¹ többségük veszélyeztetett, az oktatás nyelveként igen korlátozottan 7 nyelv szerepel

A beszélőközösség mérete: 2022-ben Franciaországban 66,4 millió fő,² a világban (különböző metodikák szerint mérve) bizonytalan, de a 100 millió főt jelentősen meghaladja. A francia anyanyelvűek számáról csak becsléseink vannak, kb. 71 millióra tehető

A stratégiai dokumentum típusa: törvények, a végrehajtásukra létrehozott intézmények tevékenysége, a frankofóniát pártoló intézményrendszer elemzései

A stratégia természete: nyelvvédelem, nyelvművelés, frankofón intézményrendszer fenntartása, az államnyelv kizárólagosságának fenntartása; regionális nyelvek: korlátozott elismerés és oktatás biztosítása

A stratégia kiterjedése: rövid távú, középtávú és hosszú távú elemek

1 Bárdosi 2010: 6–7.

2 (Organisation Internationale de la Francophonie: <https://observatoire.francophonie.org/qui-parle-francais-dans-le-monde/> (letöltés időpontja: 2023. 07. 04.).

A stratégia időtartama: csak rövid távú elemeknél van meghatározva (éves ellenőrzések)

Intézkedési területek: A francia mint a köztársaság nyelve az alkotmány értelmében Franciaország karakterének és örökségének alapvető eleme. A francia az oktatás, a munkavégzés, a forgalom és a közszolgáltatások nyelve. Nyelvtörvények, hivatalos szervek felügyelik és ellenőrzik a törvény francia nyelvre vonatkozó elvárásainak betartását.³ Az állam erősen védi a francia nyelv dominanciáját az oktatásban, és nemzetközi szervezetekkel együttműködve támogatja a francia nyelvhasználatot más országokban, ahol államnyelv vagy nem államnyelv, anyanyelvként és közvetítő nyelvként egyaránt (frankofónia). A frankofónia közösséget alkotó államok kiváltságos kapcsolatban állnak egymással⁴

Felelős intézet, kidolgozó: elsősorban a Kulturális Minisztérium; Délégation générale a la langue française et aux langues de France; részlegesen számos nyelvpolitikával foglalkozó intézmény, lásd VII. Feladat- és hatáskörök

„Nyelvstratégiai mátrix”:

- a) a francia (köznyelv) lényegében nem veszélyeztetett, egyes térségekben egyenesen terjeszkedik; az anyaországban helyzetét az erősödő bevándorlás és a globalizáció nyelvi hatásai kedvezőtlenül befolyásolják, az oktatás és törvényi védelem viszont kedvezően. A stratégiai program a státus fenntartására irányul, erősen „nyelvművelő”, purista irányzatú; sajátossága, hogy nem kifejezetten az anyanyelvi beszélőket, hanem a frankofón közösséget célozza meg, tehát akik akár anya-, akár idegen nyelvként ismerik/használgják a franciát
- b) nyelvjárások és kisebbségi nyelvek: közepesen vagy erősen veszélyeztetettek, a francia nyelvi egységpolitika hagyományosan a negligálásukat vagy éppen elnyomásukat preferálja, ez a tendencia csak a legutóbbi időben és részlegesen látszik oldódni.

3 Bárdosi 2010: 11–12.

4 <https://observatoire.francophonie.org/qui-parle-francais-dans-le-monde/> (letöltés időpontja: 2023. 07. 04).

Az oktatás, nyelvpolitika, jogi védelem következtében a korzikai nyelv helyzete megoldottnak tűnik, a német (elzászi, moseli frank) nyelvjárások és a breton helyzete is stabilizálható, de az oïl, oc, frankoprovanszál csoportokba sorolható regionális nyelvváltozatok, a baszk és a tengerentúli területek törzsi nyelveinek veszélyeztetettsége nem csökken.

I. A nyelv története, jelenkori állapota

1. Nyelv- és nyelvvédelem-történet

A gall (P-kelta) őslakosságú Galliát Julius Caesar hódította meg Kr. e. 58–51 közt, ettől fogva a térségben századokon át folyamatos romanizáció zajlott, kezdetben intenzív itáliai betelepülés által is. A latin nyelv valószínűleg már a Kr. u. első századokban a többség anyanyelve volt, a gall nyelv használatára utolsó adataink a 4. századból, a galliai latin dialektális fejlődésére az első adataink a 3. sz. elejéről vannak. Az 5. században germán és alán törzsek is betelepültek, 486 után a Frank Királyság egyesíti a területet, de a (déli germán) frank nyelvjárást beszélők száma az északi területeket⁵ leszámítva mindig korlátozott marad. Nagy Károly korában a Nyugat-Európa nagy részét meghódító Frank Birodalom törzsterülete. A 813-as tours-i zsinat döntése értelmében a latin helyett a nép nyelvén, az úgynevezett rusztikus román vagy gall nyelven lehetett istentiszteletet tartani a keresztény hiten lévő lakosságnak. 841-ben Nagy Károly unokái felosztották a birodalmat, majd egy évvel később Strasbourgban szövetséget kötöttek, és esküvel erősítették meg egymás fennhatóságának elismerését. Az eskü szövegét Lajos protofrancia, Károly pedig ófelnémet (ófrank) nyelven mondta el. A francia nyelvnek ez az első összefüggő írásos emléke, a nyelvtörténet az úgynevezett strasbourgi esküszöveggént (Serments de Strasbourg) említi. A későbbi Franciaország és Németország önálló állami létének a kezdetét ez az eskü jelenti. 1066-ban Hódító Vilmos, Normandia hercege révén

⁵ Ezek nagyobb része jelenleg nem Franciaországhoz tartozik, így ezekre vonatkozólag ld. a belga és holland nyelvstratégiát.

(aki asszimilálódott észak-európai vikingek leszármazottja volt) a hastingsi csata után Angliába került az ófrancia nyelv regionális, normann változata. Ez a nyelv volt a 15. századig az angol királyi udvar, az arisztokrácia, a papság, a közigazgatás nyelve, azonban az alsóbb osztályok tagjai az angolt használták. Ennek is köszönhető, hogy az angol nyelv szókincsének körülbelül 60%-a francia (latin) eredetű.⁶ A 14. században, a százéves háború idején kezdődött a francia nyelv visszaszorulása Angliában. Ekkor már a nemesség is idegen nyelvként tanulta, nem „spontán (anya)nyelvként használták gyerekkortól fogva”,⁷ ezért egyre több nyelvkönyv készült a francia nyelv elsajátítására, továbbá a francia irodalmi művek angol fordításai. A francia regionális nyelvek, illetve egyre erősebben a Párizs környéki nyelvváltozat hivatalos használata Franciaországban egyre elterjedtebb lett, a 14. századtól a királyi adminisztráció már többségében ezt használta. A déli, oc nyelvjárású tartományokban erős okcitan nyelvű írásbeliség is kifejlődött, hivatali használattal és irodalmi étellel, de a 15. századtól fogva ezeken a területeken fokozatosan visszaszorult a francia nyelvvel szemben. A francia nemzeti nyelvet I. Ferenc 1539-es villers-cotterêts-i királyi ediktumának 110–111. §-a⁸ tette kötelezővé az igazságszolgáltatás és közigazgatás területén (ezt a törvényt a francia joggyakorlat a mai napig hatályban lévőnek tekinti). Ez eredendően a latinnal szemben erősítette meg a francia nyelvet, szövegezése (*en langaige maternel francoys et non autrement*) nem teszi egyértelművé, hogy a helyi regionális nyelvek használatát is tiltaná, de az elkövetkező századokban egyre inkább ebben az értelemben is alkalmazták. Ezután a francia nyelv nagy figyelmet kapott, amihez hozzájárult a Pléiade költőinek (Du Bellay, Ronsard) munkássága, és a 17. században XIV. Lajos (a Napkirály) korában fellendült irodalmi, művészeti és tudományos élet is. 1635-ben megalakult a Francia Akadémia, amely 1694-ben publikálta az első normatív

6 Bárdosi 2010: 2.

7 Bárdosi 2010: 2.

8 Ordonnance 188 de 1539. (ou «ordonnance de Villers-Cotterêts») prise par le Roi François Ier imposant l'usage du français dans les actes officiels et de justice. Enregistrée au Parlement de Paris le 6 septembre 1539. http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/Edit_Villers-Cotterets-complt.htm (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

szótárát (Dictionnaire de l'Académie française). A Francia Akadémiát a mai napig a francia nyelv hivatalos kodifikálójának tekintik; az Akadémia tradicionálisan purista álláspontot foglal el, még az állami szerveknél is inkább. 1647-ben jelent meg Vaugelas nyelvművelő írása (Remarques sur la langue française), ez a nyelvtan és a nyelvhasználat vonatkozásában szabályozta a nyelvet. A francia nyelvi korpuszképzés tehát igen korán, Európában az elsők közt indult meg, és mára komoly eredményekre vezetett. Még az egyébként francia szemmel nem támogató regionális nyelvváltozatok kérdésében is a 20. század elejére megvalósult az összfrancia nyelvi atlasz: Jules Gilliéron, *Atlas Linguistique de la France 1902–1910*.⁹

Azonban a francia nyelv országos használata ezután még sokáig nem volt jellemző, inkább csak városi közegben, illetőleg a felsőbb néposztályokban és a helyi nyelvekkel diglossziában. Az 1806-os népszámlálás adatai szerint a lakosság 25%-a okcitan, 7,4%-a frankoprovenszál nyelvű volt, de a népesség több mint felét kitevő *oïl* beszélők nagyobb része sem az irodalmi franciát, hanem a regionális változatokat használta. J. Gilliéron adatai szerint a 20. sz. elején a gyermekek 12%-a nem képes beszélni „franciául”.

A francia nyelv tudatos terjesztését és a regionális nyelvek visszaszorítását az állam a francia forradalom idején kezdte meg, és onnantól fogva mindmáig kitart emellett. A jakobinus diktatúra idején minősítik a kodifikált franciát „langue nationale”-nak, a nyelvváltozatokat pedig (ugyanúgy a gyarmatok néger nyelvét, tehát a kreol változatokat is) ma egészen ijesztő vehemenciával támadják, mint az *ancien régime* emlékét és támogatóját (!), sőt az *extirper* ’kirtani’ igét használják. Henri-Baptiste Grégoire 1793-as jelentése a Konventnek erre tesz javaslatot (adatai szerint az akkor 28 milliós lakosságból 6 millió egyáltalán nem, 6 millió csak nagyon korlátozottan érti a francia nyelvet; természetesen a többi 16 millió esetében is – ha egyáltalán az arány valós és nem szépít – főleg diglossziáról beszélhetünk). A Konvent ennek és a hasonló támadásoknak hatására több intézkedést is hoz: 1794. január 27-én kötelezővé

9 Jules Gilliéron et Edmond Edmont, *Atlas linguistique de la France*. Champion, Paris, 1902–1910, 9 vol., supplément 1920. Ma már online kutatható: <http://lig-tdcge.imag.fr/cartodialect5/#/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

teszi a franciaoktatást a breton és okcitan vidékeken, június 4-én elfogadja a Grégoire-jelentést,¹⁰ majd november 17-én a népiskolai rendszer felállításáról szóló – egyébként természetesen szükséges és előremutató – rendeletben is úgy rendelkezik: „az oktatás francia nyelven történik, a népnyelvet nem lehet használni csak közvetítő eszközként.”¹¹

A közigazgatásban és az oktatásban¹² tehát a regionális nyelveket már a 19. században is végig mellőzik, majd miután az 1882. március 28-i oktatási törvény (Jules Ferry-törvény) általánosan kötelezővé teszi az iskolai oktatást,¹³ megvalósul, hogy minden francia állampolgárt rákényszerítenek, hogy az oktatásban megtanulja a franciát (és sokszor brutális büntetésekkel és megszégyenítéssel ráveszik, hogy elhagyja a népnyelv használatát).¹⁴ A 20. században így tehát a francia nyelv használata általánossá válik, a diglosszia egyre csökken és a helyi nyelvváltozatok megindulnak a kihalás felé.

A francia abszolutizmus fénykorában a francia nyelv az európai nemzetközi érintkezés nyelve is lett, egyre erősebben a latin helyett: a francia nyelv a tudást és az eleganciát testesítette meg, az európai királyi udvarokban, a felsőbb társadalmi rétegben, és az értelmiség körében a francia volt a társalgás nyelve, és számos korabeli mű íródott franciául. Ez a hatás csúcspontját I. Napóleon alatt

10 Henri Grégoire: Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française. Convention nationale, 1794. „Jelentés a nyelvjárások megsemmisítésének és a francia nyelv használata általánossá tételének szükségességéről és eszközeiről”. https://fr.wikisource.org/wiki/Rapport_sur_la_nécessité_et_les_moyens_d'anéantir_les_patois_et_d'universaliser_l'usage_de_la_langue_française (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.). Ennek persze a gyakorlatban ellentmond, hogy ugyanezekben a hetekben az irodalmi francia nyelv fejlesztésével is foglalkozó Akadémiákat is megpróbálják likvidálni, mint a régi rendszer támogatóit.

11 27 brumaire an III. Décret relatif à la constitution des écoles primaires. https://www.persee.fr/doc/inrp_0000-0000_1992_ant_5_1_1723 (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.); Leclerc 2013, 7.2.3–4.

12 A 19. század oktatási törvénykezését ld.: André Chervel – Pierre Coll: L'enseignement du Français à l'école primaire – Textes officiels. Tome 1: 1791–1879. Paris: Institut national de recherche pédagogique, 1992.

13 Loi du 28 mars 1882 portant sur l'organisation de l'enseignement primaire. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006070887> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

14 Nolan 2011: 96.; Nagy 2019: 89.

érte el, az ő bukása után fokozatosan csökkent, de a nemzetközi diplomácia nyelve az egész 19. században jórészt a francia maradt.

A francia nyelv terjesztéséhez a 16. századtól kezdve a francia gyarmatosítás is hozzájárult. A 17. században szerepük volt a francia Kanada létrejöttében, megjelentek a Mississippi völgyében (a későbbi Louisianában), Martinique-on, Guadeloupe-on, Guyane-ban, az Indiai-óceánon (Réunion és Mauritius szigete) és Afrikában (Szenegál) is. Az ekkor szerzett területek egy részét Franciaország a 18. században elveszítette, de a francia nyelv használata, sokszor a helyi kreol mellett, megmaradt. Az afrikai kontinensen, Ázsiában és az óceániai szigetvilágban a francia nyelv és kultúra a franciák 19. századi gyarmatosítási és misszionáriusi tevékenysége következtében terjedhetett el. Azonban a 20. század elejére Anglia és az Egyesült Államok politikai és gazdasági hatalma megnövekedett, ezért az angol nyelv nagyobb szerepet kapott a gazdasági, pénzügyi és a diplomáciai élet területén is, mint a francia. A második világháború után a tudományos élet nyelvében is dominánsabb lett az angol.

Napjainkban a francia számos nagy nemzetközi szervezet (például ENSZ, UNESCO, NOB, NATO, Arab Liga, Európai Parlament, Interpol, Hágai Nemzetközi Bíróság) egyik hivatalos nyelve, munkanyelve vagy úgynevezett „hídnyelve” (*langue pivot*), a Vatikán a latin mellett a diplomáciai kapcsolatok nyelveként használja.¹⁵

1966-ban De Gaulle tábornok kezdeményezte a francia nyelv legfelső tanácsának (*Haut Comité de la langue française*) intézményét. Ettől kezdve a hivatalos francia politika állandó törekvése a francia nyelv nemzetközi kisugárzásának megtartása és növelése a különféle világi és vallási szervezetek hathatós segítségével (pl. *Alliance française*, *Organisation internationale de la Francophonie*, *TV5*, *Œuvres catholiques*).¹⁶

Érdekes, Európában elég egyedi vonása a francia nyelvpolitikának, hogy hagyományosan nem a francia anyanyelvűeket, hanem az ún. *frankofónokat* tekinti célcsoportjának. A frankofónokra több, árnyalataiban különböző meghatározás

15 Bárdosi 2010: 5–6.

16 Bárdosi 2010: 6.

létezik,¹⁷ ez természetesen azt is befolyásolja, mekkorának tekintjük a létszámukat. Frankofónnak tekinthető az, aki képes a francia nyelvű kommunikációra, szűkebb meghatározás szerint, „akik többé-kevésbé rendszeresen és többé-kevésbé normatív módon kommunikálnak ezen a nyelven”.¹⁸ A francia nyelvstratégia hatálya így elvileg kiterjed más országok francia anyanyelvű lakosságára (Kanada, Belgium, Svájc és számos egyéb szórvány a világban), de a volt francia gyarmatoknak a francia nyelvet érintkezési vagy hivatalos nyelvként használó lakosságára (ezek teszik ki a frankofónoknak mintegy 50%-át), sőt azokra a külhoni emberekre is, akik iskolai oktatásban kielégítően megtanulnak franciául.¹⁹ Az ODSEF²⁰ 327 millió frankofónt tart számon a világon,²¹ ezzel a francia a világ 5. legtöbb személy által beszélt nyelve lenne, ezek a számítások azonban elég nyilvánvalóan túlzottak.²²

A frankofónia a frankofón államközösség intézményrendszerét is jelenti. A „Frankofónia (hivatalosan: Frankofónia Nemzetközi Szervezete) a francia nyelvet használó országok és kormányok nemzetközi szervezete. (Hivatalos neve franciául: Organisation Internationale de la Francophonie – rövidítve: OIF; angolul: International Organisation of French-speaking Communities.) A tagországokat összekötő kapocs a francia nyelv és a szervezet által hirdetett

17 Wolff 2014: 8., 13.

18 Bárdosi 2010: 6.

19 Ezért aztán frankofónok Magyarországon is vannak, létszámukról különböző számítások szerint különböző adatok vannak, a magyar népszámlálások adatain alapuló ezek közül kifejezetten konzervatív (2011-es adat: 86 575; a 2022-es adat jelenleg még nem ismert; Marcou–Richard–Wolff 2022: 100. becslései 183 985 és 113 216 közé esnek, külön érdekesség, hogy a 2011-es magyar népszámlálásra hivatkozva 117 121 főről beszélnek). Mindebből arra is lehet következtetni, hogy a francia nyelvstratégiai vizsgálatok milyen arányban becsülik felül a frankofónok létszámát külföldön. Elviekben tehát a francia nyelvstratégia a franciául megtanuló magyarokra is irányul!

20 Observatoire démographique et statistique de l'espace francophone. www.outils-odsef-fss.ulaval.ca/francoscope, <https://outils-odsef-fss.ulaval.ca/francoscope/tab/tab.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

21 2022-es adatok szerint. <https://observatoire.francophonie.org/wp-content/uploads/2022/03/Francophones-stats-par-pays-2022.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

22 Bárdosi (2010: 6.) becslése szerint „Mintegy 100–120 millió tényleges frankofónról beszélhetünk, akik rendszeresen és természetes módon (anyanyelvi szinten) használják a franciát”. Wolff (2014: 8.) becslése a kettő közt áll: 273,8 millió.

alapértékek tiszteletben tartása. Jelenleg 50 ország a szervezet tagja, kettő társult tag és 13 ország – köztük Magyarország – megfigyelői státussal vesz részt a szervezet munkájában. (A megfigyelők később rendszerint teljes jogú taggá válnak.) A felvételnek nem feltétele, hogy a francia anyanyelv vagy hivatalos nyelv legyen az adott országban. A feltétel az, hogy a francia kiemelt helyet foglaljon el az oktatásban („langue d’enseignement privilégiée”). A tagállamok közül jelenleg 29-ben hivatalos nyelv a francia, ennél valamivel kevesebb országban, főként afrikai országokban számít második anyanyelvnek.”²³

A francia mint anyanyelv jelen van nem csupán az Európai Unió országai-ban, hanem mind az öt világrészen.²⁴ Franciaországban a francia anyanyelvűek számát csak igen pontatlanul lehet megbecsülni, statisztikai becslések szerint 2007-ben a lakosság 87,2%-át, 2016-ban 85,9%-át tették ki,²⁵ a tendencia alapján mára 85% alá eshetett az érték. Ennek alapján 2007-ben 55,8 M francia anyanyelvű lakos volt feltehető, 2016-ban 57,1 M, jelenleg kb. 57,8 M. Ez a statisztika valószínűleg torzít, hiszen a folyamatos bevándorlás dacára nagy ütemben növekvő francia népességet feltételez,²⁶ vélhetőleg a 2007-es adathoz képest a francia anyanyelvűek száma valójában nem növekedett, esetleg fogyott is.

Jóval megbízhatóbb adatokkal rendelkezünk más országok francia anyanyelvű lakosságáról. Ezek nagyobb létszámban az alábbi táblázatban olvasható országokban élnek:

23 Varga 2007.

24 Megjegyzendő, hogy Franciaországnak vannak tengerentúli département-jai és területei, amelyek ily módon az Európai Unióhoz tartozó térségek nem Európában, részben francia anyanyelvű és szinte egészében frankofón népességgel, s ezek a francia statisztikákon belül szerepelnek. Ebben az értelemben tehát az EU-ban beszélt nyelvek közt van néhány tucat igen kis létszámú és sérülékeny közösség által beszélt dél-amerikai indián és óceániai nyelv is.

25 <https://www.gesis.org/en/missy/metadata/AES/2007/Cross-sectional/original#2007-Cross-sectional-MOTHTONG1> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.), https://www.gesis.org/en/missy/metadata/AES/2016/Cross-sectional/thematic#2016-Cross-sectional-LANG-MOTHER1_tab0 (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

26 Már 2014-es adatok szerint a lakosság 8,9%-a bevándorló, tehát a francia és nem francia anyanyelvű honos lakosság (beleértve a tengerentúli megyék őslakos népességét, a franciaországi nyelvi kisebbségeket és bevándorlók már Franciaországban született gyermekeit is!) akkor összesen 59,9 M-t tett ki. (Vö. <https://www.insee.fr/en/statistiques/> – letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

Európa		
Ország, térség	A francia anyanyelvű lakosság lélekszáma	Megjegyzés
Svájc	1,55–2,05 M ²⁷	6 francia kanton + kb. 100E fős kisebbség Bern kantonban
Belgium	3,7 M ²⁸	Vallónia és Brüsszel
Olaszország	0,1 M ²⁹	Valle d’Aosta
Luxemburg, Monaco, Andorra	< 0,1 M ³⁰	
Amerika		
Kanada	7,1 M ³¹	Québec, kisebbségben New Brunswick és Ontario
USA	0,2 M ³²	Louisiana
karibi térség	> 0,1 M ³³	Haiti, Guadeloupe, Martinique, St.Martin, St.Barthélemy

2. táblázat, A Franciaországon kívüli országok francia anyanyelvű lakosságának lélekszáma

- 27 <https://www.bfs.admin.ch/bfs/de/home/statistiken/bevoelkerung/sprachen-religionen.gnpgdetail.2023-0422.html> hivatalos statisztikai adatai: a lakosság 23,2%-a (a francia zónában 99,4%-a) otthonában használja; ettől eltér Marcou–Richard–Wolf (2022: 88.) adata, akik szerint 17,5% anyanyelvi beszélő.
- 28 Ld. részletesen a belga nyelvstratégia adatait.
- 29 Beleértve a frankoprovenszál anyanyelvüként nyilvántartottakat is (gyakorlatilag ez azonos a svájci francia patois-val). Részletesen ld. az olasz nyelvstratégiát; Valle d’Aosta tartományban a francia anyanyelvűek széles körű nyelvi autonómiával rendelkeznek.
- 30 E törpeállamok szinte egészében frankofónok (Luxemburg ld. luxemburgi nyelvstratégia, Monaco ld. olasz nyelvstratégia I., III. kötet), viszont az anyanyelvi beszélők száma alacsony, Monacóban 28%-ra becsülik (ez még mindig 10 000 körüli abszolút létszám), a többi országban 6-7% lehet.
- 31 <https://www150.statcan.gc.ca/t1/tbl1/en/tv.action?pid=9810036401>
- 32 2000-es adat szerint, azonban a helyi francia anyanyelvű (cayun) lakosság beolvadása, minden nyelvi védelem híján, rendkívül gyors, így mára a tényleges létszám már vsz. csak ennek töredéke.
- 33 A frankofónok létszáma 5,6 M (Francophones-stats-par-pays-2022.pdf (francophonie.org) alapján); francia alapú kreolt beszél anyanyelveként mintegy 11 M fő, legnagyobb részét Haitin. Csak egy töredékük nem kreol, hanem francia anyanyelvű, de Haitin a pontos arányt képtelenség megállapítani (kisebb, mint a Francia Antillák többi szigetein).

Összesen tehát világszerte kb. 71 M fő francia anyanyelvű népeiséget tételzhetünk fel (kis létszámú afrikai és óceániai szórványt leszámítva).

A frankofónok a lakosság százaléka alapján, a 2022-es adatok szerint:

Ország	A frankofónok aránya a teljes lakossághoz képest
Franciaország	98% (a tengerentúli területekkel együtt 97%)
Vallónia – Brüsszeli Szövetség	98% (egész Belgiumot tekintve 75%) ³⁴
Monaco	97% ³⁵
Québec	93% (egész Kanadát tekintve 29%)
Luxemburg	92% ³⁶
Mauritius	73% ³⁷
Andorra	70%
Svájc	67% ³⁸
Gabon	65%
Kongó	61%
Seychelle-szigetek	53%
Tunézia	52%
Kongó (Demokratikus Köztársaság)	51%

3. táblázat³⁹, A frankofón népesség aránya

34 A Belgiumban alkalmazott francia nyelvstratégiát ld. belga nyelvstratégia.

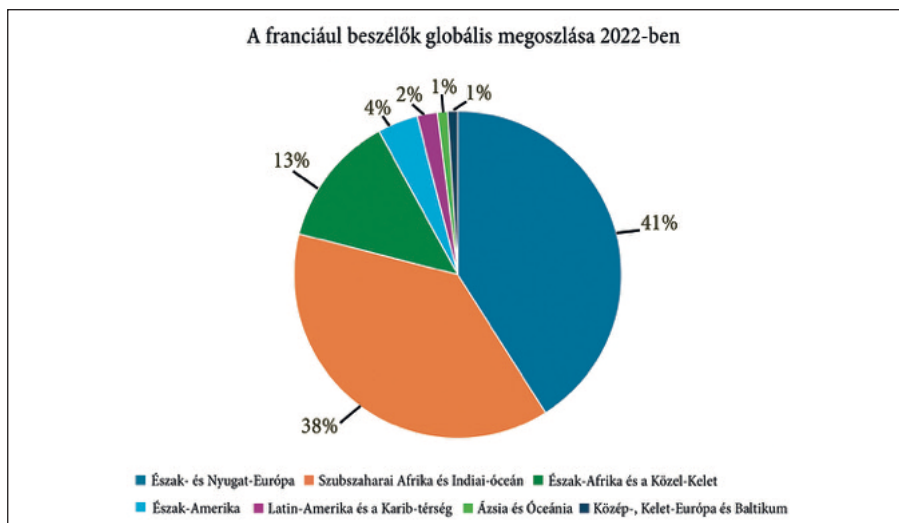
35 Monacóban jelentős diglosszia van, az őslakosság beszélt nyelvváltozata, a *monégasque* egy ligur jellegű nyelvjárás, vagyis egyáltalán nem francia. Ld. bővebben az olasz nyelvstratégiát, I. (III. kötet).

36 Luxemburgban többnyire nem anyanyelvi nyelvhasználatról van szó. Részletesebben ld. a luxemburgi nyelvstratégiát (III. kötet).

37 926E fő, ebből mintegy 4% francia anyanyelvű is. Más becslések szerint a lakosság kb. 90%-a frankofón. A többség anyanyelve a mauritiusi kreol, ami francia alapú kreol nyelv, tehát őket bizonyos joggal lehet mind a francia beszélők közé sorolni.

38 2016-os adatok szerint a svájci lakosság 17,5%-a francia anyanyelvű (Marcou–Richard–Wolf 2022: 88.). A többiek frankofónnak minősülnek, azaz az oktatási rendszerben megismerkedtek a francia nyelvvel és/vagy második nyelvként beszélnek. Svájcban belül hat kanton többségi francia anyanyelvű, azonkívül jelentős francia kisebbség található Bern kantonban is. A Svájcban alkalmazott nyelvstratégiát részletesen ld. svájci nyelvstratégia (III. kötet).

39 Forrás: <https://observatoire.francophonie.org/qui-parle-francais-dans-le-monde/> (letöltés: 2023. 07. 04.).

 1. diagram⁴⁰

2. Dialektusok és regionális nyelvek

Franciaország esetében a dialektusok és regionális nyelvek is fontos részei az ország történelmének. Az újlatin nyelvek kialakulásának folyamata során a mai Franciaország egész területén latin alapú regionális nyelvjáráások fejlődtek ki, ezek tehát nem a francia nyelv területi differenciálódásának eredményei, de Franciaország középkori széttagoltsága kedvezett az elkülönülésüknek; egyes regionális nyelvek kölcsönös érthetősége lényegében hiányzik. Hagyományosan ezeket mégis a francia dialektusainak tekintették, francia kifejezéssel *patois*-nak (ma e kifejezés használatát egyre inkább igyekeznek kerülni, mivel pejoratív értelmet tulajdonítanak neki). A modern nyelvészetben egyre inkább az a tendencia, hogy önálló regionális nyelvnek tekintsék. Három fő regionális nyelvjáráscsoportra oszlanak: az *oïl* (Észak-Franciaország és Vallónia), az *oc* (Dél-Franciaország) és a kettő közt bizonyos fokig átmeneti helyzetű

⁴⁰ Forrás: Organisation Internationale de la Francophonie.
<https://observatoire.francophonie.org/qui-parle-francais-dans-le-monde/> (letöltés: 2023. 07. 04.).

frankoprovanszál/arpitán (Közép-Kelet-Franciaország, francia Svájc, Valle d’Aosta). Cerquigliani és nyomában a francia politikai gondolkodás az *oïl* nyelvjáráásokat általában önálló regionális nyelveknek, az *oc* nyelvjáráásokat egy nagy regionális okcitan nyelv változatainak tekinti.⁴¹

Az *oïl* nyelvjáráások közül az írásbeliségben és az állami adminisztrációban a Párizs-környéki korán háttérbe szorította a többit, ez lett a francia irodalmi nyelv alapja (már az ófrancia korszak végére), így az *oïl* nyelvjáráások lényegében írásbeliségben kívüliek, hasonlóképpen a frankoprovanszál nyelvjáráások is. Az *oc* nyelvjáráásoknak már a középkorban gazdag irodalmi nyelve fejlődött ki (okcitan nyelv),⁴² az újkorban azonban ez gyors ütemben lehanyaglott. Ennek dacára az okcitan nyelvnek van irodalmi normája (és többféle, egymással vetélkedő helyesírási normája).

Franciaország területén ezen kívül más újlatin nyelvek is őshonosak: a Kelet-Pireneusok vidékén katalán, Korzikán korzikai (a 20. sz. végéig ezt az olasz nyelv dialektusának tekintették), illetve főleg az ország határvidékein germán nyelvek is (elzászi és moseli német,⁴³ flamand), a kelta (breton) nyelv, továbbá a baszk is megtalálható. Elmondható, hogy „nem kevesebb, mint tíz nyelv vagy nyelvjárástípus élt és él még ma is – természetesen jelentősen háttérbe szorulva az egységes nemzeti nyelv mögött”.⁴⁴ Másfelől franciaországi regionális nyelveket más európai országokban is beszélnek vagy beszéltek: *oïl* nyelvjáráásokat Belgiumban (vallon), és a legutóbbi időkig a Csatorna-szigeteken is (mára azonban itt lényegében kihaltak), frankoprovanszál nyelvjáráásokat

41 Cerquigliani 1999: 5.

42 Gyakran provanszál néven említik, szoros értelemben azonban a provanszál csak az *oc* nyelvnek Provence tartományra jellemző regionális változata.

43 Az elzászi német egy alemann nyelvjáráás, amelynek önálló nyelvisége vitatható, Franciaországban mindenesetre a nyelvpolitika következetesen annak veszi. Ugyanez mondható a középfrank moseli nyelvjáráásról (más francia terminussal: *francique*). Mindkettő Elzász-Lotharingia területén van használatban, ez a régió csak 1648-tól tartozik Franciaországhoz, így a francia nyelvpolitika némi késéssel érvényesült területén, a forradalomig a német nyelv megőrizhette pozícióit (Nagy 2019: 72.), ráadásul átmenetileg kétszer is visszacsatolták Németországhoz (a Német Császárság és a II. világháború idején), amikor természetesen a német vált újra államnyelvvé. Elzász nyelvi helyzete tehát sokáig nem volt stabil, más oldalról a francia hatóságok németellenes túlkapásai is néha kirívóak voltak.

44 Bárdosi 2010: 6–7.

Svájcban és Olaszországban, az utóbbi helyen ezeknek hivatalos státusuk is van, oc nyelvjárásokat pedig igen kis nyelvközösségek Spanyolország és Olaszország (Piemonte tartomány) Franciaországgal határos részén (e helyeken ezeknek is hivatalos státusuk van).

A 18. században Párizs földrajzi, gazdasági, katonai, vallási és oktatási szempontból is kiemelt szerephez jutott, továbbá az Akadémia is a francia nyelv érdekében tevékenykedett, ezért a városokban egyre inkább elterjedt a francia nyelv. Ennek ellenére a francia forradalomig a lakosságnak csupán kis része volt képes francia (irodalmi) nyelvű kommunikációra, a nagy többség csak a helyi regionális nyelvváltozatot beszélte. A 18. század végén politikai okok is közrejátszottak abban, hogy a társadalom tagoltságát jelképező nyelvjárási különbségeket meg akarták szüntetni, ezért már az alapfokú oktatásban is francia nyelvű oktatást szerettek volna elérni. A középiskolai tanárok képzésére 1794-ben létrehozták a francia oktatási rendszer elit intézményét, az *École Normale Supérieure de la rue d'Ulm* tanárképzőt. Az intézkedések hatására emelkedett a franciául tudók száma. A nyelvjárások egyre inkább háttérbe szorultak, ehhez pedig a városok, az ipar, a közlekedés és az információcsere is hozzájárult. 1880 és 1886 között bevezetették az ingyenes, kötelező és világi iskolarendszert, ennek középpontjában természetesen a francia nyelv oktatása állt. A 20. században először az írott, majd az elektronikus sajtó is egységesítő tényező volt a francia nyelv terjedésében. „Egyes földrajzi régiókban – életkortól és nemtől függően változó mértékben – a regionális és tájnyelvek többnyire a köznyelv mellett másodlagosan, sokszor már csak a megértés szintjén, elsősorban a családon belüli érintkezésben fordulnak még elő.”⁴⁵

A regionális nyelvek helyzete Franciaországban és Svájcban rendkívül veszélyeztetett, beszélőik száma drasztikusan csökken a köztársasági Franciaországban folyamatosan alkalmazott erős egységesítő nyelvpolitika és oktatás hatására, presztízsük nagyon alacsony, a generációk közötti átadás nem látszik biztosítottnak. Pontos adatok a beszélők létszámáról nem ismertek, csak nagyon tág

45 Bárdosi 2010: 7.

határok közti becslések, mindenesetre elterjedt feltételezés, hogy mindhárom nagy nyelvjárás csoport anyanyelvi beszélőinek létszáma mára 1 millió alá esett.

Napjainkban „a hivatalos nyelvpolitika – legalábbis a nyilatkozatok szintjén – rugalmasabbá vált, a regionális nyelvek oktatása, a regionális rádiók és televíziók regionális nyelvű műsorai máig sokkal inkább a túrt, mint a támogatott kategóriába tartoznak. Franciaország Szlovákia mellett hosszú éveken át nem írta alá a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját, amelyet végül 1999. május 7-én írt alá. Mivel ez az aktus Franciaország esetében – beleértve a tengerentúli megyéket és egyéb területeket is – a Bernard Cerquiglini⁴⁶ által készített jelentés szerint 75, a francia kulturális örökség részét képező nyelv vagy regionális nyelv létezésének elismerését és azok védelmét jelentette volna (szemben a francia alkotmány 2. cikke által még ma is kizárólagosan elismert francia nyelvvel), a kérdésről roppant éles viták folytak a parlamentben és az újságok hasábjain is. A Francia Alkotmánybíróság 1999-ben alkotmányellenesnek nyilvánította a Chartát,⁴⁷ így a ratifikációja máig elmaradt.⁴⁸ A Charta ugyanis a regionális nyelvek rendszeres használatát várja el az oktatásban, az igazságszolgáltatásban, a közigazgatásban, de a parlamentben is. Azonban ez ellentétes a hivatalos francia nyelvpolitikával, amely az „egy nemzet, egy nyelv” jelmondatban fejeződik ki. A Franciaországra nehezedő nyomás miatt a jelenleg érvényben levő alkotmány szövegébe, a területi közösségekről szóló rész 75-1. cikkébe beillesztették a következő mondatot: „A regionális nyelvek Franciaország örökségének részét képezik.”⁴⁹ 2001-ben rendeleti úton létrehozták a regionális nyelvek akadémiai tanácsát.⁵⁰

46 Cerquiglini 1999.

47 Bárdosi 2010: 8.

48 Décision 99-412 DC – 15 juin 1999 – Charte européenne des langues régionales ou minoritaires – Non conformité partielle.

<https://www.legifrance.gouv.fr/cons/id/CONSTEXT000017667958?isSuggest=true> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

49 Bárdosi 2010: 8.

50 Décret n° 2001-733 du 31 juillet 2001 portant création d'un conseil académique des langues régionales, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000590638> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

A regionális nyelvek oktatásban való megjelenésének a jakobinus diktatúra óta fennálló totális tilalmát először az 1951. évi ún. Deixonne-törvény oldotta fel.⁵¹ Ez azonban nagyon szűk kereteket szabott, és csupán a breton, baszk, katalán és okcitan nyelvet nevesítette. Noha állami oldalról a törvényt nem követte érdemi intézkedés, idővel főleg a breton, baszk, korzikai térségekben a helyi szervek egyre inkább kihasználták lehetőségeit; a nyelvjárásnak tekintett regionális nyelvhasználat nem sokat profitált belőle. Jóval később születtek végrehajtási utasítások, melyek legalizálták a nyelvvoktatást a korzikai, polinéziai és melanéziai nyelveken.⁵²

Jelenleg bármilyen szinten elismert jogi státusa a következő regionális nyelveknek van: korzikai, breton,⁵³ baszk, katalán, okcitan (regionális nyelvoktatás tárgyai 1951 óta), elzászi német,⁵⁴ Francia Polinéziában: tahiti, marquesasi, paumoto és mangareva,⁵⁵ Új-Kaledóniában: kanak nyelvek.⁵⁶ A 84-747. tv. értelmében Guadeloupe, Guyane, Martinique és Réunion tengeren túli régiók saját kompetenciájukban alkalmazhatják a regionális nyelveket kulturális/

51 51-46. tv. a helyi nyelvek és nyelvjárások oktatásáról. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000886638> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.). A 2000-549. sz. rendelettel hatályát veszítette.

52 1974. évi 74-33. rendelet (<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000328661> – letöltés időpontja: 2023. 09. 21., Korzikára vonatkozik), 1981. évi 81-553. rendelet (<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000703750> – letöltés időpontja: 2023. 09. 21.), 1992. évi 92-1162. rendelet (<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000709907> – letöltés időpontja: 2023. 09. 21.). Az oktatási rendelkezéseket összefoglalja a 2000. évi Oktatási törvénykönyv (https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006525373/2000-06-22 – letöltés időpontja: 2023. 09. 21.), amely e nyelveken kívül még Elzászt nevesíti és a jelnyelv oktatását; lehetőséget nyújt a bilingvis oktatásra és a helyi közösség általi finanszírozásra.

53 Ld. a függelékét a breton nyelvstratégiáról.

54 Az elzászi német nyelv gyorsan oktathatóvá vált a Deixonne-törvény után (amely mintegy megfeledezett róla): az 52-1347. rendelet rendelkezik róla. Regionális nyelvoktatás tárgya az Oktatási törvénykönyv szerint (L312-11-2. §). Gyakorlatban ma már elég jelentős számban van elzászi német és minimális számban moseli német (középfrank) nyelvoktatás.

55 2004-192. tv. Francia Polinézia autonómiájáról, 57. § <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000435515> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

56 Pontosabb specifikálás nélkül: 99-209. tv. 205. § a kulturális örökségről, 92-1162. rendelet az oktatásról.

oktatási téren (itt a helyi, francia alapú kreol nyelvek jöhetnek szóba), de ezzel a lehetőséggel nemigen élnek.⁵⁷

A regionális nyelvek közül bizonyos fokú saját tervezés és elkülönülő politika figyelhető meg a bretonnál (ld. függelék) és a korzikainál. A korzikai (*corsu*, franciául: *corse*) voltaképp középosasz jellegű regionális nyelv vagy inkább nyelvjárás, főleg politikai okból tekintik önálló nyelvnek – a francia hódítás (1769) előtt jórészt az irodalmi olasz nyelv szerepelt kvázi hivatalos funkcióban. Korzikán majdnem egy századig *de facto* az olasz maradt az oktatás és helyi adminisztráció nyelve; 1859-től kezdődően érvénytelenítik a nem francia nyelvű jogügyleteket,⁵⁸ innen számítható a nyelv erőszakos terjesztése az olasz, ill. a helyi nyelvváltozat rovására. A 20. sz. második felétől folyamatosak és erősek a békés autonómiatörekvések és az erőszakos szeparatista mozgalom is; a regionális nyelvre így kis késéssel, de kiemelt figyelem irányult. Nyelvoktatás tárgya 1974 óta,⁵⁹ sőt 1991 óta a rendes tanterv része. Ez az egyedülálló helyzet persze folytonos sűrűlődst jelent az állami nyelvpolitikával, mivel nem teljesen kompatibilis az alkotmánnyal.⁶⁰ A szigetnek 1991 óta van korlátozott autonómiája. Több indítvány született regionális hivatalos nyelvvé tételére (az első már 1992-ben),⁶¹ ezek azonban az alkotmány miatt nem lehetnek joghatályosak. Mindennek dacára mára a helyi nyelv kisebbségbe szorult, részben a nagyszámú betelepülőnek is köszönhetően (2020-as adat szerint 86–130E közti létszámú beszélő).⁶² 2010-ben a korzikai autonómia nemzetgyűlésében

57 Loi n° 84-747 du 2 août 1984 relative aux compétences des régions de Guadeloupe, de Guyane, de Martinique et de la Réunion. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000512205> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

58 Ferrari 2019; úgy tűnik, a joggyakorlat ezt még 2023-ban is fenntartja: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/10/corsica-language-ban-stirs-protest-on-french-island> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

59 1974. évi 74-33. rendelet, 2000. évi oktatási törvénykönyv 312-11-1. §, 312-11-2. §; egyéb jogforrások, melyek elismerik a létét: 2002-92. tv. 7. §., 2001-454. alkotmánybírószági határozat (<https://www.legifrance.gouv.fr/cons/id/CONSTEXT000017664588> – letöltés időpontja: 2029. 09. 21.).

60 Nagy 2019: 79.

61 1992: 2013: <https://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/corsemotion.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

62 <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/10/corsica-language-ban-stirs-protest-on-french-island> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

egy Korzikai Nyelvi Chartát fogadtak el, 2012-ben létrehozták a Korzikai Nyelvi Tanácsot.⁶³ Napjainkban pedig éves és középtávú nyelvi terveket fogadnak el (Plan Lingua), amelyeket aztán éves jelentések értékelnek. A tervek fő célja a nyelvi tervezés, illetve előrelépés a (legalizált) teljes bilingvizmus felé. Támogatják (financiálisan is) a korzikai nyelv médiabeli és online jelenlétét.⁶⁴ Igyekeznek a kétnyelvű tanárok létszámát emelni, akár kvóták előírásával is.⁶⁵ Így pontos statisztikák hiányában is okkal feltehető, hogy a korzikai nyelvhasználat köre és a beszélők száma a szigeten már nem szűkül, hanem bővül.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A francia nyelvvédő tevékenységek a 20. század közepén az Egyesült Államok nyugat-európai gazdasági és kulturális hatása után következő nyelvi befolyása következtében indultak el.⁶⁶ Az élet számos területén megjelentek az angol-amerikai termékek és az azokat megnevező szavak, e neologizmusok pejoratív összefoglaló neve lett Franciaországban a *franglais*, *francricain* műszó (a *français* 'francia' és az *anglais* 'angol' vagy *américain* 'amerikai' szavak összeolvasztásából alkotva). Az angol-amerikai nyelv befolyása elleni harc összekapcsolódott Charles de Gaulle francia elnök hivatalosan is meghirdetett Amerika-ellenes politikájával, célja az Egyesült Államok politikai és kulturális befolyásának csökkentése volt. Az anglo-amerikanizmusok ellen meghirdetett nyelvvédő mozgalom idején formálódott az a hivatalos francia nyelvpolitika, amely akkor elsőrendű feladatának tekintette olyan szervezetek létrehozását, amelyeknek célja a francia nyelv védelme, fejlesztése és terjesztése. Ilyen volt például az 1966-ban megalakult és közvetlenül a miniszterelnök alá tartozó „A francia nyelv védelmének és terjesztésének legfelső bizottsága” nevű intézmény, vagy

63 Quenot 2013.

64 Ld. pl. a 2020-as éves jelentést:
<https://www.isula.corsica/assemblea/docs/rapports/2020E7441.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

65 https://www.corsenetinfos.corsica/CTC-Le-plan-Lingua-2020-enfin-adopte-_a14741.html (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

66 Bárdosi 2010: 9.

később az a szintén közvetlenül a miniszterelnök alá tartozó szerv, amely – egyfajta nyelvi minisztériumként – a francia nyelvvel és a franciaországi nyelvekkel foglalkozik. Ez utóbbinak egykori vezetője ma a Frankofón Egyetemek Szövetségének (*Association des Universités Francophones*) rektora.⁶⁷ „Maga a francia nyelv a kötőeleme annak a mára már fajsúlyos politikai szervezetté fejlődött frankofónia intézményének (*Organisation internationale de la Francophonie*) is, amelyet a volt szenegáli költő, államelnök Léopold Sedar Senghor és de Gaulle hozott létre az 1960-as évek közepén a régi francia gyarmatok és az anyaország politikai, gazdasági, kulturális és oktatási kapcsolatainak fenntartása és fejlesztése érdekében.”⁶⁸

A tudatos nyelvpolitika része, hogy 1971-óta minden francia minisztériumban működik egy terminológiai bizottság (*commission de terminologie*), melyek feladata a szakterület terminológiai hiányosságainak, pontosabban az angol terminusoknak a feltérképezése és francia szakszavakkal való helyettesítése. „Az így összeállított listákat a Francia Akadémia ellenőrzése után miniszteri rendeletek formájában a *Magyar Közlönyhöz* hasonló *Journal Officiel de la République française* publikálja rendszeresen 1973 óta. A terminológiai listákban foglalt francia szakszavak használata kötelező érvényű az államtól függő intézményekben, például a közigazgatás, az oktatás és a kutatás terén. 1973 és 1991 között több mint 3100 új terminus született ily módon Franciaországban.”⁶⁹ Franciaországban a számítástechnikai szakkifejezések közül szinte a teljes informatikai alapszókészletet francia megfelelőikkel látták el és ezeket el is terjesztették. Az új francia megfelelők elterjesztésben részt vett Kanada Québec régiója és az ott működő anyanyelvi iroda (*Office québécois de la langue française*), a *La Banque des Mots* [Szóbank] című nyelvészeti folyóirat vagy a legtekintélyesebb francia egynyelvű értelmező szótárak.⁷⁰

67 Bárdosi 2010: 9–10.

68 Bárdosi 2010: 10.

69 Bárdosi 2010: 10.

70 Bárdosi 2010: 10.

1. Nyelvtörvények

A jogi előzmények közé tartoznak a francia nyelvre vonatkozó, modern kori francia nyelvtörvények.

A francia nyelv államnyelvnek tekinthető már a koraujkortól (a közigazgatás és igazságszolgáltatás nyelve az 1539-es villers-cotterêts-i ediktum óta). Az oktatás kizárólagos nyelve 1794 óta. Egységes nyelvtörvény azonban hosszú ideig nem mutatkozott szükségesnek; a 20. sz. második felében egyes törvényi rendelkezések alkottak kivételeket az általános kötelező használat alól.⁷¹

Nyelvtörvény létrehozását elsősorban a nemzetközi hatás növekedése indokolta, amely a francia nyelv általános használatát kezdte megkérdőjelezni. Az első nyelvtörvény az 1975. évi 75-1349. tv. a *francia nyelv használatáról* (Bas-Lauriol-nyelvtörvény).⁷² Ez kötelezővé tette a francia nyelv használatát *többek között* a nem magánszférában, vagyis a kereskedelmi megnevezésekben, a használati utasításokban, a munkaszerződésekben, a közintézmények feliratain, a rádiós és televíziós műsorok felvezetőiben, és tiltotta a külföldi (tehát nem csupán angol) szavak használatát abban az esetben, amikor azoknak létezett elfogadott francia megfelelője.⁷³

1994: Ekkor lépett életbe a Bas-Lauriol-törvényt hatályon kívül helyező, és az akkori kulturális miniszterről elnevezett Toubon-féle nyelvtörvény,⁷⁴ mely az 1975-ös törvény folytatásának számít. „Bevezetését széles körű *társadalmi vita és egyeztetés* előzte meg. A korabeli felmérések szerint pártállástól függetlenül a franciák 97%-a nyilatkozott úgy, hogy kötődik nyelvéhez, 70%-a büszke

71 Loi n° 51-46 du 11 janvier 1951 relative à l'enseignement des langues et des dialectes locaux *Loi Dexonne* <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000886638/> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.); Loi n°75-620 du 11 juillet 1975 relative à l'éducation *Loi Haby* <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000334174> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

72 <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000521788/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

73 Bárdosi 2010: 11.

74 94-665. tv. a francia nyelv használatáról. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

annak nemzetközi elterjedtségére, 93%-a egyetért a törvénnyel, 78%-a előnyben részesíti a nyelvi sokszínűséget Európában az angol általános használatával szemben. A törvényt a parlament nagy többséggel megszavazta, de az Alkotmánybíróság egyes, talán valóban kissé túlzó kitételeit a kifejezés szabadsága nevében alkotmányellenesnek minősítette (például azt a cikket, amely a tudományos kutatási projektek anyagi támogatását az eredmények francia nyelven történő publikálásához kötötte).⁷⁵ A Bas–Lauriol-törvény érdemi intézkedéseit a Toubon-törvény is átvette, és egyetlen paragrafusában engedményt adott az 1951 óta törvényes regionális nyelvoktatásnak.

Az azóta eltelt időben a törvény számos paragrafusát módosították, ill. hatályon kívül helyezték, de érdemi része továbbra is hatályos. Leszögezi, hogy „az oktatás, a munkavégzés, a forgalom és a közszolgáltatások nyelve” a francia.⁷⁶ Az üzleti és áruforgalomban, az írott és audiovizuális nyilvánosságban, a nyilvános feliratokban a francia nyelv használata a törvény erejénél fogva kötelező. Ez Európa talán legszigorúbb nyelvpolitikai rendelkezése, amely gyakorlatilag megakadályozza kisebbségi nyelvek nyilvános használatát, leszámítva a törvény 4. §-a által szabályozott kivételeket, ahol kétnyelvűség lehetséges, valamint a nemzetközi kapcsolatokat. Ugyanakkor a törvénynek van érzékelhető nyelvvédő és nyelvművelő (purista) irányultsága is, pl. létező francia nyelvi megfelelő esetén fenntartja az idegen kifejezések használatának tilalmát jogi személyeknek.⁷⁷ Legújabbban a törvénybe belefoglalták, hogy a regionális nyelvek használatának a törvény nem lehet akadály.⁷⁸ Ez azonban elvi deklaráció, azt az eltelt időben még nem lehet reálisan megítélni, hogy ennek van-e pozitív hatása a regionális és kisebbségi nyelvek megőrzése terén. Kivételt tesz még a

75 Bárdosi 2010: 11.

76 94-665. tv. a francia nyelv használatáról. 1. §
<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

77 94-665. tv. a francia nyelv használatáról. 14. §
<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

78 2021-641. tv., a 94-665. tv. 21. §-nak módosítása
<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

felsőoktatásról és kutatásról szóló 2013-as Fieraso-törvény is, amely bizonyos feltételekkel a felsőoktatásban lehetővé teszi a nem francia nyelvű képzést (nem franciáknak).⁷⁹ Jelenleg a gyakorlatban több szempontból szűkebben értelmezik a törvényt: így a netet nem tekintik nyilvános térnek, a nyelvi diverzitás érdekében jogszerűnek ismernek el nem francia feliratot, ha ugyanolyan jól olvasható francia fordítás van mellette (ez a regionális nyelvekre vonatkozik), a munkavégzés terén a szóbeliségben nem alkalmazzák mereven (ez pedig elsősorban a migránsok miatt van).⁸⁰

A Toubon-törvénynek a nyelvvédelemben kétségtelen eredményei vannak és népszerű is: az audiovizuális és digitális média felügyelőhatóságánál (ARCAN) benyújtott panaszok mintegy 81%-a a törvény szankcionálta nyelvi hibákra van, becslések szerint a franciák kétharmada már utasította vissza olyan termék vásárlását, amelynek nem volt francia leírása. A törvény alapján rendszeresen születnek marasztaló bírói ítéletek.⁸¹ Nagy pozitívuma a törvénynek, hogy kikényszeríti a terminológiafejlesztést.⁸²

A Toubon-törvéynél korábbi (1986) és többszörös módosítással hatályban van a Léotard-törvény,⁸³ amely a média nyelvhasználatát szabályozza, szintén szigorú nyelvvédő hozzáállással (pl. meghatározza a francia nyelv használatának minimális arányát több területen), azonban más szempontból előremutató szemléletű: pl. a francia és a regionális nyelvű produktumot több rendelkezése együtt veszi védelem alá, foglalkozik a jelnyelv használatával, az idegennyelv-oktatással a médiában.

79 2013-660. tv. a felsőoktatásról és kutatásról, 3. §. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000027735009> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

80 Rapport 2023: 24., 30–31.

81 Rapport 2023: 27–28., 36.

82 Egyes esetekben a terminológia honosítása túlzottan is tűnik. Nagyszámú főleg angol kifejezés francia ekvivalensének kialakításánál a szakember az angol szó jelentésmezejének nem feltétlen odaillő sávját fordítja, s a teljesen nemzetközi szavak helyettesítései egy idő után nem érthetők, pl. *software* helyett *logiciel*. (Az érvet és példát Majorossy Imrének köszönhetem.)

83 86-1067. tv. a kommunikáció szabadságáról <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000512205> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

A legújabb francia nyelvtörvény az egyetlen, amely a regionális nyelvek használatával foglalkozik és sok korábban elképzelhetetlen engedményt tesz: a 2021-es Molac-törvény.⁸⁴ Eszerint az állam és a területi önkormányzatok közös munkát végeznek a regionális nyelvek oktatására és terjesztésére, a finanszírozást is megosztják.⁸⁵ Csupán e törvény hatálybalépésétől törvényes Franciaországban a regionális nyelvek régióiban kétnyelvű nyilvános szövegeket és feliratokat alkalmazni⁸⁶ (8. §).

2. Hivatalos szervek felügyelő és ellenőrző tevékenysége

A fogyasztóvédelmet, a hirdetéseket és az audiovizuális szektort felügyelő különböző hivatalos szervek évente mintegy ezer ellenőrzést végeznek. A törvény ugyan lehetővé tette az előírások be nem tartásából fakadó kihágások pénzbüntetését, valójában azonban erre nem túl gyakran került sor.⁸⁷

A „francia Szenátus 2005-ben egyhangúlag [...] a vállalatvezetőkre, a vállalatok működésére vonatkozólag további szigorításokat írt elő (például, hogy minden vállalatvezető köteles írásos tájékoztatót átadni a munkavállalóknak a francia nyelv vállalaton belüli használatáról, vagy hogy a vállalati tanácsulések napirendjének, valamint az üléseken meghozott határozatokról szóló jegyzőkönyveknek a nyelve kötelezően a francia kell, hogy legyen)”.⁸⁸

Az ellenőrzéseket és szükség esetén jogi eljárásokat az *Autorité de régulation professionnelle de la publicité (ARPP)*, *Autorité de régulation de la communication audiovisuelle et numérique*, *Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes* végzik, azonban civil szervezeteket

84 2021-641. tv. a regionális nyelvek örökségvédelméről és előmozdításáról. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.). Ez a salátatörvény legnagyobb részt régebbi törvények egy-egy paragrafusát egészítgeti ki.

85 2021-641. tv. a regionális nyelvek örökségvédelméről és előmozdításáról. 1. §, 6. § <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

86 2021-641. tv. a regionális nyelvek örökségvédelméről és előmozdításáról. 8. § <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

87 Bárdosi 2010: 11–12.

88 Bárdosi 2010: 12.

is bevonva: *Avenir de la langue française, Association francophone d'amitié et de liaison, Défense de la langue française, Forum francophone des affaires.*⁸⁹

3. Egyezmények

Legújabbban az állam számos feladatot megoszt a régiókkal, elsősorban természetesen a regionális nyelvek terén. Erre szolgálnak az ún. nyelvi paktumok (*pactes linguistiques*), amelyeket az állam különböző önkormányzati egységekkel köt, és meghatározzák a nyelvi prioritásokat. 2019 óta tartó vita van egy lehetséges „nemzeti charta” kérdésében a bilingvizmusról. Nem frankofón országokkal van példa bilaterális egyezményekre.⁹⁰

III. A stratégia célja

Az elmúlt 230 évben az állam a francia nyelv agresszív terjesztését és kizárólagossá tételét vette céljául a hivatalos használatban és az oktatásban. Ez a cél gyakorlatilag megvalósult, Franciaország bármely más nyelve alárendelt, veszélyeztetett helyzetbe került.

A 20. század végétől a stratégia aktív célja elsősorban a francia nyelv védelme az angol nyelv hatásaitól és a nyelvművelés által helytelennek tartott elemektől,⁹¹ a gyakorlatban a francia terminológia központilag is kötelező érvénnyel történő fejlesztése is. Franciaországban a francia államnyelv. Emellett törvények és intézmények is biztosítják a francia nyelv használatát.⁹² Egyelőre a „bevándorlókból lett franciák” problematikájára még nincs adekvát válasz.

Az országban beszélt regionális nyelvekre vonatkozóan a jelenleg érvényben levő alkotmány szövegébe, a területi közösségekről szóló rész 75-1. cikkébe

89 Rapport 2023: 25–29., 36.

90 Rapport 2023: 52–53., 11., 92.

91 Bárdosi 2010: 11–42.

92 <https://www.culture.gouv.fr/en/Thematic/French-and-French-languages/Acting-for-languages/Ensuring-the-use-of-French> (letöltés: 2023.07.04., jelenleg nem elérhető).

beillesztették a következő mondatot: „A regionális nyelvek Franciaország örökségének részét képezik.”⁹³

A 2023-ban hangsúlyos újabb stratégiai célok: erősíteni a francia mint idegen nyelv oktatását, plurilingvizmussal erősíteni a franciát a diplomáciai világban, a frankofón világon belüli mobilitás.⁹⁴

IV. Szerkezeti felépítés

A különböző típusú dokumentumokból levonható stratégiának nincs megfogalmazott szerkezeti felépítése.

V. Intézkedési területek

A francia nyelv használatáról szóló, 1994. augusztus 4-i 94-665. sz. törvény. 2023. július 4-én hatályos verzió. Lásd az egyes intézkedési területeket itt is:⁹⁵

- Törvények (lásd fentebb).
- Terminológiai bizottságok (*commission de terminologie*): 1971-óta minden francia minisztériumban működnek, ezek feladata a szakterület terminológiai hiányosságainak, pontosabban az angol terminusoknak a feltérképezése és francia szakszavakkal való helyettesítése.⁹⁶
- Korpuszfejlesztés: a francia nyelv nyelvi korpuszai régóta igen fejlettek, ennek ellenére az állam ebbeli szerepét továbbra is komolyan veszi, és modern digitális korpuszokat is létrehoz, illetve a digitális nyelvhasználatra vonatkozó korpuszokat. A jelenleg legeredményesebb vállalkozások: Dictionnaire des francophones (mintegy 500 000 lexikai egység), Trésor de la langue française (450 000 citáció). A legmodernebb online fejlesztések: FranceTerme, Médiathèque linguistique participative lancée par Wikimédia France et le ministère de la Culture, LinguaLibre.

93 Bárdosi 2010: 8.

94 Rapport 2023: 11.

95 <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

96 Bárdosi 2010: 10.

Egy Franciaországon kívüli vállalkozás is nagy jelentőségű: *Grand dictionnaire terminologique québécois*.⁹⁷

- Hivatalos szervek felügyelő és ellenőrző tevékenysége a francia nyelvre vonatkozóan: a fogyasztóvédelmet, a hirdetéseket és az audiovizuális szektort felügyelő különböző hivatalos szervek évente mintegy ezer ellenőrzést végeznek.⁹⁸
- Oktatás: az oktatás nyelve rendszerint a francia. A jelentős számban rendelkezésre álló egynyelvű szótárak használatára való iskolai nevelés megalapozza, hogy a francia nyelvvel való foglalkozás természetes módon beépül a franciák mindennapi életébe.⁹⁹ A „regionális nyelvek oktatása, a regionális rádiók és televíziók regionális nyelvű műsorai máig sokkal inkább a túrt, mint a támogatott kategóriába tartoznak”.¹⁰⁰
- Népszerű televíziós nyelvi műsorok, vetélkedők vetítése: Például *Merci professeur, Championnat d'orthographe, Des chiffres et des lettres*.¹⁰¹
- Spontán létrejövő és működő nyelvi klubok (a francia nyelvre vonatkozóan) a legkisebb településeken is.
- „Az angol talpnyalás Akadémiája” (*L'Académie de la Carpette anglaise*): minden évben kiosztják egyfajta „citromdíjként” a „polgári méltatlanság” díjat (*indignité civique*). „A díjat a francia értelmiségi elit azon tagja kapja, aki a zsűri szerint azzal tűnik ki, hogy Franciaországban vagy az európai intézményekben a francia nyelv rovására túlzottan elősegítette az angol nyelv és kultúra terjedését. Az első »díjazott« Louis Schweitzer (1999), a Renault elnök-vezérigazgatója volt, aki a vállalat párizsi központjában a vezetői értekezletek írásos összefoglalóinak nyelvéként kötelezővé tette az angol-amerikait. A »díjazottak« között van még 2004-ből Jean-Claude Trichet, az Európai Központi Bank elnöke, aki funkcióba lépésekor kijelentette: »I am not a Frenchman«, vagy 2007-ből Christine Lagarde, francia gazdasági miniszter, aki kollégáival

97 Rapport 2023: 48–49., 75., 91.

98 Bárdosi 2010: 11–12.

99 Bárdosi 2010: 12.

100 Bárdosi 2010: 8.

101 Bárdosi 2010: 12.

gyakran kommunikál angolul, ami miatt meg is kapta a szójátékon alapuló *Christine The Guard* gúnynevet.”¹⁰²

- Nyelvi tisztaságra való törekvés: Franciaországban a 17. század óta vannak hagyományai a magyar *nyelvművelés* szóval és fogalommal rokonítható a *bon usage* ’helyes nyelvhasználat’ fogalomnak. „A jobb- és baloldali megosztottságtól függetlenül a hivatalos állami politikával valamilyen módon mindig összefüggő purizmus a francia nyelvet általában a »világosság« (*clarté*), »tisztaság« (*pureté*), »logikusság« (*logique*), »kiegyensúlyozottság« (*équilibre*), »elegancia« (*élégance*), »szépség« (*beauté*) szavakkal szokta jellemezni. Fő célkitűzése a francia nyelv mindenáron való védelme az idegen behatások ellen, ha kell, kívülről jövő beavatkozások, szabályozások árán is. A purizmus elveit hirdető és minden nyelvi újjítással kapcsolatban kételkedő nyelvészek és nyelvpolitikusok túlzottan konzervatív nyelvszemlélete nem veszi azonban figyelembe, hogy minden nyelv folyamatos fejlődésben van, és ez a fejlődés nem függetleníthető a világban zajló egyéb társadalmi, gazdasági, kulturális folyamatoktól.”¹⁰³
- Napjaink nyelvészei szerint a nyelvi „küzdelem” súlypontját át kell helyezni „a nemzetközi szintérre, össze kell kötni a francia nyelv ápolásával és minél szélesebb körben történő terjesztésével. A francia csak így maradhat hosszú távon sikeres versenytársa az angolnak a nyelvek piacán.”¹⁰⁴
- Bevándorlókból lett franciák (*Français issus de l’immigration*) problematikája: Franciaországban 1975 és 2000 között nyolcmillióra duzzadt a külföldiek száma. Velük kapcsolatban felvetődött a külföldiek asszimilációjának, integrációjának, keveredésének (*métissage*) kérdése. „A három szó itt nem egymás szinonimája, mert mindegyik fontos és hangsúlyos ideológiai-politikai töltettel bír. E hatalmas néptömeg túlnyomó többsége (mintegy 6 millió fő) észak-afrikai muzulmán arab, akik közül sokan már Franciaországban születtek, de akik »a gyökerekhez való hűség«

102 Bárdosi 2010: 12.

103 Bárdosi 2010: 13.

104 Bárdosi 2010: 13.

nevében ennek ellenére sem akarnak beilleszkedni a többségi társadalomba [...] és mára már a kívülálló többség számára érthetetlen nyelvet beszélnek (*langue des quartiers/cités; céfran*).¹⁰⁵ A migránsok nyelvét a francia gondolkodás nem tekinti regionális nyelvnek, ill. veszélyeztetett (védendő) értéknek; bizonyos esetekben azonban, mint pl. az algériai arab és berber (mostanra már régi, többedik generációs) migránsok esetében a határvonalak nem egyértelműek.¹⁰⁶ Az utóbbi években Franciaországot ez egyre inkább rákényszeríti, hogy a plurilingvizmust értéknek tekintse, amelynek a frankofónia csak része (Rapport: „kiegyensúlyozott plurilingvizmus a felsőoktatásban”),¹⁰⁷ s hangsúlyosabbá vált a francia mint idegen nyelv oktatásának kérdése is (szerve a France Éducation International). Tervek szerint a közeljövőben a francia adminisztráció bilingvis szójegyzékeit is megjelentetik (Glossaires bilingues de l’administration française), ami még nem oly régen is elképzelhetetlen lett volna.¹⁰⁸

- Egyre jobban felismerik a digitális nyelvhasználat jelentőségét, tervbe van véve egy ezzel foglalkozó újabb hivatal (Centre de référence pour les technologies de la langue), bár a francia nyelv előnyös helyzetből indul: a tartalom mennyiségi mutatóit tekintve az interneten a világ 4. nyelve! A legújabb megfogalmazás szerint: „saját nyelvünkön alkotni és újítani alapjog.”¹⁰⁹

VI. Ütemterv

A különböző típusú dokumentumokból levonható stratégiának nincs megfogalmazott ütemterve.

105 Bárdosi 2010: 14.

106 Cerquiglini 1999: 3.

107 Rapport 2023: 10., 33.

108 Rapport 2023: 60–61.

109 Rapport 2023: 73., 76.

VII. Feladat- és hatáskörök

A francia nyelvpolitika erősen institucionalizált természetű, számtalan hivatal együttműködésével valósul meg és a legfontosabb feladatokra újabb és újabb hivatalokat alapítanak. Összefoglaló megállapítás szerint: „Ki érintett benne? Az Állam, a területi önkormányzatok és az ezek védelme alá helyezett szervezetek, továbbá a közfeladatok ellátásával megbízott jogi személyek.”¹¹⁰ A francia állam részéről számos tárca érintett a kérdésben, elsősorban természetesen a Kulturális Minisztérium, de egyes kérdések az Oktatási és Fejlesztési, Igazságügy-, Belügy-, Külügyminisztérium hatáskörébe tartoznak. Szakmailag a nyelvvédelem legfőbb tekintélye továbbra is a Francia Akadémia (Académie Française), amely a Dictionnaire de l'Académie française-t is fenntartja és folyamatosan fejleszti.¹¹¹

Speciálisan nyelvpolitikai, illetve nyelvvédelmi célokra alapított szervezetek:

- Délégation générale à la langue française et aux langues de France (DGLFLF);
- Agence Universitaire de la Francophonie (AUF);
- Commission d'enrichissement de la langue française (CELF) – a francia nyelv gazdagítására létrehozott bizottság, de terjesztését is végzi;
- Conseil National des Langues et Cultures Régionales (CNLCR);
- Conseil Supérieur des Langues;
- France Éducation International;
- Observatoire des pratiques linguistiques (OPL);¹¹²
- Organisation Internationale de la Francophonie (OIF).

A nyelvtörvény betartásáért felelős felügyeleti szerveket ld. II.2. Hivatalos szervek felügyelő és ellenőrző tevékenysége.

110 Rapport 2023: 38.

111 <https://www.academie-francaise.fr/le-dictionnaire/la-9e-edition> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

112 Feladatkörük vázlatos bemutatását ld. Rapport 2023: 43–48., 60., 67., 69., 80., 89.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A felügyeletről a francia nyelvtörvény és a regionális nyelvtörvény rendelkezik.¹¹³ Folyamatos a hivatalos szervek felügyelő és ellenőrző tevékenysége a francia nyelvre vonatkozóan. Maga a törvénykezési gyakorlat azonban nem konzisztens: mind a nyelvtörvényt, mind az oktatási törvénykezést újabb és újabb törvényekkel és végrehajtási utasításokkal módosítják, számos esetben viszonylag friss rendelkezéseket is eltörölnek, különösen a regionális nyelveknek kedvező jogalkotásnál (például a gallo egyetemi képzésének visszavonása 2002–2008 közt).¹¹⁴ A kisebbségi nyelvek tekintetében tehát a felügyelet inkább korlátozó jellegű, a civil kezdeményezések és a már elért engedmények lefékezését célozza. Előfordul, hogy részben a finanszírozás, vagy akár a kodifikálás kérdését is a regionális hatóságok hatáskörébe utalják (jó példa a 84-747. tv. négy tengerentúli régió kompetenciáiról).¹¹⁵ A rendszer tervezett ellenőrzéséről és megújításáról általában nincs szó, de 2023-ban a nyelvhasználatot vizsgáló összefoglaló jelentést terjesztettek a parlament elé,¹¹⁶ amely (csekély mértékben) újratervezi a nyelvvédelmet, újabb stratégiai célokat nevez meg.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

1. Francia irodalmi nyelv

A francia nyelvstratégia rendkívül aktív és erősen formalizált, gyakori jogalkotásban és intézményesített működésben is megnyilvánul. Ennek fényében

113 94-665. tv. a francia nyelv használatáról. 22. § <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.) és 2021-641. tv., a 94-665. tv. 10–11. § <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

114 Nolan 2011: 98.

115 Loi n° 84-747 du 2 août 1984 relative aux compétences des régions de Guadeloupe, de Guyane, de Martinique et de la Réunion. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000512205> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

116 Rapport 2023.

különösen riasztó a korlátozott volta: gyakorlatilag egészében defenzív és korlátozó jellegű (ráadásul annál a nyelvnél, amely Európában az angolt leszámítva valószínűleg legkevésbé szorul védelemre). A francia nyelv jelenlegi domináns pozíciójába egy kétszáz éves rendkívül intoleráns és agresszív homogenizációs folyamat során jutott, amely mostanára nagyjából lezárult (és mivel alkotmányba foglalták a teljes egynyelvűséget, politikailag rendkívül nehezen fordítható vissza), illetve a 21. században az eddigi módon nem folytatható, így tulajdonképpen a nemzeti hagyománnyá vált, általában társadalmi értéként szemlélt állapotot csak konzerválni kell és lehet. Kétségtelen, hogy Franciaországon belül ennek nagy a társadalmi támogatottsága. Specialitása a frankofón közösség érdekeinek előtérbe helyezése, vagyis voltaképpen az anyanyelvi beszélők sajátos igényeit nem veszi figyelembe; ennek köszönhető az is, hogy olyan országok is elfogadják és támogatják, amelyekben a francia csak közvetítő nyelv: egy purista szemlélettel védett közvetítő közeg által ezek az országok könnyebben bekapcsolódhatnak a nemzetközi kulturális életbe. Annál hátrányosabb a Franciaországon belüli nyelvi kisebbségek számára, amelyek rendszeresen, de csekély eredménnyel próbálják tágítani a lehetőségeiket.

A magyar nyelvstratégia számára a francia szinte kizárólag felhasználhatatlan, vagy éppen helyzetünkkel homlokegyenest ellentétes megoldásokkal próbálkozik. A nyelv fejlődését kizárólag nyelvművelő és nyelvvédő eszközökkel kísérni elvileg sem helyeselhető megoldás, és láthatólag a valóságos problémákat még Franciaországban sem tudja hatékonyan kezelni: így pl. a frankofónia elve a „bevándorló háttérű franciák” problémáját jórészt elfedi, sőt még a jelenben is a frankofón államok közti mobilitást jelölik meg mint követendő célt.¹¹⁷ A nemzeti és nyelvi kisebbségekkel szemben¹¹⁸ ez a stratégia nagyon ellenséges, így a magyar nyelv számára rendkívül veszélyes lehet, ha a szomszédos államokban követésre talál. Franciaországban a folyamat kétszáz év alatt közel jutott ahhoz, hogy a regionális nyelvhasználatot teljesen felszámolják, és a mostanra létező kisebbségi nyelvvédelmi aktivitás, egyes esetekben (mint a breton

117 Rapport 2023: 13.

118 Francia szemmel francia az, aki franciául beszél, és Franciaországban él. A „nemzeti kisebbség” fogalmát ilyen szempontból nem is tudják értelmezni.

nyelvnél) megfogalmazott és az állam által immár tolerált nyelvstratégia dacára a helyzetnek a jövőben is inkább a romlása, mint a javulása várható (legalábbis ha a generációk közti transzmisszióról jelenleg alkotott becsléseket hitelesnek fogadjuk el és ebben a regionális és civil aktivitás nem képes nagyon rövid időn belül áttörő változást elérni). Szintén elfogadhatatlan a dialektusokkal szemben általánosan alkalmazott ellenséges, lenéző társadalmi attitűd, szinte semmi állami támogatás és csekély tudományos aktivitás mellett. Pozitívumnak mondható, hogy a legújabb időben igyekeznek figyelni a francia mint idegen nyelv oktatására, de – tekintetbe véve, hogy e téren a francia és minden más európai nyelv világszerte egyre erősebben hátrányba kerül az angollal szemben – ez is teljesen defenzív és kétes sikerű erőfeszítésnek tűnik. A frankofón lakosság idegen nyelvre tanítása viszont egyáltalán nem prioritás. A legújabb dokumentumokban felbukkanó „plurilingvizmus”¹¹⁹ így alighanem írott malaszt marad.

Egy tárgykörben mindazonáltal a francia stratégiának is vannak a magyar számára hasznosítható elemei, éspedig a terminológiában. A francia nyelv tudatos és következetes, törvényi eszközökkel is kikényszerített, társadalmilag is támogatott folytonos terminológiafejlesztése példaértékű lehet, különösen nálunk, ahol egységes magyar terminológiai stratégiáról egyáltalán nem beszélhetünk – még akkor is, ha a francia megoldások közt van kétségtelen túlzás, mint pl. jogi eljárások az indokolatlan idegen terminusokat használó jogi személyek ellen.

2. Regionális nyelvek és nyelvjárások

E szempontból Franciaország kétségtelenül nincs szerencsés kiinduló helyzetben, mivel 1) a tengerentúli területeken nagyon kis létszámú, kulturális múlt, presztízs és írásbeliség nélküli nyelvekkel kellene stratégiai tervezést megvalósítani, 2) az anyaországban a múltbeli erőszakos homogenizáció során a nyelvváltozatok beszélőinek létszámát tudatosan csökkentették a kritikus szint alá, presztízsüket és egy-két esetben létező írásbeliségüket is igyekeztek felszámolni. Az 1) kérdésben lényegében nem született megoldási javaslat sem, az oktatásra

119 Rapport 2023: 13.

irányuló legújabb kori gyenge próbálkozások nem sok eredményt hoztak, egyéb tervezésnek pedig nincs nyoma. A 2) kérdésben a különböző nyelvek esetében eltérően reményteli kezdeményezésekről beszélhetünk, de egyértelműen sikeres (még) egyik sem lett. Van olyan regionális nyelvváltozat, amely egyértelműen kihalt,¹²⁰ másoknál nincs nyoma semmilyen tudatos nyelvtervezésnek vagy -védelemnek. Néhány nyelv esetében nagyon szűk körű oktatás megvalósult.

A 19. század óta létezik tudatos törekvés az okcitan nyelv megőrzésére, revitalizálására (Félibrige-mozgalom, Frédéric Mistral költő aktivitása): ez sokáig irodalmi művek, ortográfia alkotásában, korpuszképzésben merült ki. 1951 óta az okcitan is azok közé a nyelvek közé tartozik, amelyeknek elvileg lehetséges az iskolai oktatása. Az első kétnyelvű iskola 1979-ben létesült.¹²¹ Mindez azonban úgy tűnik, nem vezet eredményre: az okcitan visszaszorulása az egész 20. században folyt, egyelőre nem hihető, hogy a folyamat megállítható volna.

Aktív nyelvpolitikát tapasztalunk viszont a korzikai nyelv esetében, amely a következő eredményeket tudta elérni: tényleges iskolai oktatás megteremtése, hivatalosan elismert nyelvvédelmi testület létrehozása, és nyílt politikai küzdelem a nyelv hivatalos státusának eléréséért. A beszélők számarányát és öntudatát, a presztízst tekintve viszonylag kedvező helyzetben levő nyelv esetében ez talán elegendőnek is mutatkozik a megmentésére és fejlesztésére.

Nagyon kedvezőek az adatok a franciaországi német nyelvváltozatok oktatását tekintve, de természetesen itt egy sokmilliós nyelvközösség tagjairól van szó, akik ezért könnyebb helyzetben vannak.

A breton nyelv helyzete sokkal nehezebb, bár a franciaországi kisebbségi nyelvek közül a legjobban kidolgozott aktív nyelvstratégiával rendelkezik, egyelőre a veszélyeztetettsége nem csökken, jövője még bizonytalan. A kidolgozott stratégiát függelékben ismertetjük, az érdemi összehasonlítást ott találhatják.

120 Az (okcitan alapú) judeoprovenszál nyelvnek, amelynek a középkorban önálló írásbelisége is volt, dokumentáltan az 1970-es években halt meg az utolsó beszélője.

121 Nagy 2019: 74.

Függelék: breton nyelvstratégia¹²²

Alapadatok

Érintett nyelvek: breton

Érintett országok: Franciaország (Bretagne régió)

A nyelv státusa az érintett országban: Nincs hivatalos elismerése

Beszélőközösség mérete: Valószínűleg 200E alatt

A stratégiai dokumentum típusa: elfogadott stratégiai terv

A stratégia természete: nyelvoktatás, revitalizáció, bilingvizmus felépítése

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: nincs adat

Intézkedési területek (felsorolva): belső jogalkotás, oktatás és breton nyelvű *mass media* feltételeinek hosszú távú megteremtése, elégséges mennyiségi mutatókkal való fenntartása, kulturális intézményrendszer létrehozása

Felelős intézet, kidolgozó: Conseil régional de Bretagne

Nyelvstratégiai mátrix:

A breton nyelv erősen veszélyeztetett státusú, anyanyelvi beszélőinek létszáma nagy ütemben csökken, a beszélők demográfiai megoszlása rendkívül kedvezőtlen, az egész régióban kisebbségen, sőt szórványban van, a régió keleti felén kihalt. Ez utóbbi területen a gallo (*oïl* típusú regionális nyelv) lépett a helyére, de mára az is veszélyeztetett státusban van, semmilyen hivatalos elismerése nincs, stratégiai védelme még megoldatlan. A breton nem hivatalos nyelv, semmilyen közigazgatási szerepe nincs, nagyon szűk

122 A franciaországi regionális nyelvek közül csak a breton esetében tudunk olyan átfogó stratégiai dokumentumokról, melyek alapján tudatos, szervezett nyelvstratégiát lehet leírni, gyakorlatban azonban elég szervezett nyelvvédelme van a korzikai nyelvnek is. A franciaországi német nyelvjárások (az alamann típusú, tehát felnémet elzászi és a csak nagyon kis területen beszélt középnémet moseli frank) helyzete viszonylag kedvező, de stratégiai tervezésről nem beszélhetünk: esetükben a német nyelvpolitika egészét kell figyelembe venni (ld. III. kötet). Hasonlóképpen a baszk nyelvet ld. a baszk, a flamand nyelvet a belga, a katalán nyelvet a katalán nyelvstratégiánál.

körű oktatása a 20. század második felétől engedélyezett, az állam a 21. században elvileg elismeri kulturális értéként, de gyakorlati védelmet nagyon keveset kap

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A breton nyelv egy P-kelta nyelv, a legközelebbi ismert rokonai a walesi és a cornwalli nyelvek; Franciaország Bretagne régiójának nyugati felében (Basse-Bretagne) beszélik, bár a középkorban még az egész Bretagne-ra kiterjedt. Ide a történeti időkben került, a Brit-sziget angolszász hódítása után, a 6. században idemenekülő britek által. Legősibb írott emlékeit a 8. századból ismerjük, a középkorban viszonylag fejlett írásbelisége volt, 1464-ből szótára is ránk maradt, Jehan Lagadeuc háromnyelvű *Catholiconja*.¹²³ A Franciaországba integrálódó Bretagne elitje azonban már a 12–13. századtól francia nyelvre tért, a tartomány keleti részén egy *oïl* regionális változat terjedt el (amelyet a modern időkben galónak neveznek), így a breton nyelv hanyatlása már a francia államnyelvvé válása előtt megkezdődött. A nyelvhasználat sorvadása más regionális nyelvekkel együtt a francia forradalommal gyorsult fel. A 19. században azonban a breton egyfajta romantikus kultusza is felbukkant, aminek gyakorlati eredménye a breton ortográfia megteremtése volt: először az 1830-as években a Le Gonidec-féle rendszer, 1911-ben ennek a reformja, a KLT rendszer, majd 1941-től ezt továbbfejlesztve a Peurunvan (egységesített) ortográfia, amelyet máig használnak.

A 20. század első felében állítólag még kb. 1 millió beszélővel (köztük egynyelvűekkel is) rendelkező nyelvnek az utóbbi időben végzett felmérések folyamatosan csökkenő számú beszélőjét állapítják meg. 1983-ban 600E (Bretagne lakosságának 16,3%), 1999-ben 304E (7,5%), bár körülbelül ugyanennyi személynek lehet passzív nyelvtudása.¹²⁴ 2017-es becslés szerint 207E, azonban 2007 óta a jelek szerint a létszámcsökkenés megállt.¹²⁵ A beszélők korfája

123 Trépos 1964.

124 PL 2004: 1.

125 Wakeford–Broudic (2018) becslése szerint 2007-ben, Broudic (2010) becslése szerint 2009-ben 172E beszélő volt.

rendkívül kedvezőtlen,¹²⁶ többségük nyugdíjaskorú, bár 24 év alatt enyhe emelkedés észlelhető,¹²⁷ ami talán már a revitalizációs program hatása. Lényegében hasonló adatok állapíthatók meg a gallo regionális nyelvről is (2014-es becslés: 191E beszélő), ám a két nyelv közül a bretonnak magasabb a presztízse: a lakosság kb. 1/3-a szívesen megismerné, oktatási intézményrendszere már van.

A nyelv védelme, revitalizációja a 20. század 2. felében civil kezdeményezésre, sokáig az állami intézményrendszer ellenében, csak nagyon lassan indult meg. Breton nyelvű oktatás 1977 óta van (bár a törvény 1951 óta nyújt rá lehetőséget), 1979-ben alapítják a szülők civil szervezetét az állami iskolai kétnyelvű oktatás érdekében.¹²⁸ 2010-ben 13 000 tanuló vesz részt a kétnyelvű oktatásban,¹²⁹ ma ez a szám már 23 000.¹³⁰

Breton nyelvű könyvkiadás szűk körben létezik (évi kb. 80-90 kiadvány), sajtóról 1925 óta tudunk. Sikerült megteremteni a breton nyelvű rádió- és tv-adást is, sőt az viszonylag népszerű, ugyanakkor az internetes nyilvánosságból a nyelv lényegében hiányzik (a Microsoft 2007-től, Facebook 2014-től ismeri, de a közösségi médiában alig használja valaki).¹³¹ A revitalizációnak tehát az intézményes keretét sikerült megtölteni, kérdés, hogy ez elegendő lesz-e a nyelv megmentésére.

Sokkal nehezebb helyzetben van a Bretagne keleti felén a breton ottani, még középkori visszaszorulása óta használt *oïl* jellegű *patois*/regionális nyelv, a gallo, ugyanis még ezt a minimális elismerést sem tudta elnyerni, a Deixonne-törvény sem fogadta el oktatható nyelvnak. 1975 óta létezik civil szervezet ennek a gondozására is.¹³² A 2000-es évek elejére kiharcolt engedmények instabilak: 2002-ben

126 Bár ennek a viszonylagos voltára már Ball (1997: 73.) figyelmeztet: „it is a curious fact, a hundred years ago, they [the dialects] were reported to be spoken largely ‘by old people’ – and are still so reported today.”

127 Wakeford–Broudic 2018.

128 Association de parents d’élèves pour l’enseignement bilingue français-breton a l’école publique / Div yezh Breizh, <https://div-yezh.bzh/fr> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21. – 2013-ig frissült honlap, az egyesület tehát azóta nem aktív).

129 Molac 2010.

130 https://www.axl.cefan.ulaval.ca/europe/france-3politik_minorites.htm (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

131 Wakeford–Broudic 2018.

132 Nolan 2011: 92.

visszavonták a lehetőséget, hogy a tanítóképzésben szerepeljen, ezt csak 2008-ban nyerte vissza.¹³³ Oktatása jelenleg is egészen szűk körben folyik.¹³⁴ Elvileg is kérdéses a státusa: nyelv vagy nyelvjárás; presztízse még a bretonénál is jóval alacsonyabb, beszélői többnyire szégyellik. A gallót hivatalosan először a PL ismerte el nyelvnek. Szinte a teljes intézményrendszer megteremtése hátravan, a korpuszképzés is, és két vetélkedő, általánosan el nem fogadott ortográfiai rendszere van.¹³⁵ Ezért a gallo fennmaradása még a bretonénál is kérdésesebb.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A breton nyelv nyilvános használatának jogi feltételei nem adóttak. Oktatására az 51-46. tv. (Deixonne-törvény) adott először minimális lehetőséget (heti 1 óra), 2001-ben a 31-7-2001. miniszteri rendelet a kétnyelvű oktatásra.¹³⁶ A nyelvpolitikai irányelveket Bretagne regionális tanácsa 2004-ben fogadta el,¹³⁷ eszerint a regionális tanács céljai közt van a belső jogalkotás.

III. A stratégia célja

Belső jogalkotás (távlati cél elérni, hogy Franciaország ratifikálja a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartáját), az oktatási és kulturális intézményrendszer megteremtése és tartós biztosítása, a breton nyelvű rádió- és tévéadás kiterjesztése. Azonban deklarálja, hogy hosszú távon a nyelv minőségét csak a családon belüli transzmisszió tudja biztosítani.¹³⁸

133 Nolan 2011: 98.

134 Le-Coq 2009.

135 Nolan 2011: 100–103.

136 <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000886638> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.), <https://www.education.gouv.fr/botexte/bo010913/MENE0101626C.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

137 PL 2004.

138 PL 2004.

IV. Szerkezeti felépítés

A fennálló helyzet elemzése, az önálló gallo nyelv elismerése, célkitűzések leírása, megvalósításukra terv.

V. Intézkedési területek

Oktatás: minimumfeltételek és finanszírozás biztosítása, oktatási anyagokba való beruházás. Iskolai és iskolán kívüli képzés. A breton meglévő és fejlesztendő oktatási hálózata (cél: 20 000 tanuló, évi 150 oktató képzése) mellett a gallo oktatási hálózatát meg kell teremteni.

Média: a rádióadás kiterjesztése egész Bretagne-ra, televízióadás megteremtése (a stratégia elfogadása óta megvalósult).

Kultúra: könyvkiadás, színház, konzervatórium megteremtése/támogatása.

Szervezet: nyelvi szolgálat megteremtése.¹³⁹

VI. Ütemterv

Nem állapítható meg.

VII. Feladat- és hatáskörök

2010-ben, prefektusi rendelettel hozták létre a Breton nyelv állami hivatalát (Office public de la langue bretonne/Ofis publik ar Brezhoneg) a francia állam és több régió és département közös alapítása által,¹⁴⁰ amelynek feladatköre a nyelvfejlesztés/nyelvi revitalizáció.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A program éves evaluációja különböző régiós szervek vegyes kommissiója által.

¹³⁹ PL 2004: 5–9.

¹⁴⁰ <https://www.fr.brezhoneg.bzh/137-1-oplb.htm> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A breton nyelv esetében a 20. század végén egészen kritikus helyzet alakult ki, amire a civil társadalom aktív revitalizációs törekvésekkel felelt, az oktatási lehetőséget mára – kedvezőtlen feltételek közt, mindenütt szórványhelyzetben – megteremtették, nyelvi korpuszképzés, mediatizálás tekintetében is előrelépés tapasztalható, és végül a régió hivatalos szervei is részben átvették a kezdeményezést, így a breton nyelv az egyetlen a franciaországi nyelvek közt, amelynek részletes nyelvstratégiai terve van, amely a legnagyobb figyelmet természetesen az oktatásra fordítja, de más fontos kulturális területekre és a fenntarthatóságra és finanszírozhatóságra is kiterjed. A francia politikai környezetben ez csak az önkéntes bilingvizmus támogatására irányulhat, és támogatnia kell a frankofónia elvét. Ezzel együtt a breton nyelvi revitalizációnak vannak mérhető eredményei, de az továbbra is kétes, hogy ezek a nyelv élő használatának megmentésére elegendők lesznek-e.¹⁴¹

A breton és magyar nyelvstratégia alig hasonlítható össze, a két nyelv helyzete annyira különböző. A breton nyelv veszélyeztetettsége és jogi védelmének szinte teljes hiánya csupán a legrosszabb helyzetben levő magyar szórványokéhoz, így esetleg a moldvai magyar nyelvhasználathoz hasonlítható; csak-hogy jelenleg, a 21. században a többségi társadalmi és politikai környezet már inkább semleges, ami a szórványmagyarságénál jobb helyzet. A breton stratégiai tervezés – különösen ahhoz mérten, hogy civil szerveződésektől indult ki – rendkívül tudatos lépésekben próbál építkezni. Ezek egy része, mint korpuszképzés, mediatizálás, a hasonló szórványhelyzetben lévő magyar népesség számára kevésbé lényegi kérdés, de az önkéntes alapú oktatás jelenleg is egyre bővülő megszervezése példamutató lehet. Mindazáltal mára az is világhosszá vált, hogy ez kevés, a családi transzmisszió nélkül nem elég a nyelv fenntartásához. Érdekes és figyelemre méltó jelenség, hogy a bilingvizmust nem csak realitásnak, hanem követendő célnak is látják. Azonban a jelenleg előremutatónak és

141 Ez egyébként jóval aktívabb és institucionalizáltabb nyelvstratégia mellett is kérdéses volna, ld. *Az ír nyelvstratégia* c. fejezetet, a hasonló helyzetben levő másik kelta nyelv, az ír államilag is erősen támogatott, mégis bizonytalan eredményű revitalizációjáról.

hasznosnak tűnő kezdeményezésekről a jövőben derül ki, hogy elérik-e a célt: az élő nyelvhasználat fennmaradását. Ha nem, akkor tanulságuk elsősorban negatív: ez esetben még ilyen viszonylag erőteljes és átgondolt tervezés sem elég a hasonló szórványhelyzetben lévő nyelvközösség megmentéséhez.

Felhasznált irodalom

- Atlas Linguistique de la France*. <http://lig-tdcge.imag.fr/cartodialect5/#/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).
- Ball 1997. Ball, Rodney: *The French-Speaking World: A practical introduction*. Routledge, London, 1997.
- Bárdosi 2010. Bárdosi Vilmos: Globalizáció, Európa és nyelv. A francia példa. *Magyar Nyelvőr*, 134. (2010) 1. sz. 1–15.
- Broudic 2010. Broudic, Fañch: Le breton: une langue menacée ou une langue officialisée? *Langues et Cité*, (2010) 17. sz. 2.
- Cerquiglioni 1999. Cerquiglioni, Bernard: *Les langues de la France – Rapport au Ministre de l'Éducation Nationale, de la Recherche et de la Technologie, et à la Ministre de la Culture et de la Communication*. 1999. április. https://medias.vie-publique.fr/data_storage_s3/rapport/pdf/994000719.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09.26.).
- Ethnologue (nyelvkatalógus)*: <https://www.ethnologue.com/country/FR/>
- Ferrari 2019. Ferrari, Giovanni: *Le statut des langues régionales dans la justice*. <https://www.edscuola.eu/wordpress/wp-content/uploads/2019/01/ferrari.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Grégoire 1794. Grégoire, Henri: *Rapport sur la nécessité et les moyens d'anéantir les patois et d'universaliser l'usage de la langue française. Convention nationale*. 1794. („Jelentés a nyelvjárások megsemmisítésének és a francia nyelv használata általánossá tételének szükségességéről és eszközeiről”). https://fr.wikisource.org/wiki/Rapport_sur_la_nécessité_et_les_moyens_d'anéantir_les_patois_et_d'universaliser_l'usage_de_la_langue_française (letöltés időpontja: 2023. 09. 21.).
- Leclerc 2013. Leclerc, Jacques: *Histoire de la langue française* (A francia nyelv története). Agence intergouvernementale de la Francophonie 2013. <http://>

- www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/histlngfrn.htm (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Le-Coq 2009. Le-Coq, André: L'enseignement du gallo. *Tréma*, 31. (2009) 39–45. <https://doi.org/10.4000/trema.942> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Marcou–Richard–Wolff 2022. *Marcou, Richard – Richard, Laurent – Wolff, Alexandre: Estimation des populations francophones dans le monde en 2022. Sources et démarches méthodologiques.* ODSEF, Québec, 2022. <https://observatoire.francophonie.org/wp-content/uploads/2022/03/odsef-lfdm-2022.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Molac 2010. Molac, Paul: L'enseignement bilingue: quel présent? quel avenir? *Langues et Cité*, (2010) 17. sz. 5.
- Nagy 2019. Nagy Noémi: *A hatalom nyelve – a nyelv hatalma. Nyelvi jog és nyelvpolitika Európa történetében.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Nolan 2011. Nolan, Shaun: Reassessing Gallo as a regional language in France: language emancipation vs. monolingual language ideology. *International Journal of the Sociology of Language* 209. (2011) 91–112. DOI 10.1515/ijsl.2011.023
- PL 2004. *Une politique linguistique pour la Bretagne.* Direction de la Culture, 2004. http://divyezghouenou.free.fr/plan_de_politique_lingusitique.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Quenot 2013. Quenot, Sébastien: Coofficialité et normalisation de la langue corse : méthode et objectifs d'un processus politique. Les Locuteurs et les langues: pouvoirs, non-pouvoirs et contre-pouvoirs. *Réseau Francophone de Sociolinguistique*, (2013) Jul, Corte. <https://univ-corse.hal.science/hal-01178803>
- Rapport 2023. *Rapport au Parlement sur la langue française 2023.* Ministère de la Culture, Paris, 2023. <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Langue-francaise-et-langues-de-France/Actualites/Rapport-au-Parlement-sur-la-langue-francaise-nouvelle-formule> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Trépos 1964. Trépos, Pierre: Le Catholicon de Jehan Lagadeuc. Pour son cinquième centenaire. *Annales de Bretagne*, 71. (1964) 4. sz. 501–552. DOI:10.3406/abpo.1964.2236
- Varga 2007. Varga Miklós: *frankofónia/Frankofónia.* <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=JEEIVG> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

- Wakeford–Broudic 2018. Wakeford, Pascale – Broudic, Fañch: *Les langues de Bretagne. Enquête sociolinguistique*. 2018. <https://www.bretagne.bzh/app/uploads/Etude-sur-les-langues-de-bretagne.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Wolff 2014. Alexandre Wolff (ed.): *La langue française dans le monde 2014*. Organisation Internationale de la Francophonie, 2014. <https://web.archive.org/web/20150412002239/http://www.francophonie.org/Langue-Francaise-2014/projet/Rapport-OIF-2014.pdf>

Jogi források

- Code de l'éducation: Section 3: Les instituts et les écoles*. https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006525373/2000-06-22 Code de l'éducation 2000. (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Décision 99-412 DC – 15 juin 1999 – Charte européenne des langues régionales ou minoritaires – Non conformité partielle*. <https://www.legifrance.gouv.fr/cons/id/CONSTEXT000017667958?isSuggest=true> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Décret n°2001-733 du 31 juillet 2001 portant création d'un conseil académique des langues régionales*. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000590638> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Décret n°74-33 du 16 janvier 1974 LES ART. 2 A 9 INCLUS DE LA LOI DU 11-01-1951 ET LE DECRET DU 10-07-1970 SONT APPLICABLES DANS LA ZONE D'INFLUENCE DU CORSE* <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000328661> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Décret n°81-553 du 12 mai 1981 RELATIF A L'ENSEIGNEMENT DES LANGUES ET DIALECTES LOCAUX*. JORF du 16 mai 1981. <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000703750> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Décret n°92-1162 du 20 octobre 1992 relatif à l'enseignement des langues et dialectes locaux*. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000709907> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

JORF du 18 janvier 1974.

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000328661> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

La Convention. 11. 17 novembre 1794 (27 brumaire an III). Décret relatif à la constitution des écoles primaires. In Chervel, André – Coll, Pierre: *L'enseignement du Français à l'école primaire – Textes officiels*. Tome 1. 1791–1879. *Bibliothèque de l'Histoire de l'Education*, 5. Institut national de recherche pédagogique, Paris, 1992. 51–52. https://www.persee.fr/doc/inrp_0000-0000_1992_ant_5_1_1723 (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

LOI n° 2000-1207 du 13 décembre 2000 d'orientation pour l'outre-mer (1).

<https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000387814> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

LOI n° 2005-380 du 23 avril 2005 d'orientation et de programme pour l'avenir de l'école (1). <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000259787> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

LOI n° 2013-660 du 22 juillet 2013 relative à l'enseignement supérieur et à la recherche (1).

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000027735009> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

LOI n° 2021-641 du 21 mai 2021 relative à la protection patrimoniale des langues régionales et à leur promotion (1). <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000043524722> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Loi n° 84-747 du 2 août 1984 relative aux compétences des régions de Guadeloupe, de Guyane, de Martinique et de la Réunion. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000878215> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard).

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000512205> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française.

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

*Loi n°51-46 du 11 janvier 1951 relative à l'enseignement des langues et dialectes locaux *Loi Dexonne.*

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000886638> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Loi n°75-1349 du 31 décembre 1975 relative à l'emploi de la langue française.

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000521788> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

*Loi n°75-620 du 11 juillet 1975 relative à l'éducation *Loi Haby*.* <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000334174>

(letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Loi organique n° 2004-192 du 27 février 2004 portant statut d'autonomie de la Polynésie française (1).

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000435515> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Ordonnance 188 de 1539 (ou „ordonnance de Villers-Cotterêts”) prise par le Roi François Ier imposant l'usage du français dans les actes officiels et de justice.

Enregistrée au Parlement de Paris le 6 septembre 1539 [1539. évi ún. villers-cotterêts-i rendelet]

http://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/Edit_Villers-Cotterets-complt.htm (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

A GÖRÖG NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE

Alapadatok

Érintett nyelvek: görög

Érintett országok: Görögország, Ciprus¹

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete: 10,33–10,5M (Görögország),² 1M (Ciprus, becslített érték), 1–5M (diaszpóra, csak pontatlanul becsülhető)

A stratégiai dokumentum típusa: elemzések, küldetésnyilatkozatok, ám központi stratégia nincs

A stratégia természete: nyelvhasználat védelme, nyelvélénkítés

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: ismeretlen

Intézkedési területek: tananyagfejlesztés, tanárok továbbképzése, nyelvtudásigazolás, repatriálók nyelvi segítése, görög nyelv és nyelvoktatás szociokulturális környezetének kutatása, kétnyelvű oktatási programok fejlesztése, nyelvi és kulturális technológiák fejlesztése és népszerűsítése, kommunikációs network létrehozása³

1 Ciprus Köztársaságban állami nyelvstratégia gyakorlatilag egyáltalán nem létezik, bár nyelvileg a sziget sok szempontból különleges helyzetben van a görögség egészén belül. A továbbiakban a sajátos ciprusi vonásokat az egyes fejezetek végén külön tárgyaljuk, az összgörögségre vonatkozó szakaszokhoz képest beljebb szedve.

2 2023-ra vonatkozó különböző, eltérő becslések szerint; ebből 91,6% görög nemzetiségű, de gyakorlatilag mind beszél görög nyelven. Görögország népessége folyamatosan csökken; a hivatalos népszámlálási adatok 2001-ben 10 964E, 2011-ben 10 816E főt regisztráltak (<https://www.statistics.gr/en/2021-census-pop-hous> – letöltés időpontja: 2023. 08. 30.).

3 Ciprus: csak nyelvi kutatás, nyelvi referenciaművek létrehozása (a népnyelv oktatási felhasználása csak ideológiai szinten, kevés gyakorlati következménnyel).

Felelős intézet, kidolgozó: Kentro Ellinikisz Glosszasz (KEG); Ergasztirio Diapolitizmikon ke Metanaszteftikon Meleton (EDIAMME), Insztituto epexergasziasz tu logu (ILSP)⁴

„Nyelvstratégiai mátrix”: alig veszélyeztetett, viszont speciális problémákkal⁵ küzdő nyelv, nincs koherens program, ellentmondó kutatások; Cipruson ugyanezek a problémák felerősödve tapasztalhatók, de a nyelv valószínűleg ott sincs erősen veszélyeztetve⁶

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A görög nyelv Európa legrégebben írásban rögzített és azóta folyamatos anyanyelvi használatban levő nyelve. Indoeurópai nyelv, de a családon belül elkülönített helyzetű, közelebbi nyelvrokonai nincsenek, így a szomszédos területeken idegen nyelvek élnek, a két országban levő nyelvi kisebbségek hasonlóképpen. A görög nyelv fejlődése során a régebbi nyelvváltozatok (ógörög, koiné, bizánci) olyan magas társadalmi presztízsre tettek szert, amely a mai nyelv fejlődését is erősen befolyásolja, az ógörög és az újgörög nyelv egymás mellett, mintegy különálló nyelvek szerepelnek a világon mindenütt a nyelvtanításban. Az újkori önálló görög állam 1824 óta létezik (egyres területen azonban évtizedekkel később csatolódtak az államterülethez, Ciprus pedig csak 1960 óta önálló!), a görög nyelv tehát azóta államnyelv, azonban az addig elnyomott státusú újgörög nyelvnek a modern igényekhez való felzárkóztatására eltérő stratégiák születtek és ezek hatására a XIX. században diglosszia alakult ki:⁷ az államnyelv és a magasabb oktatás nyelve gyakorlatilag a csak műveltségi nyelvként létező katharevúsza nyelvállapot lett, az élőbeszéddel kompatibilis dimotiki nyelvállapot

4 Ciprus: felelős nem állapítható meg.

5 Diglosszia, saját írásrendszer fenyegetettsége, állami és akadémiai nyelvtervezés szembenállása.

6 Nincsenek mennyiségi adataink a ciprusi nyelvjárás elterjedtségéről, vitalitásáról. Tényként állapítható meg azonban, hogy az utóbbi időben szerepe erősödik a médiában, írásban, online, részben még az oktatásban is, így vélelmezhető, hogy a nyelvjárást sem fenyegeti veszély.

7 Alexiou 1982: 156–192.

hivatalos szerephez nem jutott. 1974 óta a legitim nyelvi standard a dimotiki, a katharevúsza visszaszorulása folyamatos.

Görögországban 2017-es adatok szerint a lakosság száma 10,7 M fő, a népességszám csökken, mára becsülhetőleg 10,5 M alá esett. Mivel a görög állam nyelvi kisebbségeket csak minimális mértékben ismer el, gyakorlatilag ez meg egyezik a hivatalos görög anyanyelvi beszélők létszámával (a tényleges szám ennél nyilvánvalóan kisebb); Ciprus összlakossága becslések szerint 1,25–1,3 M fő (a népességszám folyamatosan nő), ennek többsége görög anyanyelvű (1960-as adatok szerint 77%, hiteles frissebb adat a sziget politikai megosztottsága miatt nem létezik).⁸ Történelmi okokból jelentős görög diaszpóra létezik a világon, részben az ókorig visszamenően őslakosok, részben emigráció útján, ezt görög kutatók akár 5 M főre is becsülik, azonban ennek csak egy vélhetőleg erősen csökkenő hányada görög anyanyelvű.

A jelenleg használt görög köznyelv mindkét nyelvváltozata alkalmas minden funkció ellátására, hivatalosnak tekinthető a dimotiki. A görög diglosszia hatására azonban még mindig magas a katharevúsza presztízse. A görög nyelv Európában egyedülálló saját írásrendszert alkalmaz, amely azonban erős hátrányban van a digitális kommunikációban. Nem hivatalos közegben erősen terjed egy szabályozatlan és a nyelvpolitika által erősen kárhozott latin betűs írásmód (ún. Greeklish).⁹ A görög társadalmpolitika nagyon erősen motivált a nyelv védelme irányában, a görög nemzeti identitás alapja mindmáig elsősorban a nyelv ősisége, a klasszikus nyelvváltozatokkal való kontinuitás és a görög írás.¹⁰

8 Egy 2004-es felmérés (valószínűleg jórészt fiktív) adatai szerint az akkor becsült 837E lakosnak még mindig 77,8%-a görög (651E fő), és 10,5% „török ciprióta” (értsd: őshonos török). A török lakosság száma ennél mindenképp magasabb, mert az 1974 óta betelepülteket minden hivatalos adatszolgáltatás mint „idegeneket” veszi számba. Ld. R. Ratcliffe http://www.tufts.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

9 A Greeklishsel kapcsolatban ld. Koutsogiannis–Mitsikopoulou 2003. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2003.tb00358.x> (letöltés időpontja: 2023. 09.26.).

10 Dendrinós 2008: 53–69.

Cipruson sajátos másodlagos diglosszia fejlődött ki: az állam hivatalos nyelve a standard görög, éspedig a görögországi helyzetet szolgálóan másolva,¹¹ ettől azonban a ciprióta görög nyelvjárás jelentősen eltér, ezért a helyi lakosság számára a katharevúza és dimotiki egyaránt műveltségi, presztízisnyelv; a dimotiki uralomra jutása ezért itt érdemben nem változtatott a nyelvi helyzeten. A ciprióta nyelvjárás informális nyelv, döntően családi transzmisszióval, de van bizonyos identitásképző szerepe, és újabban elég erősen jelen van a médiában, sőt írott formában is (szabályozott ortográfia nélkül), és neologizmusok formájában folyamatosan kerül be a ciprusi hivatalos (standard görög) nyelvhasználatba is.¹² A ciprusi alkotmány szerint a görög és a török egyenrangú államnyelvek, gyakorlatban azonban 1974 után a görög és a török nyelvközösség egymástól területileg teljesen elvált, és a görög (EU) részállamban csak görögül, a török (*de facto* EU-n kívüli) részállamban csak törökül beszélnek. Cipruson ezenkívül második nyelvként erősen használatban van az angol is, ami részben még a gyarmati idők maradványa, részben azonban annak köszönhető, hogy a Ciprus összlakosságát évi szinten többszörösen meghaladó külföldiek (turisták) nagy többsége Nagy-Britanniából érkezik; noha ennek semmilyen állami jogi alapja nincsen, az angol sokáig használatban maradt bizonyos közigazgatási területeken,¹³ és gyakorlati okokból ma is az üzleti élet, magánhirdetések fő nyelve.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A görög nyelv csupán az újkori görög állam megalakulása, 1824 óta államnyelv; két változata, a katharevúza és a dimotiki a 19. század vége óta vetélkedik jogi státusában is, az oktatásban pedig az ógörög nyelv is szerepel. Az 1911. évi

11 A katharevúza hivatalos eltörlése Cipruson 1979-ben következett be.

12 Szerepéről bővebben: Hadjioannou–Tsiplakou 2011: 503–569.

13 A törvénytörvénykezési nyelv 1996-ig az angol maradt; hosszú ideig vitatott volt, milyen legyen a felsőoktatás tannyelve, 1989-ben a Ciprusi Egyetem létesítésénél döntött el, hogy a standard görög lesz az: Ratcliffe 254. http://www.tufs.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

alkotmány ismerte el a katharevúszát Görögország hivatalos nyelvének, azonban az 1917. évi Venizelosz-féle reformokban az általános iskolai oktatásból az ógörög kiszorult, az 1–4. évfolyamban az oktatás nyelve dimotiki, majd 5–6. évben párhuzamosan dimotiki és katharevúsz. 1968-ban a diktatúra egyedüli államnyelvnek ismeri el a katharevúszát, a dimotikit az 1–3. évet kivéve száműzi az oktatásból. A görög demokrácia 1974-től a dimotikit ismeri el egyedüli államnyelvnek, 1977-től a közigazgatásban és az oktatásban egyaránt ezt használják (309. törvény). Az élőbeszédben nem létező háromféle hangsúlyt 1982-ben elnöki rendelet törli el.¹⁴ Ennek hasznát azóta is megkérdőjelezzük (a folyamatos hagyomány védelmében), de az ún. μονοτονικό σύστημα (egyféle hangsúlyos rendszer) az igényes élő köznyelvnek teljesen megfelelő modell, a beszéd szempontjából teljesen halott régi rendszer nagyon megnehezítette az Európa egészétől való elkülönülése miatt amúgy is folyamatos nyomás alatt lévő íráshasználatot.

A görög nyelv modern kori fejlesztésére és védelmére az állam különböző központi intézményeket hozott létre, amelyeknek hatásköre nem mindig különül el világosan: 1992 óta a KEG¹⁵ (2083/92, 2413/96, 3096/2011 törvények), 1996 óta az EDIAMME (a határon túli görögség számára),¹⁶ 1991 óta az ILSP (2001 óta egyesítve az IPET-tel).¹⁷ Ezek az Oktatási Minisztérium felügyelete alatt állnak. Az Athéni Akadémia a hivatalos állami nyelvpolitikával részben szemben áll, és hivatalos szerepe a nyelvpolitikai intézmények vezetésében nincs.

Görögországban a görög egyedüli államnyelv, nyelvi-nemzeti kisebbségeket az állam csak nagyon szűk körben ismer el (török, ladino-héber, örmény, mind igen kevés beszélővel). Nem ismerik el kisebbségnek a macedón, vlach (macedoromán), albán, pomák (muszlim bolgár), cigány közösséget.

14 Vö. Mackridge 2009; Kiliari 2009: 21–28.; Fragoudaki 2001: 120–124.

15 www.greek-language.gr; www.komvos.edu.gr (Mindegyik intézet feladatköre legjobban a honlapjukon megadott hivatalos információkból rajzolódik ki.)

16 <http://www.ediamme.edc.uoc.gr> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

17 <http://www.ilsp.gr/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Cipruson az alkotmány szerint a görög és a török egyenrangú államnyelvek.¹⁸ Mivel a görög államfélben törökök 1974 óta szinte egyáltalán nem élnek (és *vice versa*), a török nyelv gyakorlati használatára nincs szükség, csak az alkotmány által szigorúan megkövetelt helyzetekben szerepel (pl. pénzen). Elvileg a 2004-es EU-csatlakozással a török is az EU egyik hivatalos nyelve lett, de törökre hivatalból semmit nem fordítanak. A ciprusi állam a nyelvhasználatot csak az oktatás szempontjából szabályozza: az oktatást elvileg a két nyelvközösség Közösségi Tanácsa felügyelné, gyakorlatilag 1965 óta az oktatási minisztérium látja el ezt a feladatot; az oktatási rendszert azonban mindig a görögországi mintát követve váltogatják (a tananyagot, a tankönyvet és sokáig a tanárokat is Görögországból importálták).¹⁹ Az oktatás mindig egynyelvű, ezt csak indirekten definiálják: a „nemzeti” nyelv, azaz a standard görög, szemben a ciprióta nyelvjárással (amint azt a ciprusi Oktatási és Kulturális Minisztérium által 2000-ben kiadott *Analytic Curriculum for the Lyceum* megfogalmazza,²⁰ amelyet csak az általános iskola első osztályában használnak. Ráadásul még az angoloktatás kérdése is a politikai változásokat követi: 1960–64 közt száműzték az elemi oktatásból; jelenleg 4. osztálytól kötelező.²¹ Sem a standard nyelv, sem a nyelvjárás fejlesztésének, védelmének nincs semmilyen jogi és közigazgatási alapja, bár a nyelvjárás kutatásával és (indirekten) standardizálásával a Ciprusi Egyetem foglalkozik. Jelenleg legnagyobb aktivitást e téren azonban magáncsoportosulások és -szervezetek fejtenek ki.

18 A ciprusi alkotmány három (egész bizonyosan minimális létszámú) vallási kisebbséget is elismer, ezek közül kettő (örmény és arab-maronita) saját nyelvvel is rendelkezik, de ezeknek nincs hivatalos státusuk; bizonytalan az is, mennyiben beszélt nyelvek jelenleg, bár ma már (Nicosiában egy-egy iskolában) van oktatásuk. (A harmadik, „latin” vallási kisebbség az anyanyelvét régen elvesztette.)

19 Karmellou 2008; Ioannidou 2012.

20 Papapavlou–Pavlou 2007: 256.

21 Ratcliffe 255. http://www.tufs.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

III. A stratégia célja

A görög nyelvstratégiának egységes célja (a különböző szervekre elosztott feladatok, az állam és az akadémia szembenállása, a gyakori politikai indítékú változások miatt) nehezen állapítható meg. A 20. század végi törekvések fő célja a standard görög nyelvhasználat (ezen 1977 óta a standardizált, klasszicizáló elemekkel dúsított dimotiki értendő) egyre nagyobb térnyerése volt, amely hivatalosan mára megvalósult, ugyanakkor a globalizáció hatásaitól egyre fokozottabban védeni kell a nyelvet (a görög írás megvédése a Greekishtől stb.). Erre azonban a hivatalos szerveknek úgy tűnik, nincs világos, egyértelmű mandátumuk.

A görög nyelvstratégiának egyértelműen központi jelentőségű eleme a határon túli görögség nyelvi védelme és fejlesztése, amellyel külön intézet is foglalkozik (EDIAMME), de a többi nyelvpolitikával foglalkozó szervezet programjában is szerepel. Kiemelt feladat a repatriáló görögök nyelvi segítése és fejlesztése: igyekeznek a diaszpórában levő görögök nyelvi képzetét fejleszteni és védeni. Ez legkevésbé éppen az ősi görög kisebbségeknél valósítható meg, amelyek úgy tűnik, kihalóban vannak.

Mindegyik intézmény számára stratégiai cél a nyelvoktatás fejlesztése. A legújabb időben a hagyományos görög mint anyanyelv mellett a görög mint idegen nyelv tanítása is felmerül szükségletként. A hivatalos intézményrendszer nem tekinti ideologikus célnak a nyelvfejlesztést (mint az Athéni Akadémia), a jelenkori görögöt nem tekinti romlottnak, ezért nem törekszik nyelvjavításra, a nyelv normatív szabályozása nem célja (mint a KEG küldetésdeklarációja mutatja). A görög nyelvnek tehát elsősorban oktatását, ill. a nyelvtechnológiát kívánja fejleszteni.

Cipruson semmilyen stratégiai célról nem beszélhetünk, a legtöbb intézkedés a görögországiak szolgai másolása. Hivatalos cél megfogalmazása nélkül is úgy látszik, a 2010-es oktatási reform, az egyetemen folyó nyelvpolitikai kutatás, ill. a magánkezdeményezésű nyelvfejlesztés is nagyjából ugyanabba az irányba mutat: a helyi nyelvjárás presztízisének emelése, standardizálása, hosszú távon a standard (dimotiki) nyelvvel való egyenjogúsítása felé.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel a stratégiát különböző szervezetek hajtják végre, egységes szerkezeti felépítése nincs.

Jól megállapítható az EDIAMME programjának szerkezeti felépítése:

1. Kutatás, tervezés a görög nyelvoktatás területén:

- a görög nyelvhasználat társadalmi helyzete, a nyelvoktatás feltételei és igényei külföldön;
- görög mint idegen nyelv oktatásának céljai és lehetőségei;
- kétnyelvű oktatási intézmények létrehozhatósága.

2. Nyelvoktatási anyag létrehozása (nyomtatott és digitális):

- anyanyelvi oktatáshoz;
- görög mint idegen nyelv oktatásához.

3. Nyelvtanárok (tovább)képzése bel- és külföldi nyelvoktatáshoz.

4. Multimédiás oktatóanyagok és adatbázisok létrehozása bel- és külföldi nyelvoktatáshoz.

5. Nyelvtanítási kommunikációs network.

V. Intézkedési területek

1. Oktatás

1.1. Kutatás, tervezés

A nyelvészet és irodalom, illetve nyelvstratégia területén kutatómunkát végez a KEG (lexikográfiai és nyelvészeti osztályok) és az EDIAMME is. Az előbbi részletes intézkedési területei nincsenek megfogalmazva, általánosságban a modern görög nyelvhasználat kutatását végzi, ebbe beleértendők az alapvető nyelvi korpuszok is, leíró-dokumentációs céllal. Az EDIAMME az oktatásfejlesztés területén hajtja végre a szükséges kutatási és tervezési munkákat, kiemelten a külföldi görög nyelvoktatás számára.

Intézkedések: tanulmányok létrehozása nyolc nyelvoktatási tárgykörben (EDIAMME *Athena* program).

1.2. Nyelvoktatási anyag létrehozása

Intézkedések: nyomtatott és elektronikus tanítási anyag létrehozása: a) görög anyanyelvi oktatás, b) görög mint idegen nyelv oktatása számára (EDIAMME *Athena* program).

Multimédiás tanítási anyag létrehozása ugyane két tárgykörben (EDIAMME *Hermes* program).

Tananyagfejlesztés (közelebbről nem specifikálva): KEG (*görög nyelv támogatása és terjesztése osztály*).

1.3. Nyelvtanárok képzése

Az intézményrendszer elsősorban a határon túli görögök nyelvi fejlesztése számára vállalja fel a tanárok képzésének ügyét. A görögországi anyanyelvi görög, kisebbségi és idegennyelv-oktatás számára stratégiai intézkedések nem fogalmazódtak meg, egyetlen nyelvstratégiai intézmény programjában sem szerepelnek.

Intézkedések: határon túli és repatriált görögök nyelvoktatása számára tanárok képzése (EDIAMME *Prometheus* program).

Görög nyelvtanárok segítése bel- és külföldön (közelebbről nem specifikálva): KEG.

A belföldi görög anyanyelvi oktatás számára fejlesztési célok jelenleg nem láthatók, a nyelvoktatás alapvető dokumentumai viszont digitálisan elérhetők.²² Az állami tervezés számára ezek szerint a helyzet megállapodottnak tűnik. Rendezetlen kérdés viszont a görög mint idegen nyelv és az idegen nyelvek oktatása.

A görög mint idegen nyelv oktatása viszonylag új cél a görög nyelvstratégiában, a hagyományos hozzáállás erre nem koncentrált. Ez a szemlélet jelenleg több okból idejétmúlt: 1) Görögországban nő a nem görög lakosság létszáma

²² <http://iep.edu.gr/el/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

(migránsok), 2) a görög, de nem görög anyanyelvű lakosság (repatriálók) jelenléte, 3) a környező országokban érezhető a görög nyelv némi presztízsnövekedése, ezért nagyobb az igény az oktatására, 4) a diaszpórában a görög nyelv presztízse még akár a 4. generációban is megkívánja az oktatását, ennek a generációnak a tagjai már rég nem anyanyelvi beszélők.²³ Az EU-hoz csatlakozás után Görögország nagy hangsúlyt fektetett ennek a célnak a megvalósítására, többszintes ösztöndíjrendszert épített ki, amelynek keretében görög egyetemeken lehetett külföldieknek tanulni félévekre, illetve nyári egyetemeken.²⁴ Másfelől a görög tanszékek támogatását is célnak tekintik a világ egyetemlein, lektorok küldésével. A görögül tanulók számára a KEG bejegyzett vizsgaközpontjaiban saját nyelvvizsgát lehet letenni.²⁵

Az idegennyelv-oktatás a görög anyanyelvűek számára még mindig vitatott eleme a stratégiának (két idegen nyelv kötelező a görög iskolákban: 3. általánostól az angol, 5. általánostól a francia vagy a német): egyfelől nem tartják kellően hatékonnak, másfelől egyesek ennek is szerepet tulajdonítanak a görög anyanyelvi tudás színvonalcsökkenésében (idegennyelv-invázió). Ennek dacára az állami nyelvpolitikában az idegennyelv-oktatást erősítik, a hagyományosan egynyelvű görög társadalom multilingvalizmusának erősödését pozitív célnak tekintik. Ennek megfelelően 2008/9-től a középiskolában további idegen nyelvek oktatása is lehetséges.

Cipruson önálló oktatáskutatás és oktatásfejlesztés nincs, gyakorlatilag átveszik a görögországi oktatóanyagokat.²⁶ A 2010-es (a 2004-es akadémiai komité által előkészített) baloldali oktatási reformnak volt egy ideológiai célja: „demokratikus és humánus oktatás”, amely gyakorlatban

23 Az oktatásra vonatkozólag ld. Kiliari 2009.

24 Ezek közül kiemelkedő a szaloniki Balkanológiai Intézet (Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, IMXA) nyári egyeteme (<https://www.imxa.gr/summerschool>, letöltés időpontja: 2024. 07. 31.), amely már 50 éve megszakítás nélkül működik.

25 Magyarországon is, a Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata intézményében (<https://mgoo.hu/iskolank-mint-nyelvvizsgakozpont-manolisz-glezosz-12>, letöltés időpontja: 2024. 07. 31.).

26 Az 1982/84-es és 1986-os tankönyvszériát is.

a nem-standard nyelv részleges elvi elismeréséhez vezetett (azzal a céllal, hogy ez gazdagítsa a diákok képességeit); a reform sikere nagyon kétes, a közbeszéd azóta is az oktatási színvonal eséséről szól.²⁷ Az oktatási reform gyakorlatban a nyelvtan- és metanyelv-oktatás erős csökkentését hozta. Az oktatás nyelve továbbra is standard, de oktatási cél, hogy a nyelvi variációt pozitívumként ismertessék meg a diákokkal. Az eddig teljesen görögországi tananyag ellensúlyozására létrehoztak egy ciprusi irodalmi antológiát.

Értelemszerűen ellentmondásos a ciprióta dialektus erősítése mint oktatási cél, hiszen ezzel a görög nyelvközösség egészéről az igen kicsi ciprióta nyelvközösség leválasztaná magát, amivel nagyon beszűkítené jövőbeli nyelvi lehetőségeit (nem is beszélve arról, hogy technikailag és anyagilag is jórészt a görög oktatási rendszer lehetőségeiből él).

Egyetlen kivétel a görög mint idegen nyelv oktatása, ahol a beszélt nyelv és az oktatási nyelv elkülönülésével szembesülni kellett, ezért 2001-től dialektális példasort is kidolgoztak az oktatásra.²⁸

2. Nyelvtechnológiák

A görög nyelv státusa és a beszélőközösség létszáma jó esélyeket ad a nyelvtechnológia fejlesztésére – bár a külön írásmód miatt ennek megvannak a speciális nehézségei –, ezzel azonban a görög állami szervek kevésbé foglalkoznak. Valamennyi nyelvstratégiával foglalkozó szervezet többé-kevésbé nyelvtechnológiai fejlesztéseket is felsorol céljai közt, azonban konkrét intézkedés kevés van megfogalmazva. A latin betűs és görög betűs írás közti digitalizációs hézag miatt spontán kialakult a Greeklish jelensége, ezzel kapcsolatban azonban még mindig nincs egységes stratégia. A görög nyelv minél szélesebb digitális

27 Karmellou 2008: 15–17. 2011/12-ig Görögország ingyen látta el tankönyvvel Ciprust, az akkori gazdasági válságban erre elfogyott a pénz, azóta kedvezményes áron.

28 Papapavlou–Pavlou 2007: 257–258.

korpuszának létrehozása a nyelvstratégia elég általánosan elfogadott célja, ezzel lényegében az összes érintett szervezet foglalkozik.

2.1. Digitális repozitórium/nyelvi korpusz

A KEG alapcéljai közt van a honi és külföldi modern görög nyelv leírása és dokumentációja; az alapvető nyelvi korpuszhoz tartozó szakkönyvek, szótárak folyamatos fejlesztéséről, újításáról nincsenek hírek, de az elkészült műveket digitálisan árulják (az ingyenes online hozzáférés úgy látszik, nem céljuk), a hatályos tankönyvanyag ógörög és újjörög nyelvtannal és tankönyvanyaggal együtt szabadon elérhető digitálisan. Az EDIAMME *Hermes* programja ennél konkrétabb: a multimédiás oktatóanyag mellett statisztikai adatbázis létrehozása. Az ILSP deklarációja szerint „küldetése a nyelvi és kulturális technológia fejlesztése és népszerűsítése Görögországban”. A konkrét nyelvtechnológiai fejlesztést leginkább ez a szervezet vállalja fel, céljai közt van, hogy digitális repozitóriumot hozzon létre az újjörög nyelvről, interface-t a görög és a többi nyelv közt, és innovatív nyelvtechnológiákat fejlesszen ki. A munkálatok jelenlegi állásáról azonban egyelőre nem tudunk tiszta képet alkotni.

2.2. Kommunikációs network

Az EDIAMME *Hermes* programja végcélként egy nyelvoktatási kommunikációs network létrehozását is tartalmazza (Görögországban és külföldön).

2.3. A görög írás védelme nyelvtechnológiai eszközökkel

2001 óta akadémiai célkitűzés, amelyet a társadalom elég jelentős része támogat, a latin betűs spontán átírás (Greeklish) visszaszorítása. (A probléma megoldására az Akadémiának ugyanakkor hatáskör híján tkp. nincs módja.)²⁹

²⁹ Nagyon jellemző apróság, hogy az Akadémia 2001. januári deklarációja (Greeklish: An Enemy of the Nation) a Greeklish (egy elég erősen online terjedő jelenség) ellen online egyáltalán nem érhető el! (Dendrinos 2008 a deklarációt tévesen a 2003. évre datálja.)

Egységes állami terv azonban nincsen erre, sem pedig általánosan elfogadott tudományos alapállás a kérdésben, az akadémiai álláspontot elég széles körben vitatják; a latin betűs átírást hallgatólagosan sokszor még kulturális intézmények (egyetemek) is elfogadják.

Intézkedések: Az állami szervek közül az ILSP fejt ki aktivitást a kérdésben, nyelvi korpuszt hoznak létre (helyzetfeltáró-kutató fázis), automatikus digitális visszairó-rendszer létezik (nyelvtechnológiai fázis).³⁰ Az intézkedések hatékonysága azonban egyelőre kérdéses.

Cipruson a standard görög nyelv nyelvtechnológiájával, korpuszával, írásával nem foglalkoznak. A ciprióta nyelvjárás fejlesztése részben a Ciprusi Egyetemen, részben magánkezdeményezésekkel folyt/folyik az alábbi tárgykörökben:

1. Nyelvi referenciaművek létrehozása:

a) a ciprióta dialektus újabb és újabb szótárai, az 1996-os első standard szótár (K. Chatziioannou, *Ετυμολογικό Λεξικό της Ομιλουμένης Κυπριακής Διαλέκτου*) óta; standard grammatika készítése; lexikai témájú weboldalak szaporodása;³¹

b) dinamikus online ciprióta szótár: Ciprusi Egyetem, Syntychies Project (2006–10) – a projekt eredményei azonban nem hozzáférhetők.³²

2. Nyelvtechnológia: átírási rendszerek, billentyűzet – magánkezdeményezésre;³³ beszédszintetizáló fejlesztése (Syntychies Project).

30 <http://speech.ilsp.gr/greeklish/> Kifejlesztésére ld. Chalamandaris–Protopapas–Tsiakoulis–Raptis 2006. https://www.researchgate.net/publication/228711422_All_Greek_to_me_An_automatic_Greeklish_to_Greek_transliteration_system (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

31 Görög- és török-ciprióta szókincs kutatása folyik facebook-csoportban is, továbbá Wikicypriot (*Γουικυπριακά*) <http://www.wikipriaka.com/cy> – az utóbbi oldal azonban 2023 tavasza óta nem érhető el, archiváltan használható: <https://web.archive.org/web/20230323080713/http://wikipriaka.com/> (letöltés időpontja: 2023. 10. 31.).

32 Katsoyannou et al. 2013. A publikációban leírt online adatbázisnak (<http://lexcy.library.ucy.ac.cy/>) 2021. 06. 22. óta csak egy archivált változata olvasható, de nem interaktív módon: https://github.com/themistocleous/CG_Dictionary (letöltés időpontja: 2023. 10. 31.). A kutatásnak voltak elméletileg is kifogásolható pontjai: ritkább variációk tendenciózus választása, a standarddal egybeeső népnyelvi alakok negligálása.

33 <https://charalambosthemistocleous.com/software/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

3. Egyéb célkitűzések

3.1. Határon túli görögök nyelvi segítése

A görög nyelvstratégia számára axiomatikus főcél a határon túli (diaszpórában élő) és a repatriáló görögök nyelvhasználatának védelme, segítése, fejlesztése. Kifejezetten ezzel foglalkozó intézmény az EDIAMME, részben azonban ez szerepel a KEG feladatai közt is. Mindkét intézmény a nyelvtanítás fejlesztésének különböző intézkedései útján kívánja ellátni ezt a feladatkört (ld. 1–3. pontok).

3.2. Nyelvfejlesztés, nyelvvédelem, nyelvtervezés

Kifejezetten nyelvfejlesztésre, nyelvtervezésre irányuló kutatómunka úgy tűnik, egyik intézményben sem folyik. A KEG deklaráltan távol tartja magát a *nyelvjavítástól*. Ugyanakkor bizonyos szempontból a görög nyelv európai szinten is jó helyzetben áll: a terminológiafejlesztés különösebb adminisztratív szabályozás nélkül is működik, gyorsan megszületnek a sajátosan görög kifejezések a szükséges új jelenségekre.

3.3. Az ógörög nyelv korpusza, nyelvtechnológiája, védelme

Mivel az ógörög nyelvi korpuszt és az ennek használatához nélkülözhetetlen digitális technológiát vezető nyugat-európai és amerikai tudományos intézmények már lényegében létrehozták (TLG adatbázis, Perseus adatbázis stb.), ezzel kapcsolatban a görög államnak érdemi feladata nincs.

Cipruson a határon túli ciprióták helyzetével, nyelvvédelemmel, az ógörög nyelv helyzetével tudtunkkal semmilyen intézmény nem foglalkozik. A ciprusi török nyelvvel kapcsolatos semmiféle nyelvstratégiai intézkedésről nincs információ, a görög (EU) államrész ezt nem is tekinti feladatának, a kis lélekszámú török államrésznek pedig erre nyilván nincs kapacitása, és valószínűleg igénye sem.

VI. Ütemterv

Nem állapítható meg egyértelműen. Egyik felelős intézmény nyilvános anyagai sem határoznak meg egyértelmű határidőket.

VII. Feladat- és hatáskörök

A Kentro Ellinikisz Glosszasz feladatai:

- nyelvészet, irodalom, nyelvstratégia kutatása;
- tananyagfejlesztés;
- repatriálók nyelvi segítése;
- nyelvtudás-igazolások kibocsátása;
- nyelvtanárok segítése.

Az EDIAMME feladatai:

- kutatás nyelvészet, görög mint idegen nyelv oktatása, szociokulturális háttér terén;
- tananyagfejlesztés görög mint anyanyelv és idegen nyelv oktatására;
- nyelvtanárok képzése a határon túli görögség számára;
- repatriáló tanárok képzése;
- digitális adatbázisok és kommunikációs network létrehozása a nyelv-
oktatás számára.

Az ILSP feladatai:

- nyelvi és kulturális technológia fejlesztése és népszerűsítése;
- digitális adatbázisok létrehozása.

Cipruson a Ciprusi Egyetem feladatai: nyelvészeti kutatás, adatbázisok létrehozása.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A fenntarthatóság és állandóság régóta kritikus pontja a görög nyelvi tervezésnek, ennek leglátványosabb jele az 1911 és 1982 közt rendszeres, néha oda-vissza irányú jogszabályi változtatgatás, amelynek során az ógörög, a katharevúsza, a dimotiki oktatása és nyilvános használata, illetve deklarált szabályrendszere (a dimotiki standard grammatikája 1941-ben jelenik meg, de közben lexikailag és részben nyelvtanilag is katharevúszizálódik; a hangsúlyrendszer átalakítása elnöki rendelettel 1982-ben stb.) folyamatosan változott. Egyértelmű tendencia tehát, hogy az államszervezet a nyelvhasználatot szoros felügyelet alatt kívánja tartani, ha kell, jogszabályi úton is, ezzel szemben azonban van bizonyos spontán konzervatív ellenállás (a régi hangsúlyrendszert sokan használták tovább).³⁴ A nyelvtervezés lényegileg az állam (Oktatási, Kutatási és Vallásügyi Minisztérium) felügyelete alatt álló intézetekben folyik, az Athéni Akadémiának erre nagyon kevés befolyása van; ezeknek az intézeteknek a jogkörébe tartozik a nyelvtudás igazolása is. A KEG felügyeletét egy olyan testület végzi, amelybe az OM mellett a Határon Túli Görögök Titkársága és a Kulturális Minisztérium is delegál tagokat. Ugyanakkor ezeknek az intézeteknek a működése, bár az eddigiekhez képest stabil, szintén szerkezeti átalakításokon, intézmények egybeolvasztásán ment keresztül. Hivatalosan határidőkhöz kötött tervezési ciklusok nem kerültek nyilvánosságra.

A tervezés folyamatos anyagi finanszírozásáról nem rendelkezünk megbízható információval.

Cipruson állami tervezés gyakorlatilag nincs, így az intézkedések állandósága elsősorban a görögországi helyzet függvénye, azt követve változik időről időre a helyzet. Hivatalosan határidőkhöz kötött tervezési ciklusról, folyamatos finanszírozásról nincs információnk.

34 Hatzisavvidis 1986: 47–49.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A görög nyelv helyzete Európában számos szempontból egyedülálló, ami megegyezik a görög nyelvstratégia párhuzamba állítását más nyelvekével, így a magyaréval is. A sajátos görög írás okozta nehézségek és feladatok számosak, az írást erősen védeni kell a latin betűs (elsősorban digitális) közeg nyomásától, nehezíti a nyelvtechnológiák terén való előrelépést. Ezzel a problémával azonban a görög nyelvstratégia úgy tűnik, nem foglalkozik kellőképpen. A múltbeli, a görög írást illető állami lépések (a hármas hangsúly eltörlése) mai napig tartó ellenállást váltottak ki; jelenleg a nyelvstratégiával foglalkozó irodalom kiemelten foglalkozik a Greeklisch (latin betűs spontán görög írás) kérdésével, az intézményrendszer azonban ezt szinte negligálja. Az Athéni Akadémia konzervatív nyelvpolitikai elképzelései többé-kevésbé nyíltan szembeállnak a kormányzat és az általa fenntartott intézmények terveivel. Ez a szerencsétlen helyzet ismerős lehet nekünk, magyaroknak, az 1900-as évek elejéről, amikor az MTA hosszszas, elkeseredett ellenállást folytatott a magyar kormány helyesírási reformja (c betű) ellen, és figyelmeztető lehet számunkra, hogy hasonló helyzet egy-egy nyelvstratégiai ütközőponton újra kialakulhat, ami pedig veszélyeztetheti az egész állami nyelvstratégia sikerét.

Mint az általában a mai nyelvstratégiáknál nélkülözhetetlen, a nyelvtechnológia fejlesztése és az oktatás támogatása a görög nyelvstratégiának is két sarokpontja. Úgy tűnik azonban, nem sikerült tisztán megfogalmazni az ezek mögött álló célokat. Még kialakulatlan, hogy az oktatás számára a többnyelvűség elősegítése cél-e vagy éppen elkerülendő (a hagyományosan egynyelvű görög állam és társadalom szemében erős érvek szólnak az utóbbi mellett), amint-hogy azt sem állíthatjuk, hogy a nyugvópontjára került volna a modern standard nyelv és a régi nyelvállapot oktatásának egymáshoz való viszonya, szerepe az oktatási rendszerben. A modern dialektusok szinte egyáltalán nem kapnak szerepet a nyelvstratégiai célokban, így azok fokozatos pusztulása elkerülhetetlennek látszik. A görög mint idegen nyelv oktatása az utóbbi időben került be a stratégiai célok közé, de szintén bizonytalan, hogy milyen kiterjedtséggel és hatásfokkal fog megvalósulni. Ezekből a szempontokból a görög nyelvstratégia

figyelmeztető ellenpélda lehet: a tisztázatlan célok következtében a nyelvi oktatás hatékonysága kétes marad (a legtöbb elemzés az anyanyelvi beszélők nyelvi kompetenciájának csökkenésétől tart, illetve a múltbeli alacsony szinten állást az oktatási rendszer következtelenségének, a diglossziának és az azzal kapcsolatos hektikus rendszerváltogatásnak tulajdonítja).

A görög és magyar nyelvstratégia legfontosabb közös eleme a határon túli, kisebbségi és diaszpórában élő anyanyelvi beszélők támogatása, amely a görögök számára első sorban kiemelt főcél. A megoldás azonban nem valószínű, hogy adaptálható lenne: a görög helyzetben a diaszpóra súlya jóval nagyobb, mint az őshonos kisebbségi beszélőké, és ezért számukra pozitív és támogatott megoldás a repatriálás; a repatriálók standard nyelvhasználatának fejlesztése külön célként jelentkezik, amellett, hogy természetesen támogatják a külföldi anyanyelvi és görög mint idegen nyelvi oktatást is (többedik generációs görögöknek is). Ráadásul – a magyar helyzettől hagyományosan eltérően – a görög állam a görögországi idegen nyelvű kisebbségeknek ugyancsak szűkmarkúan ad nyelvi jogokat és lehetőségeket, ami semmiképp sem lehet követendő példa; emellett a görög nyelv későn megindult, de napjainkig folyamatos erős standardizációja kifejezetten káros a görög nyelvjárások megőrzésére, amit szintén el kell kerülni, nem pedig követni.

Felhasznált irodalom

- 2021 *Population-Housing Census*. Hellenic Statistical Authority. <https://www.statistics.gr/en/2021-census-pop-hous> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Alexiou 1982. Alexiou, Margaret: Diglossia in Greece. In Haas, William (ed.): *Standard languages spoken and written*. Manchester, 1982. 156–192.
- Chalamandaris–Protopapas–Tsiakoulis–Raptis 2006. Chalamandaris, Aimilios – Protopapas, Athanassios – Tsiakoulis, Pirros – Raptis, Spyros: *All Greek to me! An automatic Greeklish to Greek transliteration system*. 2006. https://www.researchgate.net/publication/228711422_All_Greek_to_me_An_automatic_Greeklish_to_Greek_transliteration_system (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

- Dendrinou 2008. Dendrinou, Bessie: Language issues and language policies in Greece. In Stickel, Gerhard (ed.): *National and European Language Policies*. Lang, 2008. 53–69.
- Fragoudaki 2001. Fragoudaki, Anna: *I Glossa ke to ethnos, 1880–1980: ekato chronia agones via tin afthentiki elliniki glossa*. Athens, 2001, 120–124.
- Hadjioannou–Tsiplakou–Kappler 2011. Hadjioannou, Xenia – Tsiplakou, Stavroula – Kappler, Matthias: Language policy and language planning in Cyprus. *Current Issues in Language Planning*, 12. (2011) 4. 503–569.
- Hatzisavvidis 1986. Hatzisavvidis, Sofronis: Ideological and political quests in the field of accentuation marks. *Anti*, 322 (1986) 47–49.
- Ioannidou 2012. Ioannidou, Elena: Language policy in Greek Cypriot education: tensions between national and pedagogical values. *Language, Culture and Curriculum* 25. (2012) 3. DOI: 10.1080/07908318.2012.699967 (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Karmellou 2008. Karmellou, Christalla: *Language policy in education and its affect in Cyprus. Issues on the development of identity and interethnic relationships*. 2008.
- Katsoyannou et al. 2013. Katsoyannou, Marianna – Kouroupetroglou, Georgios – Armosti, Spyros – Christodoulou, Kyriaki – Xydias, Gerassimos: Modern Greek Dialect Lexicography: an online lexical database for Cypriot Greek. In Janse, M. et al. (eds.): *Proceedings of the 5th International Conference on Modern Greek Dialects and Linguistic Theory, Ghent, Belgium, 20–22 Sept. 2012*. University of Patras, Patras, 2013. 141–144.
- Kiliari 2009. Kiliari, Angeliki: Language practice in Greece. The effects of European policy on multilingualism. *European Journal of Language Policy*, 1. (2009) 1. 21–28.
- Koutsogiannis–Mitsikopoulou 2003. Koutsogiannis, Dimitris – Mitsikopoulou, Bessie: Greeklish and Greekness. Trends and discourses of ‘glocalness’. *Journal of Computer Mediated Communication* 9. (2003) 1. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1083-6101.2003.tb00358.x> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Mackridge 2009. Mackridge, Peter: A language in the image of the nation: Modern Greek and some parallel cases. In Beaton, Roderick – Ricks, David

(eds.): *The Making of Modern Greece. Nationalism, Romanticism & the Uses of the Past (1797–1896)*. Farnham 2009.

Papapavlou–Pavlou 2007. Papapavlou, Andreas –Pavlou, Pavlos: Literacy and Language-in-Education Policy in Bidialectal Settings. In Liddicoat, A. J.: *Language Planning and Policy. Issues in Language Planning and Literacy*. Clevedon-Buffalo-Toronto 2007. 254-271.

Ratcliffe. Ratcliffe, Robert: *Report on language policy and language education policy in the Republic of Malta and in the Republic of Cyprus*. http://www.tufs.ac.jp/common/fs/ilr/EU/EU_houkokusho/ratcliffe.pdf (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

A HOLLAND, FLAMAND (NÉMETALFÖLDI) NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FERENCZI GÁBOR

Alapadatok

Érintett nyelvek: németalföldi (holland, flamand)

Érintett országok: Holland Királyság,¹ Belga Királyság, Suriname Köztársaság

A nyelvek státusa az érintett országokban: hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete: Hollandia: 13,2 M, Belgium (Flandria): 6,8 M, Suriname és Karib-térség: 590 E

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvstratégiai dokumentum (nyelvpolitikai cselekvési terv)²

A stratégia természete: nyelvélénkítés (nyelvi tanácsadás)

A stratégia kiterjedése: rövid távú

A stratégia időtartama: 5 év (2015–2020)

Intézkedési területek: nyelvpolitika, nyelvi infrastruktúra, nyelvhasználat

-
- 1 A Karib-szigetekhez tartozó autonóm alkotmányos részeivel együtt (tehát Arubával, Curaçaóval és Sint Maartennel); továbbá Hollandiának – mint a Holland Királyság részének – a *Karibi Hollandia térség* néven nevezett közvetlen részeivel (vagyis Bonaire-re, Sabával és Sint Eustatiusszal) együtt. Ez utóbbiak saját önkormányzatisággal bírnak, tehát egy-egy önálló községként értelmezendők, továbbá egyetlen holland közigazgatási tartományhoz sem tartoznak.
 - 2 A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés
Az új Németalföldi Nyelvi Unió. A 2015–2020. közötti időszak nyelvpolitikai cselekvési terve – lásd: *Taalunie*. <https://taalunie.org/> (letöltés: 2023. 08. 31.).

Felelős intézet, kidolgozó: Németalföldi Nyelvi Unió³ (nyelvpolitikai szervezet)
 „Nyelvstratégiai mátrix”: nem veszélyeztetett nyelv, viszonylag jól kidolgozott
 program

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A holland nyelv az indoeurópai nyelvcsalád germán ágának nyugati germán nyelvcsoportjába tartozik. A nyugati germán nyelveket gyakorta osztják két további csoportra. Az egyikbe (angolfríz) tartozik az angol és a fríz; a másikba a német, a jiddis, a holland (a Belgiumban elterjedt flamand dialektussal együtt) és az afrikansz; a nyelvjárási különbségek azonban gyakran áttörnek a nevek által jelzett határokat. A Hollandia és Németország északi-tengeri partvidékén és a szomszédos szigeteken – egészen a dán határig – beszélt fríz az angolszász nyelvhez hasonlatos, amely a rómaiak távozása után került Britanniába.⁴ Az afrikansz a 17. századi holland telepesek, a búrok nyelvéből alakult ki Dél-Afrikában, ahol napjainkban a fehér lakosságnak több mint fele, valamint az európai–afrikai vegyes házasságokból születettek leszármazottjai beszélik. Noha e nyelv egyszerűsödött az idők folyamán, a holland anyanyelvűek számára részben még napjainkban is érthető.

A holland – saját nevén: *Netherlands*, illetve *Hollands* és *Vlaams* [vlámsz] – hivatalos nyelv a Holland Királyságban, a Belga Királyság flamandok lakta területén, Flandriában, valamint a Suriname Köztársaságban. Egyes vélekedések szerint két külön nyelvről lehet beszélni, ugyanis a Belgiumban beszélt flamand

3 *Taalunie*. <https://taalunie.org/> (letöltés: 2023. 08. 31.).

4 Hollandiában, noha csak regionális szinten, Frízföldön, de hivatalos a fríz nyelv is. Távirati rövidséggel megjegyzem, hogy a történelmi-kulturális szempontból gazdag, mintegy kétezer éves múltra visszatekintő, fríz nyelvű lakosság zömével falun él, s szinte kivétel nélkül kétnyelvűek, a holland nyelvet is beszélik. Sokan közülük a nyelvváltás stádiumában vannak, elhagyva őseik nyelvét. Ezért a Leewardenben működő Fryske Akademy fő feladata a fríz nyelv ápolása és megőrzése. A gyakorlatban is jól működő nyelvertervezési programjuk, saját tanterveik, tankönyveik és saját kutatási programjaik vannak. A Holland Királyság Karib-térségbeli, továbbá suriname-i részét nézve más nyelvek is hivatalos nyelvként használatosak regionális szinten, éspedig az angol, spanyol és papiamento, de ezekre vonatkozó nyelvpolitikai dokumentum nincs.

nyelv – éppen a történelmi-vallási körülmények következtében – elkülönült a Hollandiában használt holland nyelvtől. A nyelvészek keményen bírálják ezen álláspontot: ti. a felfedezhető különbség önmagában a szétszakítottságban áll, s még akkora különbség sincs e két nyelv között, mint az angliai angol és az amerikai angol esetében.

A nyelvváltozatok a kölcsönös megértést nem befolyásolják. Nyelvváltozatainak egységes irodalmi (Algemeen Beschaafd Nederlands) és helyesírási normája (Het Groene Boekje) van. A holland irodalmi nyelv kialakulása az óalsófrank (7–11. század), a középnémetalföldi (12–15. század) és az újnémetalföldi (17. századtól) szakaszokra osztható. A francia arisztokrácia hatására már a 9. századtól sok francia elem került a kultúrnyelvbe. E szavak a későbbi századokban tovább gyarapodtak, Hollandia ugyanis két részre szakadt: az északi részek áttértek a kálvini irányzatú protestantizmusra, azonban a déli részek katolikusok maradtak. Elsősorban a kálvinizmus északi terjedésének eredményeképpen e jövevényszavak napjainkban is szerves részét képezik a holland irodalmi és szaknyelvnek.

A Szentírás (Statenbijbel) anyanyelvre való lefordítása (1635) nagy mértékben hozzájárult a nemzeti nyelv széles körű terjedéséhez, elsősorban nyilván a Kálvin-tanokat befogadó térségben. A németalföldi egyetemek (Leiden, Leuven, Gent, Antwerpen) a latin mellett a holland nyelv művelésében központi szerepet játszottak. A 19. századtól általánossá vált irodalmi nyelv a flandriai területekre is áttért, ennek eredményeképpen a Belgiumhoz tartozó tartományokban is meghonosodott. A helyesírási szabályokat először 1863-ban rögzítették. A Karib-térségben (beleértve Suriname-ot is), vagyis a Holland Királyság területének hajdanán gyarmatosított részén a holland nyelv hatása ma is számottevő, meghatározó jelentőségű.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A Holland Királyság és a Belga Királyság között 1980. szeptember 9-én szerződés kötött (s 1982. április 4-től hatályos) egy nyelvpolitikai szervezet, a Németalföldi Nyelvi Unió létrehozására. Az unió létrehozására a holland Külügyminisztérium államtitkára és Belgium külügyminisztere jelöltetett ki. Az érintett államok

a németalföldi nyelvnek (mint a társadalmi érintkezés eszköze, továbbá a tudomány és az irodalom kifejezőeszköze), s tágabb értelemben a németalföldi nyelvterület kultúrájának (hazai és nemzetközi szempontból is) a megóvásáért s annak használatát érintő kérdésekért közös felelősséggel tartoznak. A Németalföldi Nyelvi Uniót a következő szervek alkotják: Miniszteri Bizottság, Parlamentközi Vegyes Bizottság, Németalföldi Nyelv és Irodalom Tanácsa, Általános Titkárság.

A társadalom változásának következtében idővel módosultak e szervezettel szembeni elvárások is: az új Nyelvi Uniónak kevésbé végrehajtói, inkább nyelvpolitikai támogatói szerep jut annak érdekében, hogy tevékenyége célirányosabbá váljék, s növelni tudja a társadalomra gyakorolt hatását.⁵ – A két állam közti, hasonló célú megállapodás: a kulturális-szellemi kapcsolatokról szóló, 1946. május 16-án megkötött szerződés.⁶

III. A stratégia célja

A Németalföldi Nyelvi Uniónak a kezdetektől fogva alapvető célkitűzése a németalföldi ajkú közösségeknek a németalföldi nyelv és irodalom területén való – tehát a legtágabb értelemben vett nyelvi-kulturális – integrációja. A németalföldi nyelv és irodalom részterületeinek tekintendők az alábbiak: „a nyelv és az irodalom mint a tudományos tevékenység tárgyai, az irodalom mint a művészi kifejezés egyik formája, a nyelv mint a tudomány kommunikációs eszköze, a nyelv mint az irodalom kifejezőeszköze, a nyelv és az irodalom oktatása, valamint – általánosságban – a nyelv mint a társadalmi érintkezés eszköze.”⁷

A szervezet alapvető célkitűzései közé tartozik „(a) a németalföldi nyelv közös fejlesztése; (b) a németalföldi nyelv ismeretének és felelős használatának

5 A dolgozatban e megújult szervezet 2015 és 2020 közötti nyelvpolitikai cselekvési tervét mutatjuk be.

6 Bővebben l. Gúti–Varga 2008: 224–225.

7 Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België inzake de Nederlandse Taalunie, Brussel, 09-09-1980 [A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés.] 2. cikk <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002947/1982-04-01> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

közös elősegítése; (c) a németalföldi nyelvű irodalom közös támogatása; (d) a németalföldi nyelv és a németalföldi nyelvű irodalom külföldi tanulmányozásának és elterjedésének közös elősegítése”⁸

A szervezetet létrehozó felek elhatározták, hogy „(a) közös intézményeket hoznak létre és tartanak fenn a [fenti] célkitűzések és intézkedések megvalósítására; (b) közösen szabályozzák a németalföldi nyelv hivatalos helyesírását és nyelvtanát; (c) közösen határozzák meg a jogalkotás és a hivatalos közzétételek során alkalmazandó, egységes terminológiát; (d) közös politikát folytatnak a szótárakat, szójegyzékeket és nyelvtanokat érintő magánkezdeményezések tekintetében; (e) közösen határozzák meg a »Bizonyítvány a németalföldi nyelv mint idegen nyelv ismeretéről« (»Getuigschrift Nederlands als Vreemde Taal«) elnevezésű bizonyítvány megszerzésének vizsgafeltételeit, és közösen adják ki e bizonyítványt; f) nemzetközi téren, így különösen az Európai Közösségekben közös politikát folytatnak a németalföldi nyelv és a németalföldi nyelvű irodalom vonatkozásában; (g) egyeztetést folytatnak egymással, ha a harmadik országokhoz vagy nemzetközi szervezetekhez fűződő kapcsolataikban vagy egyezményeik keretében a németalföldi nyelv érdekei vagy a jelen Szerződés célkitűzései érintettek”⁹

A szervezet megalkotói „ezenkívül – ha azt szükségesnek ítélik – közösen (a) ösztönzik a németalföldi nyelvet és a németalföldi nyelvű irodalmat érintő tudományos kutatást, valamint a németalföldi nyelvű irodalom fejlődését, beleértve a könyvkiadást és -terjesztést is; (b) támogatják a németalföldi nyelv és a németalföldi nyelvű irodalom oktatását, és közösen törekednek arra, hogy ennek kiindulópontját a németalföldi nyelv egységes volta és a németalföldi nyelvű, közös irodalom egysége képezze; (c) törekednek a németalföldi nyelv

8 Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België inzake de Nederlandse Taalunie, Brussel, 09-09-1980 [A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés.] 3. cikk. <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002947/1982-04-01> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

9 Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België inzake de Nederlandse Taalunie, Brussel, 09-09-1980 [A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés.] 4. cikk <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002947/1982-04-01> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

felelős használatára, különösen az oktatásban és a hivatali nyelvhasználatban; (d) ösztönzik a tömegtájékoztató területén azokat a kezdeményezéseket, amelyek célja a Nyelvi Unió célkitűzéseinek megvalósítása; (e) segítik elő terminológiai adatbázisok létrehozását és szójegyzékek összeállítását; (f) támogatják vagy szervezik meg a németalföldi nyelv, a németalföldi nyelvű irodalom és a németalföldi kultúrtörténet külföldi oktatását; (g) ösztönzik a németalföldi nyelvű irodalom külföldi terjesztését fordításban és eredeti nyelven is; (h) ösztönzik azokat a magánkezdeményezéseket, amelyek hozzájárulhatnak a Nyelvi Unió célkitűzéseinek megvalósításához”.¹⁰

A társadalomban végbemenő változások (globalizáció, digitalizáció, vállalkozásbarát közigazgatás iránti igény) következtében az új nyelvi Unió aktualizálta eredeti céljait. Három stratégiai fontosságú politikai prioritást jelölt meg:

- a nyelvpolitika;
- a nyelvi infrastruktúra és a nyelvhasználat;
- a szervezet szakmai szervezeti egységei.

IV. Szerkezeti felépítés

1. A Németalföldi Nyelvi Unió és az új Nyelvi Unió mint a nyelvstratégia kidolgozásáért felelős szerv szervezeti átalakulásának, megújulásának bemutatása.
2. A társadalom egészét érintő, három fő tendenciózus változás:
 - 2.1. Globalizáció (a nyelv új státusa, aktív nyelvpolitika, Európa).
 - 2.2. Digitalizáció (hatásnövelés, a nyelv helyzete a digitalizációban, hatékonyabb munkavégzés).
 - 2.3. Vállalkozásbarát közigazgatás iránti igény (összekötő kapocs a vállalkozások és a közigazgatás között, vállalkozásközpontú szemléletmód, saját források).

¹⁰ Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België inzake de Nederlandse Taalunie, Brussel, 09-09-1980 [A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés.] 5. cikk <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002947/1982-04-01> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

3. A három új, stratégiai jelentőségű politikai prioritás:
 - 3.1. A nyelvpolitika (koordinációs kérdések, széleskörű tanácsadói szerep, európai siker).
 - 3.2. Nyelvi infrastruktúra (ingyenes nyelvi tanácsadás, középpontban a nyelvhasználó, társadalmi összekötő szerep).
 - 3.3. A nyelvhasználat (a minőségi oktatást segítő kompetenciaközpont, a külföldi tanárok segítése, az új Nyelvi Unió jelentőségének lényege).
4. A szervezet (az új Nyelvi Unió) megújulásának szempontjai:
 - 4.1. Szervezeti felépítés (célközpontú gondolkodás, keresztkapcsolatok, nyitottság és szinergia).
 - 4.2. Személyzeti politika (a tanácsadók szerepe, kreatív megoldások, képzések és visszacsatolások).
 - 4.3. Információs és kommunikációs technológia (analog helyett digitális eszközök, távkonferenciák, professzionális tudás a tanácsadásban).
 - 4.4. Pénzügyek (integráns pénzügyi döntéshozatal, célalapú finanszírozás, járulékos források).
 - 4.5. Kommunikáció és marketing (a szervezet üzenetének egységessége, a munkatársak munkájának jelentősége, ügyfélközpontú gondolkodás).

V. Intézkedési területek

A társadalom egészét érintő fő tendenciózus változások (globalizáció, digitalizáció, vállalkozásbarát közigazgatás iránti igény) folytán az új Nyelvi Unió nyelvpolitikai cselekvési tervében három új, stratégiai jelentőségű politikai prioritásra (a nyelvpolitikára, nyelvi infrastruktúrára és nyelvhasználatra) fókuszál. A klasszikus hatáskörökhöz igazodó munkaterületek helyébe ezek léptek, s szoros (természetszerűleg ok-okozati) kapcsolatban állnak egymással.

1. Nyelvpolitika

A globalizáció következtében a kis nyelvek státusa (így a németalföldi nyelv is) megváltozik. Részint folyamatos a tömegkommunikációs eszközök idegen

nyelvi hatása, éspedig leginkább az angol nyelvi hatás. Részint sokan érkeznek más nyelvterületekről németalföldi nyelvterületre.

Az Európai Unió létrejötte is a globalizációval szorosan összefüggő változás volt: e miatt a nemzetközi színtér vált sok esetben a nyelvpolitika alakítójának egyikévé. A kialakult helyzet arra ösztönzi az új Nyelvi Uniót, hogy aktívan jelen kell lennie az uniós intézményekben, és képviselnie kell a nyelvterület érdekeit. A nyelvterületen belüli együttműködés növeli a németalföldi nyelv hatását és vonzerejét.

Aktív nyelvpolitikára van szükség. Fontos, hogy a németalföldi nyelv ne veszítsen jelentőségéből, ezért a szervezet feladatának tekinti, hogy jól pozicionálja e nyelvet. Az új Németalföldi Nyelvi Unió a Holland Királyságban, Belgiumban, a Suriname Köztársaságban és a nemzetközi szinten is tanácsadással segíti a németalföldi nyelv megőrzésére irányuló politikát. Egyik fontos feladatának tekinti azon szereplők összekapcsolását, akiknek fontos a németalföldi nyelv jövője. Ugyanis közös erővel koherensebb és hatékonyabb, egyben szélesebb bázisú németalföldi nyelvpolitika alakítható ki. Függetlensége és szakértelme folytán az új Nyelvi Unió a legalkalmasabb szervezet e koordináló szerep betöltésére.

A németalföldi nyelv nagy jelentőséggel bír a társadalmi élet különböző területein, éspedig az oktatásban, a kultúrában, a tudományban és a jóléti szolgáltatások terén. Az új Németalföldi Nyelvi Unió célja, hogy a németalföldi nyelvvel kapcsolatos tudását a különféle közigazgatási szervek szolgálatába állítsa, szem előtt tartva a felmerülő társadalmi kihívásokat. Így például a más anyanyelvűeknek tartott nyelvvoktatással kapcsolatos tanácsadással hozzájárul a más anyanyelvűek társadalmi beilleszkedéséhez.

Az új Németalföldi Nyelvi Unió elismeri a Hollandia, Flandria és Suriname közötti különbségeket, és gondoskodik az elképzelések kölcsönös megosztásáról és a nyelvi politikák összehangolásáról. Az európai szervezetekben való részvétel erősíti a németalföldi nyelv pozícióját. A németalföldi nyelvvel kapcsolatos közös figyelemfelhívó tevékenységgel a közelmúltban sikerült elérni, hogy a németalföldi nyelv is bekerüljön az *Erasmus+* program cserediákoknak szánt, online nyelvi kínálatába.

2. Nyelvi infrastruktúra

A digitalizáció alapjaiban rendezi át az információkeresési szokásokat: a hagyományos könyvtárhasználat terhére mérhetetlenül nagyobb szerephez jut a világhálón való keresés, böngészés. A digitális eszközök révén nagy mennyiségű ismeret könnyen hozzáférhetővé tehető, s így sokkal nagyobb hatást érhet el ugyanazon ismeretanyag ugyanannyi erőbefektetéssel.

A digitalizáció átalakítja a különböző szervezetek működési folyamatait is: hatékonyabban dolgozhatnak a belső hálózatoknak, távkonferenciáknak és a folyamatokat automatizáló, okos infokommunikációs megoldásoknak köszönhetően. A közösségi média, az online eszközök és az e-tanulás által az új Németalföldi Nyelvi Unió könnyebben elérheti a németalföldi nyelvet oktató vagy tanuló embereket, függetlenül attól, hol élnek a világban. A közösségi média adta új kommunikációs lehetőségek segítségével kiforrottabbá tehető a szervezet arculata.

A szókincs, a nyelvtan és a helyesírás adja a nyelv alapját. Az új Nyelvi Unió munkája eredményeképpen az ezekkel kapcsolatos ismeretterjesztő és tanácsadó anyagok digitálisan is hozzáférhetőek [ld. pl. az ún. *Zöld könyvecske (Groene Boekje)* nevű helyesírási szótárt, mely a *woordenlijst.org* internetes címen érhető el]. Továbbá az új Nyelvi Unió a nyelvhasználók által feltett kérdésekre építve létrehozott egy online nyelvi tanácsadói adatbázist, és a továbbiakban bővíteni fogja digitális kínálatát (például nyelvi tanácsadással). Így a németalföldi nyelvet akár írásban, akár szóban használni szándékozók ingyenesen hozzáférhetnek a megfelelő tudáshoz.

Az új Nyelvi Unió nyelvi tanácsadással is foglalkozik, figyelembe véve az érintett célcsoportok – közigazgatási szervezetek, vállalkozások, fiatalok stb. – szükségleteit. A közigazgatást tanáccsal segíti abban, hogyan lehet közérthető formában kommunikálni a polgárokkal. A vállalkozások munkáját műszaki, gazdasági, illetve orvosi szakterminológiák kidolgozásával támogatja. Ezeket digitális formában teszi közzé.

A közigazgatás szervezeteinek a különféle gazdasági szempontokat figyelembe véve kell végezni munkájukat. A munkahelyen használt nyelvvel kapcsolatos tanácsadás által a Németalföldi Nyelvi Unió például hozzájárulhat a munkahelyi

balesetek kockázatának csökkentéséhez. A németalföldi nyelv nemzetközi népszerűsítése jó hatást gyakorolhat a turizmusra és az üzleti életre. Értékkeremtő tevékenységre számos lehetőség nyílik, tartalmi és gazdasági szempontból egyaránt.

Jóllehet korábban a közszféra és a magánszféra közötti együttműködés nem volt megengedett, mostanság egyre több olyan közigazgatási szervezet van, amely az alapköltségvetését a gazdasági életből származó saját bevételekkel egészíti ki. Az új Németalföldi Nyelvi Uniónak támogatnia kell ezen együttműködések, hogy társadalmi beágyazottságuk megszilárdulhasson, továbbá hogy célkitűzéseiket mindinkább megvalósíthassák.

Az új Németalföldi Nyelvi Unió kapcsolatot teremt részint a forrásanyaga és nyelvi tudásállománya, részint a tudomány képviselői és a gazdasági élet szereplői között. Így például a németalföldi nyelv élőnyelvi korpuszát a vállalkozások nyelvi és beszédtechnológiai fejlesztési célokra, a tudósok kutatási célokra használhatják. A nyelvi vagy beszédtechnológiára épülő új, innovatív termékek, alkalmazások (pl. navigációs eszközök és intelligens otthoni eszközök stb.) elérését a németalföldi nyelvű használók számára is igyekszik biztosítani (hogy ne csak az angol nyelvű felhasználók számára legyenek elérhetőek).

3. Nyelvhasználat

Az új Németalföldi Nyelvi Unió sokrétű tudással bír a németalföldi nyelv oktatására nézve, legyen szó a gyermekek tanításáról vagy a felnőttképzésről, az anyanyelvi, másodnyelvi vagy idegennyelvi oktatásról, a nyelvterületen vagy éppen azon kívül folyó nyelvoktatásról. Az új Németalföldi Nyelvi Unió a németalföldi nyelv oktatása számára kompetenciaközpontként működik. A szervezet szoros kapcsolatot tart fenn nyelvtanári szervezetekkel (de önmaga már nem bonyolít le oktatási projekteket). S minthogy tevékenységét a nyelvpolitika szintjére összpontosítja, ezáltal megnöveli az általa kifejtett hatást.

Az új Nyelvi Unió továbbképzéssel és vonzó oktatási segédanyagokkal támogatja a németalföldi nyelvet külföldön tanító pedagógusok munkáját. Ennek hatékonyabbá tétele érdekében a jövőben több digitális eszközt fog alkalmazni, továbbá virtuális tanulási környezetet fog kialakítani. Igyekszik

együttműködni más érintett felekkel, így például a Nemzetközi Néderlandisztikai Szövetséggel (IVN).

A szervezet igyekszik mindent elkövetni azért, hogy világszerte a lehető legtöbben tekintsenek vonzó nyelvként a németalföldi nyelvre. Támogatja a németalföldi nyelv tanulását és a hozzá kapcsolódó fordítások elterjedését. E tevékenységek serkentik a Hollandiához és Flandriához fűződő nemzetközi gazdasági kapcsolatokat és a turizmust. Az új Németalföldi Nyelvi Unió egyben segíti azon holland és flamand multinacionális vállalatok munkáját is, amelyek külföldön a németalföldi nyelvet beszélő munkaerőt kívánják alkalmazni. Céljai elérése érdekében a szervezet olyan nemzetközi hálózatot épít, amelynek tagjai a németalföldi nyelvet oktató tanárok, nagykövetségek, műfordítók és vállalkozások.

VI. Ütemterv

Az új Németalföldi Nyelvi Unió mint felelős szerv nyelvpolitikai cselekvési terve a 2015 és 2020 közötti időszakra vonatkozik, azonban a stratégiai intézkedések határidejét e dokumentum nem tartalmazza.

VII. Feladat- és hatáskörök

Az új Nyelvi Unió feladatai:

- a németalföldi nyelvterület különböző részeit összekötő, közvetítő nyelvpolitikai tevékenység: nyelvpolitikai cselekvési terv kidolgozása;
- nyelvpolitikai támogató (s nem végrehajtó) szerep betöltése;
- nyelvpolitikai tanácsadás a holland, flamand és suriname-i közigazgatásnak;
- nyelvpolitikai tanácsadás a gazdasági élet szereplőinek;
- a németalföldi nyelvet oktató (elsősorban a külföldön dolgozó tanárok) támogatása;
- az érintett államok közigazgatási költségeinek csökkentéséhez való hozzájárulás;
- európai szintű lobbitevékenység végzése a németalföldi nyelv státusának megerősítésére;
- a holland és flamand (irodalmi) szervezetek közti együttműködés támogatása;

- kiadványok megjelentetése, illetve megjelentetésük támogatása;
- szervezeti felépítésének, működésének időnkénti felülvizsgálata: szervezeti megújulás, időszerű változtatások elvégzése.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Az új Nyelvi Uniónak felügyeleti, támogató, végrehajtó és megújító szerepe van az alábbi öt területen:

- a szervezeti felépítés;
- a személyzeti politika;
- az információs és kommunikációs technológia;
- a pénzügyek;
- a kommunikáció és marketing.

1. Szervezeti felépítés

Főszerepet kap a célközpontú gondolkodás. Az új Németalföldi Nyelvi Unió alapjaiban lett átszervezve, annak érdekében, hogy „bemenetvezérelt” szervezetből „kimenetvezérelt” szervezetté váljék. Az egyes szervezeti egységek közti hatékony keresztkapcsolatok létrehozatala fontos a szervezet belső koherenciájának érdekében. Emiatt a szervezet munkatársai kis létszámú interdiszciplináris munkacsoportokban dolgoznak. Sőt, nemcsak az egyes szervezeti egységek közötti határok váltak mindinkább átjárhatóvá, e szemlélet határozza meg a külső szervezetekhez fűződő kapcsolatokat is. A kölcsönös kapcsolatépítés jegyében, valamint a költségek csökkentése érdekében az új Nyelvi Unió más szervezetek céljaira is összpontosít: hasznosítani szeretné humán erőforrásait, továbbá kész befogadni mások segítségét.

2. Személyzeti politika

A munkatársaknak folyamatos kompetenciafejlesztésre van szükségük, hogy erősödjék a németalföldi nyelv védelme érdekében végzett tevékenységük szolgáltató-tanácsadó jellege. Tevékenységüket pénzügyi és társadalmi szemszögből

is látniuk kell, és tudniuk kell különböző érdekeket mérlegelni. Képeseknek kell lenniük, hogy az összetett nehézségekre is kreatív megoldásokat találjanak. Sok esetben túl kell látniuk saját területük határain, és vállalniuk kell cselekvéseiért a felelősséget. Az új Németalföldi Nyelvi Unió a tanácsadói szerepet szem előtt tartva értékeli munkatársai teljesítményét és szervezi továbbképzéseit.

3. Információs és kommunikációs technológia

A szervezet új, digitális munkakörnyezetet alakít ki, hogy ebben egyszerűbbé váljék a szervezeti egységeken túlmutató csapatmunka és a (nemzetközi) partnerekkel való együttműködés. Közvetítő és összekötő szerepe folytán képesnek kell lennie a szervezetnek gyorsan egyeztetni a nyelvterület legkülönbözőbb pontjain – nemcsak Hollandiában, Flandriában, hanem a Karib-térségben és Suriname-ban – élő emberekkel. Nagy segítséget nyújtanak ebben a videokonferenciák. Jóllehet az új Németalföldi Nyelvi Unió maga alkalmaz néhány olyan infokommunikációs szakértőt, aki gondoskodik a szervezet alapinfrastruktúrájáról, a nagyobb projektekre a szervezet külső szakembereket kér fel. A megújult munkakörnyezethez szükséges speciális képességek megszerzése érdekében a szervezet továbbképzéseket szervez munkatársai számára.

4. Pénzügyek

Az új Nyelvi Unió 2014 óta minden évben új, integráns költségvetést készít: forrásait az időszerű stratégiai döntések alapján minden évben újra felosztja. A szervezet szigorúban ellenőrzi, milyen mértékben járulnak hozzá saját célkitűzéseik megvalósításához az általa finanszírozott szervezetek, s csak a saját céljával egybeeső részleteket finanszírozza. Jelentős mértékben leegyszerűsítette pályázati eljárásait. Ennek megfelelően a 7.500 eurónál kevesebb támogatási összegek felhasználását formálisan nem ellenőrzi az adminisztrációs folyamat költséges volta miatt. Az új Németalföldi Nyelvi Unió saját forrásai segítségével hívásával olyan projekteket is támogathat, amelyek – jóllehet nem tartoznak alapfeladatai közé, mégis – hozzájárulnak stratégiai céljaik megvalósításához.

E feladat elvégzésére a szervezet belső tanácsadót alkalmaz, akinek feladata egyben a támogatók toborzása is.

5. Kommunikáció és marketing

Az új Németalföldi Nyelvi Uniónak felismerhetőnek és elérhetőnek kell lennie közvetítő és összekötő szerepéből eredően. Ennek eléréséhez elengedhetetlen, hogy az új Németalföldi Nyelvi Unió meghatározza egységes üzenetét. Továbbá gondoskodni kell arról, hogy az új Németalföldi Nyelvi Unió el tudja juttatni – közérthető, könnyen hozzáférhető és vonzó formában – üzenetét a nyilvánossághoz. Az új Németalföldi Nyelvi Unió – megújult, ügyfélközpontú gondolkodása révén – végső soron nem termékeket vagy szolgáltatásokat értékesít; hanem nyelvi ismereteket, nyelvi tudást ad át.

IX. Összehasonlítás, esetleges kitekintés

Az új Nyelvi Uniónak mint közvetítő és tanácsadó szervezetnek alapvető célkitűzése a németalföldi ajkú közösségeknek a németalföldi nyelv és irodalom területén való – tehát a legtágabb értelemben vett – nyelvi-kulturális integrációja. Ezt rendkívül fontos lenne megvalósítani a magyar viszonyok között is, s aktualizálni a teljes – tehát az anyaországi, a határon túli és a diaszpórában élő – magyar beszélőközösségre.

Az új Nyelvi Unió számára fontos, hogy a németalföldi nyelv ne veszítsen jelentőségéből. Ennek érdekében aktív nyelvpolitikára van szükség, hiszen a globalizáció következtében a kis nyelvek státusa jelentőse változik (ld. tömegkommunikáció elterjedése, erőteljes angol nyelvi hatás). E nyelvpolitikai elképzelés teljesen egyezik a magyarral. Az új Nyelvi Unió a Holland Királyságban, Belgiumban, a Suriname Köztársaságban és a nemzetközi szinten is tanácsadással segíti a németalföldi nyelv megőrzésére irányuló politikát. Más okból kifolyólag, de a nemzeti széttagoltságból eredő hátrányok csökkentésére e tevékenység a magyar beszélőközösségre nézve is előnyös lenne. Pláne azért, mivel jelentős hasonlóság lelhető fel a németalföldi és a magyar nyelv helyzetét illetően abban is, hogy nagy jelentőséggel bírnak a társadalmi élet különböző

területein, és pedig az oktatásban, a kultúrában, a tudományban és a jóléti szolgáltatások terén. Éppen ezért az e nyelvekkel kapcsolatos tudást a különféle közigazgatási szervek szolgálatába kell állítani.

Szintén közös vonás a németalföldi és a magyar nyelv esetét tekintve, hogy a digitális eszközök révén nagy mennyiségű ismeret könnyen hozzáférhetővé tehető, s így sokkal nagyobb hatást érhet el ugyanazon ismeretanyag ugyanannyi erőbefektetéssel. A közösségi média, az online eszközök és az e-tanulás által könnyebben elérhetőek a nyelvet oktató vagy tanuló emberek, függetlenül attól, hol élnek a világban. Az új Németalföldi Nyelvi Unióhoz hasonlóan a magyarországi viszonyok között is meg kell találni annak módját, hogyan lehetne állami keretek között nyelvi tanácsadással foglalkozni, figyelembe véve az érintett célcsoportok – közigazgatási szervezetek, vállalkozások, fiatalok stb. – szükségleteit. Stratégiai jelentőségű segíteni a közigazgatást, hogyan lehet közerthető formában kommunikálni a polgárokkal. Rendkívül fontos segíteni a különféle szakmák munkáját a szakterminológiák kidolgozása által.

Hasonlóan a magyar viszonyokhoz korábban a közszféra és a magánszféra közötti együttműködés nem volt megengedett Hollandiában. Azonban mostanság egyre több olyan közigazgatási szervezet van, amely az alapköltségvetését a gazdasági életből származó saját bevételekkel egészíti ki. Az új Németalföldi Nyelvi Unió támogatja ezen együttműködések, s ennek módját a magyar viszonyok között is meg kell találni, hogy a célkitűzések mindinkább megvalósíthatók legyenek. A németalföldi nyelv élőnyelvi korpuszát a vállalkozások nyelvi és beszédtechnológiai fejlesztési célokra, a tudósok kutatási célokra használhatják. Újfent hasonlít a magyar helyzethez, hogy a nyelvi vagy beszédtechnológiára épülő új termékek, alkalmazások (pl. angol nyelvű navigációs eszközök, intelligens otthoni eszközök stb.) elérését a németalföldi nyelvű használók számára is igyekszik biztosítani az új Németalföldi Nyelvi Unió.

Az új Németalföldi Nyelvi Unió a németalföldi nyelv oktatása számára kompetenciaközpontként működik: szoros kapcsolatot tart fenn nyelvtanári szervezetekkel. Mindamellet önmaga már nem bonyolít le oktatási projekteket, tevékenységét a nyelvpolitika szintjére összpontosítja. A magyar nyelvpolitikai viszonyok között is meg kellene találni ennek módját. Továbbá a szervezet továbbképzéssel és vonzó oktatási segédanyagokkal támogatja a németalföldi

nyelvet külföldön tanító pedagógusok munkáját. Ennek hatékonyabbá tétele érdekében – hasonlóan a magyar irányelvekhez – a jövőben több digitális eszköz fog alkalmazni, illetve virtuális tanulási környezetet fog kialakítani. Továbbá támogatja a németalföldi nyelv tanulását és a hozzá kapcsolódó fordítások elterjedését.

Összességében megállapítható, hogy a németalföldi nyelvpolitikai cselekvési tervben foglalt stratégiai elemek, irányelvek – kiforrottságuk, gyakorlatközeliségük és hatékonyságuk által – sok tanulással szolgálhatnak a magyar nyelvstratégia kidolgozásához.

Felhasznált irodalom

- Comrie–Matthews–Polinsky 2006. Comrie, Bernard – Matthews, Stephen – Polinsky, Maria: *A nyelvek világtalasa. A világ nyelveinek eredete és fejlődése*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2006.
- Crystal 1998. Crystal, David: *A nyelv enciklopédiája*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- De nieuwe Taalunie. Beleidsplan 2015-2020. [Az új Nyelvi Unió. A 2015–2020. közötti időszak nyelvpolitikai cselekvési terve.]* <https://taalunie.org/publicaties/163/de-nieuwe-taalunie> (letöltés időpontja: 2023. 08. 31.).
- Fodor 2003. Fodor István: *A világ nyelvei és nyelvcsaládjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2003.
- Gúti–Varga 2008. Gúti Erika – Varga Orsolya: A németalföldi nyelvről. In Balázs Géza – Dede Éva (szerk.): *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*. Inter Kht.–PRAE.HU, Budapest, 2008. 220–227.
- Meerjarenbeleidsplan 2020-2024. (Többéves szakpolitikai terv 2020–2024.)* <https://taalunie.org/publicaties/189/meerjarenbeleidsplan-2020-2024> (letöltés időpontja: 2023. 08. 31.)
- Miklós 2002. Miklós József: *Európai nyelvek*. Neptun Impex Rt., Csíkszereda, 2002.
- Population of the Caribbean Netherlands from 2011 to 2023.* <https://www.statista.com/statistics/706790/population-of-the-caribbean-netherlands/> (letöltés időpontja: 2023. 08. 10.).

Schmeitz 2017. Schmeitz, Maggie: *Disaster Risk Reduction Country Document for Suriname, 2014*. NCCR, Paramaibo, 2017. https://www.preventionweb.net/files/53917_53917finalcountryreportsuriname.pdf (letöltés időpontja: 2023. 08. 10.).

Structure of the Population. Stabel. <https://statbel.fgov.be/en/themes/population/structure-population> (letöltés időpontja: 2023. 08. 10.).

Jogi források

Verdrag tussen het Koninkrijk der Nederlanden en het Koninkrijk België inzake de Nederlandse Taalunie, Brussel, 09-09-1980 [A Holland Királyság és a Belga Királyság között a Németalföldi Nyelvi Unió tárgyában megkötött szerződés.] <https://wetten.overheid.nl/BWBV0002947/1982-04-01> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

AZ ÍR NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: KATONA JÓZSEF ÁLMOS

Alapadatok

Érintett nyelvek: ír

Érintett országok: Írország, Egyesült Királyság (Észak-Írország)

A nyelvek státusa az érintett országban: Írországban hivatalos nyelv

A beszélőközösség mérete Írországban (a 2022-es népszámlálás alapján):

195 029 fő vallotta, hogy kiválóan, azaz anyanyelvi szinten beszél

71 968 fő vallotta ebből, hogy használja is az oktatási rendszeren kívül a mindennapokban

1 873 997 fő vallotta, hogy valamennyire, mintegy idegen nyelvként beszél

472 887 fő vallotta ebből, hogy soha nem beszélt

A stratégiai dokumentum típusa (csak Írországban): nyelvtörvény alapú nyelvstratégia, amely a következő három dokumentum alapján készült: Dublin City University – Fiontar nyelvi jelentése,¹ the Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht,² Report of Coimisiún na Gaeltachta (2002), 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030.³

A stratégia természete: revitalizáló

A stratégia kiterjedése: középtávú és hosszú távú

A stratégia időtartama: 20 év (2010–2030)

Intézkedési területek:

1. Oktatás

1 DCU, 2009.

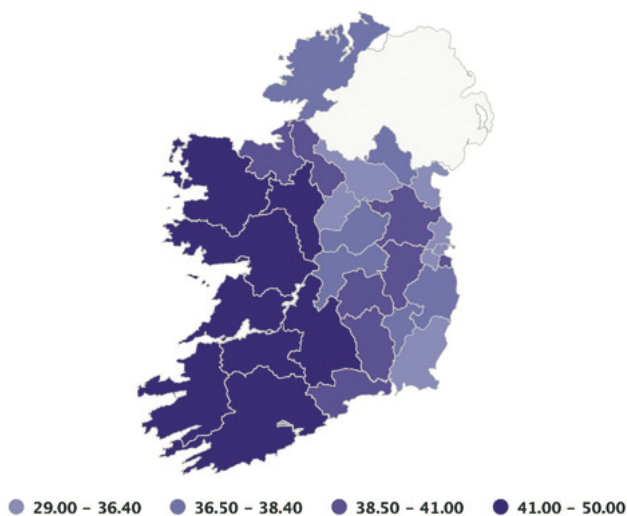
2 NUIG & NUIM, 2007.

3 *20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030.* <https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

2. Gaeltacht
3. Család
4. Közigazgatás, szolgáltatások és közösség
5. Média és technológia
6. Szótárak
7. Jogi szabályozások és státus
8. Gazdasági élet
9. Keresztmetszeti kezdeményezések

Felelős intézet, kidolgozó: Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media

„Nyelvstratégiai mátrix”: Az ír nyelv az UNESCO besorolása szerint a kimondottan veszélyeztetett nyelvek közé tartozik. Háttérbe szorulása már évszázadokkal ezelőtt megindult, fennmaradása annak köszönhető, hogy a 19. századtól folyamatosan indultak nyelvi revitalizációs programok. Az ír nyelv háttérbe szorulásával párhuzamosan az angol nyelv dominanciája figyelhető meg

1. ábra⁴, Az ír beszélők aránya megyénként 2016-ban

4 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Az ír nyelv a gael nyelvek közé tartozik, amely egy nyelvcsalád egyik ága (indoeurópai nyelvcsalád → kelta nyelvek → szigeti [inzuláris] kelta nyelvek → gael nyelvek), és annak az ír vagy másik nevén ír gael (Gaelige) csak egy tagja a skót gael (Gàidhlig) és a manx (Gaelg) mellett.

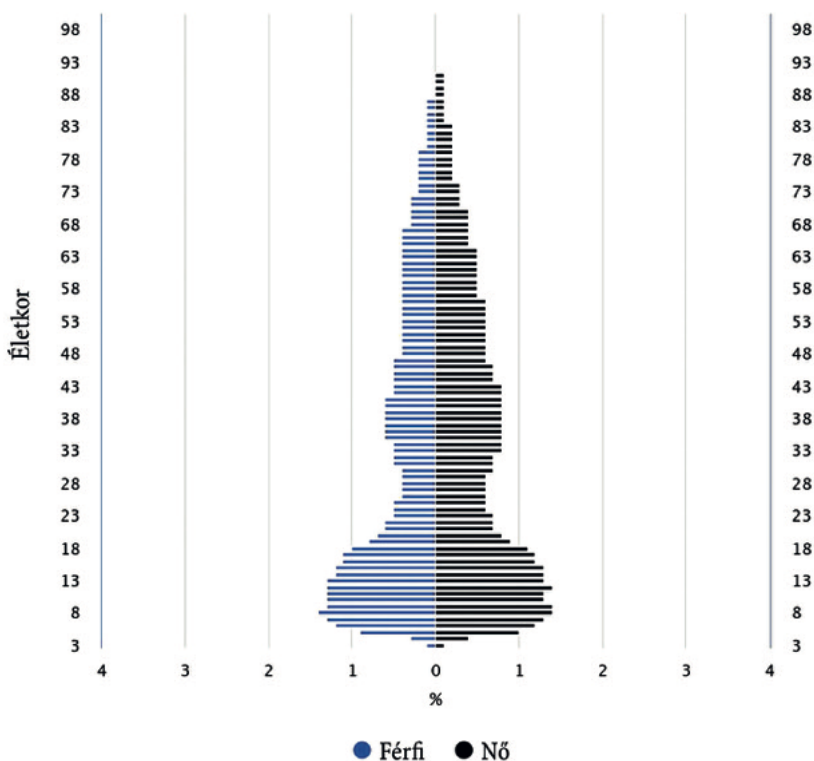
Az ír nyelv az egyik legrégebbi, ma is fennmaradt nyelvek egyike. A nyelv-tudomány jelenlegi állása szerint az első ír beszélők az európai kontinensről érkezhettek i. e. 500 körül. Első fennmaradt írásos formáját az ogham ábécé (ogham táblák) segítségével rögzítették az i. sz. 5–6. században. Az i. sz. 7. század elejétől latin betűs források is fennmaradtak, ezzel pedig az ír nyelv a legősibb írott nyelv az Alpok vonalától északra. Ez az időpont egyben az előír korszak végét és az óír korszak elejét jelentette. A 900-as évektől egészen az 1200-as évekig tartott a középír nyelvfejlődési korszaka. Az 1200-as évektől az 1600–1700-as évekig koramodern ír nyelvről, az 1700-as évektől pedig modern ír nyelvről beszélünk.

A nyelv státusa számos ponton meggyengült, méghozzá épp a koramodern korszak végén, a modern korszak elején. Az okok között szerepel a brit fennhatóság és államigazgatás, a katolikus egyház „nyelvpolitikája” (az angol nyelv támogatása), valamint a diglosszia és kétnyelvűség erőteljesebb elterjedése. Mindennek mélypontját a nagy ír éhínség jelentette 1846 és 1848 között, melynek hatására a kivándorlás is megugrott: ennek is köszönhetően emigrált egyre több ír Észak- és Dél-Amerikába, Ausztráliába és Új-Zélandra.

Számos mozgalom indult meg már a 19. században, amely az ír nyelv és kultúra felélesztését, revitalizációját célozta meg (Gaelic Revival, Celtic Revival stb.). Valószínűleg ezeknek is köszönhető, hogy a nyelv még ma is létezik, azonban vitalitása az UNESCO besorolása szerint továbbra is „kimondottan veszélyeztetett”. Ezt orvosolandó 2003-ban az ír kormány nyelvtörvényt alkotott, amely egyben megalapozta, még pontosabban: előírta egy hosszú távú nyelvstratégia kidolgozását.

A nyelvstratégia 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030 [20 éves ír nyelvstratégia 2010–2030] címmel el is készült 2010. december 21-én, melyben külön figyelmet kapott a Gaeltacht (ír nyelvű területek, amelyek státusuknál

fogva nyelvi terveket/programokat implementálnak), és megalapozta, előírta más jogi szabályozók, cselekvési tervek, helyi nyelvstratégiák megalkotását is.⁵ A 2. diagramon megfigyelhető, hogy az ír nyelv használati gyakorisága a fiatal, 18 év alatti korosztályban – leginkább a nyelvi revitalizációs programnak, az ír nyelv iskolai oktatásának köszönhetően – megnő, ám még mindig van lehetőség a további növekedésre.

2. diagram⁶, Az ír beszélők életkor és ír nyelvhasználati gyakoriság szerinti megoszlása

5 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030. <https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).

6 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Az ír alkotmány 8. szakasza az ír nyelvnek hivatalos státust ad azzal, hogy kijelenti: „Az ír nyelv nemzeti nyelvként az elsődleges hivatalos nyelv.”⁷ Az alapvető cél az alkotmányban megfogalmazott jogok, kiváltságok fenntartása és további bővítése, méghozzá 13 lépés, elvárás révén:

1. Az ír nyelv különféle jogszabályok alapján garantált státusát meg kell őrizni.
2. Az ír nyelvű ügyintézéshez való jogot minél teljesebben biztosítani kell.
3. Az ír családokat bátorítani kell az ír nyelv átadására otthonaikban, ezért számos ír nyelvű szolgáltatást fognak nyújtani.
4. A Gaeltacht külön támogatást kap.
5. Az ír nyelv oktatása kötelező a közoktatásban, ehhez pedig a tanárképzést és a tansegédleteket is fejlesztik – ír nyelven.
6. A (csak) ír nyelvű oktatást magas színvonalra emelik és külön támogatást adnak neki.
7. Az ír nyelvű iskolaelőkészítő oktatást (bölcsőde, óvoda) és a felsőoktatást is továbbfejlesztik.
8. A Fornas na Gailge (az ír nyelv népszerűsítéséért felelős szervezet) további támogatást fog élvezni.
9. Az ír nyelvű adásokat, médiumokat továbbfejlesztik.
10. Az Európai Unió támogatása abban, hogy 2007-től az ír hivatalos nyelv legyen az Unión belül.
11. A Department of Community, Equality and Gaeltacht Affairs, az ahhoz tartozó további szervek további, megerősített támogatást kapnak az ír nyelv népszerűsítése érdekében.
12. Az ír honvédelmi szervek ír nyelven folyó munkáját tovább folytatják, fejlesztik.
13. Az ír kormány felismeri az önkéntes szektor létfontosságú szerepét a nyelvstratégiában, ezért további támogatást nyújt neki.

7 „The Irish language as the national language is the first official language.”

Természetesen a felsorolt pontok, célok közül számos megvalósult, illetve az elnevezések és feladatkörök változtak, ám lényegében jól látható az a holisztikus megközelítés, mely az egész nyelvstratégiát jellemzi.

Emellett fontos szempont volt, hogy a nyelvstratégia tudományos kutatásokon alapuljon. Ennek megfelelően támaszkodott egy nyelvi problémákkal foglalkozó szakértői gárdára, amelyet a dublini egyetem Fiontar nevű csoportja irányított a kutatás-felmérés során. Az ír nemzeti egyetem Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge intézete egy tanulmánnal támogatta a nyelvstratégia kialakítását, melynek címe *Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht*.⁸ Szintúgy figyelembe vették a dokumentum megalkotásakor Fr. Micheál Mac Gréilnek és Fergal Rhatigannak, az ír nemzeti egyetem szociológiai tanszék két kutatójának *Attitudes towards Competence in and Use of the Irish Language 2007–2008* c. tanulmányát.⁹

III. A stratégia célja

A stratégia egyik konkrét, mérhető célja az, hogy 2030-ig 250 000-re növeljék azok számát, akik az ír nyelvet nemcsak anyanyelvi szinten beszélik, hanem nap mint nap használják. Sajnálatos módon egyelőre nem fest túlságosan pozitív kilátásokat az, hogy a 2011-es népszámlálás szerint az ilyen beszélők száma Írország területén 77 185 volt, a 2016-os szerint 73 803, a 2022-es szerint pedig már csak 71 968. Észak-Írországot hozzáátéve ezekhez a számokhoz körülbelül további 43 557 fővel számolhatunk, ám ott is csökkenő tendenciák figyelhetők meg a kitűzött növekvő (gyakorlatilag a jelenlegi beszélők számát több, mint megháromszorozni kívánó) célokkal szemben.

8 Ó Giollagáin et. al. 2007. <https://www.cogg.ie/wp-content/uploads/Linguistic-Study-of-the-Use-of-Irish-in-the-Gaeltacht.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 10. 24.).

9 Mac Gréil–Rhatigan 2009.

Város	3+ év feletti beszélők száma	napi szinten írül beszélők száma	% százalékos arány
Dublin és külvárosai	1 127 716	14 903	1,3
Cork és külvárosai	201 086	2727	1,4
Galway és külvárosai	77 032	2344	3
Limerick és külvárosai	90 379	963	1,1
An Bun Beag-Doirí Beaga	1445	771	53,4
Letterkenny	18 317	525	2,9
Swords	37 403	487	1,3
Bray	31 353	484	1,5
An Cheathrú Rua	753	464	61,6
Drogheda	39 127	435	1,1

4. táblázat¹⁰, A legnagyobb számú, az írt napi szinten beszélők száma városonként, 2016

Mindemellett a nyelvstratégia célja egy kétnyelvű társadalmi állapot elérése. A stratégia elismeri az angol nyelv fontosságát, ám szeretné, hogy az ír területeken az ír egyenlő arányban jelenjen meg. Ennek legfőbb okaként azt említi, hogy a nyelv a hagyomány és a kultúra része, ezáltal fontos identitásformáló, identitást erősítő szereppel bír. Ennek egy elméleti alapvetést is ad, mely a következőképp hangzik:

A nyelv az emberiség legfőbb eszköze az emberi érintkezésben, a gondolatok, az érzelmek, az emlékek és az értékek kifejezésében. A nyelv emellett a kulturális kifejezés elsődleges eszköze, szellemi kulturális örökség, mely létfontosságú az egyének és a csoportok identitásának szempontjából [...] Minden más, kézzel nem fogható kulturális örökség is nagyban függ a nyelvtől, ha életterejét napról napra meg kívánja őrizni, és ha szeretnénk, hogy a következő generáció megörökölje azt. A szóbeli hagyományok esetében – legyen szó dalokról, költészetről vagy

10 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

*folklórról – a nyelv nemcsak a közeg, mely tartalmazza a kulturális örökséget, hanem annak lényege, esszenciája.*¹¹

Hangsúlyozza továbbá a nyelveknek ezt a kulcsszerepét a kultúraátadásban és identitásképzésben, és ezt az UNESCO is elismeri. A célok kijelölésénél kitér még a következőkre:

- Három fontos faktort említ: *ability* (képesség), *opportunity* (lehetőség), *positive attitudes* (pozitív hozzáállás), amelyek bármilyen nyelvi tervezési cél elérésének kulcsfogalmai. Kitér továbbá az UNESCO által megfogalmazott 9 nyelvi vitalitási szempontra.
- Hangsúlyozza, hogy a kormányzat célja a nyelvstratégia Észak-Írországra való kiterjesztése is, ám nyilvánvalóan itt kissé más jellegű intézkedésekre van szükség, s más szervezeteknek, kormányzatoknak kell ezeket végrehajtaniuk, mint Írországbán.
- Felmérések azt mutatják, hogy az ír nyelvet beszélők száma bár alacsony, mégis a lakosság több mint 90%-a támogatja valamilyen módon az ír nyelv fenntartását, megőrzését, további megjelenéseit az élet különböző színterein.

A célkijelölés összefoglalásaként a következő négy szükségletet fogalmazza meg a stratégia:

1. Az ír nyelven valamennyire beszélők számának növelése (az akkori 1,66 millióról 2 millióra).
2. Az ír nyelvet anyanyelvi szinten nap mint nap használók számának növelése (az akkori 83 000-ről 250 000-re).
3. Az ír nyelvet a Gaeltacht területén anyanyelvi szinten nap mint nap használók számának növelése 25%-kal.
4. Az ír nyelvet a közigazgatásban igénybe vevők, valamint az ír nyelvű televíziót, rádiót és nyomtatott sajtót használók számának növelése.

¹¹ Languages are humankind's principal tools for interacting and for expressing ideas, emotions, knowledge, memories and values. Languages are also primary vehicles of cultural expression and intangible cultural heritage, essential to the identity of individuals and groups [...] All intangible cultural heritage depends on language for its day-to-day vitality and for being passed on to the next generation. In relation to oral traditions, whether it be song, poetry or folklore, language is not only the vehicle that contains the cultural heritage, it is its very essence.

2. ábra¹², Az UNESCO 9 nyelvi vitalitási szempontja

Végül fő stratégiai területként az oktatást jelöli meg, ám a családban való nyelvhasználatról is kiemelten szól. Ebből arra a következtetésre jut, hogy ez a stratégia csak lehetőségeket fog kínálni, illetve biztosítani az ír embereknek, ám ezekkel a lehetőségekkel élni is kell ahhoz, hogy a stratégia sikeres legyen.

IV. Szerkezeti felépítés

Az ír nyelvstratégia magát úgynevezett fázisos stratégiának (Phased Strategy) hívja. A következő négy fázist határozza meg:

1. Létrehozás/felállítás (irányelvek, céljelölések, tervezés).
2. Implementáció I. – Alapok lefektetése (tanárképzések, szakértőképzések elindítása, a hosszú távú stratégiai eredmények alapjainak létrehozása).
3. Implementáció II. – Kiterjesztés és mélyítés (kampányok, konferenciák, konkrét cselekvési tervek és intézkedések).
4. Implementáció III. – Megerősítés, megszilárdítás (az eddig elért eredmények megerősítése, fenntartása).

12 Forrás: <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

Kiemelendő, hogy a 3. fázisban az újraértelmezett és átalakított tanárképzés eredményeit (az új tanárgenerációt) középpontba helyezi, valamint egyben az implementáció III. szakaszához elengedhetetlennek tartja az oktatás később részletezett, jelentős mértékű reformját (nemcsak nyelvi szempontokra, de oktatásminőségi és általános oktatásreform-szükségletekre is kitérnek).

Szerkezeti elemként jelöl meg továbbá kormányzerveket, amelyek szerepet játszanak a stratégia megvalósításában:

- A Cabinet Committee on Irish and the Gaeltacht felügyelői szerepet fog betölteni és jelentéseket fog írni a kormánynak az előrehaladásról.
- Egy úgynevezett Senior Officials Group-ot kívánnak felállítani, melybe az érintett kormányzervek tagokat delegálnak. Ez a szerv a Cabinet Committee munkáját fogja támogatni.
- Minisztert és kormánytárcát alakítanak a végrehajtói szerep betöltésére (jelenleg: Department of Tourism, Culture, Arts, Gaeltacht, Sport and Media). Ezen belül egy stratégiai osztályt is felállítanak.

Az említett stratégiai osztály feladatait a következőkben határozzák meg:

1. a stratégiai tervezés felügyelete;
2. a források alakulásának felügyelete;
3. a kezdeményezések osztályközi implementációja;
4. szakértői tanácsadás;
5. a végrehajtó testületek által kidolgozott intézkedési tervezetek felügyelete;
6. a publikum tájékoztatása, kapcsolódó dokumentumok elérhetővé tétele.

Megjegyzendő, hogy még a szerkezeti-operatív leírásnál a nyelvstratégia külön kitér a nyelv normalizációs, standardizációs folyamataira. Kijelenti, hogy ezek létfontosságúak ahhoz, hogy az ír nyelv használata jobban terjedjen, mint ahogy ez más veszélyeztetett vagy revitalizált nyelv esetében is így volt a nemzetközi tapasztalatok szerint (is).

V. Intézkedési területek

A nyelvstratégia az egyes stratégiai területeknél (újra meg)jelöli a korábban már említett, az adott területre nézve releváns célkitűzéseket.

1. Oktatás

Az oktatás az a terület, amelyen keresztül a leginkább pozitív irányba lehet elmozdítani a nyelvi kérdéseket, így elsődleges cél, hogy az ír nyelvű oktatást fejlesszék, az ír nyelv iskolai használatát pedig a rekreációs, kulturális és szabadidős szektorhoz kössék, azzal összehangolják. Továbbá, mivel a mai fiatalok kultúrájához szervesen hozzátartozik a digitalitás, így annak is fontos szerep kell, hogy jusson az oktatásban. Mindezek miatt ez a legrészletesebb intézkedési terület, és az egész stratégia az oktatásnak kulcsfontosságú szerepet biztosít (melybe az egész családot bevonja, lásd a 2. és 3. intézkedési területnél is).

Elsődleges problémaként több felmérés eredményét vonultatja fel a stratégia. Egyrészt a dokumentum létrehozásakor az ír nyelv oktatása csak a mért iskolák felében érte el a „jó” vagy „nagyon jó” minősítést. Másrészt 1985 és 2002 között az angol oktatási nyelvű általános iskolákban 36,1%-kal, az ír nyelvűekben 40,5%-kal csökkent azon tanulók száma, akik az iskola végére folyékonyan tudtak írül beszélni. Harmadrészt problémák mutatkoztak középiskolai szinten is legalább az iskolák harmadánál, ahol már iskolakezdekőkor sem érte el a diákok ír beszédképessége az elfogadható szintet, és ez a végzés időszakára se változott. Ennek megfelelően a sikeres vizsgatételhez szükséges százalékokat emelték.

Az intézkedési terület részletesen tárgyalja az oktatás más szektorokhoz való kapcsolódását, továbbá az immerziót (a belemerítés nyelvoktatási technikáját), ismételten hangsúlyozva, hogy milyen hatalmas szerepe van az oktatásnak a nyelvstratégia egészére nézve. Fontos megállapítás, hogy nemcsak a diákok, hanem a tanárok is erőteljesen érintettek. A tanárképzés átalakítása tehát alapkérdés, ehhez hozzátartozik a tanítóképzés is, amely az írás-olvasás elsajátítása miatt fontos. A cél a tanárok, tanítók nyelvi és nyelvoktatási kompetenciáinak javítása, fejlesztése, felkészítés a különféle nyelvi szintű gyerekekkel való bánásra (nyelvi megközelítés).

A dokumentum kijelöli a nemzeti nyelvi kompetenciamérés szerepét a program egészében, majd rátér az ír nyelv tantervére, az általános iskolai nyelvoktatást jelölve meg elsődleges feladatként. Ezen a szinten további fejlesztésekre, értékelési rendszerek bevezetésére, módszertani újításokra van szükség. Középiskolai

szinten egy háromszintű nyelvtanítási modellt állítanak fel a felzárkóztatás céljából és egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a szóbeli kommunikációra.

Az iskola-előkészítő szakaszban, valamint iskolán kívül is fontos az ír nyelv tanítása, tanulása, épp ezért IKT-támogatást kívánnak nyújtani, továbbá rendezvények, tanfolyamok, programok segítségével kívánják támogatni ezeket az intézményeket. Fontos még, hogy minden ír nyelven oktató általános iskolához hozzá akarnak rendelni egy ír iskola-előkészítő intézményt (például óvodát alapítanak az iskola kerületében, az adott településen stb.).

A tanárképzésen belül a következő lépéseket teszik:

- minden résztvevő bátorítása arra, hogy az ír nyelvet tanórai környezetben kívül is használják;
- az ír nyelven kívül további tárgyak ír nyelvű oktatását fogják előkészíteni;
- a tanárképzésben résztvevők esetében azok a tanárok, akik Gaeltacht-kurzusokat is felvesznek, további célzott oktatási programokban fognak részt venni (megemelkedik az óraszám és a képzési idő);
- az általános iskolai tanároknak új ösztöndíjprogramot vezetnek be, hogy intenzív Gaeltacht kurzusokra járjanak;
- az egyetemeket arra fogják ösztönözni, hogy több magas szintű ír nyelvtudással rendelkező ír hallgatót vonzanak be az elvárások módosításával (melyek az angol nyelvű iskolákban tanulókat nem érintik hátrányosan);
- az oktatási gyakorlat során a tanár szakos hallgatók jelentős részét Gaeltacht területekre fogják küldeni, ahol egy meghatározott nyelvtanítási programot kell követniük;
- BA szinten az ír oktatási elemeket, kurzusokat intenzívebbé teszik;
- egy új szakirányt vezetnek be ír nyelvű általános iskolai oktatás néven az egyetemekre.

Ez a fejezet kitér továbbá a felnőtt(nyelv)oktatásra, valamint a nyelvi fejlesztésért felelős oktatási-nevelési munkatársakra (logopédusok, családsegítők, pályaválasztási tanácsadók), akiknek képzésébe például beépítik a kétnyelvűség népszerűsítését.

Külön tárgyalják a Gaeltacht oktatását, melynél kitérnek ösztöndíjprogramokra, nyári egyetemekre, tantervi és tananyag/tansegédletekbeli szükségletekre.

Az iskolaalapítás általános és középiskolai szinten is nagy figyelmet kap. Végül pedig kiemelik a külföldi iskolák, tanszékek alapításának fontosságát is, aminek elsődleges célpontjai az észak-amerikai és európai országok. Ezzel az ír nyelvet és kultúrát kívánják népszerűsíteni, együttműködési és csereprogramokat létrehozni.

2. Gaeltacht

A nyelvstratégia deklarálja, hogy folyamatos kutatáson-felmérésen alapuló lépéseket fog tenni az ír anyanyelvű, Gaeltacht-státusú közösségekben, mivel ezeket gondolják a teljes nyelvstratégia elsődleges bázisának, a siker egyik kulcsának. Ennek megfelelően a Gaeltacht tagoknak ez alapján a nyelvstratégia alapján saját, helyi szintű nyelvstratégiákat is ki kell dolgozniuk, ennek elmaradása pedig a Gaeltachtból való kizáráshoz vezethet. Ezeket a helyi nyelvstratégiákat 7 évente vizsgálják felül, akárcsak a Gaeltacht-tagsági nyelvi kritériumokat is, és ha egy közösség ezeknek (már) nem felel meg, az szintűgy kizáráshoz vezet.

Ezeknek az intézkedési területeknek a fókuszpontjában a szolgáltatói szektor áll, és ennek megfelelően a következő területeken vár el intézkedéseket a Gaeltacht közösségektől:

- oktatástervezés;
- családsegítés;
- fiataloknak szóló szolgáltatások;
- helyi önkormányzati szolgáltatások;
- infrastrukturális és gazdasági tervezés;
- közösségépítés;
- üzleti szektor;
- kulturális/oktatási turizmus fejlesztése;
- vallás;
- idősgondozás;
- sajátos igényű gyermekek gondozása;
- egészségügy;
- sport.

3. Család

A nyelvstratégia egyik alapvetése, hogy a nyelvi vitalitás elsődleges és legfontosabb bázisa maga az anyanyelvi beszélőközösség, így a cél a fiatal ír szülők segítése, esetleges oktatása/továbbképzése (nevelés, nyelvhasználat).

Felismeri, hogy az angol dominanciája miatt a gyermekek kétnyelvűek lesznek, s a családi környezetben is erre a kétnyelvűségekre kell nevelni őket, azonban ez korántsem egyszerű. Ehhez többfajta programmal és szolgáltatással nyújtanak segítséget. Az egyik ilyen például a language assistant (nyelvi asszisztens ~ anyanyelvi lektor) alkalmazása a közoktatásban (mintegy családsegítői pozícióban is), amit szeretnének a Gaeltachton kívülre is, az összes ír iskolára kiterjeszteni.

Alapvető céljaik közé tartozik tehát, hogy felhívják a figyelmet és tájékoztassák a szülőket és leendő szülőket a kétnyelvűség előnyeiről; hogy különféle intézkedésekkel támogassák az olyan családmodellek létrejöttét, ahol az egyik szülő ír nyelven beszél a gyerekekkel; hogy a kétnyelvűség előnyeiről az egészségügyi és szociális dolgozókat is tájékoztassák, bevonják őket a népszerűsítési folyamatba.

Intézkedések:

- nyelvi asszisztensek rendszerének kiterjesztése a Gaeltachton kívülre is;
- az ír nyelvű családok hálózatainak helyi támogatása;
- programok, melyek a nagyszülőket és más idős rokonokat segítenek az ír nyelv átadásában;
- célzott nyelvtanulási programok olyan családoknak, ahol csak az egyik szülő beszél írül;
- a Gaeltacht nyári egyetemei nagyobb hangsúlyt fognak fektetni a családon belüli nyelvsajátításra;
- figyelemfelhívás és tájékoztatás a kétnyelvűség előnyeiről, főként egészségügyi és szociális dolgozóknak, valamint fiatal szülőknek;
- az ír nyelvű játszóházak, gyermekgondozási intézetek funkcióit a jövőben központosítják.

4. Közigazgatás, szolgáltatások és közösség

Számos strukturális változást írnak elő állami és helyi közigazgatási szinten, melyek jórészt centralizálnak, éppen azért, hogy a nyelvstratégiák helyi és államszintű megvalósítását egységesebben, átfogóbban tudják támogatni. Az alapmegközelítés itt is a kétnyelvűség támogatása a közigazgatási szervekkel való kommunikáció, illetve ügyintézés során. Ehhez úgynevezett *language scheme*-eket, azaz nyelvi terveket alkotnak. Ezek a helyi intézkedési terveket segítik, melyek ezáltal:

- megteremtik az ír nyelv használatát bátorító szociális feltételeket;
- szokássá alakítják az ír nyelv használatát a társas és intézményekkel való érintkezések során;
- hangsúlyozzák a nyelv és az attitűdök közötti szoros kapcsolatot, ami összefügg életminőségbeli, környezeti és helyi gazdasági kérdésekkel.

Mindemellett a helyi közigazgatási szintű nyelvi intézkedések magukba fogják foglalni a nyelvi tanácsadást fiatal szülők számára, ír nyelvű továbbtanulási tanácsadást, a közigazgatási és önkéntes intézmények ír nyelvűségének támogatását, az olyan vállalkozások támogatását, amelyek két nyelven kívánnak szolgáltatást nyújtani.

Ezután a dokumentum kitér a különféle közigazgatási-állami szervek szerepére, illetve programjaira, ideértve a főváros közigazgatását, az önkormányzatokat, megyéket, az önkéntes szektort, a honvédelmet és egyéb, alacsonyabb szintű létesítményeket, melyeket „fizikai forrásközpontoknak” nevez. Ezek lehetnek különböző nyelvész körök, olvasó körök, kávézók, színházak, rendezvények, melyek ezáltal támogatást élveznek.

Kiemelendő még, hogy ez az intézkedési terület legfontosabb célként a kétnyelvű köztisztviselők, közalkalmazottak képzését, alkalmazását jelöli meg. Ezt többféle módon támogatják, többek között egy független, szabványokon alapuló akkreditációs rendszer, az ún. „országos kétnyelvűségi és nyelvi gyakorlati diploma” (National Diploma in Bilingualism and Language Practice) létrehozásával.

5. Média és technológia

A média továbbra is fontos, ám a technológiai fejlődéssel nagyobb súlyt kap a digitális média, mely egyben lehetőséget nyújt a nyelvi vitalitás javítására. Hosszú távon a digitális médiában látják a nyelvi fejlesztés fő lehetőségét. Az írás-olvasási készségek rövid- és középtávú fejlesztését CD-k, DVD-k, hangoskönyvek és nyomtatott anyagok segítségével kívánja támogatni, még hozzá a következő módokon:

- irodalmi rendezvények, foglalkozások indítása könyvtárakban;
- iskolai irodalmi programok és klubok;
- irányított olvasási programok meghatározott beavatkozási pontokon;
- az ír nyelvű könyvek népszerűsítése, szó szerint is láthatóbbá tétele a könyvesboltokban, erősebb promóciós tevékenység;
- az online könyvrendelések és könyvszolgáltatások fejlesztése, elérhetőbbé tétele;
- egy ír nyelvű anyagokat forgalmazó online könyvesbolt kialakítása;
- helyi könyvklubok létrehozásának támogatása, online támogatásuk biztosítása;
- legalább egy ír nyelvű helyszín/tér kialakítása Dublinban, ahol a könyvesboltokon, irodalmi rendezvényeken kívül a családok más szolgáltatásokat (pl. kávézók) is elérhetnének ír nyelven;
- irodalmi díjak, olvasási programok, egyéb promóciós tevékenységek kialakítása, összehangolása;
- a fiatalok bátorítása az ír nyelvű szövegalkotásra, beleértve az újságírást, blogírást, kreatív írást, forgatókönyvírást.

Látható, hogy az irodalomnak kiemelt szerepet tulajdonít a stratégia, de kitér a televíziózásra és a rádiózásra is. A jogi szabályozáson kívül (ír nyelvű adások ideje, óraszám, aránya, anyagi és egyéb támogatása) utóbbi esetében leginkább a feliratozással kapcsolatos opciók bővítésére helyezi a hangsúlyt.

Végül külön IKT-stratégiát kívánnak kidolgozni, mely többek között a következőket tartalmazná:

- IT terminológiai és lexikográfiai források létrehozása;
- lokalizációs és nyílt forráskódú alkalmazások;

- helyesírásellenőrző-programok;
- digitális szótárak;
- számítógépes fordítás;
- korpuszok;
- beszédtechnológiai újítások, szoftverek;
- e-learning;
- mobil eszközök stb.

6. Szótárak

Ezen a területen már számos intézkedést bevezettek. Általánosságban a cél ezek fejlesztése, továbbvitele:

- korszerű egy- és kétnyelvű szótárak fejlesztése;
- korpuszforrások és lexikológiai támogatás fejlesztése – támogatandó az említett szótárak fejlesztését;
- az ír nyelv történeti szótárának befejezése 2037-ig (az ír akadémia által);
- modern terminológiafejlesztés;
- a helyesírási szótár rendszeres időközönként való korszerűsítése;
- az új központi fordítóegység végrehajtja a jogszabályok fordítására vonatkozó stratégiát, továbbá 2011-ig befejezi az ír standard nyelvváltozat felülvizsgálatát.

7. Jogi szabályzók és státus

Az ír nyelv Írországbán az elsődleges hivatalos nyelv és nemzeti nyelv. Bár az ír nyelv 2007 óta az Európai Unió egyik hivatalos nyelve, a megfelelő források hiányában az uniós intézmények nem kötelesek az összes uniós jogszabályt és szöveget ír nyelvre fordítani. A nyelvstratégia célja, hogy 2030-ig ezeket a forráshiányokat, illetve a képzett fordítók hiányát orvosolja.

Az ír nyelv státusa Észak-Írországbán nem befolyásolható közvetlenül, hisz ez a brit kormányzat és az észak-ír közigazgatás joghatósága alá tartozik. A stratégia célja, hogy diplomáciai úton javítson ezen a helyzeten (például kedvező nyelvtörvény bevezetése, nyelvi garanciák adása a brit kormány részéről).

8. Gazdasági élet

Alapelvként a privát szektor összes olyan résztvevőjét támogatni fogják (úgy anyagilag, mint a láthatóvá tétel szintjén), amely hajlandó a kétnyelvű szolgáltatásra. Külön foglalkoznak a kétnyelvű termékfeliratozással és csomagolásokkal, ami szintúgy alapvető cél.

A vállalkozások kétnyelvűségét három módon kívánják előmozdítani:

1. a vállalkozásindítás általános támogatása különféle képzési, támogatási, gazdasághálózati eszközök segítségével;
2. olyan nyelvi szolgáltatások támogatása és fejlesztése, amelyek képesek biztosítani az ír állam és az EU számára szükséges tevékenységeket, mint például fordítás, tolmácsolás, nyelvoktatás, publikáció, nyelvi konzultáció, projektmenedzsment;
3. Írország vezető pozícióba helyezése a többnyelvű szolgáltatások költséghatékony biztosítását szolgáló technológiai megoldások kínálatában.

9. Keresztmetszeti kezdeményezések

Négy főbb intézkedést írnak itt elő:

1. Agytröszt: egy kiemelkedő színvonalú, kreatív gondolkodókból álló kör, mely nyelvi és IKT-s fejlesztésekért felelős.
2. Nyelvi portál: egy központi oldal, mely hozzáférést ad ír e-tananyagokhoz, kiadványokhoz, médiatartalmakhoz, terminológiához, helynevekhez, tanulmányokhoz, nyelvi hálózatokhoz, digitalizált tartalmakhoz, társadalmi és szakértői (nyelvi) hálózatokhoz.
3. EU szerepe: annak biztosítása, hogy az ír nyelv szerepeljen minden uniós kutatásban és fejlesztési programban a természetes nyelvi feldolgozás, a nyelvtanulás és a nyelvtechnológiák területén.
4. Digitalizációs program: Az ír irodalom és egyéb kulturális értékkel bíró szövegek digitalizációja és elérhetővé tétele (ezek jelenleg gyakran csak archívumokban és levéltárakban érhetők el a világ különböző pontjain).

VI. Ütemterv [VII. Feladat- és hatáskörök]

Az ír nyelvstratégia ütemterve nem explicit, éppen azért, mert lokális nyelvstratégiák felállítását szorgalmazza. Általánosságban elmondható, hogy egy 20 éves, a 2010–2030-ig terjedő időszakra tervező nyelvstratégiáról van szó, mely egy nyelvtörvényre támaszkodik, és többször is létrehozott újabb szabályzókat, melyeket folyamatosan nyomon követett, jelentést készített róluk.

A nyelvstratégia hatékonysági foka megkérdőjelezhető jelenleg is (lásd a beszélők számát), épp ezért egy 5 éves akciótervet is kiadtak a nyelvstratégia elfogadása után majd egy évtizeddel (Action Plan 2018–2022). Ez a terv saját bevallása szerint is azért született, hogy jóval konkrétabb kereteket és segítséget nyújtson a nyelvstratégia egyes pontjainak megvalósításához.

A nyelvstratégiához kapcsolódóan, de az ír nyelvtörvény kijelölt feladatként egy nyelvi tervet (language scheme) is elfogadtak a 2023–2026-os időszakra.¹³ Ez a 3 évente megújuló nyelvstratégiai dokumentum elsősorban a közigazgatás nyelvstratégiáját hajtja fokozatosan végre.

A nyelvstratégia a Turisztikai, Kulturális, Művészeti, Gaeltacht, Sport és Média Minisztérium feladatkörébe tartozik.¹⁴ Emellett hatalmas szerep hárul az önkormányzatokra, valamint kimondottan a Gaeltachtra. Megemlítendő még a minisztériumon belül működő stratégiai osztály is, melynek konkrét feladatait már korábban tisztáztuk. Összességében a nyelvstratégia számos más szereplőt von be, néha pedig jogilag kötelez az egyes intézkedések végrehajtására.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Az ír nyelv revitalizációs stratégiájának felügyeletét Turisztikai, Kulturális, Művészeti, Gaeltacht, Sport és Média Minisztérium látja el. Fenntartását és megújítását folyamatosan végzik, szükség esetén társszervezetek bevonásával kötelező érvényű intézkedéseket tesznek.

¹³ Language Scheme 2023–2026,

¹⁴ <https://www.gov.ie/en/policy/d01d9-an-ghaeltacht/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).

IX. Összehasonlítás, kitekintés

Természetesen az ír nyelv igen más helyzetben van, mint a magyar – akár vitalitás, akár történeti fejlődés, akár a beszélők száma szempontjából. Ez a sajátos helyzet abban nyilvánul meg, hogy az ír nyelvet anyanyelvi szinten beszélni képes emberek és az ezt a képességüket napi szinten használók száma igen alacsony, gyakorlatilag revitalizációra szorul a nyelv. A magyar nyelv esetében erről (egyelőre) még nincs szó.

Az ír nyelvstratégia elméleti megközelítései figyelemre méltók, s nemzetközileg is ismertek. Kiemelendő, hogy az anyanyelv szerepét az egyéni és a közösségi identitás keresztmetszetében értelmezi, továbbá a kulturális megközelítésre is nagy hangsúlyt fektet. Haladó elméleti szemléletmódot tükröz az, hogy a nyelvi attitűdök szerepére többször is felhívja a figyelmet, ezeket viszont nem kizárólag a nyelvi hátrány vagy hátrányos megkülönböztetés szempontjából vizsgálja – mint ahogy ezek néha aránytalanul vannak jelen szociolingvisztikai megközelítésekben. Ezeket a szempontokat a magyar nyelvstratégia megalkotásakor figyelembe kell vennünk.

Fontos, hogy az írek a sikeres nyelvstratégia elengedhetetlen feltételének tartják az oktatást, azon belül is a tanárképzés átalakítását és fejlesztését. Ismételtén igaz az, hogy az ír nyelv oktatási helyzete nem állítható párhuzamba a magyar nyelvével, azonban hazánkban is nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az anyanyelvű oktatás fejlesztésére (és nemcsak az anyanyelvi tananyagtartalmak, tehát a magyar nyelv és irodalom órák fejlesztésére). Ennek okait az ír nyelvstratégia részletesebben is tárgyalja, és ezek ugyanúgy érvényesek lehetnek a mostani, illetve a jövőbeli magyar oktatásra, hiszen ha más nem, az identitáserősítés, a humán tőke és erőforrás itthon tartása vagy visszacsábítása szempontjából elhanyagolhatatlan volna egy jó presztízsű, fejlett, az anyanyelvűségre és nem csak az anyanyelvi tananyagtartalmakra fókuszáló oktatási rendszer, ahol a nyelvi képzés és készségfejlesztés sokkal erőteljesebben és előtérbe helyezettebben nyilvánul meg, hiszen a magyar nyelv médiumként is szolgál. Nem véletlenül lett a magyar nyelvstratégiának is egyik központi területe az oktatás, ahol a tanárképzés és általános továbbképzés alkalomadtán

létező, de egységesen, átfogóan még meg nem jelenő moduljaira is nagy hangsúlyt kellene fektetni.

Ehhez kapcsolódóan kiemelt szerepe van az ír nyelvstratégiában a médiának, melyhez a könyveket, főként az irodalmi műveket is hozzá sorolják. Az írek felismerték, hogy a nemzeti nyelvű, minőségi (szép)irodalom nemcsak identitást formál, nemcsak kulturális tartalmat ad, hanem közvetlenül formálja a nyelv presztízsét. Úgy is mondhatnánk, hogy amilyen a nemzet irodalma, olyan a nemzet is – és fordítva. A magyar irodalom főként a 19. század végén, a 20. század elején világszinten is kimagasló volt, igazolva ezzel is a nemzet kultúrnemzetként való (ön)definícióját. Ezeknek a tartalmaknak a digitalizációja, elérhetővé tétele, újabb minőségi irodalmi művek létrehozásának támogatása, és nem utolsósorban ezek fordítása a magyar nyelvvel szembeni attitűdöt jelentős mértékben alakítaná, javítaná lokális és globális szinten egyaránt. Erről a magyar nyelvstratégia több fejezetében szólnak, ha néha közvetetten is.

Az ír nyelvstratégia saját létjogosultságát demográfiai és egyéb kvantitatív társadalmi és nyelvhasználati adatokkal támasztja alá. A megvalósítandó céloknál konkrét növekedési rátákat jelölnek ki, melyeket a megadott határidőig el kívánnak érni. A magyar nyelvstratégia esetében történeti, diplomáciai, módszertani okokból és forráshiány miatt sem tudunk kellő részletességű vagy pontosságú adatokhoz hozzáférni (más országok népszámlálási adatai, módszertana, egy önálló kutatás költségei, humánerőforrás-szükségletei stb.). Ír mintára javasoltuk azonban egy kiterjedtebb mérőrendszer kialakítását, legalább az ország határain belül, amely nem a magyar nyelvi szintet mérné a beszélők esetében (mint az íreknél), hanem sokkal inkább attitűdöket, készségeket, kétnyelvűséget stb.

Az ír stratégia struktúrája is sokat segít a magyar nyelvstratégia kidolgozásakor. Ez a stratégia meglehetősen jól strukturált, logikusan felépített, lényegre törő. Emellett tartalmaz minimális alapvetéseket, általánosabb leírásokat és helyzetelemzéseket, majd intézkedési terveket, cselekvési pontokat. Azonban az is tanulságként szolgál, hogy a lényegre törés nem mindig vezetett eredményre, pontosabban túlságosan általánosak maradtak egyes részek, ezért is volt szükségük később egy újabb, 5 éves akcióterv bevezetésére. A magyar nyelvstratégiánál az operatív jelleget át vesszük az úgynevezett kivonatok esetében, de a fő

leírásokat, elemzéseket, elméleti háttereket hosszabbra fogjuk kiküszöbölendő egy az ír nyelvstratégiához hasonló hiányosságot, de továbbra is biztosítva a lényegre törő, inkább a döntéshozóknak szóló szövegegyeséget.

A magyar nyelvstratégia esetében nem találjuk kimondottan előnyösnek a 20 éves tervezési ciklusokat, épp ezért az imént említett 5 éves akcióterv ciklikusságát adaptáljuk. Természetesen egyetértünk azzal, hogy a stratégiai gondolkodás – ahogy az ír nyelvstratégia is mutatja – egyszerre érinti a jelent, a közjövőt és a távoli jövőt is, ezért megalkotásánál mindegyik fázist figyelembe kell venni, de a nyelvileg is gyorsan változó világban meglehetősen nehéznek találjuk az 5 éven túli konkrét tervezést – mindamelllett, hogy természetesen tudatában vagyunk annak, hogy több olyan stratégiai lépés is lesz, amely még akkor se ér célba, illetve végleges formájába, ha a stratégiát Magyarország kormányja egy az egyben adaptálja és követi.

Az írek főbb intézkedési területként jelölik meg a következőket: az oktatás, a Gaeltacht (~anyanyelvi területek), a család, a közigazgatás és a szolgáltatás, a média és technológia, a szótárak, a jogi szabályzók és a státus, a gazdasági élet, valamint az egyéb, keresztmetszeti területek. A magyar nyelvstratégiánál ezeket szinte kivétel nélkül átvehetjük, ám más csoportosításban, illetve természetesen a Gaeltacht helyett mi a határon túli magyar beszélőközösségeket tárgyaljuk. Éppen a következetesebb csoportosítás révén próbálunk olyan redundanciákat kiküszöbölni, melyek az ír nyelvstratégia szerkezeti felosztásánál megfigyelhetők. Például az oktatás kérdése számos helyen visszatér (család, Gaeltacht, a közigazgatás és szolgáltatás), de ugyanígy megjelenik maga a Gaeltacht, a család, a technológia az oktatáson belül is. Ez ennél a dokumentumnál számos felesleges ismétléshez vezet. Nem mellesleg az utolsó intézkedési terület reflektál is erre a problémára, hiszen gyakorlatilag is keresztmetszeti területeket jelöl ki. A magyar nyelvstratégiánál épp ezért három fő pillért (oktatás, jog és közigazgatás, média) és számos keresztmetszeti intézkedési területet állapíthatunk meg – mindeközben persze utóbbiak szerepe sem kisebb mértékű, pusztán természetük átfogóbb, kevésbé „szektorális” jellegű.

Összességében az ír nyelvstratégia egy áttekinthető, logikus felépítésű, racionális célokat kitűző nyelvstratégia, melynek számos konkrét ötletét fel tudjuk használni a magyar nyelvstratégia megalkotásakor.

Felhasznált irodalom

- 20-Year Strategy for the Irish Language 2010–2030*. Government of Ireland, 2010.
<https://assets.gov.ie/88781/087bbace-b392-4671-b51a-149720d3f6ff.pdf#page=null> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Census of Population 2016 – Profile 10 Education, Skills and the Irish Language*.
 Central Statistics Office. <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 26.).
- Coimisiún na Gaeltachta report*. Stationery Office, Dublin, 1925.
<https://aran.library.nuigalway.ie/bitstream/handle/10379/2586/CnaGReport.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (letöltés időpontja: 2024. 02. 20.).
- DCU 2009. *20-YEAR STRATEGY FOR THE IRISH LANGUAGE*. Prepared for the Department of Community, Rural and Gaeltacht Affairs. FIONTAR, Dublin City University, February 2009. https://www.researchgate.net/profile/Joseph-Lo-Bianco/publication/291166978_20_Year_Strategy_for_the_Irish_Language/links/59434ba745851525f88d7713/20-Year-Strategy-for-the-Irish-Language.pdf (letöltés időpontja: 2024. 10. 08.).
- Language Scheme 2023–2026*. Department of Social Protection, [Dublin], 2023.
<https://assets.gov.ie/246266/fbf5f288-0fc0-472c-809f-2258586ed88d.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).
- Mac Gréil–Rhatigan 2009. Mac Gréil, Fr. Micheál – Rhatigan, Fergal: *Attitudes towards Competence in and Use of the Irish Language 2007–2008*. National University of Ireland, Maynooth, 2009.
<https://www.coimisineir.ie/userfiles/files/PDFFile%2C15645%2Cen.pdf> (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).
- NUIG & NUIM 2007. *Comprehensive linguistic study of the use of Irish in the Gaeltacht: Final Report*. 2007. National University of Ireland in Galway and Maynooth, 2007.
https://www.researchgate.net/profile/Joe-Mac-Donnacha/publication/325472974_COMPREHENSIVE_LINGUISTIC_STUDY_OF_THE_USE_OF_IRISH_IN_THE_GAELTACHT_PRINCIPAL_FINDINGS_AND_RECOMMENDATIONS_2007_A_RESEARCH_

REPORT_prepared_for_THE_DEPARTMENT_OF_COMMUNITY_RURAL_AND_GAELTACHT_AFFAIRS/links/5b1008d2a6fdcce1ee4c578e/COMPREHENSIVE-LINGUISTIC-STUDY-OF-THE-USE-OF-IRISH-IN-THE-GAELTACHT-PRINCIPAL-FINDINGS-AND-RECOMMENDATIONS-2007-A-RESEARCH-REPORT-prepared-for-THE-DEPARTMENT-OF-COMMUNITY-RURAL-AND-GAELTACHT-AFFAIRS.pdf (letöltés időpontja: 2024. 10. 07.).

Ó Giollagáin et al. 2007. Ó Giollagáin, Conchúr – Mac Donnacha, Seosamh – Ní Chualáin, Fiona – Ní Shéaghdha, Aoife – O’Brien, Mary: *Comprehensive Linguistic Study of the Use of Irish in the Gaeltacht: Principal Findings and Recommendations*. Department of Community, Rural and Gaeltacht Affairs, Dublin, 2007.

<https://www.cogg.ie/wp-content/uploads/Linguistic-Study-of-the-Use-of-Irish-in-the-Gaeltacht.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 10. 24.).

AZ IZLANDI NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: BÓDI ZOLTÁN

Alapadatok

Az érintett nyelvek: izlandi

Az érintett országok: Izland

A nyelv státusa az érintett országban: az izlandi az ország nemzeti és hivatalos nyelve

A beszélőközösség mérete: 387 758 fő¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvpolitikai dokumentum, izlandi nyelvtörvény²

A stratégia természete: az izlandi nyelv kommunikációs státusának fenntartása, védelme a külső hatásoktól, az izlandi jelnyelv tanulhatóságának a fenntartása

A stratégia kiterjedése: középtávú, hosszú távú, folyamatos, részletezés nélkül

A stratégia időtartama: folyamatos, nincs időtartama, hisz nincs klasszikus nyelvstratégiai dokumentum, de vannak nyelvpolitikai tanulmányok, van nyelvtörvény, és az Izlandi Nyelv Tanácsa minden évben nyilvánosan beszámol az izlandi nyelv aktuális állapotáról; az Izlandi nyelv Tanácsának hivatali ideje négy év

Intézkedési területek: a nyelv használata minden szintéren, a nyelv oktatása (általános, középiskola, felsőoktatás, bevándorlók nyelvoktatása), média, hivatalok nyelvhasználata, európai uniós dokumentumok fordítása, idegen

1 Overview. Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/inhabitants/overview/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

2 Törvény az izlandi nyelv és az izlandi jelnyelv jogállásáról (Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls Nr. 61) 2011. június 7. no. 61. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2011061.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

nyelvek oktatása, védelem az idegen nyelvi hatásoktól, a jelnyelv oktatása és használhatósága, az Izlandi Nyelvi Tanács működése

Felelős intézet, kidolgozó: Izlandi Nyelvi Tanács, Árni Magnússon Izlandi Tanulmányok Intézete, az oktatásért és a kultúráért felelős minisztérium

„Nyelvstratégiai mátrix”: Az izlandi nyelvstratégia leírása, kidolgozottsága magas színvonalú, az idegen nyelvi hatások elleni védelem politikai, tudományos és társadalmi elfogadottsága is magas színvonalú, az izlandi nyelv státusa stabil. Meg kell jegyezni viszont, hogy ennek ellenére az angol nyelv ismerete Izlandon meglehetősen általános, használata viszont jellemzően a globalizáció és a nemzetközi kapcsolatok által érintett területekre koncentrálódik (pl. turizmus, vendéglátás, pénzügyek). Veszélyezteteti viszont az izlandi versenyképességét, hogy a tudomány és a felsőoktatás általános nyelve angol.

Az izlandi státusát befolyásolja továbbá az is, hogy a bevándorlók egyre észrevehetőbben jelennek meg a gazdaság különböző területein, valamint érzékelní lehet a globalizáció hatásait is, ezért megfigyelhető a kétnyelvűség, valamint az idegen eredetű elemek fokozott beáramlása tapasztalható

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Az izlandi az északi germán nyelvcsoportha tartozik, hasonló a modern feröerrihez és néhány nyugati norvég dialektushoz. Az izlandi nyelv szerkezete és szóincse még mindig elég hasonló az óészaki nyelvhez, amely ennek a nyelvcsoporthnak a közös őse. Az óészaki nyelvet a középkori Skandináviában, Feröer-szigeteken, Izlandon és néhány brit szigeten, valamint Grönland bizonyos részein beszélték az északi népek.

Az óészaki egyik dialektusa volt az óizlandi, amelyből a mai izlandi kialakult. Az izlandi nyelvet a terület benépesedésétől kezdve, a 9. századtól beszélik. Sok középkori óészaki írásos forrás áll rendelkezésünkre, és ezek között több értékes irat keletkezett a 12–14. századi Izlandon. Ezeket a mai, átlagos izlandi nyelvtudással rendelkezők is képesek elolvasni mindenféle speciális nyelvészeti képzettség nélkül. A modern izlandi nyelv erősen őrzi az óészaki nyelvi hagyományokat, ami régóta megalapozza az izlandi nyelvi ideológiát és nyelvpolitikát.

Az izlandi nyelvet – főként a szókincs területén – számos idegen hatás érte, ezek közül a legerősebb a dán szavak beáramlása, hisz Izland 500 évig dán fennhatóság alatt állt egészen a köztársaság 1944-es kikiáltásáig. A felvilágosodásnak köszönhetően a 18. századtól kezdve, különösen a 19. században erősödni kezdett az izlandi nemzeti öntudat, és mozgalmak indultak a dán szavak izlandiakkal való helyettesítésére. Mára a dán nyelv izlandi befolyása gyakorlatilag megszűnt, ám a globális angol hatása egyre erősebb az izlandi nyelvre is.

Az izlandi nyelv meglehetősen homogén, nincsenek területi nyelvváltozatai, bár északon és délen néhány mássalhangzó kiejtése bizonyos fonetikai helyzetekben kis mértékben eltér, de ezek nem olyan mértékű különbségek, amelyek alapján önálló dialektusnak lehetne nevezni őket.

Az átlagos izlandi beszélők angoltudása meglehetősen jó, vannak olyan nyelvhasználati területek, amelyeken az angol használata általános, ide tartozik a turizmus, néhány üzleti, pénzügyi terület, valamint az akadémiai és felsőoktatási szféra. Az izlandi nyelv ezeken a területeken kívül a hétköznapi nyelvhasználatban stabil. Az általános és középiskolában az oktatás nyelve az izlandi, valamint a legtöbb egyetemi szakon is az izlandi a magyarázat, az oktatás nyelve, különösen a BA szintű képzésekre igaz ez. A kulturális életben az izlandi nyelv virágzik: több tucat izlandi nyelvű nyomtatott lap jelenik meg, számos rádió- és televízióállomás sugározza műsorait izlandiul, százával jelennek meg az izlandi nyelvű könyvek. Az egy főre jutó kiadott könyvek száma tekintetében Izland világelső.³

A modern izlandit több tucat külföldi egyetemen tanítják idegen nyelvként, és az Izlandi Egyetem több száz külföldi hallgatója tanulja idegen nyelvként az izlandit.

Az egyetlen kisebbségi nyelv Izlandon az izlandi jelnyelv, amelynek körülbelül 300 anyanyelvi használója van, ám rajtuk kívül még sokan tanulják második nyelvként (például az anyanyelvi jelnyelvi használók hozzátartozói, a jelnyelvi tanárok és tolmácsok stb.).

3 *Guinness World Records*.
<https://www.guinnessworldrecords.com/world-records/444296-most-published-writers-per-capita> (letöltés időpontja: 2024. 08.30.).

Az 1990-es évek közepétől kezdve folyamatosan emelkedik az Izlandra betelepülők száma, az idegen állampolgárok aránya jelenleg körülbelül a lakosság 14,6%-át teszi ki.⁴ Az izlandi népesség száma folyamatosan nő, ám a statisztikai adatok szerint a növekedés a betelepülőknek köszönhető. A 2022. év végi adatok szerint 10 341 idegen állampolgár települt be Izlandba, míg az izlandi állampolgárok száma 577 fővel csökkent.⁵ Ez a mai izlandi nyelvre úgy hat, hogy egyre megszokottabbá válik az izlandi nyelv idegenszerű kiejtésének a megjelenése a köznapisituációkban, de a médiában is. A lengyel bevándorlók számát jól mutatja, hogy az izlandi közszolgálati média az izlandi és az angol mellett lengyelül is kínálja szolgáltatásait.

Amellett, hogy az izlandi a hivatalos nyelv és ez a legáltalánosabban előforduló nyelv a köznapisituációkban, a munkavállalás területén (különösen a vendéglátásban, az építőiparban, a takarító szolgáltatásokban) a többnyelvűség egyre általánosabb (az izlandi mellett az angol, a lengyel, a litván és egyéb nyelvek). Ez a nyelvi helyzet az egyre nagyobb számú bevándorló miatt áll elő. Bár a bevándorlók nagy része képes folyékonyan beszélni izlandiul, de nincsenek arra kötelezve, hogy megtanuljanak izlandiul, ha megfelelően képesek kommunikálni angolul az izlandiakkal.⁶

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Az izlandi nyelv státusát a nyelvtörvény biztosítja, amely szerint ez a nyelv az ország nemzeti és hivatalos nyelve. A törvényt 2011-ben fogadták el.⁷ Ebben a

4 *Background.* Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/inhabitants/background/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

5 *External migration.* Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/migration/external-migration/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

6 Kristinsson 2017. <http://www.efnil.org/documents/conference-publications/mannheim-2017/EFNIL-Mannheim-28-Kristinsson.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

7 Törvény az izlandi nyelv és az izlandi jelnyelv jogállásáról [Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls Nr. 61] 2011. június 7. no. 61. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2011061.html> és angolul: <http://www.deaf.is/english/status-of-icelandic-sign-language/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

törvényben nevesítik az Izlandi Nyelvi Tanácsot, a feladatait, a felügyeleti szerveit és beszámolási kötelezettségeit.

Az izlandi nyelvtörvény a kormány hatáskörébe rendeli azt, hogy biztosítsa az izlandi nyelv minden nyelvhasználati szintéren való használati lehetőségét. Az egyes részterületek szabályozását külön szabályok hatáskörébe rendeli a törvény: ennek megfelelően alkották meg az Izlandi Egyetem saját nyelvpolitikai szabályozását. Az izlandi nyelv megőrzésének és fejlesztésének a felelősségét a törvény az állam és az önkormányzatok hatáskörébe rendeli. A nyelvpolitikai célok elérése tekintetében a nyelvtörvény együttműködésre kötelezi az állami és az önkormányzati szerveket az Izlandi Nyelvi Tanáccsal és az Izlandi Jelnyelvi Tanáccsal (ezeket az intézményeket szintén a nyelvtörvény alapítja meg). A nyelvpolitikai célok megvalósításának és az intézmények együttműködésének a felügyeletét az illetékes minisztérium felügyeli.

Az Izlandi Nyelvi Tanács tizenhat tagját négy évre nevezi ki az illetékes miniszter, és a nyelvtörvény részletesen szabályozza, hogy milyen intézményekből kell tagokat delegálni a bizottságba. Az Izlandi Nyelvi Tanács elnökét és alelnökét az illetékes miniszter jelöli ki, valamint a bevándorlásért felelős miniszter is delegál egy tagot a bizottságba a bevándorlók nyelvi jogainak képviselétéért. Az Izlandi Nyelvi Tanács feladata a nyelvpolitika elméleti háttérének a kidolgozása és a nyelvvel kapcsolatos kormányzati döntések tudományos, szakmai tanácsadói feladatainak az ellátása, az izlandi nyelv státusának a tanulmányozása és az erről szóló nyilvános jelentések kidolgozása, emellett kezdeményezheti a nyelvpolitikai elvek, szabályok megsértésére irányuló szankcionálást is.

Az Izlandi Jelnyelvi Tanács jogállását is a nyelvtörvény biztosítja, és az Izlandi Nyelvi Tanácshoz hasonlóan ennek a tagjait és elnökét, alelnökét az illetékes miniszter jelöl ki, és a törvény szabályozza, hogy a tagokat mely intézményekből kell delegálni.

Az Izlandi Egyetemnek önálló nyelvpolitikája van, ez a szabályozás összhangban áll a nyelvtörvénnyel, hatálya ugyan az Izlandi Egyetemre terjed ki, de hatása ennél szélesebb körű.

III. A stratégia célja

A nyelvről való stratégiai gondolkodás, az egyes nyelvhasználati területekre irányuló nyelvpolitikai döntések általános célja az izlandi nyelv megőrzése, használatának és oktatásának biztosítása. Az izlandi nyelvről szóló törvény kinyilvánítja, hogy az izlandi az ország nemzeti és hivatalos nyelve, és az izlandi nyelvvel foglalkozó intézmények működése az izlandi nyelv státusának fenntartására irányul. A nyelvről szóló politikai, nyelvstratégiai tartalmú dokumentumok középpontjában az oktatás, a nyilvános nyelvhasználat, a média, a helyesírás szabályozása áll. Az izlandi nyelvi attitűd, illetve a nyelvpolitika mögött álló nyelvi ideológia a grammatikai, helyesírási és lexikai purizmus, amely teljesen általános és elfogadott az izlandi beszélők között. A nyelvvel foglalkozó szervezetek, közösségek, szakmacsoportok általános célja a szakterületük terminológiájának rendszeres honosítása, az idegen elemek izlandi szóalkotásokkal való helyettesítése.

Az Izlandi Egyetem nyelvpolitikájának legfőbb célja, hogy biztosítsa azt a tudományos háttérrel, hogy az izlandi nyelv alkalmas legyen az összes akadémiai tudományterület művelésére, továbbá az, hogy az izlandi tudományos szféra bekapcsolódhasson a nemzetközi tudományos vérkeringésbe: ez gyakorlatilag az angol nyelvű publikálás ösztönzését jelenti.

Az Izlandi Nyelvi Tanács konkrét feladatai közé tartozik az általános nyelvpolitikai célok elméleti háttérének a kidolgozása, és az ehhez szükséges stratégiai tanácsok megalkotása. Az intézkedéseket a kormány és az önkormányzatok hozzák meg. További stratégiai célok: az oktatás nyelve az izlandi legyen, a média, a kultúra és a tudományos élet nyelve is a lehető legtöbb szinten az izlandi legyen, ugyanakkor biztosítani kell az izlandi tudományos élet, az idegenforgalom és vendéglátás nemzetközi versenyképességét: ehhez pedig az izlandi-angol kétnyelvűséget is fenn kell tartani ezeken a szintereken. A tudományos életben az angol nyelvű publikációkat támogatják, viszont a terminológiai honosítást kifejezett célként határozzák meg.⁸

8 Kvaran 2017. <http://www.efnil.org/documents/conference-publications/mannheim-2017/EFNIL-Mannheim-29-Kvaran.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Az Izlandi Nyelvi Tanács a tanácsaival az izlandi nyelv státusának őrzésére és erősítésére törekszik. Érdekes példa erre a nemzetközi szintéren való névhasználatra vonatkozó tanácsadás. Az izlandi emberek a hétköznapi életben alapvetően a (magyar fogalmak szerinti) utónevüket használják, felsorolásokban, telefonkönyvekben és katalógusokban az utónevük alapján vannak rendezve, és „családnevük” egy ún. patronim, amely az apa (néhány esetben az anya) utóneve és egy *-son* vagy *-dóttir* utótag (melynek jelentése „fia” vagy „lánya”). A nemzetközi szintéren játszó sportolók számára a Nyelvi Bizottság kibocsájtott egy ajánlást, hogy a mezükre a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő családnevüket írják fel. Azonban ez merőben eltér az izlandi nyelvi hagyománytól, és a fogadtatása vegyes, izlandi sporthelyszíneken nem alkalmazzák, külföldön játszó sportolók viszont a külföldi sportkörnyezetben igen.

IV. Szerkezeti felépítés

A Nyelvi Intézetek Európai Föderációja (European Federation of National Institutions for Language – EFNIL) számára az izlandi nyelvpolitikáról készített jelentés szerkezete a következő:

1. Jogi keretek.
 - 1.1. Az izlandi nyelvtörvény.
 - 1.2. Az Izlandi Nyelvi Tanács.
 - 1.3. Oktatás (elemi és középiskola, bevándorlók gyermekeinek nyelvoktatása, egyetemek).
 - 1.4. Média.
2. A fogyasztók anyanyelvi információhoz való jutásának biztosítása.
3. A nyelvtörvénykezést fejlesztő, alkalmazó és felügyelő intézményrendszer.
4. A bevándorlók nyelvi képzését és nyelvi integrációját biztosító jogi keretek.
5. A nemzeti, a regionális és a kisebbségi nyelvek használatát anyagilag támogató források.
6. Idegen nyelvek tanítása az iskolarendszerben.
7. A hatóságok által tervezett nyelvpolitikai projektek.
8. Az izlandi állampolgárokhoz és a társadalomhoz milyen csatornákon keresztül jutnak el a nyelvpolitika döntések.

Az izlandi nyelvtörvény⁹ szerkezete:

1. Nemzeti és hivatalos nyelv.
2. Az izlandi nyelv.
3. Az izlandi jelnyelv.
4. Az izlandi Braille.
5. Nyelvpolitika.
6. Izlandi Nyelvi Tanács.
7. Izlandi Jelnyelvi Tanács.
8. Hivatalok.
9. Tolmácsolás.
10. Állami és helyi nyelvpolitika.
11. Az izlandi tanterv.
12. Nemzetközi használat.
13. Az állam és az önkormányzatok kötelezettségei a jelnyelvvvel kapcsolatban.
14. Hatályba lépés.

V. Intézkedési területek [VI. Ütemterv]

1. Hivatalos nyelv és a nyelv státusa

Az izlandi nyelv az ország nemzeti nyelve és hivatalos nyelve is. Ennek a biztosítása és támogatása a kormányzat és az önkormányzatok feladata. A végrehajtó hatalmi ág szerveinek a nyelvpolitikai cél fenntartása érdekében együtt kell működniük az Izlandi Nyelvi Tanáccsal. Fontos cél, hogy fenntartsák azt a nyelvi helyzetet, hogy izlandiul minden információ elérhető legyen, az izlandi nyelv minden nyelvhasználati szintéren használható – így versenyképes – legyen. Ugyanakkor az izlandi nyelvpolitika gondoskodik arról is, hogy az országban mind nagyobb arányban megjelenő betelepülők nyelvi jogai is biztosítva

⁹ Törvény az izlandi nyelv és az izlandi jelnyelv jogállásáról (Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks tákn máls Nr. 61) 2011. június 7. no. 61. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2011061.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

legyenek: egyben arról is gondoskodnak, hogy aki szükségét érzi, tanulhassa az izlandit idegen nyelvként is.¹⁰

Az izlandi nyelvpolitika mindezek mellett elfogadja az a helyzetet, hogy a betelepülők, valamint a nemzetközi versenyképesség miatt fokozottan érintett területek (főként a turizmus és vendéglátás, valamint a nemzetközi tudományosság) többnyelvűek legyenek.

2. Az izlandi közoktatás

A teljes izlandi oktatási rendszer izlandi nyelven működik, minden tárgyat izlandiul tanítanak, kivéve az idegen nyelveket. Ez megfelel az izlandi nyelvpolitika központi gondolatának: az egynyelvűség nyomatékosításával szolgálják az izlandi társadalmat.

Az izlandi közoktatási rendszerben az iskolát megelőző szakaszban izlandi nyelven kell folytatni a gyermekek nyelvi szocializációját.

Az izlandi iskolákban az izlandi nyelvet mint az izlandi irodalom és kultúra hordozóját különös hangsúllyal kell tanítani, mert a nemzeti identitás szempontjából az izlandi nyelv igen fontos. Az izlandi diákoknak izlandi nyelvből a nyelvi kompetenciájukat mérő vizsgát kell letenniük az iskola 4., 7. és 10. évfolyamának végén.

Az izlandi beszélőközösség második nyelve, tehát az első idegen nyelv az angol. A második idegen nyelv az izlandi közösségben a dán, de a norvég és a svéd is népszerű. Az izlandi közoktatás első négy évfolyamában a stabil, jól megalapozott izlandi nyelvi kompetencia felépítésén van a hangsúly.

A hivatalos oktatási terv szerint az angol nyelvet az általános iskola 4. osztályában kezdik tanítani, ám ettől az iskolák egyedi programjukban eltérhetnek, korábban is hozzákezdhetnek az angoltanításhoz. Ezzel együtt az izlandi iskolák első négy évfolyamában szinte kizárólag izlandi nyelvet tanítanak, de ahol

10 Kaplan–Baldauf–Kamwangamalu 2013.
<https://books.google.hu/books?id=cEYGDAAAQBAJ&lpg=PA129&ots=onl1ZpmtUy&dq=Icelandic%20language%20policy%202009&hl=hu&pg=PA132#v=onepage&q=Icelandic%20language%20policy%202009&f=false> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

már megkezdik az idegen nyelv tanítását, ott is minimális óraszámban jelenik meg az izlandihoz képest. Az ötödik és hetedik évfolyam között az izlandi nyelvi órák száma csökken, míg az idegen nyelvi órák száma nő, majd a 8. évfolyam után már több idegen nyelvi óra van, mint izlandi.

3. Tudomány és felsőoktatás

Az Izlandi Egyetem nyelvpolitikájának összefoglalója nyilvánosan elérhető az egyetem weboldalán.¹¹ Az egyetemi nyelvpolitika kiindulópontja, hogy az egyetem írott és beszélt nyelve az izlandi. A másik leglényegesebb alapelv, hogy az izlandi mellett a második legfontosabb nyelv az egyetem életében az angol: ennek a nyelvnek a használatával lehet bekapcsolni az izlandi tudományos közösséget a nemzetközi tudományos közéletbe, illetve ennek a nyelvnek a használatával lehet az izlandi egyetemistákat bekapcsolni a nemzetközi felsőoktatási folyamatokba, illetve a külföldi hallgatókat oktatni, kiszolgálni.

Az alábbiakban az Izlandi Egyetem nyelvpolitikájának összefoglalóját közöljük.

- Az Izlandi Egyetem oktatásának és adminisztrálásának a nyelve az izlandi, biztosítani kell, hogy a teljes adminisztráció és oktatás hozzáférhető legyen izlandiul.
- A nemzetközi tudományos együttműködések céljából az Izlandi Egyetem működésével kapcsolatos összes információnak elérhetőnek kell lennie az egyetem weboldalán angolul is.
- Az Izlandi Egyetemen elhangzó vagy írásban megjelenő anyagok nyelvi állapotának mintaértékűnek kell lennie, ennek érdekében biztosítani kell a hallgatóknak a megfelelő kurzusokat és az egyetemi oktatóknak, kutatóknak és munkatársaknak a hivatalos nyelvi konzultáció lehetőségét.
- Az Izlandi Egyetem kurzusainak nyelve az izlandi, ha ettől eltér a kurzus nyelve, akkor ennek tényét a kurzus katalógusában fel kell tüntetni.

11 Az izlandi egyetem nyelvpolitikája: https://english.hi.is/university/university_of_ice-land_language_policy (a magyar nyelvű összefoglalót fordította: Bódi Zoltán; letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

- Ha külföldi hallgatók engedélyt kapnak arra, hogy izlandi nyelvű kurzuson vegyenek részt, az oktatónak biztosítania kell a nyelvi feltételeket ahhoz, hogy a külföldi hallgatók is pontosan értsék a kurzus tematikáját.
- Minden alapidiplomás kurzust izlandiul kell megtartani, kivéve az idegen nyelv szakok (pl. angol szak) kurzusait és a nemzetközi együttműködések keretében megtartott kurzusokat. A minden hallgató számára kötelező alapozó kurzusokat izlandiul kell megtartani, kivéve az idegen nyelv oktatásmódszertanával kapcsolatos kurzusokat és a teljesen angol nyelvű szakok kurzusait.
- Minden posztgraduális kurzust izlandiul kell tanítani, ám lehetősége van a tanszékeknek, a szakgazdáknak arra, hogy a posztgraduális kurzusokat részben vagy teljes egészében angolul tanítsák. Ha egy angolul meghirdetett kurzuson mind az oktató, mind az összes hallgató izlandi vagy beszél izlandiul, akkor annak ellenére is megtarthatják a kurzust izlandi nyelven, hogy eredetileg angolul hirdették meg.
- A kurzusok követelményeit azon a nyelven kell teljesíteni, amelyen a kurzust meghirdették. A szakgazda vagy a tanszék azonban engedélyezheti a kurzuskövetelmények, a vizsgák izlandiul való teljesítését az idegen nyelven meghirdetett kurzusokon is, ha mind a kurzus vezetője, mind a hallgatói beszélnek izlandiul. Ha egy izlandi nyelven meghirdetett kurzus hallgatójának az izlandi nem az anyanyelve, akkor a kurzus vezetője engedélyezheti a kurzuskövetelmények és a vizsgák izlanditól eltérő nyelven történő teljesítését.
- A doktori disszertációk nyelve az angol. A disszertációkat viszont izlandiul is meg lehet írni, ha a doktorandusz ezt kéri, a szak követelményrendszere ezt megengedi és a megfelelő körülmények adottak (van izlandiul beszélő, a szakterülethez értő opponens, illetve a szakterület dokumentációja, terminológiája rendelkezésre áll izlandiul is).
- Az egyetem főállású, állandó oktatói, kutatói és adminisztratív állománya izlandiul köteles a munkáját végezni. Ha az e munkaköröket betöltő alkalmazott nem beszél izlandiul, akkor ingyenes izlandi nyelvtanfolyamot kell a részére biztosítani, hogy a nyelvtanulásra biztosított türelmi idő után képes legyen ezt a követelményt teljesíteni.

- Az izlandi anyanyelvű egyetemi oktatóknak és hallgatóknak meg kell könnyíteni az angol nyelvű egyetemi folyamatokban való részvételt. Gondoskodni kell az angol tudományos nyelvről szóló kurzusok magas színvonaláról, és ezek a megfelelő doktori programoknak kötelező részei. A hallgatók tanulmányaihoz angol nyelvi támogatást kell nyújtani (például a nyelvi központban segítséget kell nyújtani az angol nyelvű esszéíráshoz stb.).
- Elő kell segíteni a nem izlandi anyanyelvű diákok részvételét az izlandi nyelvű egyetemi életben, oktatásban. A nemzetközi és cserediákoknak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy izlandi nyelvi kurzuson vegyenek részt. Speciális izlandi kurzust és izlandi nyelvi támogatást kell a hallgatók rendelkezésére bocsájtani.
- Az angol nyelven tartott kurzusokon részt vevő hallgatóknak magas színvonalon kell tudniuk angolul olvasni. Azoknak a külföldi hallgatóknak, akik nem angol anyanyelvűek, be kell mutatniuk egy nemzetközileg elfogadott angol nyelvvizsga-bizonyítványt.
- A jelnyelvet használó egyetemisták és egyetemi dolgozók számára lehetővé kell tenni, hogy a tanulmányaik, illetve munkájuk során a jelnyelvet ugyanolyan céllal használhassák, mint az izlandi nyelvet. Az órákon, a tanár-diák kommunikáció során, illetve tárgyalásokra, megbeszélésekre szükség szerint jelnyelvi tolmácsot kell biztosítani.
- Az oktatói kart ösztönözni kell arra, hogy a tudásukat a hallgatóknak és a közvéleménynek izlandi nyelven adják át könyvekben, cikkekben, oktatási anyagokban és egyéb csatornákon. Az izlandi nyelvű tudományos könyveknek és folyóiratcikkeknek a kutatópontokon és szolgáltató pontokon elérhetőnek kell lenni. A szolgáltató pontokon más kommunikációs anyagokat is elérhetővé kell tenni izlandi nyelven, például a tananyagokat, a kormányzat és a közigazgatás részére nyújtott tanácsadó anyagokat, a társadalmi párbeszédben megjelenő anyagokat.
- Az oktatói kart ösztönözni kell arra, hogy megteremtsék a szakterületük izlandi nyelvi terminológiáját, valamint arra, hogy ezt az izlandi terminológiát közvetítsék a hallgatóknak, illetve a nyilvánosságnak. Minden szakterületen kutatásokkal alátámasztott terminológiákat és szakmai

szószedeteket kell megalkotni. Az oktatói kart ösztönözni kell arra, hogy lefordítsák a nemzetközi szakanyagokat, az oktatási anyagokat és a szakirodalmat izlandira. Az Egyetemi Értékelési Rendszerben lehetővé kell tenni az oktatói kar ilyen tartalmú munkájának az elismerését.

- Az egyetemi karok, intézetek, tanszékek, adminisztratív szervek és bizottságok tanácskozásait és munkáját – ahol csak lehet – izlandi nyelven kell végezni. A tanszékvezetőknek, a karok vezetésének biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy az izlandi nyelven nem beszélő oktatók és dolgozók a szükséges mértékig képesek legyenek követni az izlandi nyelven zajló értekezleteket és munkafolyamatokat, illetve lehetővé kell tenni azt is, hogy szükség szerint részt vehessenek az izlandi nyelven zajló egyetemi munkában.
- Az egyetem vezetése által kibocsájtott hivatalos iratokat (pl. értekezletek összefoglalóit, feljegyzéseket, előadásra való felkéréseket, közleményeket) mindig izlandiul kell megírni, de ha szükséges, mellékletként csatolni lehet az angol nyelvű változatot. Kivételes esetekben a személyes találkozóról készített feljegyzéseket más nyelven is el lehet készíteni.
- A nyelvtechnológiának a hallgatók és a személyzet nyelvhasználatát kell szolgálnia. A hallgatóknak, az oktatóknak és a többi egyetemi dolgozónak biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy lehetőségük nyíljon a nyelvtechnológiai eszközök használatára: olyanokra, mint például a helyesírás-ellenőrző, a nyelvhelyességi tanácsadó, a beszédszintetizáló, beszédelemző és fordító szoftverek. Különös hangsúlyt kell helyezni a fogyatékkal élő emberek tanulmányait és napi életét segítő nyelvtechnológiák fejlesztésére.
- Amennyire lehetséges, az egyetem elektronikus kommunikációs környezetének izlandi nyelvűnek kell lennie. Az egyetemi hallgatók és az egyetemi személyzet által az egyetemen használt szoftverek elsődleges felhasználói felületének izlandi nyelvűnek kell lennie. A számítástechnikai szolgáltatnak az egyetemen terjesztett szoftvereket le kell fordítania izlandi nyelvre. Az oktatói személyzetet és a hallgatói közösséget ösztönözni kell arra, hogy vegyenek részt a nyílt forráskódú szoftverek izlandi nyelvre való honosításában.

- Az egyetemen nyelvi bizottságnak kell működnie, amelyben a rektorátus, a karok vezetése, a központi adminisztráció és a hallgatók képviselői vesznek részt. Ennek a bizottságnak kell tanácsot adnia az izlandi nyelvet érintő kérdésekben az egyetemi adminisztráció és az egyetemi személyzet számára, továbbá gondoskodnia kell az egyetemi nyelvpolitika alkalmazásáról, a végrehajtás felügyeletéről, ezenkívül ez a bizottság felelős az egyetemi nyelvpolitika közzétételéért és a szükséges módosításaiért.

Az egyetemi adminisztráció, a karok, az intézetek, a tanszékek felelősek azért, hogy kidolgozzák az Izlandi Egyetem nyelvpolitikájának alkalmazási és végrehajtási részleteit. A rektor a nyelvpolitika felelőse, és ő hagyja jóvá az alkalmi felülvizsgálat során elvégzett módosításokat.

4. Média és digitális kultúra

Az izlandi nyelv szerkezete évszázadok óta keveset változott, de a globális angol nyelv hatása az izlandi nyelvben is jelentkezik. Ennek legnagyobb nyilvánosságú felületei a médiában és a digitális kultúrában találhatók.¹² Az Izlandon elérhető televízióműsorok jelentős része angol nyelvű, az internetes tartalmak dominánsan angol nyelvűek, tehát a digitális térben az izlandi társadalom erősen ki van téve az angol nyelv hatásának.

Az Izlandi Nyelvi Tanács felügyeli a médiában és a hirdetésekben a nyelvtörvény rendelkezéseinek betartását. A Tanácsba tagot delegál az Izlandi Sajtószövetség és az Izlandi Hírközlési Szövetség. Ugyan az Izlandi Nyelvi Tanácsnak nincs hatásköre és illetékessége arra, hogy megtiltsa a feleslegesnek minősített angol nyelvhasználatot, de ezekben az esetekben akár a média nyilvánosságát is igénybe veheti arra, hogy az ilyen anomáliák elkövetőit levélben megkeresse.

12 Ragnarsdóttir 2016. <https://skemman.is/bitstream/1946/24009/2/BA-essay-Hildur.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

5. Turizmus, munkaerő-áramlás és egyetemközi kapcsolatok

A mind kiterjedtebb turizmusnak, az ezt kiszolgáló vendéglátóiparnak, valamint az európai egyetemközi kapcsolatoknak köszönhetően az izlandi társadalom mind inkább találkozik a multikulturalizmus és a többnyelvűség jelenségével. A szórakoztatóipar, a turizmus és a vendéglátóipar nyelve az angol. Az izlandi nyelvpolitika elfogadja azt a helyzetet, hogy a turizmus, a vendéglátás a szektor nyilvánvaló nemzetközisége miatt leginkább az angol nyelvet használja.

Az akadémiai szférában az izlandi nyelv dominál, de az izlandiul nem tudók számára az izlandi nyelvi felkészítés és az angol nyelvű kommunikáció lehetősége biztosítva van.

A helyzet kezelésére az Izlandi Nyelvi Tanács folyamatosan fejleszt olyan szótári adatbázisokat és nyelvtechnológiai alkalmazásokat, amelyek az izlandi terminológia fenntartására és fejlesztésére koncentrálnak.

6. Ütemterv

Az izlandi nyelvpolitika az általános irányokat, intézkedési területeket határozza meg, ütemtervről stratégiai értelemben nem tudunk. Az Izlandi Nyelvi Tanácsnak viszont évente nyilvános jelentést kell tennie az izlandi nyelv státusáról és a nyelvpolitikai célok megvalósulásáról. A feladat- és hatáskörök részben a jogi, közigazgatási alapokról szóló fejezetben, részben itt, az intézkedési területeknél olvashatók.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A nyelvpolitikai módszertan, a felügyelet és a fenntartás is elsősorban az Izlandi Nyelvi Tanács feladata. Ez az izlandi kormány konzultatív, tanácsadó testülete. Az Izlandi Nyelvi Tanács az oktatásért és a kultúráért felelős miniszternek tartozik beszámolóval, és az Árni Magnússon Izlandi Tanulmányok Intézete szervezetéhez tartozik. A következő szervezetek egy-egy személyt delegálnak a bizottságba: Nemzeti Műsorszóró Szolgálat, Izlandi Tanárok Szövetsége,

Izlandi Írók Szövetsége, Izlandi Újságírók Szövetsége, Terminológiai Szövetség, Izlandi Fordítók és Tolmácsok Szövetsége, Izlandi Szabványügyi Testület, Izlandi Könyvtártudományi és Informatikai Szövetség, Izlandi Nem-fikciós és Tananyagot Írók Szövetsége, Izlandi Helyhatóságok Szövetsége. Az Egyetemi Szintű Együttműködési Bizottság két tagot delegál a bizottságba. Ezenkívül a miniszter két személyt delegál a bizottságba: az egyik az elnök, a másik a helyettese. Emellett a bevándorlásért felelős miniszter is delegál egy személyt a bizottságba, továbbá a bizottság külső szakértőket is meghívhat a munkájához.

Mivel a testület a közigazgatás felügyelete alatt működik, de a nyilvános nyelvhasználatért felelős, abban érintett szakmai szervezetek delegálják a tagokat, így megvalósulhat a nyelvpolitika elvi és gyakorlati tervezése, és a miniszteri felügyelet biztosítja a döntések, publikációk, ajánlások, javaslatok közigazgatásban történő végrehajtását.

A bizottság szervezeti és működési kereteit a nyelvtörvény adja. Az általános nyelvpolitikai elvek gyakorlati megvalósulásának egyik konkrét példája az Izlandi Egyetem belső nyelvpolitikája.

A felügyelet ciklikáját az Izlandi Nyelvi Tanács izlandi nyelv státusáról szóló éves beszámolója adja.¹³

IX. Összehasonlítás, esetleges kitekintés

Az izlandi beszélők általános nyelvi attitűdje és az izlandi nyelvpolitikai témájú szövegek nyelvi ideológiája a purizmus. A feldolgozott dokumentumok, tanulmányok alapján megállapítható, hogy az izlandi közgondolkodás, a hivatalos és a szakmai szervezetek álláspontja egységesnek mondható: az izlandi nyelv védelme, a használati értékének megőrzése, az idegen nyelvi hatások honosítással való ellensúlyozása és nyelvvédelem általánosan elfogadott álláspont.

Ugyanakkor ezzel ellentétes folyamatok is megfigyelhetők: a bevándorlók egyre növekvő száma egyre általánosabbá teszi Izlandon is a többnyelvűség jelenlétét. A bevándorlók nyelvhasználata és az izlandi társadalom és közigazgatás

13 Az Izlandi Nyelvi Tanács weboldala itt található: <https://islenskan.is/> (letöltés időpontja: 2024. 08. 30.).

egymáshoz való viszonyát jól jellemzi, hogy a bevándorlók intézhetik ügyeiket az első idegen nyelvként általánosan elterjedt angol nyelven is, ha erre lehetőség van, egyébiránt meg az izlandi állam mindenkinek biztosítja a lehetőséget arra, hogy az izlandit idegen nyelvként tanulja. Ám nemcsak az angol jelenik meg társadalmi szintéren, hanem a bevándorlóknak köszönhetően a lengyel, a litván és egyéb nyelvek is.

Szintén a kétnyelvűséghez járul hozzá az is, hogy vannak olyan izlandi gazdasági területek, amelyeken a nemzetközi versenyképesség biztosítása céljából szinte kizárólagosan az angol nyelv használatos, ilyen területek főként a turizmus és vendéglátás, a nemzetközi pénzügyi szektor, a nemzetközi kereskedelem, valamint az akadémiai szférában, a tudományos publikációk területén is általános az angol nyelv használata. Ám e területek vezető intézményeinek egy része az Izlandi Nyelvi Tanács iránymutatására saját nyelvpolitikát dolgozott ki, és főként a tudományos szektor foglalkozik az izlandi honosítással.

A köznapi beszédben is általános téma az izlandi nyelv állapota, illetve általános tevékenység az idegen nyelvi elemek, szavak, kifejezések kiváltása izlandi szóalkotásokkal, szóteremtésekkel. Mindezt nemcsak köznapi szinten, hanem intézményesen – az Izlandi Nyelvi Tanácsban – is művelik. A Tanács szervezeti felépítés azért szerencsés, mert a testület képviseli a szakmaiságot, a társadalmi és szakmai színterek problémáit, ismereteit, valamint közigazgatási beágyazottsága révén a javaslatai, publikációi közvetlenül eljutnak a kormányhoz. Emellett a szervezet jogállását törvény határozza meg. Mindezek a tényezők elősegítik a sikeres, hatékony, minden részterület érdekét megjelenítő nyelvpolitikát, bár a Bizottság nem rendelkezik hatósági jogkörökkel, ajánlásai nem kötelező érvényűek. Azért lehet sikeres ez a szervezeti és működési rend, mert az izlandi nyelvet érintő alapértékekben Izlandon teljesen egységes a tudományos, szakmai és politikai álláspont: az izlandi nyelv érték, amelyet védeni, fejleszteni kell, a helyzetét és a használati köreit meg kell szilárdítani. A nyelvpolitikai intézményrendszer nem teljesen független az aktuális kormányzati politikától, mert mind az Izlandi Nyelvi Tanács, mind az Izlandi Jelnyelvi Tanács vezetőségét az illetékes miniszter nevezi ki, és ezeknek a szervezeteknek a munkáját is a miniszter felügyeli, így ezeknek a meghatározó testületeknek a vezetése nem teljesen mentes a közvetlen politikai befolyástól. Ugyanakkor ezt

a befolyásolási lehetőséget jól ellensúlyozza, hogy ezeknek a szervezeteknek a tagságát a nyelvvel, a kultúrával, az oktatással kapcsolatos intézmények és szervezetek delegálják.

Az izlandi nyelv erős pozícióban van a köznapi szituációkban, az oktatás és a hivatali élet színterein, ám a munkavállalás és a tudomány bizonyos területein az angol nyelv kifejezetten általános. Az izlandiak úgy tudnak két- és többnyelvűek lenni bizonyos helyzetekben, hogy mellette az izlandi anyanyelv hivatalos, nemzeti és köznapi státusa szilárd. Ennek az az alapja, hogy az izlandi nyelv erősen őrzi az óészaki nyelvi hagyományokat, nincsenek dialektusok és kisebbségi nyelvek (az izlandi jelnyelven kívül). Továbbá a felvilágosodás korában megindult a dán nyelvi befolyás elleni izlandi nemzeti mozgalom, amely az izlandi kulturális örökség része. Ezeknek a tényezőknek köszönhetően a nyelvvédelem természetes attitűd és tevékenység, és nem irányul más nyelvek, kisebbségek ellen. Izland sem tudja – és nyilvánvalóan nem is akarja – magát függetleníteni a nemzetközi hatásoktól, ám mindaddig, amíg az izlandi nyelv védelme társadalmilag elfogadott érték marad, a kétnyelvűség terjedése ellenére is versenyképes maradhat az izlandi nyelv. Az általános társadalmi értékrend mellett az izlandi versenyképességét fenntartó konkrét intézkedés, hogy ösztönzik az egyetemen, a tudományos életben a terminológiai, szaknyelvi honosítást is amellet, hogy az angol nyelvű publikálást is támogatják.

Azokon a területeken, amelyeken az angol nyelv globális hatása tapasztalható (pl. természettudományok, számítástechnika, kereskedelem, turizmus és vendéglátás stb.), kifejezetten általános, hogy a nyelvvel foglalkozó szervezetek, szakmacsoportok szisztematikus nyelvművelő tevékenységgel új, belső kezelt izlandi szóalkotásokat hoznak létre. Az itt említett izlandi korpusztervezési eredményeket, illetve a nyelvművelői tanácsokat az izlandi közvélemény elfogadja, támogatja és követi.

Az Izlandi Egyetem nyelvpolitikájából itt azt a figyelemre méltó és követendő törekvést emelem ki, hogy az egyetem kutatóit, oktatóit és hallgatóit ösztönzik a szaknyelvi, terminológiai honosításra. Továbbá az is mintaértékű, hogy az izlandi tudományokat művelőknek be kell kapcsolódniuk a nemzetközi tudományos vérkeringésbe, és az izlandi mellett angolul is kell publikálniuk. Ráadásul a terminológiahonosítási és izlandi nyelvű publikációs tevékenységet

a tudománymetrikai rendszerben is előnyben részesítik. Viszont abból a rendelkezésből, hogy a doktori disszertációk nyelve angol, arra lehet következtetni, hogy a tudományosság legmagasabb szintje dominánsan angol nyelvű.

Az izlandi anyanyelvi oktatás és az idegen nyelvek oktatása is logikusan, jól átgondolt rendben épül be az oktatási rendszerbe. Az alsó tagozatban, nagyobb óraszámúban jellemzően csak izlandi nyelvet tanítanak a diákoknak, a felső tagozattól kezdve épül be az oktatási rendszerbe fokozatosan növekvő óraszámúban az idegen nyelv, nyelvek oktatása. Tehát az alapozó évfolyamokban stabil anyanyelvi kompetencia kiépítésére törekcszenek, majd csak ezután vezettk be az angol, a dán, illetve egyéb idegen nyelv, nyelvek oktatását. Ez eljuttatja a diákokat arra a szintre, hogy az egyetemi tanulmányaik befejezése, illetve a doktori tanulmányaik lezárása során már képesekké válnak idegen nyelvű tudományos publikációk elkészítésére. A terminológiával, a nyelvpolitikával foglalkozó szervezetek, dokumentumok pedig gondoskodnak az izlandi nyelvi honosításról. Így egyszerre biztosítják az izlandi nyelv státusának megőrzését és a nemzetközi tudományos szintéren való jelenlétet.

Az izlandi nyelvpolitika és nyelvi intézményrendszer ideálisnak mondható működésének a háttérben az áll, hogy teljes a társadalmi, szakmai és politikai összhang az izlandi nyelvvel kapcsolatban, nem kell megküzdeni a kisebbségi helyzettel, szilárd a politikai és szakmai támogatás az izlandi nyelvvédő tevékenység mögött. Emellett pedig a globalizáció és a bevándorlás mindinkább erősödő folyamatait is megfelelően kezelik: a honosításra jól szervezett intézményrendszert építettek ki, illetve a bevándorlók izlandi nyelvoktatását, illetve saját anyanyelvük használatát megfelelően biztosítják.

Az izlandi nyelv minden nyelvi szintéren való fennmaradásának általános nyelvpolitikai célkitűzése ellen hat viszont az, hogy az Izlandon elérhető televízióműsorok jelentős része angol nyelvű, és az izlandi internetes tartalmak is jellemzően angol nyelvűek. A kis beszélőközösséggel rendelkező nyelvek fennmaradásának legnagyobb kihívása manapság viszont éppen az anyanyelvi tartalmak digitalizálása és az internetes térben való mind nagyobb számú jelenléte. Az izlandi nyelv tehát a digitális hálózatokon való jelenlét, az izlandi információs társadalomban való működése szempontjából veszélyben forog.

Izland példája jól mutatja, hogy a globális nyelvi hatásoknak, az angol nyelv világszintű dominanciájának tudomásul vétele mellett úgy lehet küzdeni az anyanyelv státusának megtartásáért, hogy a nyelvvédelem közös társadalmi értékrendnek számít. Ezt pedig olyan intézményrendszerrel kell konkrét nyelvpolitikává és nyelvstratégiai lépésekké alakítani, amely közvetlen kapcsolatban áll a közigazgatással, de a tudományos és társadalmi intézményrendszer leglényegesebb szereplői képviselik magukat a napi munkában.

Magyar szempontból éppen az izlandi nyelvpolitikai intézményrendszer lehet figyelemre méltó, leginkább a szakmai, társadalmi és közigazgatási beágyazottsága miatt. Továbbá az is megfontolandó, hogy központi nyelvtörvénnyel biztosítják az alapvető nyelvpolitikai célokat és a felelős intézményrendszert, míg a konkrét ágazati nyelvstratégia szabályozását a szakterületi jogalkotásra és a szakmai, ágazati intézményrendszerre bízzák. Ezeknek a tartalma és működése viszont a nyelvtörvénnyel és a nyelvpolitikai intézményrendszerrel harmonikus kapcsolatban áll.

Kifejezetten megfontolandó a magyar nyelvstratégia, nyelvpolitika számára az is, hogy az izlandi felsőoktatás és tudományos szektor arra ösztönzi a kutatókat, hogy játsszanak szerepet tudományterületük szakkifejezőképességének honosításában.

Tekintettel arra, hogy Izland lakosság száma viszonylag alacsony, ezért a magyar nyelvpolitika csak korlátozottan veheti figyelembe azt az izlandi törekvést, hogy egyszerre kívánják ellátni a nemzeti identitás megőrzése szempontjából kulcsjelentőségű anyanyelvvédelmi feladatokat, valamint az angol nyelv – Izland nemzetközi versenyképességét biztosító – általános ismeretét és bizonyos területeken való általános használatának elősegítését. A globalizációhoz és a nemzeti identitás megőrzéséhez a magyar nyelvpolitikának is viszonyulnia kell, és ezen a területen az izlandi tapasztalatot is érdemes megfontolni.

Felhasznált irodalom

- Kristinsson 2017. Kristinsson, Ari Páll: *National language policy and planning in Iceland – aims and institutional activities*. „National language institutions and national languages”, Conference, Mannheim, 2017. <http://www.efnil.org/documents/conference-publications/mannheim-2017/EFNIL-Mannheim-28-Kristinsson.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Background*. Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/inhabitants/background/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- External migration*. Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/migration/external-migration/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Kvaran 2017. Kvaran, Guðrún: *The Icelandic Language Council: past, present and future*. „National language institutions and national languages”, Conference, Mannheim, 2017. <http://www.efnil.org/documents/conference-publications/mannheim-2017/EFNIL-Mannheim-29-Kvaran.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Ragnarsdóttir 2016. Ragnarsdóttir, Hildur Jóna: *Official Language and Education Policies In Monolingual Iceland and Multilingual Luxembourg*. B.A. Essay. University of Iceland, 2016. <https://skemman.is/bitstream/1946/24009/2/BA-essay-Hildur.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Iceland*. European Federation of National Institutions for Language. Projects. Language Legislation Europe. <http://www.efnil.org/projects/lle/iceland/iceland> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Overview*. Statistics Iceland. <https://www.statice.is/statistics/population/inhabitants/overview/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Kaplan–Baldauf–Kamwangamalu 2013. Kaplan, Robert B. – Baldauf Jr., Richard B. – Kamwangamalu, Nkonko (Eds.): *Language Planning in Europe: Cyprus, Iceland and Luxembourg*. Routledge, London and New York, 2013. <https://books.google.hu/books?id=cEYGDAAQBAJ&lpq=PA129&ots=onl1ZpmtUy&dq=Icelandic%20language%20policy%20>

2009&hl=hu&pg=PA132#v=onepage&q=Icelandic%20language%20policy%202009&f=false (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Jogi források

Lög um stöðu íslenskrar tungu og íslensks táknmáls Nr. 61 [Törvény az izlandi nyelv és az izlandi jelnyelv jogállásáról] 2011. június 7. <https://www.althingi.is/lagas/nuna/2011061.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

University of Iceland Language Policy. 2016.

<https://english.hi.is/about-ui/policies/policies-ui/language-policy> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

A LATIN NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE

Alapadatok

Érintett nyelvek: latin

Érintett országok: Vatikán; kisebb részben valamennyi európai ország

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv (Vatikán)

A beszélőközösség mérete: 0 (anyanyelvi beszélő),¹ kb. 4M nyelvtanuló (az EU-ban)²

A stratégiai dokumentum típusa: nincs egységes dokumentum (elemzések, oktatóanyagok, jogi nyilatkozatok)

A stratégia természet: nyelvi infrastruktúra fejlesztése, nyelvvoktatás fenntartása (elszigelt esetekben fejlesztése, nyelv korlátozott újjáélesztése)

1 Műveltségi nyelvként természetesen létezik egy viszonylag nagyobb nyelvközösség, ennek tényleges méretét azonban még megbecsülni is szinte lehetetlen. A nyelvet tanulóknak minden bizonnyal csak jelentéktelen töredéke minősíthető a nyelv ismerőjének (ezen döntően írásbeli nyelvismeret értendő, a tényleges beszélők száma európai szinten vsz. csak néhány ezer). Magyarországon (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00 – letöltés időpontja: 2023. 09. 28., jelenleg nem elérhető) 2011-es adat szerint 12 372 „beszélő” volt, ez azonban valószínűsíthetőleg jelentősen több a valós adatnál, mert önálló nyelvhasználatra képtelen személyeket is magába foglal (önbevallásos alapon).

2 Nem lehet teljes statisztikai adatokhoz jutni az EU-ban latinul tanulók létszámáról, egy 2011–2013 közti felmérés (<https://www.dh.uni-leipzig.de/wo/update-total-number-of-secondary-level-students-studying-latin-and-ancient-greek-in-the-world> 2014.06.12. – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) 8 EU-országban összesen 3457E nyelvtanulót mért fel (kerekített adatokkal Olaszországban és Németországban, ahol a nyelvtanulók száma a legtöbb, így Németországban 2009-es és 2014-es adat szerint is 9%), néhány országban egyértelműen gyakorlatilag nincs nyelvtanulás (pl. Bulgária), és vsz. csak kevés olyan országból nincs adat, ahol jelentősebb számú tanulóval számolhatunk (Spanyolország, Portugália, Lengyelország). Így az összlétszám feltehetőleg 4M körüli lehet, de egyértelműen csökkenő tendenciát mutat Európa-szerte.

A stratégia kiterjedése és időtartama: nem állapítható meg

Intézkedési területek (felsorolva): oktatásfejlesztés, nyelvhasználat élénkítése, nyelvi korpusz fejlesztése, kutatás

Felelős intézet, kidolgozó: mivel sem nyelvközösség, sem meghatározott állam nem vállalja fel a latin nyelvstratégiát (a Vatikán részleges kivételével), a szó valódi értelmében felelős nem állapítható meg, a tervezést egymástól függetlenül, önálló iniciatívából végzik a) tudományos szervezetek, egyetemek, b) civil egyesületek (rendszerint szintén egyetemekhez kapcsolódva), c) Vatikán: Pontificia Academia Latinitatis (2012-ig Opus Fundatum in Civitate Vaticana)

„Nyelvstratégiai mátrix”: kihalt nyelv, második nyelvként való használata is igen erősen veszélyeztetett; program gyakorlatilag nincs kidolgozva

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A latin nyelv Európa második legrégebben dokumentált irodalmi nyelve, a Kr. e. kb. 2. századtól Kr. utáni 8–10. századig Európa nagy részének anyanyelve és egyben hivatalos nyelve, utána fokozatosan átalakult a mai újlatin nyelvekké, így anyanyelvként mindenütt kihalt. Irodalmi, tudományos és közigazgatási/hivatalos nyelvként azonban még olyan területeken is, ahol anyanyelvként sohasem beszélték, uralkodó maradt a középkorban és korlátozottan napjainkig fennmaradt. Hivatalos nyelvként általánosan használták a 16–17. századig, Magyarországnak 1844-ig hivatalos nyelve, a Vatikánban máig,³ azonban gyakorlati közigazgatási nyelvként már korábban átadta helyét modern nyelveknek. Tudományos nyelvként számos szakterületen kötelezően oktatott, azonban tudományos irodalom és nemzetközi érintkezés céljából már csak elméletileg használható egyes helyeken⁴ (elvileg több magyar szakfolyóirat is publikál latin nyelvű írásokat, az utolsó ilyenek azonban az 1950-es években jelentek meg bennük). Irodalmi műveket

3 San Marino állam hatályos alkotmánya is latin nyelvű.

4 Elsősorban Németországban egyes nagyobb ókortudományi projektek (pl. CIL) munkanyelve a 2000-es évekig a latin maradt, azonban ez éppen napjainkban megszűnik, a globalizáció hatására (és a latin nyelvoktatás színvonalának csökkenése miatt) áttérnek az angolra – és nem a németre!

csökkenő létszámban, de mai napig írnak latinul, nemzetközi szervezet is létezik ennek fenntartására. Internetes latin oldalak egyre gyakoribbak, viszont sajnálatos módon a latin nyelvű rádióadások napjainkban szűnnek meg.⁵

A latin nyelv anyanyelvként kihalása miatt mesterségesen konzervált nyelv-állapotokban létezik, dialektusai gyakorlatilag nincsenek (ókori dialektusait jelenleg igyekeznek feltárni a kutatás), viszont egymás mellett használatos a klasszikus (cicerói) latinság (Kr. e. 1–Kr. u. 2. századi irodalmi nyelv), a biblikus latinság (a Vulgata nyelve, Kr. u. 5. sz. eleje, elvileg a katolikus egyházi latin alapja) és a középkori latinság. Ezek elsősorban lexikálisan, kis mértékben szintaktikailag térnek el, morfológiai különbségük gyakorlatilag nincs; mindegyik irodalmi (és jogi) nyelvváltozat. Másfelől fonetikailag szintén mesterségesen fenntartott változatai ismertek: a restituált (amely igyekezik tudományosan rekonstruálni a Kr. e. 1. század hangtani állapotát), az erasmusi (amely Erasmus 16. századi rekonstrukcióját követi), és egyes országok „nemzeti” latinsága, amely ettől néhány, a nemzeti nyelvek szubsztrátumának hatására kialakult, részben még középkori eredetű hangtani sajátosságban tér el. Ennek az a következménye, hogy míg írásos kommunikációra a latin nyelv egyenértékű az összes modern államnyelvel, előszóban a kölcsönös megértés sokszor akadályokba ütközik.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A latin az első nyelv Európában, amelyre vonatkozó tudatos állami nyelvpolitika létezett (legkésőbb a principatus korától),⁶ és az első, amelyre megkíséreltek jogilag szabályozott, állami helyesírást megalkotni.⁷ Ennek azonban nincs

5 A Radio YLE heti rendszerességű adása, a *Nuntii Latini* (<https://areena.yle.fi/1-1931339> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) 2019 júniusában szűnt meg, a németországi Radio Bremen havi rendszerességű latin adása valamivel korábban, 2017 decemberében. Az utolsó megmaradtként említett adás, a Radio Vaticana *Anima Latina* c. heti műsora (<https://www.vaticannews.va/it/podcast/rvi-programmi/anima-latina.html> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) valójában döntően olasz nyelvű.

6 Vö. Adamik 2006.

7 Claudius császár helyesírási reformja, vö. Németh–Kovács 2011: 51. Egyébként sikertelen volt, az uralkodó halála után formális érvénytelenítés nélkül megszűnt használatban lenni.

összefüggése a mai helyzettel, a jogi és gyakorlati folytonosság egyaránt megszűnt a Római Birodalom bukásával. A középkorban azonban, és sok helyütt a koraújkorban is, a latin külön jogi szabályozás nélkül is a közigazgatás általános nyelve maradt. Az egyes országokban a beszélt nyelvek fokozatosan szorították ki, így csak kevés ország van, ahol egyértelműen meg lehet állapítani, meddig a latin az államnyelv (mint Magyarországon az 1844. évi II. törvény életbe lépéséig – megjegyzendő, hogy a közigazgatás és az oktatás gyakorlati nyelveként már a megelőző évszázadokban is fokozatosan erősödött a magyar és német nyelv). Jelenleg nincs EU-állam, amelyben a latin nyelvnek jogi és közigazgatási szerepe volna, korlátozottan megőrizte viszont a Vatikán.⁸ Ezért jelenleg egyedül a Vatikán tart fenn olyan hivatali szervezetet, amelynek feladatköre a latin nyelvi tervezés: ez 1976.06.30–2012.11.10. közt⁹ az Opus Fundatum in Civitate Vaticana volt, azóta a Pontificia Academia Latinitatis (a továbbiakban: PAL).¹⁰

III. A stratégia célja

A latin nyelvvel kapcsolatos mai európai nyelvstratégia nagy többségében defenzív, célja, hogy a latin nyelv használata ne szoruljon ki abból a szférából, amelyben a 21. sz. elejéig még megőrződött. Ennek fő eszközei: a latin nyelv-oktatás védelme, ill. korszerűsítése, a modern közegben versenyképessé tétele (ehhez régóta keresik az elvi alapokat, ill. azok új megfogalmazását,¹¹ ugyanis

8 A 20. sz. második felében a latin nyelv négy szerepkörben él a katolikus egyházban, de egyikben sem kizárólagos (sőt nem is leggyakoribb) formában: liturgia, oktatás, hatalomgyakorlás, kommunikáció. Ebből a kommunikáció gyakorlatilag csak szentszéki dokumentumokban fordul elő.

9 VI. Pál pápa *Romani sermonis* chirographusa alapján; http://www.vatican.va/content/paul-vi/la/speeches/1976/documents/hf_p-vi_spe_19760630_fondazione-latinitas.html (letöltés időpontja: 2023. 09.28.); az alapító dokumentum definíciója szerint nyelvpolitikai célja: „ut promoveatur: a) usus linguae Latinae inter homines diversi sermonis, in conficiendis, ad altioris doctrinae rationem, scriptis, maxime ad Ecclesiae cultum ingenii pertinentibus, in catholicis studiorum Universitatibus, in Seminariis dioecesanis; b) studium linguae et litterarum Latinarum classicarum, quae dicuntur, et medii aevi.”

10 XVI. Benedek pápa *Latina lingua* motu proprioja alapján (2012.11.12., http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/la/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20121110_latina-lingua.html – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

11 Ld. Borzsák 1990; Stroh 2011.

a tipikus oktatási cél, a nyelvtudásból származó kommunikációs – és egyre nagyobb mértékben üzleti – haszon a latin nyelv esetében nem jöhet számításba); a latin kulturális identitásképző szerepének (a vatikáni nyelvpolitikában: a katolikus tradíció belüli jelentőségének) kiemelése; a klasszikus latin nyelvi örökséghez való minél teljesebb világszintű, lehetőleg online hozzáférés. Korlátozott mértékben, de ebből pozitív stratégiai célok is körvonalazódnak: a latin bevonása a modern (digitális) kommunikációba, a szóbeli nyelvhasználat újra lehetővé tétele. Határozott terv azonban ezek megvalósítására még nem készült.

IV. Szerkezeti felépítés

Mivel nincs egységes stratégia, értelemszerűen nem beszélhetünk szerkezetéről sem.

V. Intézkedési területek

1. A latin nyelvoktatás fejlesztése

A latin nyelvoktatás Európa-szerte visszaszorulóban van,¹² mennyiségi fejlesztésről vsz. sehol nem lehet szó. (A legtöbb oktatási rendszerben nem a szokásos értelemben vett nyelvoktatásról van szó, hanem inkább szövegoktatásról.) Hagyományosan jelentős az oktatás Olaszországban, ahol a latin nyelv a nemzeti identitástudat része (részben ez igaz Spanyolországra is), Horvátországban¹³ és Németországban; főleg az utóbbi helyen kb. 30 éve foglalkoznak a kérdéssel, hogyan lehetne élő nyelvekhez hasonló nyelvoktatást megvalósítani.¹⁴ Ezzel

12 Egyes esetekben átmeneti fellendülés volt tapasztalható, pl. Magyarországon az 1990-es években, az új nyelvpolitikai helyzetet kihasználva, jelenleg azonban a nyelvoktatás legalábbis a régebbi szintre esett vissza.

13 Az ottani négy gimnáziumtípusban máig van latin nyelvoktatás, a *klasična* típusban végig: *Nastavni programi za gimnazije*. Glasnik Ministarstva Kulture i Prosvjete Republike Hrvatske, Zagreb, 1994. <https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=130&item=2977#> (letöltés időpontja: 2024. 06. 25.).

14 Vö. Fritsch 2002: 91–106. A latin nyelvoktatással foglalkozó elméleti folyóirat ma már digitális formában működik: *Der Altsprachliche Unterricht*, Friedrich Verlag, Hannover (<https://www.der-altsprachliche-unterricht.de> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

összefüggésben merül fel a latin nyelv szerepének fejlesztése a verbális kommunikációban is¹⁵ (ami a kiejtési változatok problematikája miatt nagyon nehéz).

A fejlesztési (és nyelvvédelmi) területek tehát:

- latin oktatási nyelv megőrzése (ma egyedül Róma, Vivarium Novum akadémia);¹⁶
- élőnyelvi jellegű oktatás rendszerének kidolgozása;
- oktatóanyagok fejlesztése, digitális és audiovizuális anyagok;
- versenyek, nyelvtanítás, nyelvi továbbképzések.¹⁷

2. A latin nyelvi infrastruktúra fejlesztése

a) nyelvi referenciaművek: lényegében rendelkezésre állnak, további fejlesztésük tudományos intézmények égisze alatt folyik;¹⁸ átfogó nyelvi szabvány *de facto* nagyon régóta létezik, de nem kodifikált formában, és fejlesztésére gyakorlatilag nincs igény;¹⁹

b) klasszikus latin nyelvi korpuszok: rendelkezésre állnak, nagy részük digitálisan hozzáférhető;²⁰

15 E törekvések a saarbrückeni egyetemen összpontosulnak, ahol modern latin nyelvi központot tartanak fenn (Sedes Studiorum Neolatinorum) és oktatási hanganyagokat készítenek: <http://www.voxlatina.uni-saarland.de/> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

16 <https://vivariumnovum.net/la> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

17 A PAL vállalt alapfeladatai közt van (Certamen Vaticanum, Feriae Latinae); ettől függetlenül különböző országok tudományos szervezetei és egyesületei is fenntartanak hasonlókat.

18 A legfontosabb referenciaszótár a ThLL, amelyet a Bayerische AdW tart fenn (<https://www.thesaurus.badw.de/en/project.html> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.). Az ókori köznyelvet elsősorban a feliratos források dokumentálják, amelyeknek fő korpusza a CIL (Berlin-Brandenburgische AdW), de a fő online adatbázist a heidelbergi egyetem tartja fenn (<https://edh-www.adw.uni-heidelberg.de/home?&lang=en> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) – megjegyzendő jellemző körülmény, hogy majdnem egyenlő bőségű adatbázis van lényegében civil kezdeményezéséből (<http://www.manfredclaus.de/> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

19 Az oktatási szükségletek következtében egy-egy országban előfordul, hogy a közoktatási nemzeti szabványok közt a latin nyelvre vonatkozót is alkotnak: így pl. Ausztriában a 2013/14. évi oktatási reform folytán (Grundsätze des Korrektursystems zur schriftlichen Reifeprüfung in Griechisch und Latein, vö. <http://www.humanitasnova.net/?p=77> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

20 Az első összefoglaló korpuszok még a 19. században létrejöttek (először a klasszikus egyházi latin nyelvi hagyatékra: a Patrologia Latina), méghozzá ma is használható színvonalon.

c) latin nyelvtechnológia fejlesztésére alig mutatkozik szükség, mivel a felhasználók száma csekély és ráadásul sajátos a társadalmi összetételük: az átlagosnál jóval kisebb a digitális nyelvhasználatra való igényük. Ettől függetlenül digitális és online latin nyelvhasználat van, sőt bizonyosan erősödik, de különbözőbb regulációt úgy tűnik, nem igényel.

3. Nyelvfejlesztés, -korszerűsítés

A latin nyelv grammatikai szerkezete gyakorlatilag nem változik, ill. általános cél, hogy ne változzék; fonetikailag a hatékony verbális kommunikációhoz jelentős egységesítésre volna szükség, de erre csak elszórt kísérletek történnek (ld. V.1., főleg 14. j.). Ezzel szemben a nyelv folyamatos lexikai fejlődése tapasztalható, amit a PAL lexikográfiai téren dokumentálni/kodifikálni is igyekeznek.²¹

4. A latin nyelvhasználat élénkítése

Latin nyelvű (írott, verbális, digitális) kommunikáció ösztönzése, média fenntartása (részletes program nincs, gyakorlati eredmények többnyire nem tapasztalhatók).

VI. Ütemterv

Nem állapítható meg.

Mostanra ezek digitalizálása lényegében megtörtént, a klasszikus irodalom szinte egésze olvasható digitálisan, többnyire online, szabad felhasználásban (ebben egyébként nem európai, hanem USA-intézmények járnak az élen: PHI, <https://latin.packhum.org> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28., <http://www.ancienttexts.org/> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28., <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.), az említett Patrologia Latina is: <http://documentacatholicaomnia.eu> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.), stb.

21 Lexicon Recentis Latinitatis, Urbs Vaticana, 1992., azóta is fejlesztve, online is, http://www.vatican.va/roman_curia/institutions_connected/latinitas/documents/rc_latinitas_20040601_lexicon_it.html (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

VII. Feladat- és hatáskörök

Mivel nincs egységes nyelvstratégia, és a feladatokkal különböző államokban egymástól függetlenül foglalkoznak intézmények és egyesületek, formális feladat- és hatáskörök rendszerint nem különíthetők el (kivéve a Vatikánt, ahol a latin nyelvi kérdések a PAL hatáskörébe tartoznak). Bizonyos spontán kialakult munkamegosztás Európában, ill. a világban megfigyelhető, eszerint:

- latin nyelven való oktatás fenntartása: Vivarium Novum (Róma);
- oktatási módszerek fejlesztése, audioanyagok: főleg Saarbrücken;
- latin nyelvi korpusz: különböző egyetemek és akadémiák (részben az USA-ban);²²
- neologizmusok lexikográfiája: PAL;

a legtöbb tárgyban azonban (versenyek, kutatás, média-jelenlét stb.) több intézmény egyformán mutat aktivitást.

A PAL deklarált feladatkörei:

- a bármely korszakhoz tartozó latin nyelvoktatás támogatása;
- írásbeli és szóbeli latin nyelvhasználat buzdítása;
- könyvkiadás, konferenciák, tanfolyamok, kiállítások és színelőadások, versenyek szervezése;
- modern kommunikációs módszerek alkalmazása a nyelv oktatására.

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

Semmilyen egységes törekvés nem állapítható meg a tervezés hatékonyságának ellenőrzésére, újratervezésre, sőt fenntartásra sem: az utóbbi években folyamatosan szűnnek meg eddig fennmaradt szervezetek és tevékenységek.²³ Részletes vizsgálat nélkül is elmondható, hogy az európai latin nyelvstratégia jelenleg

22 Lexikográfiai korpusz: BAdW, feliratkorpusz (tkp. ókori köznyelv): BBAW, szöveggörpuszok: PHI (USA), Tufts (USA), Cooperatorum Veritatis Societas (<https://www.documentacatholicaomnia.eu> – letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) stb.

23 Ld. pl. a rádióadások megszűnését, a latin mint munkanyelv elhagyását a német akadémiai kutatásban stb.

kifejezetten nem hatékony, a nyelv használatának folyamatos szűkülését nem tudja befolyásolni.

IX. Összehasonlítás, esetleges kitekintés

A latin nyelv helyzete az Európai Unióban használt nyelvek közt egyedülálló: igen széles körben, a tagországok többségében idegen nyelvként szerepel a közoktatásban, ugyanakkor egyáltalán nem tartozik hozzá semmilyen beszélőközösség, és nyelvpolitikai értelemben sincs „gazdája”, mert egyetlen állam vagy más szervezet nem motivált a nyelvvel kapcsolatos tervezésben (leszámítva az Unión kívüli Vatikánt). Gyakorlati szempontokat tekintve: olyan természetes fejlődése nincs, mint az élő nyelveknek (és ez a felhasználók szempontjából kifejezetten káros is volna), felhasználása is eltérő, a beszélők közti kommunikáció ennek egyre kisebb, ma már teljesen jelentéktelen részét teszi ki, és ezért az oktatása is egészen más célokkal történik világszerte. Így aztán összehasonlítani más nyelvek helyzetével szinte lehetetlen. (Kivételek inkább negatív értelemben vannak: pl. az ír-gael nyelv felélesztési programjának akadályát jelenti, ha a latinhoz hasonló oktatási és kommunikációs formában használják.) Mindazáltal tanulságos, hogy a latin nyelv használati köre milyen ütemben szűkül a 21. században, annak dacára, hogy bizonyos spontán stratégia észlelhető a nyelv védelme érdekében – és a tapasztalat szerint a digitális korszak a latin nyelv számára nem jelent kifejezett veszélyt, annál inkább az angol nyelv világszintű terjedése –; eszerint a felhasznált eszközök (itt főleg oktatási törekvések, nyelvi korpusz, kutatás, versenyek és egyéb egyesületi tevékenység értékelhető) önmagukban nem elegendők – így következtetésként feltehető, hogy ezeknek az eszközöknek a használata önmagában nem volna hatásos pl. a magyar nyelv fejlesztése számára sem.

Felhasznált irodalom

- Fritsch 2002. Fritsch, Andreas: De Latinitate viva in scholis publicis colenda quid Germani hodie sentiant. In Luiselli, Bruno et al. (eds.): *Acta selecta IX Conventus Academiae Latinitati Fovendae*. Herder, Roma, 2002. 91–106.
- Adamik 2006. Adamik Béla: *Nyelvpolitika a római birodalomban*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- Borzsák 1990. Borzsák István: *Kell-e a latin?* Gondolat Kiadó, Budapest, 1990.
- Stroh 2011. Stroh, Wilfried: *Meghalt a latin, éljen a latin!* Typotex, Budapest, 2011.
- Lexicon Recentis Latinitatis*. Libreria Editoria Vaticana, Urbs Vaticana, 1992.
- Németh–Kovács 2011. Németh György – Kovács Péter: *Bevezetés a görög és római felíratlanba*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.

Jogi források

- Ausztria: Grundsätze des Korrektursystems zur schriftlichen Reifeprüfung in Griechisch und Latein. <http://www.humanitasnova.net/?p=77> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Horvátország: *Nastavni programi za gimnazije*. Glasnik Ministarstva Kulture i Prosvjete Republike Hrvatske, Zagreb, 1994.
<https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=130&item=2977#> (letöltés időpontja: 2024. 06. 25.).
- Vatikán: *Latina lingua*. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/la/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20121110_latina-lingua.html (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).
- Romani sermonis*. http://www.vatican.va/content/paul-vi/la/speeches/1976/documents/hf_p-vi_spe_19760630_fondazione-latinitas.html (letöltés időpontja: 2023. 09.28.).

A LENGYEL NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: JÁNK SZILVIA

Alapadatok

Érintett nyelvek: lengyel

Érintett országok: Lengyelország

A nyelv státusa az érintett országban: hivatalos nyelv, államnyelv (Lengyelország)

A beszélőközösség mérete: 40 895 370 fő, ebből 37 400 000 fő Lengyelországban¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvtörvény

A stratégia természete: nyelvélénkítés

A stratégia kiterjedése: a lengyel nyelvtörvény 1999. október 7-én lépett érvénybe

A stratégia időtartama: nincs klasszikus nyelvstratégia, csak nyelvtörvény, így a szabályok jogszabályi hatálya a meghatározó

Intézkedési területek: nyelvi természetű jogszabályok alkotása, nyelvi intézetek hatásköre és feladatrendszere, oktatás, tudomány, bevándorlók integrálása, kisebbségi nyelvek, idegen nyelvek oktatása, jog és közigazgatás

Felelős intézet, kidolgozó: Lengyel Nyelvi Tanács

„Nyelvstratégiai mátrix”: A lengyel nyelv jól szabályozott, kodifikált nyelv, kutatása és oktatása rendezett. Létezik a lengyel nyelv védelmére alkotott nyelvtörvény, valamint ennek végrehajtására a Lengyel Tudományos Akadémia által alapított Lengyel Nyelvi Tanács. A lengyel nyelv az európai nyelvekre általában jellemző globalizációs hatásoktól eltekintve nincs veszélyeztetve.

1 Forrás: Population. Size and structure and vital statistics in Poland by territorial division in 2022. As of 31 December. Główny Urząd Statystyczny Statistics Poland, Warszawa, 2023. <https://stat.gov.pl/en/topics/population/population/population-size-and-structure-and-vital-statistics-in-poland-by-territorial-division-as-of-31-december,3,33.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.) és Ethnologue: <https://www.ethnologue.com/language/pol> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Ez Lengyelország hivatalos nyelve, ez az oktatás nyelve is, aktív használatban van a közsféra, a tömegkommunikáció, a gazdaság, a tudományos kutatás és oktatás területén. A lengyel nyelvtörvény jellemzően a nyelv korpusztervezési, állapottervezési kérdéseiről, szabályozásáról, grammatikájáról, oktatásáról, médiában való használatáról, a nyelvváltozatokhoz és a kisebbségi nyelvekhez való viszonyáról rendelkezik

I. A nyelv története, jelenkori állapota

Lengyelország a Balti-tenger partján elterülő, közép-európai állam. A Lengyel Köztársaság szomszédai nyugaton: Németország, délen: Csehország és Szlovákia, keleten: Ukrajna, Fehéroroszország és Litvánia, északon (a Kalinyingrádi terület nevű exklávé révén) Oroszországgal határos, valamint tengeri határ választja el Svédországtól és Dániától. Az ország területe 312 696 km². Jelenlegi jogállása parlamentáris köztársaság, ahol a kormányfő a miniszterelnök, a több mint 1000 éves állam élén pedig a köztársasági elnök áll.

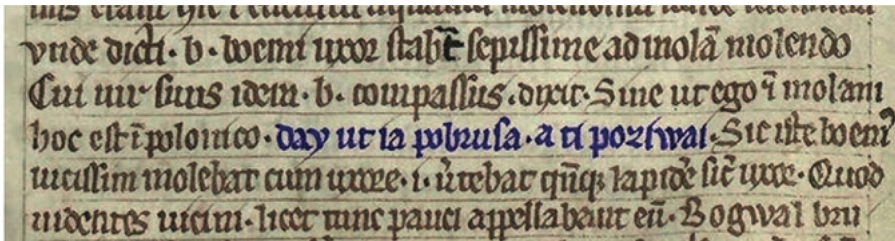
A Jagelló-dinasztia uralkodása alatt, a 16. században, Lengyelország volt Európa egyik legerősebb és leggazdagabb országa. 1791. május 3-án a Lengyel–Litván Unió elfogadta azt a május 3-i alkotmányt (másképpen: Lengyelország májusi alkotmánya), amely Európa első és a világ második modern, kartális alkotmánya volt. Mindezek alapján megszűnt a lengyel–litván állam kettősége, a hatalommegosztás elve szerint pedig elkülönült jogalkotói, bírói és végrehajtói hatalmak jöttek létre. Azt viszont hozzá kell tenni, hogy Lengyelország első felosztása, amely visszavezethető az ország XVIII. századi általános politikai gyengeségére és megosztottságára, megelőzte az 1791-es alkotmányt. Rövid időn belül Lengyelországot másodszor és harmadszor is felosztották, szomszédai – Oroszország, Ausztria és Poroszország – területeket szakítottak le, és csak a középső sáv maradt meg, majd teljesen megszűnt Lengyelország állami léte. Az ország csak 123 év után nyerte vissza államiságát, amit az első világháború lezárása hozott el.² Lengyelország 2004-től az Európai Unió tagja.

2 Forrás: Culture.pl: <https://culture.pl/en/article/learn-the-history-of-poland-in-10-minutes> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Lengyelország lakossága 2020. első felében a Lengyel Statisztikai Főhivatal (GUS) szerint 38 354 000 fő volt, ami 2022. december 31-re 37 766 000 főre csökkent. Ekkor városi környezetben 22 490 000 fő, vidéki környezetben pedig 15 276 000 fő élt.

Lengyelország hivatalos- és államnyelve a lengyel nyelv (lengyelül: język polski). Az indoeurópai nyelvcsalád szatem ágába tartozik, ezen belül pedig a balti-szláv nyelvek szláv ágának nyugati szláv nyelvei közé sorolandó.

A latin ábécé betűivel megírt legrégebbi lengyel szavak már megtalálhatók az 1136. évben keltezett Gnieźnói Bullában (más néven: Ex commisso nobis). A legrégebben feljegyzett teljes lengyel mondat pedig egy 1200-as években megírt ciszterci krónikában található. A Wrocławban feljegyzett UNESCO Világemlékezeti Listán szereplő Henrik-cikkelyekben (lengyelül: Księga henrykowska) szereplő lengyel mondat a „Day, ut ia pobrusa, a ti poziwai”, vagyis „Hagyd, én megélezem, te pihenj”.

3. ábra³, A lengyel nyelv első teljes lejegyzett mondata

1285-ben Łęczycában határozatot hoztak arról, hogy a latin nyelv mellett a kolostori és székesegyházi iskolákban a lengyel nyelv is használatba kerüljön. A két legrégebbi lengyel irodalmi alkotás – a *Bogurodzica* című dal („Isten anyja”), valamint a *Kazania świętokrzyskie* („Szentkereszti prédikációk”) című prédikációs gyűjtemény – a 13–14. század fordulójára datálható. A 16. században a

3 Forrás: Tvoja Historia: <https://s.twojahistoria.pl/uploads/2017/11/Strona-z-ksi%C4%99gi-henrykowskiej-z-zaznacznym-na-niebiesko-najstarszym-polskim-zdaniem.jpg> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

nemesség által használt lengyel egyre előkelőbb nyelvvé vált, majd 1699-ben a lengyel nyelv lett a Litván Nagyfejedelemség hivatalos nyelve. A 18. században a poroszok és osztrákok által elfoglalt területeken német szavak kerültek be a lengyel nyelvbe. Ez a kis mértékű germanizáció viszont a 19. század első felére be is fejeződött.

A mai lengyel ábécé 32 latin betűből áll. Ebből 9 speciális, a magyar nyelv karakterkészletétől eltérő betű (ą, ć, ę, ł,ń, ó, ś, ź, ż), 7 kéttagú (sz, rz, cz, ch, dz, dż, dź), és egy pedig háromtagú (dzi). A lengyel ragozó nyelv, tehát például az igéket személyek, módok, idők és számok alapján ragozzuk.

A lengyel nyelv legfőbb dialektusai a mazóviai dialektus (dialekt mazowiecki), a nagy-lengyel dialektus (dialekt wielkopolski), a kis-lengyel dialektus (dialekt małopolski), a sziléziai dialektus (dialekt śląski), a kasub dialektus (dialekt kaszubski) és az új kevert dialektusok (nowe dialekty mieszzane).

A 2013-as statisztikai adatok⁴ alapján a lengyel nyelv beszélőinek száma 40 895 370, amit anyanyelvként 40 441 370-en beszélnek (ebből 37 400 000 személy él Lengyelországban).

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

A jelenleg hatályos 1997. évi lengyel alkotmány 27. cikke alapján a Lengyel Köztársaság egyetlen hivatalos nyelve a lengyel nyelv. Ez a rendelkezés nem sértheti meg a nemzeti kisebbségek nemzetközi megállapodásokból eredő (nyelvi) jogait.

Továbbá, a lengyel nyelv – 23 másik nyelvvel együtt – az Európai Unió hivatalos nyelve, ami azt jelenti, hogy az uniós polgároknak joguk van ahhoz, hogy az EU 24 hivatalos nyelvének bármelyikén kapcsolatot létesítsenek az Unió egyes intézményeivel, valamint ugyanazon a nyelven kapjanak választ is. A lengyel nyelv Lengyelország Európai Unióba való belépése (2004. május 1.) óta számít az EU hivatalos nyelvének.⁵

4 Forrás: Ethnologue: <https://www.ethnologue.com/language/pol> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

5 Forrás: Európai Unió: https://europa.eu/european-union/about-eu/eu-languages_hu

A Lengyel Tudományos Akadémia elnöksége, a lengyel nyelv védelme érdekében, az 1996. szeptember hó 9-i határozatával megalkotta a Lengyel Nyelvi Tanácsot (lengyelül: Rada Języka Polskiego), tevékenységét pedig a lengyel nyelvi törvény vázolta fel 1991-ben. A Tanács a feladatainak teljesítése érdekében együttműködik egyéb nemzeti intézményekkel is, melyek a Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztérium, a Nemzeti Oktatási Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Verseny- és Fogyasztóvédelmi Hivatal, az Országos Kereskedelmi és Piaci Főfelügyelőség, valamint a Szejm (a Lengyel Köztársaság Gyűlése). A Tanács új tagjait háromévente választják meg, ülést pedig évente két alkalommal tartanak.

A lengyel hivatalos nyelv az állami alkotmányos szervek, a területi önkormányzati egységek, a közigazgatás területi szervei, közfeladatok megvalósítására létrehozott intézmények, a területi önkormányzatoktól eltérő önkormányzati szervek, a társadalmi, szakmai szövetkezeti szervezetek, illetve egyéb közfeladatot ellátó jogalanyok esetében.

Lengyelországban a lengyel nyelv az oktatás nyelve: a lengyel nyelv kötelező tantárgy a különböző típusú és szintű oktatási intézményekben, az iskolák ezen a nyelven fogalmazzák meg az instrukciókat, valamint a lengyel szóbeli és írásbeli nyelvi kompetenciát mérik az általános iskolák 6. osztályában, a középiskolákban/gimnáziumokban, továbbá az érettségi során.⁶ A diákok az iskolákban általában egy vagy két idegen nyelvet tanulnak. A leggyakrabban tanult idegen nyelvek az angol, német, francia, spanyol, orosz és az olasz.

A 2005-ben elfogadott kisebbségi törvény értelmében Lengyelországban nemzeti kisebbségnek számítanak a fehéroroszkok, csehek, litvánok, németek, örmények, oroszok, szlovákok, ukránok, zsidók, míg etnikai kisebbségnek számítanak a románok, lemkók, karaimok és tatárok. A szabályzat alapján a kisebbségi csoportokba tartozó személyek írhatják a vezeték- és keresztnévüket a kisebbségi nyelvük helyesírási szabályzata szerint; használhatják a kisebbségi nyelvüket a köz- és magánéletben; valamint oktatást is kaphatnak kisebbségi nyelven.

6 Forrás: Country Report. Poland. Language education policy profile. 2005–2007. Language Policy Division, Strasbourg – Ministry of National Education, Poland.

III. A stratégia célja

A lengyelek két fő rendelkezést hoztak a lengyel nyelv védelme érdekében. Egyrészt 1996. szeptember 9-én megalakult a Lengyel Nyelvi Tanács, amit a Lengyel Tudományos Akadémia hozott létre. Másrészt 1999. október 7-én életbe lépett a lengyel nyelvtörvény, amit a Lengyel Köztársaság Parlamentje alkotott meg.

Az Alapszabály értelmében a Lengyel Nyelvi Tanács legfőbb feladata, hogy értékelést nyújtson és véleményt nyilvánítson minden olyan kérdésben, amely a lengyel nyelven folytatott tömegkommunikáció során merül fel. A tanács célkitűzései között szerepel:

- a lengyel nyelv egyes változatairól, normáiról és használatának kritériumairól szóló ismeretek népszerűsítése, valamint az egyes kommunikációs helyzeteknek megfelelő nyelvi formák ajánlása;
- a szókincs, nyelvtan, kiejtés, helyesírás, központozás, valamint bizonyos kifejezések stílusa során felmerülő kétségek eloszlátása;
- a lengyel nyelv fejlesztése a tudomány és technológia területeken, megoldások keresése különböző tudományos kifejezésekre, különös tekintettel az új tudományágakra (pl. informatika);
- a tömegkommunikáció – különösképpen a média, kormány, állami intézmények – nyelvhasználatának véleményezése;
- a helyesírás szabályainak véleményezése;
- új termékek és szolgáltatások elnevezésére vonatkozó javaslatétel, beleértve a nyelvtani kérdéseket és a helyesírást is;
- a lengyel nyelv(tan, stílus, nyelvi kultúra) tanításának gondozása.

A törvény értelmében a lengyel nyelv védelme a nyelv vulgarizációjának megakadályozására, a regionalizmusok és nyelvjárások tiszteletben tartására, eltűnésük megakadályozására, a nyelvi ismeretek terjesztésére; a lengyel nyelv egész világban való terjesztésére, valamint a beszélők nyelvhasználatának tökéletesítésére vonatkozik. A lengyel nyelvtörvénynek megfelelően a Nyelvi Tanács a lengyel nyelv aktuális állapotáról két évente egyszer jelentést nyújt be a Szejmnek (Parlamentnek) és a Szenátusnak.

IV. Szerkezeti felépítés

Az 1999. október 7-i Törvény a lengyel nyelvről (Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim) öt fő fejezetből és 17. cikkelyből áll, amit egy rövid bevezető előz meg.

1. A lengyel nyelvtörvény létrehozásának megindoklása.
2. Általános rendelkezések (a lengyel nyelv védelmének definiálása, a lengyel nyelv hivatalos színtereinek meghatározása).
3. A lengyel nyelv jogi védelme a közéletben.
4. A Lengyel Nyelvi Tanács és hatásköre.
5. Büntető szabályok (a nyelvtörvény szabályszegésének, valamint a szankció értékének meghatározása).
6. A hatályos jogszabályok változásai és a zárórendelkezések (változások történnek az 1984. január 26-i sajtótörvényben, valamint a rádióról és televízióról szóló 1992. december 29-i törvényben, míg a kormányzati és önkormányzati közigazgatási szervek államnyelvéről és hivatalos nyelvéről szóló, 1945. november 30-i rendelet a hatályát veszti).

V. Intézkedési területek [VII. Feladat- és hatáskörök]

1. Hivatalos nyelv, státus

A dokumentum értelmében a Lengyel Köztársaság hivatalos nyelve a lengyel nyelv. A hivatalos státus érvényes az állam alkotmányos szerveinél; a területi önkormányzati egységeknél és az ezeknek alárendelt intézményekben; a közigazgatás területi szerveinél; azokban az intézményekben, amelyek közfeladatok megvalósítására alakultak; közfeladatot ellátó jogi személyiségű állami szerveknél; azoknál az önkormányzati szerveknél, amelyek a területi önkormányzattól eltérnek, a szakmai szövetkezeti, társadalmi szervezeteknél, valamint a közfeladatot ellátó jogalanyoknál.

2. Jog és közigazgatás

A Lengyel Köztársaság területén a jog és közigazgatás elsődleges nyelve a lengyel. A nyelvtörvény kimondja, hogy az ország területén, valamint abban az esetben, amikor az egyik fél lengyel jogalany, a lengyel nyelv használandó. Lengyel jogalanynak számít az, aki a Lengyel Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező fizikai személy, valamint az a Lengyel Köztársaság területén tevékenységet folytató jogi személy/szervezeti egység, aki nem rendelkezik jogi személyiséggel. Azoknak a nemzetközi egyezményeknek, amelyek a Lengyel Köztársasággal kötöttek meg, az idegen nyelvű példány mellett természetesen lengyel nyelven is el kell készülniük és – amennyiben arról egyéb jogszabály másképp nem rendelkezik – a jogértelmezés alapját a lengyel nyelven írt példánynak kell képeznie. Lengyelül szükséges megfogalmazni azokat a feliratokat és tájékoztatókat, amelyek a közintézményekben és a közhivatalokban használatosak, illetve a tömegközlekedési és a közhasználatra szánt eszközökön találhatóak. Azt, hogy a lengyel mellett bizonyos esetekben és mértékben idegen nyelvű feliratok, megnevezések is szerepelhetnek, a közigazgatási ügyekben illetékes miniszter által kiadott rendelet határozza meg. A tulajdonnevek kivételével lengyelül is közölni kell az áruk és szolgáltatások megnevezését és leírását, a reklámokat, hirdetéseket, használati utasításokat, a jótállások feltételeit, valamint a számlák és nyugták adatait. Mindezeket a Lengyel Köztársaság területén a Kereskedelmi Felügyelet és a Fogyasztóvédelmi és a Versenyhivatal ellenőrzi. Amennyiben a korábban felsoroltak esetében hiányzik a lengyel nyelvű megnevezés, felirat, pénzbírságot szabnak ki. A pénzbüntetés összege maximum 100 000 lengyel zloty lehet.

Intézkedések:

- A Lengyel Köztársaság területén a jogalanyok között a lengyel nyelvet kell használni.
- A nemzetközi egyezményeket lengyel nyelven is el kell készíteni.
- Kötelező a lengyel nyelv használata a következő tételek esetében: az áruk megnevezése és leírása; a szolgáltatások megnevezése és leírása; reklámok; hirdetések; használati utasítások; a jótállások feltételei; számlák

és nyugták információi. Azt, aki kizárólag idegen nyelven tünteti fel az adatokat, pénzbüntetéssel sújtják.

- A tömegközlekedési eszközökön, valamint a közhivatalok és a közintézmények esetében közhasználatra alkalmazott eszközökön található feliratokat és tájékoztatókat szintén lengyel nyelven kell megfogalmazni.

3. Oktatás

A lengyel nyelvtörvény értelmében Lengyelországban a lengyel az oktatás nyelve. Az oktatási intézményekben – míg külön jogszabály nem rendelkezik róla – lengyelül folyik az oktatás, a vizsgáztatás, ez a diplomamunkák nyelve egyes nyilvános és nem nyilvános iskolatípusok, állami és nem állami felsőoktatási intézmények, valamint a művelődési és egyéb oktatási intézmények esetében. Ez a szabályozás értelemszerűen nem vonatkozik a két- vagy idegennyelvű oktatási intézményekre, az idegen nyelvet tanító oktatók közösségére, valamint egyéb tantárgyak oktatására, amennyiben ezekről külön jogszabály rendelkezik.

A szülők, a későbbi érvényesülés érdekében, már a kisgyermekkorban is a nyelvtanulásra ösztönzik a gyermekeiket, ugyanis körülbelül a gyermekek egyharmada angol magánórákra jár. Ez viszont később, az iskolában egyes esetekben gond lehet, ugyanis a korábbi nyelvtanulás következtében az osztályok rendkívül heterogénné válnak, és felvetődik az esélyegyenlőség kérdése is. A (nyelv)tanárok szakszervezete már több ízben rámutatott arra a problémára, hogy Lengyelországban nem oszlik meg egyenlően a nyelvtanulás, egyes régiókban pedig komoly problémát okoz a nyelvoktatáshoz való hozzáférés, aminek következtében rendkívül nehéz egységes csoportokat alkotni. Többször volt már vita tárgya az angol nyelv első évfolyamtól való tanulása, viszont mára már arra a felismerésre jutottak, hogy napjainkban már nem elegendő az angol nyelv kizárólagos ismerete, hanem egyre fontosabb egy másik idegen nyelv elsajátítása is. Jelenleg az első osztálytól kezdődik a kötelező idegennyelv-tanulás, ellenben ennek az idegen nyelvnek nem kötelező az angolnak lennie. Az idegen nyelvek iskolákban való oktatásának megoszlása – az angol nyelv kivételével – jelentős regionális különbségeket mutat: a nyugati vajdaságokban a német a domináns, a déli vajdaságokban inkább a francia, az ország keleti részén pedig

az orosz. Az idegennyelv-tanulás első helyén az angol, a másodikon pedig a német nyelv áll, az orosz iránt pedig egyre pozitívabb attitűdöt mutatnak a diákok.

A bevándorló gyermekeknek a lengyel iskolákba történő integrálás során joguk van a kiegészítő lengyel nyelvtanulásra. Felvetődött viszont a kérdés, hogy szükséges-e egyáltalán a lengyel mint második nyelv tanítása, ugyanis a kötelező tanítási nyelv a lengyel. Azonban egyes oktatási intézmények jelentéseiből kiderül, hogy a kevert (vegyes) csoportok heterogenitására hatással van a tanulók különböző nyelvi háttere, ami problémákhoz vezet. Éppen ezért azt javasolják, hogy a bevándorló gyerekek esetében a lengyel második nyelvként való oktatása során a tanárok használják fel azokat a tapasztalatokat, amelyek a lengyel mint idegen nyelv tanítása során keletkeztek.

A vállalatokon belüli nyelvtanfolyamok elsősorban az angol és a német nyelv oktatására irányulnak. Van viszont némi igény a lengyel nyelv oktatására is, például olyan vállalatok esetében, amelyek külföldi, Lengyelországban letelepedett céggként működnek.

Rendkívül fontos a jövőben a nyelvtanítás minőségének és elérhetőségének fejlesztése – ezt viszont szabályozás nélkül nagyon nehéz megvalósítani. Ennek érdekében elengedhetetlen egy olyan nemzeti nyelvtanítási stratégia kidolgozása, amely érinti a nyelvtanítás összes szintjét, magába foglalja a lengyel mint anya-, második és idegen nyelv oktatási kérdéseit, valamint részletezi a(z) idegen nyelvtanítást az óvodáskortól egészen a felnőttkorig.⁷

Intézkedések:

- Kulcsfontosságú a nemzeti nyelvoktatási stratégia kidolgozása.
- Lényeges a nyelvtanulási esélyegyenlőség megteremtése.
- A bevándorlók integrálásának megkönnyítése érdekében a lengyel mint második nyelv oktatása során figyelembe kell venni azokat a tapasztalatokat, amelyek a lengyel mint idegen nyelv tanítása során keletkeznek.

⁷ *Country Report. Poland. Language education policy profile. 2005–2007.* Language Policy Division, Strasbourg – Ministry of National Education, Poland.

4. Tudomány

A kötelező lengyel nyelvhasználat nem vonatkozik a tudományos és a művészi alkotásokra, a már megszokottan alkalmazott tudományos és műszaki terminológiára, valamint az idegen nyelvű újságokra, a folyóiratokra, a könyvekre és a számítógépes programokra (kivéve a leírásukat és a használati utasításukat). Mindazonáltal a nyelvtörvény megszabja, hogy a tudományos társaságok, illetve azok tagjai, valamint az alkotói közösségek fordulhatnak a Lengyel Nyelvi Tanácshoz bármilyen lengyel nyelvhasználattal kapcsolatos kérdés, probléma felmerülésekor.

Intézkedések:

- A Tanács a lengyel nyelvhasználatot illetően megoldásokat keres, különös tekintettel a tudomány és a technika különféle területeire.

5. A nyelvi tanácsadó testület és hatásköre

A lengyel nyelv védelme érdekében a Lengyel Tudományos Akadémia Elnöksége az 1996. szeptember 9-én megjelent határozatával létrehozott egy olyan szervezetet, amelyik a lengyel nyelv tömegkommunikációban való használatát érintő kérdéseket, problémákat hivatott kezelni, véleményezni és megválaszolni. Az Alapszabályban a Lengyel Nyelvi Tanács legfőbb feladatai között szerepel a lengyel nyelv változatairól, használatáról, normáiról szóló ismeretek népszerűsítése; a nyelvhasználók nyelvvel, nyelvhasználattal kapcsolatos problémáinak és kérdéseinek a megoldása, megválaszolása; a tudományos terminológia fejlesztése; a tömegkommunikáció nyelvhasználatának véleményezése; újonnan megjelenő áruk, szolgáltatások megnevezésére irányuló javaslattétel; a helyesírási szabályok véleményezése; valamint a lengyel nyelv tanításának és az ezzel felmerülő problémáknak kezelése. A Tanács a közügyek és a jogalkalmazás nyelvhasználatáról véleményt nyilváníthat, valamint meghatározhatja a lengyel nyelv helyesírási szabályzatát. A lengyel nyelvhasználattal kapcsolatos kérdéseket, problémákat a következőkben felsorolt intézmények, szervek, szervezetek, jogalanyok intézhetik a Tanács felé: a tudományos társaságok; a felsőoktatási intézmények; az alkotói közösségek; az állam alkotmányos szervei; a

területi önkormányzati egységek és az ezeknek alárendelt intézmények; a közigazgatás területi szervei; a közfeladatok megvalósítására alakult intézmények; a közfeladatot ellátó jogi személyiségű állami szervek; a területi önkormányzatoktól eltérő önkormányzati szervek; a szakmai szövetkezeti, társadalmi szervezetek; valamint a közfeladatot ellátó jogalanyok.

A Tanács minimum kétévenként beszámol a Parlamentnek (Szejmnek) és a Szenátusnak a lengyel nyelv állapotáról, védelmének helyzetéről.

Intézkedések:

- A Lengyel Nyelvi Tanács népszerűsíti a lengyel nyelv változataival, normáival és használatának kritériumaival kapcsolatos ismereteket.
- A Lengyel Nyelvi Tanács bizonyos nyelvi formákat ajánl az egyes kommunikációs helyzeteknek megfelelően.
- A Lengyel Nyelvi Tanács eloszlatja a nyelvhasználók nyelvvel, nyelvhasználattal kapcsolatos problémáit, kérdéseit.
- A Lengyel Nyelvi Tanács nyelvi megoldásokat keres a tudomány és technológia terminológiájára.
- A Lengyel Nyelvi Tanács véleményezi a tömegkommunikáció nyelvhasználatát.
- A Lengyel Nyelvi Tanács véleményezi a helyesírási szabályokat.
- A Lengyel Nyelvi Tanács javaslatokat tesz az új termékek, szolgáltatások megnevezésére.
- A Lengyel Nyelvi Tanács gondozza a lengyel nyelv(tan, stílus, nyelvi kultúra) tanításának folyamatát.

6. Kisebbségi és etnikai csoportok nyelvhasználata

Nemzeti kisebbségnek számít azoknak a lengyel állampolgároknak a csoportja, akik kevesebben vannak a Lengyel Köztársaság többi lakosánál; saját nyelvük, kultúrájuk és tradíciójuk van, aminek a megtartására törekednek is; tudatában vannak a saját történelmi múltjuknak, nemzeti közösségüknek, aminek a védelmét és ápolását ki is fejezik; őseik legalább 100 évig éltek a Lengyel Köztársaság jelenlegi területén; továbbá van saját anyaországuk. Lengyelországban nemzeti

kisebbségi csoportoknak számít a fehéroroszok, csehek, litvánok, németek, örmények, oroszok, szlovákok, ukránok, zsidók csoportja. Az etnikai kisebbség pedig azon lengyel állampolgárok csoportja, akik kevesebben vannak a Lengyel Köztársaság többi lakosánál; saját nyelvük, kultúrájuk és tradíciójuk jelentősen különbözik a többi állampolgárétól, aminek megtartására törekednek is; tudatában vannak a saját történelmi múltjuknak, nemzeti közösségüknek, aminek a védelmét és ápolását ki is fejezik; őseik legalább 100 évig éltek a Lengyel Köztársaság jelenlegi területén; viszont nincs saját anyaországuk. Lengyelországban jelenleg etnikai kisebbségnek számítanak a romák, lemkók, karaimok és a tatárok.

A lengyel nyelvtörvény 2. cikkelye megszabja, hogy a törvény nem sértheti meg a nemzeti kisebbségek és az etnikai csoportok jogait. A Lengyel Köztársaság területén a kisebbségi és etnikai csoportok tagjainak jogában áll a vezetékes és keresztnévüket a saját nyelvük helyesírása szerint használni, különösen érvényes ez a hivatalos és személyi dokumentumokra. Amennyiben ez nem latin betűs írásmóddal történik, át kell írni. Az átírás módját a közigazgatásért felelős miniszter a vallási felekezetekért, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekért felelős miniszterrel konzultálva határozza meg, figyelembe véve az érintett kisebbségi nyelv helyesírási szabályzatát. A kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van a köz- és magánéletben szabadon használni kisebbségi nyelvüket, valamint ezen keresztül információ(k)hoz jutni. Azokban az önkormányzatokban, ahol a kisebbségi csoportok tagjai több mint 20%-át teszik ki a lakosságnak, a hivatali nyelvhasználatban használhatják a saját kisebbségi nyelvüket. Ez azt jelenti, hogy kisebbségi személy fordulhat az önkormányzati hatóságokhoz a kisebbségi nyelven, továbbá saját kérésére az adott nyelven szóbeli/írásbeli választ is kaphat.

Intézkedések:

- A nyelvtörvény nem sértheti meg a kisebbségi jogokat.
- A kisebbségek nem latin betűs írásmóddal jegyzett névhasználatát – figyelembe véve az érintett kisebbségi nyelv helyesírási szabályzatát – át kell írni.

VI. Ütemterv

A lengyel nyelvtörvény az időpontokra, ütemezésre vonatkozólag nem tartalmaz információt.

VIII. Felügyelet

Annak, aki a Lengyel Köztársaság területén a jogalkalmazás során az árucikkek és szolgáltatások megnevezése és leírása, a hirdetések, reklámok, használati utasítások, a jótállási feltételek ismertetése, nyugták, számlák esetében kizárólag idegen nyelvű megnevezéseket használ, megszegve ezzel a lengyel nyelvtörvényt, bírságot kell fizetnie. Mindezeket a Lengyel Köztársaság területén a Kereskedelmi Felügyelet és a Fogyasztóvédelmi és Versenyhivatal ellenőrzi. A szankció maximum 100 000 lengyel zloty lehet. Az összeget kötelező az 1994. évi február 4-i, a szerzői jogról szóló törvény 111. cikkelye értelmében létrehozott Alkotói Alap javára fordítani.

IX. Összehasonlítás, kitekintés

A lengyel nyelv védelmében a Lengyel Köztársaság területén két fő rendelkezés került megalkotásra. Egyrészt 1996. szeptember 9-én megalakult a Lengyel Nyelvi Tanács, amit a Lengyel Tudományos Akadémia hozott létre. Másrészt 1999. október 7-én életbe lépett a lengyel nyelvtörvény. Ez utóbbit a Lengyel Köztársaság Parlamentje alkotta meg. A lengyel nyelvtörvény Lengyel Köztársaság területén való megszegését (tehát az árucikkek és szolgáltatások megnevezése és leírása, a hirdetések, reklámok, használati utasítások, a jótállási feltételek ismertetése, nyugták, számlák kizárólag idegen nyelvű közlése) a Kereskedelmi Felügyelet, valamint a Fogyasztóvédelmi és Versenyhivatal ellenőrzi. A törvény tartalmazza a szankció összegét (legfeljebb 100 000 lengyel zloty), ami a nyelvtörvény megszegéséért szabható ki. A magyar 2001. évi XCVI. törvény is tartalmazza a felszólítást és a bírság kiszabását, ám a büntetés konkrét mértékét már nem, mert az végrehajtási utasításban jelenik meg, hogy a tényleges helyzetnek

megfelelően, életszerűen és könnyen lehessen módosítani az összegét. Tehát Magyarországon először csak felszólítják a nyelvi törvényt sértő személyt, hogy szüntesse meg a jogsértő állapotot. Amennyiben 15 napig nem történik változás, a Kormány által kijelölt szerv kiszabja a bírságot.

A lengyel nyelvi törvény, még ha csak érintőlegesen, pontokba szedve is, de többek között megemlíti az oktatás, a kisebbségek, a jogszabályozás, a hivatal nyelvhasználatára vonatkozó szabályzást, ez lefedi a nyelvhasználat leglényesebb területeit. Ezzel ellentétben Magyarországon az Országgyűlés magyar nyelv megóvása érdekében létrehozott törvénye legfőképpen a gazdasági reklámokra, az üzletfeliratokra és a közérdekű közleményekre vonatkozik. Ugyan Magyarország Alaptörvénye megemlíti, hogy Magyarországon a magyar a hivatalos nyelv, és hogy a Magyarországon élő nemzetiségeknek joga van az anyanyelvhasználatához, viszont megfontolandó, hogy a magyarországi nyelvtörvény, a lengyelhez hasonlóan, részletesebben, átfogóbban legyen kidolgozva. A lengyel nyelvtörvény tehát a jövőben mintaként szolgálhat a magyar törvény aprólékosabb kidolgozásához, a lényeges problémakörök kiemeléséhez.

Hasonlóan van ez a hivatalos nyelv esetében is: míg a lengyel nyelvi törvény felsorolja azokat a szerveket, intézményeket, szervezeti egységeket, hivatalokat, amelyek esetében kötelező a lengyel nyelv használata, addig Magyarország Alaptörvényében csupán az van feljegyezve, hogy az ország területén a hivatalos nyelv a magyar.

Meglepő viszont, hogy sem a lengyel, sem a magyar törvény alig vagy egyáltalán nem részletezi a regionális nyelvváltozatokat, a nyelvjáráásokat. Míg a magyar nyelvtörvényben nem esik szó a nyelvjárásokról, azok védelméről, addig a lengyel törvény csupán egyetlen mondatban említi meg, hogy fontos a lengyel regionalizmusok és nyelvjárások népszerűsítése, eltűnésének megakadályozása.

A Lengyel Köztársaság területén az oktatás nyelve a lengyel. Míg külön jogszabály nem rendelkezik róla, az oktatási intézményekben lengyelül folyik az oktatás, a vizsgáztatás, lengyel a diplomamunkák nyelve az egyes nyilvános és nem nyilvános iskolatípusok, állami és nem állami felsőoktatási intézmények, valamint a művelődési és egyéb oktatási intézmények esetében. Ez a szabályozás nem vonatkozik a két- vagy idegennyelvű oktatási intézményekre, az idegen nyelvet tanító oktatók közösségére, továbbá egyéb tantárgyak oktatására,

amennyiben ezekről külön jogszabály rendelkezik. Ezzel ellentétben a magyar törvény nem tér ki a magyar nyelv oktatásban betöltött szerepéről. A gyakorlatban viszont hazánkban az oktatás elsődleges nyelve a magyar, valamint az anyanyelvi nevelés a tanulók mindennapjainak részét képezi. Az anyanyelvi nevelés (magyar nyelv és irodalom tanítása) legfőbb célja, hogy a Kárpát-medencei magyarság által létrehozott nyelvi és irodalmi kultúra egyes műveinek megismerésével a tanulók olyan műveltséget alakítsanak ki, amely biztosítja a nemzeti kultúra – nemzedékeken átívelő – fejlődését és megmaradását.

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogait a nyelvi törvény nem sértheti meg a Lengyel Köztársaságban. A kisebbségek tagjainak jogában áll a vezeték- és keresztnévüket a saját nyelvük helyesírása szerint használni, különösen érvényes ez a hivatalos és személyi dokumentumokra. A kisebbséghez tartozó személyeknek joguk van a köz- és magánéletben szabadon használni kisebbségi nyelvüket, valamint ezen keresztül információ(k)hoz jutni. Azokban az önkormányzatokban, ahol a kisebbségi csoportok tagjai több, mint 20%-át teszik ki a lakosságnak, a hivatali nyelvhasználatban használhatják a saját kisebbségi nyelvüket. A magyar Alaptörvény hasonlóan szabályozza a kisebbségek, nemzetiségek nyelvhasználatát, mely szerint a Magyarországon élő valamelyik nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van az anyanyelvre használatához, a saját nyelvén való névhasználatához, saját kultúrájának ápolásához, valamint az anyanyelvű oktatáshoz.

A gazdasági reklámok, üzletfeliratok szabályozása a magyar nyelvtörvényben a lengyelnél részletesebben lett kidolgozva. A törvény egyértelműen meghatározza azokat az eseteket, amelyek megszegéséért büntetés szabható ki. Magyarországon a gazdasági reklámok, üzletfeliratok és egyes közérdekű közlemények elsődleges nyelve a magyar, a kizárólag idegen nyelvű feliratozás nem megengedett. Viszont az idegen nyelvű, de már meghonosodott kifejezésekre ez a törvény nem vonatkozik. Az viszont, hogy egy kifejezés mennyire honosodott meg, sok esetben nem állapítható meg könnyedén. A lengyel nyelvtörvény 2. fejezete csupán felsorolja azokat a területeket, ahol kötelező a lengyel nyelv használata. Mindkét ország esetében megengedett az idegen nyelvű feliratozás, de csak abban az esetben, amennyiben az nem emelkedik felül az anyanyelvű feliraton, kifejezésen, tájékoztatáson.

Felhasznált irodalom

Country Report. Poland. Language education policy profile. 2005–2007. Language Policy Division, Strasbourg – Ministry of National Education, Poland.

Learn the History of Poland in 10 Minutes. Culture.pl: <https://culture.pl/en/article/learn-the-history-of-poland-in-10-minutes> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Polish. *Ethnologue*. <https://www.ethnologue.com/language/pol> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Population. Size and structure and vital statistics in Poland by territorial division in 2022. As of 31 December. Główny Urząd Statystyczny Statistics Poland, Warszawa, 2023. 04. 28. <https://stat.gov.pl/en/topics/population/population/population-size-and-structure-and-vital-statistics-in-poland-by-territorial-division-as-of-31-december,3,33.html> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Tvoja Historia.

<https://s.twojahistoria.pl/uploads/2017/11/Strona-z-ksi%C4%99gi-henrykowskiej-z-zaznaczonym-na-niebiesko-najstarszym-polskim-zdaniem..jpg> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

Jogi források

The Polish Language Act of 7 September 1999.

<https://rjp.pan.pl/english?view=article&id=195:ustawa-z-dn-7-padziernika-1999-r-o-jzyku-polskim&catid=40> (letöltés időpontja: 2023. 09. 28.).

A LUXEMBURGI NYELVSTRATÉGIA

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: FEHÉR BENCE

Alapadatok

Érintett nyelvek: luxemburgi, francia, német

Érintett országok: Luxemburgi Nagyhercegség

A nyelv státusa az érintett országban: a luxemburgi a nemzeti nyelv, valamint a franciával és a némettel együtt hivatalos nyelv is

Beszélőközösség mérete: 354 000 (luxemburgi állampolgár)¹

A stratégiai dokumentum típusa: nyelvstratégia és nyelvtörvény

A stratégia természete: nyelvélénkítés

A stratégia kiterjedése és időtartama: hosszú távú (húsz éves)

Intézkedési területek (felsorolva): nyelvoktatás, korpuszfejlesztés, népszerűsítés, standardizálás, a nyelvhasználati kör kiterjesztése

Felelős intézet, kidolgozó: Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa, Kulturális Minisztérium, Nemzeti Oktatási Minisztérium

„Nyelvstratégiai mátrix”: közvetlenül nem veszélyeztetett nyelv, aktív állami stratégia van kidolgozva a védelmére, de szinte teljes multilingvizmus érvényesül és nem a luxemburgi a presztízisnyelv

1 2024-es adatok szerint: [https://lustat.statec.lu/vis?lc=en&pg=0&tm=luxembourgish&df\[ds\]=ds-release&df\[id\]=DF_B1115&df\[ag\]=LU1&df\[vs\]=1.0&pd=2015%2C2024&dq=.A&lo=5](https://lustat.statec.lu/vis?lc=en&pg=0&tm=luxembourgish&df[ds]=ds-release&df[id]=DF_B1115&df[ag]=LU1&df[vs]=1.0&pd=2015%2C2024&dq=.A&lo=5) (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.); az összlakosság ennek majdnem kétszerese, 672E fő. A 2021-es népszámlálás szerint 340E, ill. 640E: <https://statistiques.public.lu/fr/recensement/nationalites.html> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.). Az anyanyelvi megoszlásra hivatalos állami statisztika nem áll rendelkezésre, egy 2016-os felmérés szerint (Heinz–Fehlen 2016) az összlakosság 55,7%-a luxemburgi, 12,1%-a francia anyanyelvű (a belföldön született luxemburgi polgárok 93%-a luxemburgi anyanyelvű), de a 2. leggyakoribb nyelv a migránsoknak köszönhetően a portugál (15,7%).

I. A nyelv története, jelenkori állapota

A luxemburgi a déli germán nyelvek egyike, tulajdonképpen a német nyelv frank dialektusainak Mosel-vidéki csoportjához tartozik. A Luxemburgi Nagyhercegség egész területén beszélik, a francia és a német nyelv mellett egyenlőséget élvez, sőt, bizonyos területeken elsődlegesnek számít. A luxemburgi nyelvet beszélik továbbá Belgiumban Sankt-Vith és Arlon közelében, továbbá Németországban Eifel és Bitburg térségében és a franciaországi Thionville környékén. Így nyelvhatárokat nem is igen lehet megállapítani, mivel nyelvjáráskontinuum van a franciaországi (francique, ld. a francia nyelvstratégiát), illetve a Mosel-vidéki német nyelvjárásokkal.

A luxemburgi nyelv alapja a korai középkor nyugati frank nyelvjárásai. Az első ehhez a nyelvhez sorolható szórványemlékek a 9–10. századi *Echternachi glosszák*, az első szövegemlék a 10. századi *Trieri Capitulare*. A 19. században indult meg a luxemburgi irodalom, az első szótárak is ekkor készültek. A modern luxemburgi nyelvű költészet korpuszának összeállítása Fernand Hoffmann nevéhez köthető (*Geschichte der Luxemburger Mundartdichtung*, Luxemburg, 1964).²

A luxemburgi nyelv önálló volta csak a 20. században került be a köztudatba, először a II. világháború alatt, a német megszállás ellenhatásaként vallotta magát a többség luxemburgi anyanyelvűnek.

A hivatali nyelv itt hagyományosan a francia volt az először 1684-ben bekövetkezett francia hódítás óta; 1842-ben Luxemburg belépett a német Zollvereinbe, attól fogva a német szerepe hasonlóan erős, a jogalkotás kétnyelvű lett. 1843 óta az oktatásban e két nyelv egyformán szerepel. A nyelvhasználat szabályozása azonban az 1948-as alkotmányból kimaradt (aktuálpolitikai okból: közvetlen a II. világháború után nem akarták a német nyelvhasználatot nevesíteni, így meg lehetett kerülni a kérdést), ezért ezt a legújabb kor nyelvi törvényei pótolják.³ Hivatalos nyelvvé a luxemburgi a Nagyhercegségben 1984-ben vált, de csak a francia és német mellett, nem helyett – de ez először a 2023. július

2 Hutterer 1986: 332.

3 IPSLG 2022: 4.

elsején hatályba lépő új alkotmányba került bele.⁴ Mindazáltal az EU-nak a luxemburgi nem hivatalos nyelve.⁵

A luxemburgi lakosság háromnyelvű: míg a nemzetközi érintkezés, a törvényhozás és a rendeletek nyelve a francia; addig az adminisztráció és a törvénykezés során a német irodalmi nyelvet használják; a luxemburgi pedig a hivatalosan elfogadott nemzeti nyelv. A hivatalos helynevek részint franciák (mint például Luxembourg), a legtöbb hely nevét azonban az irodalmi német alakban használják (például Echternach), olykor az is előfordul, hogy a francia vagy német helynévtábla alá a hely nevét luxemburgiul is feltüntetik (például Soleuvre esetében: Zolver). A német családnevek mellett azonban a keresztneveket franciául használják, már ami az írásbeliséget illeti. Az oktatás szintén többnyelvű: az óvodában használt nyelv még luxemburgi, a 6–12 éves korig tartó alsófokú oktatás tárgya a német, később a francia írás és nyelv, bár eleinte a luxemburgi még segédnyelvként használatos. A középiskolai tanulmányok kezdetén németből és franciából is vizsgát kell tenni a tanulóknak; a középfokú oktatásban az alsóbb évfolyamok nyelve német, a felsőbbeké francia.⁶ Léteznek azonban kivételek: az ún. állami nemzetközi iskolák nyelve angol vagy francia.⁷ A luxemburgi társadalom a hétköznapi gyakorlatban is nagyon erősen többnyelvű, egy 2008-as felmérés adatai szerint:

- a lakosok 17%-a több nyelven beszél a gyerekeivel;
- 53%-a több nyelven beszél a barátaival;
- 56%-a több nyelven beszél a munkahelyén.⁸

4 Constitution du Grand-Duché de Luxembourg 4§ 1.

5 Anastasiou 2023: 180.

6 IPSLG 2022: 9.

7 Languages in Luxembourg schools – Education system – Education nationale, Enfance et Jeunesse – Luxembourg. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 08. 29.).

8 Ragnarsdóttir 2016: 20–21., egy ma már nem elérhető internetes forrásra hivatkozva. A munka világában a használt nyelvek leggyakrabban a luxemburgi, francia, német vagy angol, gyakran több nyelv egyszerre. Az üzleti életben dominánssá vált az angol, a professzionális tevékenységekben a leggyakoribb a francia, a luxemburgi leginkább az adminisztrációban, közlekedésben, oktatásban, egészségiparban munkanyelv (IPSLG 2022: 8.). Mindezt erősen befolyásolja az, hogy a nagyszámú bevándorlón túl itt az utóbbi években már kétszázazernél is több határon túli ingázóval kell számolni.

2018-as adatok szerint a lakosok 98%-a beszél francia, 80%-a angol, 78%-a német és 77%-a luxemburgi nyelven.⁹

Jogi értelemben a luxemburgi néhány területen hátrányban van a többi hivatalos nyelvvel szemben: a törvények nyelve francia és általában a jogszolgáltatásé (bár a luxemburgi használata nem lehetetlen, csak körülményes), az oktatásban pedig a némethez és franciához képest nagyon erősen alárendelt szerepben van. Az állampolgárság szempontjából a megszerzéséhez azonban a luxemburgi nyelvben való jártasság szükséges.¹⁰ Ugyanakkor a különböző nyilvános tereken a három nyelv meglehetősen szeszélyes mozaikját használják, és a mindennapi élet állandó jelensége a folytonos kódváltás. Igaz ez a politikai életre is: a képviselőházban leggyakrabban a luxemburgit használják beszélt nyelvként, de az írásbeli aktusok általában franciául történnek. A jelentések a felszólaló által használt nyelven készülnek, amely általában luxemburgi. A helyi hatóságokon belül azonban írásban gyakran használják a német nyelvet a francia helyett.¹¹ Összességében tehát kijelenthető, hogy a luxemburgi még mindig elsősorban szóbeli nyelv.

II. Jogi, közigazgatási alapok, előzmények

Luxemburg Európa azon kevés országainak egyike, ahol három hivatalos nyelv van (luxemburgi, francia, német), valamint ahol a lakosság nagy része többnyelvű. A luxemburgi csak az 1984. február 24-i törvény értelmében vált Luxemburg hivatalos nyelvév.¹² A törvény 1–2. §-a szabályozza, hogy a luxemburgi *nemzeti* nyelv, míg az adminisztráció és jogszolgáltatás nyelve, vagyis *hivatalos* nyelv mindhárom egyaránt lehet.¹³ A törvényhozás és általában a bíróság

9 <https://luxembourg.public.lu/en/society-and-culture/languages/languages-spoken-luxembourg.html> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

10 Loi du 8 mars 2017, 34. § 1. (a megkívánt luxemburgi nyelvtudás igazolásának módjai). A törvény értelmében a honosítást kérőknek általában nyelvvizsgát kell tenniük, kivéve a 20 évnél régebben Luxemburgban élőket, akiknek csak egy gyorsított nyelvtanfolyamra van szükségük.

11 IPSLG 2022: 8.

12 Loi du 24 février 1984.

13 Végül pedig egy 2018-as törvénymódosítás negyedik hivatalos nyelvként hozzáadta a luxemburgi jelnyelvet is: Anastasiou 2023: 180.

nyelve is francia, fordítás esetén a francia nyelvű szöveg számít hitelesnek, de a közigazgatásban lehet használni a luxemburgit is. A bíróságon is, de az ügyvédek nem kötelesek ismerni a luxemburgi nyelvet. A hivatalos hirdetményekben a francia nyelv az elsődleges, de mindhárom nyelven előfordul, és a luxemburgi nyelv szerepe nő. A sajtóban mindhárom nyelv szerepel, sőt az audiovizuális sajtóban a luxemburgi dominál (főleg a televízióban: a luxemburgiak 70%-a nézi a nemzeti televíziót, ami nagyon kedvező arány); használatát az állam támogatja.¹⁴ A nyomtatott sajtóban azonban használata nagyon csekély, bár bővülőben van. A luxemburgi nyelvhasználat növvő tendenciát mutat; az interneten a leggyakrabban használt nyelvek a francia és az angol.

A luxemburgi nyelv standardizálása a környező nyelvekhez képest nagyon újkeletű, a helyesírást csak az utóbbi évszázad során szabályozza a jog. 1946. június 5-én miniszteri rendelettel új helyesírási szabályzatot vezettek be.¹⁵ Ennek legutóbbi reformjára 1999. július 30-án nagyhercegi rendelettel került sor,¹⁶ majd pedig 2019. november 15-én.¹⁷

A luxemburgi nyelvstratégia hivatalos központi szerve a Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa (Conseil permanent de la langue Luxembourgeoise), amelyet a helyesíráisreformmal egyidőben szintén nagyhercegi rendelet alapított.¹⁸ 11 tagból áll, a tagok a luxemburgi nyelv és a luxemburgi kultúra szakértői, akiket a Kulturális Minisztérium választ ki, és nagyhercegségi határozattal három évre hagyják őket jóvá. A tagok újraválaszthatók. A kormányzat 2017-ben egy hosszú távú stratégiát alkotott a nemzeti nyelv fejlesztésére.¹⁹ Végül 2018-ban tör-

14 *Luxembourg/Luxembourg*. EFNIL – European Federation of National Institutions for Language <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.). Eszerint tizenegy sajtóorgánium kap pénzügyi támogatást, amelyek közül három francia kiadványokat tesz közzé.

15 Arrêté ministériel du 5 juin 1946. A szabályzat elérhető: *D’Lëtzebuenger Orthografie*. Zenter fir d’Lëtzebuenger Sprooch, Lëtzebuerg, 2019. <https://portal.education.lu/zls/ORTHOGRAPFIE> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.); szokatlan módon, mivel a nyelv a standardizációs folyamat közepén van, nem csupán helyesírási, hanem tágabb értelemben nyelvhelyességi szabályokat ad.

16 Règlement grand-ducal du 30 juillet 1999.

17 <https://letzebuergesch.review/new-orthography> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

18 Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999.

19 *Strategie fir d’Promotioun vun der Lëtzebuenger Sprooch = Une stratégie pour promouvoir la langue luxembourgeoise* (a továbbiakban: *Strategie 2017*), elfogadva a Kormány

vény rendelkezett az egységes nyelvpolitika életbe lépéséről, amely elismerte a meglévő intézményeket és újakat is alapított.²⁰ Ehhez a következő évben járult végrehajtási rendelet.²¹ A nyelvpolitika mai jogi-szervezeti keretei azóta adottak.

Luxemburg aláírta a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját, amelynek célja a regionális és kisebbségi nyelvek védelme mind a magán-, mind a társadalmi életben. Ennek eredményeként a Nagyhercegség elismeri a kilenc célkitűzést és általános alapelveket, amelyek „az országban használt összes regionális és kisebbségi nyelvre” érvényesek.²² (Charta, 2. cikk, (1) bekezdés). A Chartát 2005. június 22-én ratifikálták, és 2005. október 1-jén lépett hatályba. Végül egy miniszteri rendelet kiegészítette ezeket a rendelkezéseket azáltal, hogy képesítési bizonyítványokat hozott létre a luxemburgi nyelvben, összhangban az Európa Tanács európai nyelvi referenciakeretével. Azonban a Charta megvalósulását vizsgáló jelentések úgy találják, az Luxemburgban nem alkalmazható egyetlen regionális nyelvre sem.²³

III. A stratégia célja

A 2017-es Nyelvstratégiát elfogadó kormánydöntés az alábbi célokat nevesíti:²⁴

- 1. A luxemburgi nyelv jelentőségének növelése;
- 2. a standardizáció, a használat és a kutatás előmozdítása;
- 3. a nyelv és kultúra tanulásának elősegítése;
- 4. a kultúra luxemburgi nyelvű terjesztése.

2017. március 8.-i határozatával: https://gouvernement.lu/fr/actualites/toutes_actualites/articles/2017/03-mars/09-promotioun-sprooch.html (letöltés időpontja: 2025. 05. 20.).

20 Loi du 20 juillet 2018.

21 Règlement grand-ducal du 26 octobre.

22 Loi du 8 avril 2005.

23 *Application of the Charter in Luxembourg. Third Report of the Committee of Experts on the Charter.* Strasbourg, 2014. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806d8cd5> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).

24 <https://infos.rtl.lu/grande-region/laune/a/1012615.html> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).

IV. Szerkezeti felépítés

A Stratégie 2017 a négy elfogadott alapcélnak megfelelő fejezetekre oszlik, a megteremtendő intézményi háttérrel bemutatkozó bevezető után. A 2018-as nyelvpolitikai törvény fordított szerkezetű:

1. A luxemburgi nyelvpolitika céljai és munkálatai
2. A nyelvpolitikai szervezetek felépítése és feladatai:
 - a) a luxemburgi nyelv biztosa;
 - b) Luxemburgi Nyelv Központja (Centre pour le luxembourgeois = Zenter fir d'Lëtzebuenger Sprooch);
 - c) Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa (Conseil permanent de la langue luxembourgeoise = Conseil fir d'Lëtzebuenger Sprooch).

V. Intézkedési területek²⁵

A Stratégie 2017 elfogadása megelőzte a 2018-as nyelvtörvényt, amely intézményeket hozott létre a stratégia megvalósítására. Ezért a stratégiában az intézmények létrehozása még mint szükséges intézkedés szerepel, mostanra azonban megvalósult. Ezek: a luxemburgi nyelv biztosának tisztsége; a Luxemburgi Nyelv Központja.²⁶

A jogi keretrendszer egy további pontja azonban még megoldandó feladat: a luxemburgi nyelv elismertetése az EU hivatalos nyelveként.

1. A luxemburgi nyelv jelentőségének növelése

E cél megvalósítására a stratégiában csak két intézkedés irányul: a nyelv történetének dokumentálása (ez tkp. a nyelvi korpuszképzés) és az állami honlapok

²⁵ Stratégie 2017: 1–7. alapján.

²⁶ 2017-ben még eltérő néven: Zentrum fir d'Lëtzebourgescht.

luxemburgi nyelvű mutációinak létrehozása (ez utóbbi mostanra nagyjából megvalósult).²⁷

2. A standardizáció, a használat és a kutatás előmozdítása

A stratégiai terv szerint erre a következő intézkedések szolgálnak:

- Lëtzebuenger Online Dictionnaire (LOD), szinte az egyetlen, amelyre a terv pontos határidőt szabott (2018), és meg is valósult, bár persze folyamatos fejlesztés alatt áll (<https://lod.lu>). Luxemburg külföldi lakossága nyelvi készségének fejlesztését segíti, luxemburgi, francia, német, angol és portugál nyelvről, valamint nyelvre tud szavakat fordítani; a LOD keretein belül nyelvi segélyszolgálat;
- helyesírási és grammatikai szabályozás (konkretizálás nélkül);
- nemzeti portál a luxemburgi nyelv népszerűsítésére;
- a tudományos kutatások publikálása;
- kooperálás külföldi egyetemekkel;
- a nyelv és a fiatalok kommunikációs csatornáinak tanulmányozása. E területek kevés konkrétumot tartalmaznak, megvalósulásukat szinte reménytelen nyomon követni. Ugyanakkor ide tartozó eredmények a stratégiában való nevesítés nélkül is szép számmal vannak azóta: a nyelvtechnológiai eszközök és korpusz erőteljesen épül, pl. nyelvtanulási online eszköz a LetzRead (<https://www.letzread.com>).²⁸

3. A nyelv és kultúra tanulásának elősegítése

Kisgyermekkorban

Luxemburgban már 2017 szeptemberétől többnyelvű (luxemburgi és francia) nevelési programot indítanak 1–4 éves gyermekeknek.²⁹ Magánbölcsődékben

²⁷ IPSLG 2022: 13.

²⁸ Anastasiou 2023: 180–181.

²⁹ Ennek egy értékelését ld. Kirsch–Aleksić 2021.

is sok helyen használják a luxemburgit, az állam díjkedvezményt biztosít a luxemburgi nyelvet is használó bölcsődébe járó gyermekeknek.

Az alapfokú oktatásban

A luxemburgi az első években már a stratégia elfogadása előtt fontos szerepet játszott, itt az intézkedési terv elsősorban a szakmódszertani anyag fejlesztésére irányul. A terv szerint a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásában is programot és didaktikus anyagot kell kidolgozni, ezt a Differdange-i Nemzetközi Iskolában tesztelni, majd kiterjeszteni az alapfok minden iskolájára. Többszövegű didaktikus anyagokat kell fejleszteni, illetve versenyeket a gyermekeknek.

A luxemburgi nyelv oktatását törvényileg kötelezővé kell tenni a magániskolákban (ennek kidolgozása az Oktatási Minisztérium feladata).

Gyakorlatban – nagy vonalakban, bár a teljes iskolarendszer ennél sokszínűbb – a kötelező óvodai nevelés két évében (valamint az azt megelőző korai gyermekkori oktatásban) a kommunikáció nyelve luxemburgi. A luxemburgi nyelvet az általános iskola első három félévében segítő nyelvnek tekintik az írni-olvasni tudás szempontjából, de az írást és az olvasást németül tanítják. A hatéves általános iskola első felében a német, a másodikban pedig a francia nyelvet vezetik be a tananyagba.³⁰ Kétévente a diákoknak el kell sajátítaniuk egy bizonyos fokot a beszédprodukción és íráskészség, valamint a szövegértés területén.

Az általános iskola első két évében a diákoknak kb. 10 német- és franciaórájuk van hetente, míg luxemburgi csak egy. Az általános iskolában a tanítási idő közel 50%-át a nyelvtanulásra fordítják. Az ötödik osztályban vezetik be a luxemburgi nyelvű írást, de ez nem közelíti meg azt a követelményt, amelyet a politika a német és a francia nyelv esetében meghatároz a tanulók számára.

A középiskolában

A stratégiai tervben foglalt intézkedések: a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásának fejlesztése (kiegészítő források bevonása a közép- és szakiskolában);

30 <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 01. 06.).

az olvasási kompetenciák fejlesztése; a luxemburgi helyesírás, a luxemburgi kultúra és irodalom, a luxemburgi nyelvű kreatív írás bekerülése a tananyagba választható tantárgyként (a program kidolgozásában a Luxemburgi Egyetemmel együttműködve; a luxemburgi kultúra és irodalom a tanári képzésbe is be kell hogy kerüljön); a luxemburgi nyelvoktatás kötelezővé tétele a középfokú nemzetközi iskolákban.

Az általános iskola hat éve után a diákok hét évig egy luxemburgi középiskolába járnak, vagy a választott területtől függően 6–8 évig egy szakiskolába. A stratégia elfogadását megelőző rendszer szerint a középiskola első három évében minden tantárgyat német nyelven tanítanak, kivéve a többi nyelvrát és a matematika tantárgyat, ezeket a hatodik osztálytól franciául oktatják. Végül a tizedik osztályban a nyelvtanfolyamok kivételével a német helyett minden esetben a francia válik az oktatás nyelvén. Emellett az angol és iskolatípustól függően egy negyedik nyelv oktatása is elindul. E szerint a rendszer szerint a luxemburgi nyelvet már nem tanítják, hanem csak a diákok egymás között, valamint a tanárokkal folytatott informális kommunikáció során használják. A stratégiai célkitűzések közül azonban a 2021/22-es tanévtől megvalósult, hogy a luxemburgi nyelv és kultúra oktatása választható tárgyként bekerült a tananyagba.³¹

Mivel a lakosság igen nagy része nem luxemburgi állampolgár, fontos feladat a bevándorló vagy átmenetileg itt élő gyermekek integrációja az oktatási rendszerbe. Ezért jelentősek a középfokú nemzetközi iskolák, és a stratégia ezért foglalkozik kiemelten ezekkel, illetve a luxemburgi mint idegen nyelv oktatásával (emellett a franciát és németet is tanítják mint idegen nyelvet is). A francia és angol nyelvű oktatás nyújt lehetőséget arra, hogy felkészüljenek a nemzetközi érettségi vizsgára. Ez Luxemburgban 2006 őszétől franciául, 2007 őszétől pedig angolul is rendelkezésre áll. A 2002. május 14-i törvény elismeri, hogy a nemzetközi érettségi egyenértékű a középfokú oktatás végén odaítélt

31 Languages in Luxembourg schools. Site du ministère de l'Education nationale, de l'Enfance et de la Jeunesse. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 04. 30.).

luxemburgi képesítéssel.³² Ezenkívül kisebb számban francia és francia-angol tannyelvű oktatási intézmények is léteznek az óvodától a középfokú oktatás végéig.³³

Az állami nyelvpolitika hatására az oktatási rendszerben hivatalosan ma már érezhető egy a luxemburgi nyelvet támogató attitűd, de informális szinten a francia az uralkodó nyelv.³⁴

A felnőttoktatásban

A luxemburgi nyelvstratégiában kiemelt szerepet kap a felnőttoktatás, ennek elsőrendű oka a bevándorlók nagy száma és integrációjuk szükségessége. Az állam különböző, alighanem nem túl hatékony eszközökkel próbálja támogatni az önkéntes luxemburgi nyelvi tanulmányaikat. Másfelől a három hivatalos nyelv megléte azt hozza magával, hogy számos közfeladatot ellátó munkakörben több nyelv, köztük a luxemburgi tudása feltétel. A stratégia a következő intézkedéseket nevesíti: a luxemburgi nyelvi kurzusválaszték bővítése (és a didaktikus anyag javítása); nyelvkurzusok menedékjogot kérők részére;³⁵ „nyelvi szabadság” (200 órás szabadság bármely nyelvű alkalmazottaknak, hogy elsajátítsák vagy javítsák a luxemburgi nyelvtudást, egyben az állam a tanulmányok 50%-át finanszírozza is); a szociális szektorban a luxemburgi és még egy nyelv tudása kötelező (ennek hiányában kötelező nyelvtanfolyam); az egészségügyi személyzetnek mindhárom hivatalos nyelven értenie kell; befogadási és beilleszkedési szerződés (a Luxemburgi Befogadási és Beilleszkedési Hivatal a rezidens külföldieknek szerződést kínál, az állam a három közül egy nyelvből tanfolyam kínálását vállalja); a 2016-ban alapított Luxemburgi Integrációs és Szociális Köhéziós Központ (LISKO) is támogatja a nyelvtanulást; többnyelvű tájékoztatás biztosítása időskorúaknak.

32 Loi du 14 mai 2002.

33 <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/fondamental/offre-scolaire-organisation/offre-scolaire.html> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).

34 Kirsch–Aleksić 2021.

35 Ennek nevetségesen minimalista programja (4 x 2 órás kurzusok) szinte garantálja az eredménytelenségét.

A felsőoktatásban

A tágabb régióban (Luxemburgban és a szomszédos országokban) hat egyetem szövetsége³⁶ francia, német és luxemburgi nyelven kínál tanulási lehetőséget, ami erősíti a multilingvizmust.

A felsőoktatásnak a stratégiai tervezés láthatólag nagyon csekély szerepet szán. Luxemburg igen fiatal (2003-as alapítású) egyeteme nem képes az ország számára szükséges minden tudományágban oktatást biztosítani, sok diák külföldön folytatja tanulmányait, többnyelvűségük miatt ennek nincs akadálya. Az egyetem tudatosan soknyelvű oktatási programot igyekszik megvalósítani.³⁷

A stratégiában nincs kifejtve a munkavégzés nyelvvel kapcsolatos intézkedés, de ez a terület alapvetően ezzel áll kapcsolatban. A vállalkozások által használt nyelv többé-kevésbé a tevékenységi ágazattól, a vállalat székhelye szerinti régiótól és az alkalmazotti struktúrától függ. Erősen befolyásolja ezt az állam méretéből adódó különlegesség: a határon túlról ingázó munkavállalók egyre növekvő száma (2005-ben 115 000 fő, ennek 52,3%-a francia,³⁸ 2022-ben már több mint 200 000 fő),³⁹ ami az amúgy is igen nagy számú bevándorló munkaerőhöz adódik (főleg portugál és olasz, már az 1950-es évektől fogva, tehát mára többedik generációs is). Ezért a munkahelyen főként a francia és az angol nyelv használata növekszik; a német nyelvhasználat keleten növekszik, a luxemburgi nyelv egyre kevésbé jelentős a középső térségben, míg az angol nyelv fontosságának növekedése a központi régiókban a legnagyobb. A francia nyelv használata továbbra is nagyon elterjedt a vezetők és a „közvetítő”, valamint az adminisztratív alkalmazottak közötti írott és beszélt kommunikációban, összességében pedig ez a leggyakoribb munkanyelv. A portugál nyelv használata bővül a fizikai munkások körében, ahol a francia megelőzi a német és a luxemburgi nyelvet is.⁴⁰

36 Sarre, Liège, Luxembourg, Lorraine, Kaiserslautern, Trèves.

37 Ragnarsdóttir 2016: 9.

38 *Luxemburg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

39 IPSLG 2022: 5.

40 *Luxemburg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

4. A kultúra luxemburgi nyelvű terjesztése

- Kulturális programok luxemburgi nyelven (a Kulturális Minisztérium mind társaságok, mind magánszemélyek által szervezett luxemburgi nyelvű kulturális programok finanszírozásában részt vállal).
- A luxemburgi nyelvvel és kultúrával foglalkozó újság alapítása.
- Nyelvi érdemekért díj alapítása⁴¹ (2-3 évente egy díjazott).
- Kulturális intézmények⁴² szerephez juttatása a luxemburgi kulturális örökség érvényesítésében.

A fogyasztás és reklám, illetve a sajtó és média területére a hivatalos stratégia nem tartalmaz intézkedést, sem pedig a jogszabályok nem állapítanak meg kötelezettséget.

VI. Ütemterv

A húszéves (2017–2037) stratégiai terv nem osztható előre megszabott ütemekre.

VII. Feladat- és hatáskörök

A legkorábbi, 1999-ben alapított kifejezetten nyelvpolitikai szervezet a Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsa, feladatköre a nyelv kutatása, leírása és terjesztése. A már korábban létező, a nyelv tudományos kutatásával foglalkozó munkacsoportokat (így a luxemburgi nyelv szótárának készítésével foglalkozót is) koordinálja.⁴³ A tagok újraválaszthatók. A helyesírás, nyelvtan, nyelvhelyesség kérdésében konzultatív szerv.⁴⁴

A 2018. évi nyelvtörvény által létrehozott újabb intézmények és hivatalok: a luxemburgi nyelv biztosa, akinek feladata akciótervet betervezni a

41 Vö. Loi du 20 juillet 2018, 2. §.

42 A 2004. jún. 25-i törvény a kulturális intézmények reorganizálásáról szerint meghatározott intézmények: Nemzeti Levéltár, Könyvtár, Múzeum, Természettudományi Múzeum, Nemzeti Emlékhelyek Szolgálat, Nemzeti Audiovizuális Központ, Nemzeti Irodalmi Központ.

43 Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999, 2–4. §§.

44 Loi du 20 juillet 2018, 11–12. §.

kormányzatnak, és annak végrehajtását felügyelni és koordinálni.⁴⁵ A Luxemburgi Nyelvi Központ információs szervezetet tart fenn, tanulmányozza a nyelvpolitikai kérdéseket, feladatköréhez tartozik helyesírás és nyelvtan kibocsátása, nyelvészeti eszközök kidolgozása, nyelvhelyességi kérdések megválaszolása és hivatalos dokumentumok luxemburgira fordítása.⁴⁶

A célok elérésében az intézmények kooperálnak a Luxemburgi Egyetem Luxemburgi Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetével (és külföldi egyetemekkel is).

VIII. Felügyelet, fenntartás és megújítás

A Luxemburgi Nyelv Állandó Tanácsát általában véve a Kulturális Minisztérium felügyeli, felkérheti a Tanácsot arra, hogy tegyen javaslatot a nyelvhasználat bővülésének előmozdítására és a luxemburgi nyelvi ismeretek fejlesztésére. Ezenkívül a Nemzeti Oktatási Minisztérium ajánlásokat kérhet tőle a nyelv tanításával kapcsolatos kérdésekről.

A Luxemburgi Nagyhercegség oktatásával kapcsolatos fontos döntéseket az Oktatási Minisztérium hozza. A különféle iskolák tanterveiről, az iskolák és oktatási intézmények költségvetéséről, valamint az összes középiskola vezetéséről és felméréséről a Minisztérium dönt.

A luxemburgi nyelv biztosa és az Állandó Tanács éves jelentést nyújt be a nyelvpolitika alakulásáról. A húszéves stratégiai terv megvalósulását a kormányzat ötévente értékeli, és szükség esetén újratervezi.⁴⁷

IX. Összehasonlítás, esetleges kitekintés

A luxemburgi nyelv helyzete és a Luxemburgi Nagyhercegség előtt álló nyelvstratégiai feladatok ugyan több szempontból jelentősen eltérnek a magyar helyzettől, egyes részei mégis jó példák lehetnek Magyarországnak számára.

45 Loi du 20 juillet 2018, 3–4. §, Strategie 2017: 2. §.

46 Loi du 20 juillet 2018, 5–9. §§.

47 Loi du 20 juillet 2018, 3. §, 11. § 3., 1. §.

A luxemburgi hatóságok nagy hangsúlyt fektetnek arra, hogy növeljék a nyelvek iránti tudatosságot, s ezt minden tudományterületre kiterjesztik. A cél az, hogy felkeltsék a gyermekek érdeklődését a nyelvek közötti hasonlóságok és különbségek iránt, valamint motiválják őket, erősítsék bennük a nyelvi sokszínűség iránti pozitív viszonyulást.

Az a sajátos helyzet, hogy Luxemburgban kettőnél több hivatalos nyelv van, idézte elő azt a problémát, hogy a francia és a német nyelv tanítása nagyobb hangsúllyal van jelen az oktatásban, mint a nemzeti nyelv.⁴⁸ Mivel az állami nyelvpolitika a multilingvizmust és a luxemburgi nyelvet egyszerre kívánja fejleszteni (és mivel a három hivatalos nyelv, illetve az általános mindennapi többnyelvűség miatt nem is lehet lemondani a többnyelvű oktatásról), ez a rendszer érdemben nem is változhat. A nyelvtanulásra fordított idő miatt természetesen kevesebb idő marad más tárgyak oktatására; ismert vélemény, hogy ez összefüggésben van azzal, hogy luxemburgi diákok számos más országhoz képest gyengébb eredményeket érnek el a PISA-mérések során.⁴⁹ Ez rámutathat arra, hogy – az eltérő nyelvi helyzettől függetlenül – mindenhol, így Magyarországon is fontos szem előtt tartani, hogy az idegen nyelvek oktatása semmiképpen se a többi, általános műveltséget adó közismereti tantárgy rovására valósuljon meg. Fontos körülmény azonban, hogy Luxemburgban a közismereti tantárgyakat nem anyanyelven tanítják, a mérési eredményeket nyilván ez is befolyásolja. Ezt nem lehet a magyarországi helyzettel egybevetni. Szigorúan oktatási szempontból nézve a luxemburgi *nemzeti nyelv* volta inkább csak ideologikus deklaráció a törvényben, mint valóság.

A legnagyobb különbség a luxemburgi és magyar helyzet közt kétségtelenül az, hogy Luxemburgban majdnem általános a többnyelvűség, amit még csak erősít az, hogy európai szinten talán a legtöbb nem állampolgár lakos ebben az országban él, akiknek az anyanyelvük nem luxemburgi, sőt sokszor egyik sem az ország hivatalos nyelvei közül. Ezekkel a problémákkal a magyar nyelvstratégia szerencsére nem kerül szembe, ráadásul a magyar nyelv presztízse mint nemzeti nyelv jóval magasabb – hiszen a luxemburgi nyelv még mindig

48 Ragnarsdóttir 2016: 13–14.

49 Ragnarsdóttir 2016: 20.

elsősorban szóbeli nyelv, amely a hivatali, műveltségi és jogi használatban kényszerűen (a német és) a francia alá rendelődik. A Luxemburgi Nagyhercegség ezeket a hátrányokat igyekszik tudatos nyelvpolitikával orvosolni, így a nyelv helyzete inkább javul, mint romlik; hasonlóan tudatos nyelvpolitikával, jobb kiindulópontból a magyar nyelv helyzetét valószínűleg jelentős mértékben lehetne javítani.

Felhasznált irodalom

- Anastasiou 2023. Anastasiou, Dimitra: Language Report Luxembourgish. In G. Rehm – A. Way (eds.): *European Language Equality*. Cognitive Technologies. Springer, 2023. DOI: 10.1007/978-3-031-28819-7_26
- Heinz–Fehlen 2016. Heinz, Andreas – Fehlen, Fernand: Regards sur l'intégration linguistique. *Regards*, I. (2016) 16. sz. <https://statistiques.public.lu/fr/publications/series/regards/2016/regards-10-16.html> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).
- Hutterer 1986. Hutterer Miklós: *A germán nyelvek*. Gondolat, Budapest, 1986.
- IPSLG 2022. *About... Languages in Luxembourg*. Information and Press Service of the Luxembourg Government, Luxembourg, 2022. https://sip.gouvernement.lu/dam-assets/publications/brochure-livre/minist-etat/sip/brochure/a-propos/A_propos_Langues/a-propos-langues-en.pdf (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Languages in Luxembourg schools*. Site du ministère de l'Education nationale, de L'Enfance et de la Jeunesse. <https://men.public.lu/en/systeme-educatif/langues-ecole-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2024. 04. 30.).
- Luxembourg*. EFNIL. <https://efnil.org/projects/language-legislation-europe-lle/luxembourg-luxembourg/> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).
- Ragnarsdóttir 2016. Ragnarsdóttir, Hildur Jóna: *Official Language and Education Policies in Monolingual Iceland and Multilingual Luxembourg*. University of Iceland, 2016. <https://skemman.is/bitstream/1946/24009/2/BA-essay-Hildur.pdf> (letöltés időpontja: 2023. 11. 27.).

Jogi források

- Arrêté ministériel du 5 juin 1946 portant fixation d'un système officiel d'orthographe luxembourgeoise. <https://web.archive.org/web/20041130010402/http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/1946/0400709/0400709.pdf#page=2> (letöltés időpontja: 2014. 01. 07.).
- Constitution du Grand-Duché de Luxembourg. Version constituée applicable à 01/07/2023. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/constitution/1868/10/17/n1/consolide/20230701> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).
- D'Lëtzebuenger Orthografie*. Zenter fir d'Lëtzebuenger Sprooch, Lëtzebuerg, 2019. <https://portal.education.lu/zls/ORTHOGRAFIE> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 24 février 1984 sur le régime des langues. <https://web.archive.org/web/20060216052652/http://www.legilux.public.lu/leg/a/archives/1984/0162702/0162702.pdf#page=6> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Loi du 14 mai 2002 portant reconnaissance d'équivalence du baccalauréat international avec le diplôme de fin d'études secondaires luxembourgeois. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2002/05/14/n2/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 8 avril 2005 portant approbation de la Charte européenne des langues régionales ou minoritaires, faite à Strasbourg, le 5 novembre 1992. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2005/04/08/n4/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 08.).
- Loi du 8 mars 2017 sur la nationalité luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/loi/2017/03/08/a289/jo> (letöltés időpontja: 2024. 09. 09.).
- Loi du 20 juillet 2018 relative à la promotion de la langue luxembourgeoise. https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_201808_646/doc/mema_etat-leg-loi-2018-07-20-a646-jo (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Règlement grand-ducal du 30 juillet 1999 portant réforme du système officiel d'orthographe luxembourgeoise.

- https://www.stradalex.lu/fr/slu_src_publ_leg_mema/toc/leg_lu_mema_199908_112/doc/mema_1999A20401 (letöltés időpontja: 2014. 01. 07.).
 Règlement grand-ducal du 29 juillet 1999 portant création du Conseil permanent de la langue luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/rgd/1999/07/29/n2/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Règlement grand-ducal du 26 octobre 2019 déterminant les modalités d'organisation et de fonctionnement du Conseil permanent de la langue luxembourgeoise, l'indemnisation de ses membres et portant abrogation du règlement grand-ducal du 30 juillet 1999 portant réforme du système officiel d'orthographe luxembourgeoise. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/rgd/2023/10/26/a724/jo> (letöltés időpontja: 2024. 01. 07.).
- Strategie 2017. Strategie fir d'Promotioun vun der Lëtzebuerger Sprooch. <https://mcult.gouvernement.lu/lb/dossiers.gouvernement2024+lb+dossiers+2018+langue-luxembourgeoise.html>
 = Une stratégie pour promouvoir la langue luxembourgeoise
<https://mcult.gouvernement.lu/fr/dossiers.gouvernement2024%2Bfr%2Bdossiers%2B2018%2Blangue-luxembourgeoise.html> (letöltés időpontja: 2025. 05. 20.)

Kiadja a Magyarágkutató Intézet és a L'Harmattan Kiadó.
Felelős kiadó: M. Lezsák Gabriella, a Magyarágkutató Intézet főigazgatója
és Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója.

Magyarágkutató Intézet
1062 Budapest, Andrássy út 64.
mki.gov.hu
E-mail: info@mki.gov.hu

L'Harmattan France
5-7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.:33.1.40.46.79.20
E.mail: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 TORINO
T.: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
E-mail: harmattan.italia@agora.it

Borítóterv: Gembela Zsolt
Nyomdai előkészítés: Csernák Krisztina
Nyomás és kötés: OOK-PRESS Nyomda, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila